

UNIVERZITET EDUKONS
FAKULTET ZA EVROPSKE PRAVNO-POLITIČKE STUDIJE
Novi Sad

ZAKLJUČENJE I PRESTANAK
UGOVORA O OSIGURANJU

Doktorska disertacija

Mentor:

Prof. dr Ilija Babić

Kandidat:

mr Andrej Pak

Novi Sad, 2016

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl, mag, dr): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	mr Andrej Pak
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Ilija Babić, redovni profesor Fakulteta za evropske pravno-političke studije Univerziteta Educons
Naslov rada: NR	Zaključenje i prestanak ugovora o osiguranju
Jezik publikacije: JP	Srpski / latinica/
Jezik izvoda/apstrakta: JI	Srpski /engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje: UGP	AP Vojvodina
Godina: GO	2016
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Novi Sad, Narodnog Fronta 53
Fizički opis rada: FO	Rad se sastoji iz uvoda, dva dela i zaključka i ima 227 strana
Naučna oblast: NO	Pravo
Naučna disciplina: ND	Pravo osiguranja
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Ugovor o osiguranju, ponuda osiguranja, polisa osiguranja, list pokrića, ugovarač osiguranja, osiguranik, korisnik osiguranja, osiguravač, posrednik u osiguranju, zastupnik u osiguranju

UDK	
Čuva se u: ČU	Biblioteka Fakulteta za evropske pravno-političke studije Novi Sad
Važna napomena: VN	Nema
Izvod/Apstrakt IZ	<p>U doktorskoj disertaciji se razmatraju pitanja u vezi sa zaključivanjem i prestankom ugovora o osiguranju, u delatnosti koja ima veliki značaj za razvoj savremenog društva. Osiguranje omogućava zaštitu od rizika koja obezbeđuje sigurnost građana i privrednih subjekata koja predstavlja preduslov ekonomskog i društvenog napretka jedne države. Propisi iz oblasti osiguranja se kontinuirano unapređuju, između ostalog i oni koji se tiču pravnih odnosa iz ugovora o osiguranju. U Evropskoj uniji, već dugi niz godina postoji težnja za ujednačavanjem pravnih pravila koja se tiču ugovora o osiguranju, koja ima za cilj olakšanje pružanja usluga osiguranja unutar zajednice evropskih država. Iako se zakonska rešenja pojedinih članica još uvek razlikuju, na nivou unije sačinjena su pravila evropskog ugovornog prava osiguranja koja mogu da primene na ugovor o osiguranju kao alternativni instrument, ukoliko se o njihovoj primeni saglase ugovorne strane. U savremenom ugovornom pravu osiguranja su se, u novije vreme, dogodile značajne promene, koje su pre svega u vezi sa zakonskom regulativom u oblasti zaštite osiguranika. U radu su predstavljena rešenja iz uporedne prakse i dati predlozi za poboljšanje zakonodavstva Republike Srbije koji se odnose na ugovorno pravo osiguranja. Unapređenje propisa u vezi sa zaključenjem i prestankom ugovora o osiguranju uticalo bi na bolji položaj osiguranika u odnosu na osiguravača kao jače ugovorne strane. Jedan broj odredaba koji se tiču zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju iz Zakona o obligacionim odnosima, koji je donet pre više decenija, osavremenjen je odredbama Prednacrta građanskog zakonika Republike Srbije (Druga knjiga: Obligacioni odnosi), koji je pripremila Komisija za izradu Građanskog zakonika. Međutim, u delu koji se odnosi na ugovor o osiguranju postoji još mogućnosti za unapređenje, uz primenu rešenja koja su prihvaćena u pravu zemalja koje imaju dugu tradiciju osiguranja i njihovo prilagođavanje zahtevima zaštite potrošača osiguranja i domaćeg tržišta osiguranja. U radu su korišćeni pozitivnopravni, istorijskopravni i uporednopravni metod istraživanja, analizirani su oblici, mehanizmi, instituti i rešenja sadržana u pozitivnom pravu.</p>

Datum prihvatanja od strane NN veća: DP	12. april 2016. godine
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije (ime i prezime, titula, zvanje, naziv institucije, status): KO	<p>Predsednik: Prof. dr Stevan Šogorov, redovni profesor Fakulteta za evropske pravno-političke studije Univerziteta Educons</p> <p>Član: Prof. dr Ilija Babić, redovni profesor Fakulteta za evropske pravno-političke studije Univerziteta Educons</p> <p>Član: Prof. dr Dragan Mrkšić, redovni profesor Fakulteta tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu</p>

KEY DOCUMENT INFORMATION

Number *consecutive: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code (BA/BSc, MA/MSc, PhD): CC	PhD dissertation
Author: AU	Andrej Pak, LL.M.
Mentor (title, name, post): MN	Professor Ilija Babić, PhD, full professor, Faculty of European legal-political studies of University Educons
Document title: TI	Insurance contract conclusion and termination
Language of main text: LT	Serbian/Latin/
Language of abstract: LA	English/Serbian
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Autonomous Province of Vojvodina
Year of publication: PY	2016
Publisher: PU	Author
Place of publication: PP	Novi Sad, Narodnog fronta no. 53
Physical description: PD	The thesis consists of introductory part, two parts and concluding remarks, and 227 pages
Scientific field: SF	Law
Scientific discipline: SD	Insurance law
Subject, Key words SKW	Insurance contract, insurance offer, insurance policy, cover note, policy holder, insured, insurance beneficiary, insurer, insurance broker, insurance agent

UC (universal class. code)	
Holding data: HD	Library at the Faculty of European Legal and Political
Note: N	None
Abstract: AB	<p>PhD dissertation discusses questions related to the conclusion and termination of the insurance contract, within the insurance activity that has significant importance for the development of modern society. Insurance provides protection against risks to assure the safety of citizens and businesses, which is a prerequisite for economic and social progress. Rules and regulations concerning the insurance business, among other, in relation to the insurance contract, are constantly been improved. In the European Union for exemple, for many decades there is a tendency to harmonize the legal rules concerning the insurance contract in order to facilitate the provision of insurance services within the community of European states. Although the statutory provisions of individual Member States still differ, on the EU level rules of European insurance contract law have been drafted and may apply to the insurance contracts as an alternative instrument. Modern insurance contract law rules and regulations have undergone significant changes in recent years. These regulations are primarily emproved for the purpose of insurance consumer protection. The PhD dissertation presents comparative practice solutions and provide suggestions for improving the legislation of the Republic of Serbia related to the insurance contract law. A number of new provisions concerning the conclusion and termination of the insurance contract are already provided by the draft of the Civil Code of the Republic of Serbia (The Second Book: Obligations), prepared by the Commission for the Development of the Civil Code of the Republic of Serbia, but there is still space for improvement.</p>
Accepted by Sc. Board on: AS	April 12 th , 2016.
Defended/Viva voce Ph D exam. on: DE	
PhD Examination Panel: DB	<p>Chairperson: Professor Stevan Šogorov, PhD, full professor, Faculty of European legal-political studies of University Educons</p> <p>Member: Professor Ilija Babić, PhD, full professor, Faculty of European legal-political studies of University Educons</p> <p>Member: Professor Dragan Mrkšić, PhD, Faculty of Technical Sciences, University of Novi Sad</p>

SADRŽAJ

	Strana
Skraćenice	13
Uvodna razmatranja	15
Predmet rada	15
Cilj i struktura rada	16
Osnovne hipoteze	22
Metod rada	23

DEO PRVI

ZAKLJUČENJE UGOVORA O OSIGURANJU

I Izvori prava o ugovoru o osiguranju	25
II Komunitarno pravo o ugovoru o osiguranju	26
III Opšta pravila ugovornog prava EU	29
IV Posebnost pravila EU o zaključenju ugovora o osiguranju pravne zaštite	31
V Pojam ugovora o osiguranju	33
VI Osobine ugovora o osiguranju	36
1. Ugovor o osiguranju je imenovani ugovor	36
2. Ugovor o osiguranju je adhezioni ugovor	36
3. Ugovor je dvostrano obavezan	38
4. Ugovor je aleatoran	38

VII	Predugovorne obaveze osiguravača	39
1.	Obaveza informisanja prilikom zaključenja ugovora	39
2.	Obaveza obaveštavanja o početku pokrića iz osiguranja	40
VIII	Dokumenti od značaja za zaključenje ugovora o osiguranju	41
1.	Ponuda osiguranja	41
1.1.	<i>Pojam ponude</i>	41
1.2.	<i>Vrste ponude</i>	42
1.3.	<i>Dejstvo ponude</i>	43
1.4.	<i>Odstupanje sadržine ponude od sadržine polise</i>	44
2.	Polisa osiguranja	47
2.1.	<i>Vrste polisa</i>	51
2.2.	<i>Pravna pravila o polisi sadržana u ZOO</i>	52
2.3.	<i>Obavezni elementi polise</i>	52
2.3.1.	<i>Ugovorne strane</i>	53
2.3.2.	<i>Osigurana stvar</i>	53
2.3.3.	<i>Rizik obuhvaćen osiguranjem</i>	53
2.3.4.	<i>Trajanje osiguranja i period pokrića</i>	54
2.3.5.	<i>Suma osiguranja ili neograničeno pokriće</i>	59
2.3.6.	<i>Premija osiguranja</i>	59
2.3.7.	<i>Lice na čiji život je osiguranje zaključeno</i>	60
2.3.8.	<i>Događaj ili rok od koga zavisi nastanak prava da se zahteva isplata osigurane sume</i>	60
2.4.	<i>Jezik na kome je napisana polisa</i>	60
2.5.	<i>Primena prava</i>	61
3.	List pokrića	61
3.1.	<i>Forma lista pokrića</i>	63
3.2.	<i>Bitni elementi lista pokrića</i>	63
3.3.	<i>Trajanje privremenog pokrića</i>	64
3.4.	<i>Pravna priroda lista pokrića</i>	65

IX Obaveza osiguravača na predaju polise i uslova osiguranja	66
X Nepravedne ugovorne odredbe	68
XI Osnovni preduslovi za zaključenje ugovora	71
1. Osigurani interes	71
<i>1.1. Interes u osiguranju imovine</i>	<i>71</i>
<i>1.2. Interes u osiguranju lica</i>	<i>73</i>
<i>1.3. Promena vrednosti osiguranog interesa</i>	<i>74</i>
2. Saglasnost volja ugovornih strana	75
XII Obaveza osiguravača pre zaključenja ugovora	76
XIII Obaveze ugovarača osiguranja na prijavu okolnosti od značaja za ocenu rizika	83
1. Upitnik o okolnostima od značaja za procenu rizika	84
2. Lični podaci koji su zaštićeni zakonom	86
3. Evropska regulativa o zaštiti ličnih podataka	89
4. Pravna zaštita ličnih podataka u našem pravu	91
XIV Specifičnosti zaključenja pojedinih ugovora o osiguranju	93
1. Ugovor o osiguranju u korist trećeg lica	93
<i>1.1. Pojam</i>	<i>93</i>
<i>1.2. Osiguranje za tuđi račun</i>	<i>94</i>
<i>1.3. Osiguranje života u korist trećeg lica</i>	<i>95</i>
<i>1.4. Ugovor o kolektivnom osiguranju</i>	<i>95</i>
2. Zaključenje ugovora o osiguranju na daljinu	97

2.1.	<i>Pojam</i>	97
2.2.	<i>Ugovori zaključeni putem interneta</i>	98
2.3.	<i>Ugovori zaključeni putem telefona</i>	101
2.4.	<i>Uslovi za valjano zaključenje ugovora na daljinu</i>	103
2.5.	<i>Pravo EU o zaključenju ugovora na daljinu</i>	104
3.	Zaključenje ugovora o osiguranju u funkciji prenosa rizika	
	na stranog reosiguravača	107
3.1.	<i>Pojam</i>	107
3.2.	<i>Pravni okvir fronting poslova</i>	108
3.3.	<i>Posledice pravnog posla frontinga</i>	109

DEO DRUGI

PRESTANAK UGOVORA O OSIGURANJU

I	Uvodna razmatranja	111
1.	Slučajevi izostanka obaveze osiguravača kada ugovor nije prestao	112
1.1.	<i>Suspenzija ugovora o osiguranju</i>	112
1.2.	<i>Uticaj suspenzije na trajanje ugovora o osiguranju</i>	113
1.3.	<i>Dejstvo ugovora posle suspenzije</i>	113
2.	Izostanak osiguravajućeg pokrića usled ugovornih ograničenja	114
3.	Gubitak prava	115
II	Neredovni prestanak ugovora o osiguranju	117
1.	Prestanak ugovora usled ništavosti	117
1.1.	<i>Ništavi ugovori</i>	117
1.1.1.	Slučajevi ništavosti ugovora o osiguranju	121
1.1.2.	Nepostojanje interesa	123
1.1.3.	Ništavost ugovora koje zaključi poslovno nesposobno lice	125
1.1.4.	Ništavost ugovora na život drugog lica bez njegove saglasnosti .	126

1.1.5. Nepostojanje rizika	127
1.2. Slučajevi rušljivosti ugovora o osiguranju	128
1.2.1. Prevarno nadosiguranje	129
1.2.2. Dvostruko osiguranje	132
2. Raskid ugovora o osiguranju	135
2.1. Raskid ugovora zbog povrede obaveze prijave okolnosti od značaja za procenu rizika	137
2.1.1. Povreda obaveze obaveštavanja savesnog ugovarača	141
2.1.2. Namerna netačna prijava okolnosti od značaja za procenu rizika	144
2.1.3. Prijava okolnosti od značaja za procenu rizika u osiguranju života	146
2.2. Prestanak ugovora usled neplaćanja premije	148
2.2.1. Počekni rok, suspenzija pokrića i raskid ugovora	152
2.3. Raskid ugovora zbog povrede obaveze osiguravača na informisanje ugovarača osiguranja	157
2.4. Raskid ugovora usled smanjenja rizika	158
2.5. Raskid ugovora usled povećanja rizika	158
2.6. Pravo na raskid posle nastanka osiguranog slučaja	160
2.7. Raskid ugovora od strane člana društva za uzajamno osiguranje	165
2.8. Raskid ugovora koji je zaključen na sporazumno utvrđenu vrednost	166
2.9. Raskid ugovora zbog diskriminacije osiguranika	167
2.10. Raskid privremenog pokrića	167
2.11. Raskid usled izmene ugovora	168
2.12. Raskid ugovora usled izmenjenih okolnosti posle zaključenja ugovora	168
3. Prestanak ugovora o osiguranju života	169
3.1. Raskid ugovora o osiguranju života usled otkupa	170
3.2. Prestanak ugovora o osiguranju života usled neplaćanja premije	172

III Redovni prestanak ugovora o osiguranju	175
1. Prestanak ugovora ispunjenjem	175
2. Prestanak ugovora o osiguranju usled isteka	176
<i>2.1. Istek višegodišnjih ugovora</i>	181
<i>2.2. Prećutno produženje ugovora</i>	187
IV Ostali slučajevi prestanka ugovora o osiguranju	193
1. Otuđenje osigurane stvari	193
<i>1.1. Otuđenje motornog vozila</i>	195
2. Prestanak ugovora usled nestanka ili propasti predmeta osiguranja	197
3. Prestanak ugovora usled stečaja, likvidacije i smrti ugovarača osiguranja	199
<i>3.1. Prestanak ugovora usled smrti ili stečaja ugovarača osiguranja</i>	200
<i>3.2. Prestanak ugovora zbog stečaja osiguravača</i>	201
<i>3.3. Prenos portfelja</i>	203
4. Prestanak ugovora o kolektivnom osiguranju	204
5. Prestanak ugovora zaključenih na daljinu	206
Zaključna razmatranja	208
Literatura	218

SKRAĆENICE

CA (Code des assurances)	Zakonik o osiguranju Francuske
EEP	Evropski ekonomski prostor
EESK	Evropski ekonomski i socijalni komitet
EEZ	Evropska ekonomska zajednica
EZ	Evropska zajednica
EU	Evropska unija
FFSA (Fédération Française des Sociétés d'Assurances)	Udruženje društava za osiguranje Francuske
GZS	Građanski zakonik Srbije
LCAL (Loi sur le contrat d'assurance)	Zakon o ugovoru o osiguranju Luksemburga
LCAS (Loi sur le contrat d'assurance)	Zakon o ugovoru o osiguranju Švajcarske
LCAT (Loi sur le contrat d'assurance terrestre)	Zakon o ugovoru o osiguranju Belgije (1992)
LCS (Ley de contrato de seguro)	Zakon o ugovoru o osiguranju Španije
LRA (Loi relative aux assurances)	Zakon o osiguranju Belgije (2014)
NBS	Narodna banka Srbije

PEICL (Principles of European Contract Contract Law)	Pravila evropskog ugovornog prava osiguranja
PGZS	Prednacrt građanskog zakonika Republike Srbije
RGAT (Revue générale du Droit des Assurances)	Revija za kopнено pravo osiguranja Francuske
RGDA (Revue générale du Droit des Assurances)	Revija za pravo osiguranja Francuske
UOS	Udruženje osiguravača Srbije
VersVG (Versicherungsvertragsgesetz)	Zakon o ugovoru o osiguranju Austrije
VVG (Versicherungsvertragsgesetz)	Zakon o ugovoru o osiguranju Nemačke
ZOOS	Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju
ZOO	Zakon o obligacionim odnosima
ZOS	Zakon o osiguranju
ZOUP	Zakon o ugovoru o osiguranju Perua

Uvodna razmatranja

Predmet rada

Ugovor o osiguranju je materija kojoj se u domaćoj pravnoj literaturi do sada nije posvetilo dovoljno pažnje iako zaključivanje i izvršavanje tog ugovora čini važan deo delatnosti osiguranja kao jedne od najvažnijih privrednih delatnosti. Stabilan ekonomski razvoj zemlje i socijalna sigurnost građana ne može se obezbediti bez zaštite od rizika koja se sprovodi zaključivanjem ugovora između osiguravača i osiguranika koji treba da zadovolji njihove potrebe. Osiguranje je dinamična delatnost koja zahteva stalno prilagođavanje zakonskih pravila potrebi materijalne zaštite od rizika. Savremeni ekonomski odnosi su zasnovani na slobodnoj utakmici učesnika na tržištu robe i usluga koja može da ugrozi interese potrošača osiguranja i dovede pod sumnju svrhu delatnosti koja ima pored ekonomske i značajnu socijalnu funkciju.

Iz razloga specifičnosti delatnosti osiguranja, u većem broju zemalja članica Evropske unije, ali i izvan Evrope, države imaju posebne zakone o ugovoru o osiguranju. Iako, zbog potrebe efikasnijeg funkcionisanja jedinstvenog tržišta osiguranja EU, postoji tendencija za ujednačavanjem zakonskog regulisanja ugovora o osiguranju, putem uvođenja jedinstvenih pravila o evropskom ugovornom pravu osiguranja, još uvek postoje značajne razlike u zakonodavstvu država članica. Pravila o ugovoru o osiguranju koje je utvrdila Komisija EU predstavljaju neobavezan izvor prava o ugovoru o osiguranju i instrument su specifičnog načina usaglašavanja ugovornog prava država članica. Ne treba sumnjati da će ova pravila primenjivati u osiguravajućoj praksi, kako u ugovorima između osiguravača i potrošača osiguranja, tako i u ugovorima između osiguravača i privrednih subjekata ne samo u državama članicama EU već i u državama koje nisu članice ove regionalne organizacije. Pravila se tiču svih važnih pitanja ugovora o osiguranju i bilo bi razumljivo da se kod nas u iznalaženju najboljih zakonskih rešenja oslonac potraži kako u pravu o ugovoru o osiguranju pojedinih država tako i u principima nadnacionalnog ugovornog prava osiguranja EU iako nije obavezna njegova primena.

Potrošači osiguranja koji imaju prebivalište u nekoj od država članica EU mogu slobodno da biraju osiguravača kod kog će da zaključe ugovor o osiguranju, međutim različiti propisi u

usporavaju u određenoj meri obavljanje prekograničnih transakcija. Društvo koje želi da posluje van zemlje svog sedišta mora da poznaje propise koji se primenjuju na ugovore sa stranim elementom, što podrazumeva povećanje troškova poslovanja i dovodi samim tim do smanjenja dobiti. Osim toga, nejednaka zaštita prava osiguranika, posebno potrošača usluga osiguranja, zavisno od toga koje se pravo primenjuje na ugovor o osiguranju ima za posledicu izbegavanje da se osiguranje zaključi sa društvom iz države čiji su propisi manje povoljni. Da bi se problem postojanja različitog zakonodavstva o ugovoru o osiguranju, a s tim u vezi i nejednakog položaja potrošača osiguranja rešio, u direktivama EEZ životnog i neživotnog osiguranja predviđena su posebna pravila o primeni prava na ugovor o osiguranju sa stranim elementom, pravilo o primeni prava zemlje u kojoj se nalazi rizik, prava zemlje u kojoj ugovarač osiguranja ima redovno boravište i prava zemlje u kojoj su preuzete obaveze.

Pravo koje se primenjuje na ugovor o osiguranju odnosi se na sva pitanja koja se postavljaju u vezi sa ugovorom, između ostalog, i na postupak zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju. Različito zakonodavstvo u oblasti ugovora o osiguranju zahteva rešavanje pitanja primene prava u najboljem interesu potrošača osiguranja. U oblasti primene prava na obligacione ugovore sa stranim elementom tradicionalno je vladajući princip autonomije volje. Kada se radi o ugovoru o osiguranju ograničena je primena kolizionog pravila autonomije volje u onim slučajevima kada je jedna ugovorna strana slabija. Upravo zbog nejednakog položaja ugovornih strana, na ugovor o osiguranju, za razliku od drugih obligacionih ugovora gde preovlađuje princip dispozitivnosti i slobode volje, a imperativni propisi su izuzetak, na ugovor o osiguranju primenjuje se znatno veći broj imperativnih propisa.

Cilj i struktura rada

U radu se razmatraju pitanja u vezi sa zaključivanjem i prestankom ugovora o osiguranju, koji ima veliki značaj u savremenim uslovima poslovanja privrednih i drugih subjekata i u svakodnevnom životu građana. Davanje odgovora na razna pitanja koja se postavljaju, naročito u predugovornoj fazi, mogli bi da doprinesu ostvarenju funkcije osiguranja u interesu ekonomskog i društvenog napretka zemlje.

U savremenom ugovornom pravu osiguranja u novije vreme su se dogodile značajne promene, koje su pre svega u vezi sa zakonskom regulativom u oblasti zaštite osiguranika. Države članice Evropske unije kao i države u tranziciji uskladile su svoje zakonodavstvo o osiguranju sa odgovarajućim direktivama koje su doneli nadležni organi ove regionalne organizacije. Zakonsko regulisanje obaveza prilikom zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju uticalo bi na bolji položaj osiguranika u odnosu na osiguravača kao jače ugovorne strane, što je moguće da se ostvari kroz analizu rešenja iz našeg zakonodavstva i utvrđivanja u kojoj meri ih je potrebno dopuniti i izmeniti kako bi ono bilo u skladu sa savremenim zahtevima tržišta osiguranja.

Jedan broj odredaba koji se tiču zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju iz Zakona o obligacionim odnosima, koji je donet pre više decenija, osavremenjen je odredbama PGZS, koji je pripremila Komisija za izradu građanskog zakonika, međutim, u delu koji se odnosi na ugovor o osiguranju postoji još mogućnosti za unapređenje, uz primenu rešenja iz uporedne prakse, zemalja koje imaju dugu tradiciju osiguranja i njihovo prilagođavanje zahtevima zaštite potrošača osiguranja i domaćeg tržišta osiguranja.

Zaključenje ugovora. - U prvom delu rada razmatraju se pitanja od značaja za zaključenje ugovora o osiguranju, kome prethodi niz radnji kojima pristupaju buduće ugovorne strane sa ciljem obezbeđenja osiguravajućeg pokrića određenog rizika. Zbog složenosti pravnog posla ponuda osiguranja se podnosi ne retko pismenim putem, budući da u njoj ponudilac daje podatke od značaja za procenu rizika koji je najznačajniji element ugovora i od njegove težine zavisi visina premije. Kada je pismena, ponuda vezuje ponudilaca u roku utvrđenim zakonom koji teče od kada je prispela osiguravaču. Kada je reč o osiguravajućem pokriću, ono može početi danom prihvata ponude ili u nekom trenutku u budućnosti kada to odrede ugovorne strane.

Jedna od najznačajnijih obaveza prilikom zaključenja ugovora o osiguranju je obaveza osiguravača na informisanje potrošača osiguranja. Specifična obaveza osiguravača da obavesti ugovarača osiguranja o činjenicama koje su od značaja za razumevanje osiguranja koje zainteresovano lice želi da zaključi je utvrđuje u zavisnosti od zemlje u građanskom zakoniku, posebnim zakonima o ugovoru o osiguranju, ali i u zakonima o nadzoru delatnosti osiguranja ili

posebnim podzakonskim aktima. Imperativne odredbe o obavezama osiguravača na informisanje osiguranika imaju više građansko pravnu nego javno pravnu prirodu. To objašnjava činjenicu da su te odredbe u većini zemalja sadržane u propisima koji se odnose na ugovor o osiguranju.

Zahvaljujući usaglašavanju nacionalnog prava sa komunitarnim direktivama iz oblasti osiguranja i zaštite potrošača, u pogledu sadržine obaveze osiguravača na informisanje ugovarača osiguranja, u zemljama Evropske unije nema većih razlika. U propisima je obaveza na informisanje osiguranika posebno precizirana kako za životna, tako i za neživotna osiguranja. Pre zaključenja ugovora o osiguranju osiguravač je dužan da svako lice koje želi da zaključi ugovor obavesti o činjenicama koje mu mogu koristiti u vezi njegovog opredeljenja da zaključi osiguranje. Ova obaveza je predugovornog karaktera i mora da se ispuni pre zaključenja ugovora, najkasnije pre prihvatanja ponude.

Osiguravač je dužan da upozna osiguranika sa pojedinostima osiguranja koje ovaj želi da zaključi, a pre svega o premiji osiguranja, značenju osnovnih pojmova i obimu osiguravajućeg pokrića. Propisi zahtevaju od osiguravača da pokloni posebnu pažnju prilikom davanja obaveštenja o isključenjima iz osiguranja. U praksi osiguravajućih društava kao i sudskoj praksi pokazalo se da je ugovarač najčešće nezadovoljan kada nema pokriće, a zaključio je osiguranje upravo onog rizika koji se ostvario. Osiguravač međutim, nije dužan da daje informacije o činjenicama ako to osiguranik ne želi ili ako bi davanje podataka bilo povezano sa preterano velikim troškovima i drugim nepovoljnostima.

Potreba za dobrim informisanjem ugovarača osiguranja nastala je zbog činjenice da je prihvaćen princip slobodnog utvrđivanja premije i uslova osiguranja od strane učesnika na tržištu osiguranja. Nije dozvoljena prethodna kontrola poslovnih akata osiguravača (uslova osiguranja i tarifa premija) od strane državnog organa za nadzor osiguranja, osim u zakonom utvrđene izuzetke, i zbog toga postoji opasnost da osiguravači zanemare interese potrošača osiguranja koji su posebno osetljiva kategorija na tržištu finansijskih usluga. Obaveza informisanja potrošača postoji za sve vrste osiguranja. Međutim, ona je veća u nekim osiguranjima kao što je osiguranje lica, posebno kada se radi o kolektivnom osiguranju. U ovom osiguranju osiguranik ne može da utiče na utvrđivanje uslova. Ugovor se zaključuje između ugovarača osiguranja (npr. poslodavca)

i osiguravača koji se dogovaraju o obimu osiguravajućeg pokrića i isključenjima iz osiguranja. Zato je potrebno da se informacije o osiguranju dostave ne samo ugovaraču osiguranja već i osiguraniku. Obavezu obaveštavanja osiguranika ima ne samo osiguravač, odnosno njegov zastupnik, već i posrednik u osiguranju i ugovarač osiguranja.

Neka prava ne dozvoljavaju osiguravačima da od ugovarača osiguranja zahtevaju dostavljanje podataka koji se odnose na njegova politička i verska ubeđenja i verovanja. Podaci koji se odnose na rasno poreklo, seksualne sklonosti i zdravlje mogu se dobiti od ugovarača samo uz njegov izričit pristanak. Posebna pravila postoje za pribavljanje i rukovanje podacima koji se odnose na zdravstveno stanje osiguranika. Opšta pravila o pribavljanju informacija o zdravstvenom stanju u većini zemalja su sadržana u propisima koji se odnose na zaštitu ličnih podataka. Medicinski podaci se po pravilu mogu dobiti samo uz prethodnu saglasnost ugovarača osiguranja i jedino u obimu koji je potreban za procenu rizika i izvršenje obaveze iz ugovora o osiguranju.

U ZOO obaveza prijave okolnosti od značaja za ocenu rizika je jedna od osnovnih obaveza ugovarača osiguranja. Ugovarač je dužan da prijavi osiguravaču prilikom zaključenja ugovora sve okolnosti koje su od značaja za ocenu rizika, a koje su mu poznate ili mu nisu mogle ostati nepoznate. Zakon ne precizira o kojim se okolnostima radi tako da je ostavljeno u praksi da se u svakom slučaju utvrđuje šta je konkretna sadržina obaveze ugovarača osiguranja. U uporednom pravu nije prihvaćena šira obaveza koja je rezultat zahteva da se prijave ne samo okolnosti koje su poznate ugovaraču već i one „koje mu nisu mogle ostati nepoznate“. Da li je potrebno da se zakonska obaveza odnosi i na ove okolnosti je pitanje koje bi trebalo razmotriti.

Prestanak ugovora. - Drugi deo rada posvećen je prestanku ugovora o osiguranju. Uslovi za prestanak osiguranja propisani su zakonom i preuzeti su u opštim i posebnim uslovima osiguranja kojima se regulišu prava i obaveze i obim osiguravajućeg pokrića u pojedinim vrstama osiguranja. Ukoliko je zaključen na određeno vreme, ugovor prestaje istekom perioda na koji je zaključen, a ukoliko to nije slučaj, ugovorne strane mogu da se sporazumevaju o prestanku nakon ostvarenja određenog događaja, na primer kod osiguranja robe u transportu, isporukom na krajnju destinaciju. U pravu nekih država članica Evropske unije predviđeno je da ugovor o osiguranju

imovine ne može da se zaključi na period duži od deset godina. Na polisi osiguranja, međutim može da se navede da se ugovor može produžiti za još jedan ili više perioda osiguranja koji pojedinačno ne mogu biti duži od jedne godine.

Razlozi za prestanak mogu da nastanu i zbog propusta odnosno nastanka uzroka ništavosti u toku zaključenja ugovora. Ukoliko je ugovarač namerno prećutao bitne okolnosti ili je dao netačne podatke osiguravač može da zahteva poništenje ugovora. Ukoliko je osiguranik to učinio nenamerno, u većini prava je prihvaćeno da osiguravač ima pravo da raskine ugovor, vrati naplaćenu premiju, a ako u međuvremenu nastane osigurani slučaj visina naknade iz osiguranja se utvrđuje primenom pravila proporcionalnosti premije. Osiguravač, osim toga, može da zahteva izmenu ugovora i da prilagodi njegov sadržaj novim elementima. Ukoliko ugovarač ne prihvati izmenjeni ugovor u predviđenom roku računajući od dana od prijema zahteva osiguravač ima pravo da raskine ugovor, takođe u predviđenom roku. Ukoliko u tom roku ne zatraži izmenu ugovora ili raskid osiguravač ne može da se pozove na netačnu ili neprijavljenu okolnosti koja mu je bila poznata.

U uporednom pravu poznato je rešenje da osiguravač ne može da se pozove na povredu obaveze ugovarača osiguranja po proteku zakonom predviđenog vremena od zaključenja ugovora osim, ako je u ugovoru predviđen kraći rok, ili je ugovarač postupao zlonamerno. Posledice nesavesnosti ugovarača ne utiču na primenu klauzule o nepovredivosti ugovora u odnosu na osiguranika ili korisnika ako su to druga lica, a ne ugovarač osiguranja. Postoji jedan izuzetak od pravila o nepovredivosti ugovora. Ukoliko su podaci o godinama osiguranika netačni osiguravač može da osporava valjanost ugovora samo u slučaju da stvarne godine osiguranika u vreme zaključenja ugovora su iznad godina za koje se može zaključiti osiguranje. U slučaju poništenja ugovora osiguravač zadržava primljene premije i pravo da zahteva plaćanje dospele, a neplaćene premije. Dokazivanje nesavesnosti ugovarača osiguranja je na osiguravaču.

Za razliku od ništavosti, kada do prestanka ugovora dolazi usled uzroka koji su postojali u vreme zaključenja ugovora, do raskida ugovora može doći iz uzroka koji su nastali u toku zaključenja i u toku izvršenja ugovora.

Pravo na raskid ugovora može da se ostvari u dužem ili kraćem roku (sedam, petnaest ili trideset dana). Kod nesavesnog postupanja osiguravač najčešće ima pravo na raskid u svako doba. Ukoliko je ugovor raskinut svaka strana ima obavezu da vrati ono što je primila. Ugovarač je dužan da naknadi troškove koje je imao osiguravač u vezi sa zaključenjem ugovora.

Osiguranje prestaje i iz drugih razloga. Ugovori koji su zaključila fizička lica prestaju smrću tog lica, a ako je ugovor zaključilo pravno lice, prestankom tog lica. Kod osiguranja imovine naslednik ili naslednici osiguranika mogu da nastave sa plaćanjem premije osiguranja ukoliko za to imaju interes i da na njih pređu prava i obaveze iz ugovora o osiguranju. Ukoliko postoji više naslednika, oni odgovaraju solidarno za plaćanje dospelih premija osiguranja i imaju obavezu da obaveste osiguravača o nastupanju smrti osiguranika. Kod osiguranja lica od posledica nesrećnog slučaja, ugovor prestaje nastupanjem potpunog trajnog invaliditeta ili smrti osiguranika, a kod osiguranja života nastupanjem smrti ili doživljenja vremena koje je naznačeno u ugovoru.

Do prestanka ugovora može doći zbog neplaćanja premije osiguranja, a osiguravač je dužan da obavesti osiguranika o njenoj dospelosti. Kod ugovora o osiguranju imovine, ugovor prestaje po samom zakonu ukoliko premija ne bude plaćena u roku od godinu dana od dospelosti. Ovo ograničenje ne postoji u osiguranju lica, a osiguranik koji nije platio premiju o dospelosti može nakon isteka određenog perioda da obnovi ugovor o osiguranju uz određene pretpostavke propisane uslovima osiguranja.

Jedan od važnih uzroka prestanka ugovora o osiguranju je prestanak društva za osiguranje usled oduzimanja dozvole, nesolventnosti, likvidacije ili stečaja. Potraživanja poverilaca se utvrđuju po redovima prioriteta. Prvo se isplaćuju potraživanja po osnovu ugovora o osiguranju života i po osnovu ugovora o osiguranju lica od posledica nesrećnog slučaja. Nakon toga se namiruju potraživanja po osnovu ugovora o reosiguranju i ostalim vrstama osiguranja. U slučaju stečaja osiguravača, zakonom je propisano da ugovor o osiguranju prestaje istekom trideset dana od otvaranja stečaja.

Osnovne hipoteze

Polazeći od toga da je potrebno osavremeniti postojeća zakonska rešenja iz materije ugovora o osiguranju, u doktorskoj disertaciji se dokazuje da pojedine odredbe Zakona o obligacionim odnosima treba izmeniti i dopuniti. Zakon sadrži posebna pravila koja se tiču zaključenja, trajanja i prestanka imovinskih osiguranja i osiguranja lica, kojima se pojedina pitanja regulišu drugačije u odnosu na druge ugovore obligacionog prava. U većem broju zemalja posebni zakoni koji regulišu materiju ugovora o osiguranju su dopunjeni i izmenjeni radi unapređenja položaja ugovornih strana i usklađivanja sa savremenim poslovanjem u osiguranju. Zakoni o ugovoru o osiguranju doneti su pre pojave savremenih tehnologija, interneta, elektronskog poslovanja, elektronske obrade podataka osiguranika, pitanja od značaja koje je trebalo urediti. U radu se dokazuje zašto su neke odredbe Zakona o obligacionim odnosima prevaziđene i treba ih menjati i dopuniti. Tako, na primer, treba uneti odredbe o informisanju korisnika usluge osiguranja pre zaključenja ugovora, odredbe koje se tiču zaključenja ugovora o osiguranju na daljinu, odredbe o zaštiti ličnih podataka i dr. U našoj zemlji se trenutno radi na donošenju Građanskog zakonika, kojim se uređuju i pitanja ugovora o osiguranju. Tekst Prednacrtu zakonika sadrži pravila o ugovoru o osiguranju koja su umnogome unapređena u odnosu na Zakon o obligacionim odnosima, međutim, moguća su poboljšanja na koja se ukazuje u radu, imajući u vidu rešenja u zakonodavstvima država koja imaju dugu tradiciju u osiguranju. Tako, na primer, razmatra se pitanje interesa u osiguranju, kao jednog od osnovnih preduslova za punovažnost ugovora i predlaže se da taj interes postoji kako u vreme zaključenja ugovora, tako i u toku njegovog trajanja i kada nastane osigurani slučaj, kao i potrebe postojanja interesa u osiguranju za slučaj smrti na život drugog lica, a ne ugovarača osiguranja, da se pravila višestrukog osiguranja odnose na sva osiguranja imovine, a ne samo na osiguranje stvari, da odredbe koje se odnose na prestanak ugovora usled neplaćanja premije o dospelosti i suspenzija osiguravajućeg pokrića predvide počekni rok, da se unesu odredbe o kolektivnom osiguranju, s obzirom na značaj koje ovo osiguranje danas ima, u obezbeđenju dopunske penzije i dopunskog zdravstvenog osiguranja i dr. U radu je za opovrgavanje rešenja predloženih u prednacrtu Građanskog zakonika data odgovarajuća argumentacija.

Posebno je pitanje ugovora o reosiguranju, na koji se primenjuju opšta pravila ugovornog prava, koji bi međutim, trebalo regulisati, imajući u vidu značaj reosiguranja, na osnovu koga se deo rizika prenosi na domaće i inostrane reosiguravače. U nekim državama su doneti posebni zakoni o reosiguranju koji regulišu ovu materiju.

Razna pitanja u vezi zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju kojima je u radu posvećena pažnja od velikog su značaja za razvoj osiguranja u skladu sa savremenim potrebama koje postoje na tržištu osiguranja u našoj zemlji. Da bi se odredbe Zakona o obligacionim odnosima koje se odnose na ugovor o osiguranju na najbolji način usaglasile sa onim što je opšteprihvaćeno u savremenom pravu, u radu je ukazano da je potrebno proučavanje svih otvorenih pitanja kao i novih rešenja koja doprinose većoj pravnoj sigurnosti i boljoj zaštiti interesa potrošača osiguranja. Da bi se razumeli predlozi za izmenu prava o ugovoru o osiguranju, oni su obrazloženi i objašnjeni jer bez toga je teško obezbediti veće učešće zainteresovanih lica i doneti trajno vredan zakonski tekst. U radu je razmatrano i ukazano na značaj koje ima zakonsko regulisanje jednog od najsloženijih obligacionih ugovora. Ono utiče na prava i obaveze ugovornih strana što je od šireg društvenog značaja. U radu se to dokazuje primerima savremenog zakonodavstva o pravu o ugovoru o osiguranju i sudske prakse.

Metod rada

U radu su korišćeni pozitivnopravni, istorijskopravni i uporednopravni metodi istraživanja. Osnovni metod koji će biti primenjen je pozitivnopravni. Primenom ovog metoda se opisuje zaključenje i prestanak ugovora o osiguranju koji su predmet istraživanja. U radu će biti analizirani oblici, mehanizmi, instituti i rešenja sadržana u pozitivnom pravu.

Radi potpunijeg sagledavanja institucije zaključenja ugovora o osiguranju kao i njegovog prestanka, potrebno je sagledati zakonska dostignuća u prethodnim decenijama i njihov uticaj na sadašnje stanje u ovoj oblasti. Pregledom i analizom ranijih zakona i primera iz sudske prakse, analiziraće se sadašnja rešenja.

Uporednopravni metod je korišćen da bi se utvrdile međusobne sličnosti i razlike koje postoje u različitim pravnim sistemima u pogledu zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju. Uporedna analiza će obuhvatiti kako nacionalne, tako i nadnacionalne i međunarodne propise. S obzirom na aktuelnu situaciju i potrebu usklađivanja domaćih propisa sa propisima Evropske unije, posebna pažnja će biti posvećena mogućnosti usklađivanja i harmonizacije pravila koja se odnose na zaključenje i prestanak ugovora o osiguranju.

DEO PRVI

ZAKLJUČENJE UGOVORA O OSIGURANJU

I Izvori prava o ugovoru o osiguranju

Osnovni izvori prava o ugovoru o osiguranju su zakoni¹ i opšti i posebni uslovi osiguranja. Uslove osiguranja utvrđuje osiguravač, sastavni su deo ugovora i ne mogu sadržati odredbe suprotne imperativnim zakonskim normama.²

Ukoliko neko sporno pitanje ne može da se reši primenom zakona i poslovnih akata zbog pravne praznine u nekim pravima postoji pretpostavka da su ugovorne strane prilikom zaključenja ugovora o osiguranju imale u vidu određeni običaj. U raznim vrstama osiguranja običajna pravila nemaju isti značaj. U transportnim osiguranjima je značaj običaja veći nego u drugim imovinskim osiguranjima. Značaj običajnih pravila kao izvora prava je veliki i u oblasti posredovanja u osiguranju. U praksi se odnosi između klijenta i posrednika te odnosi osiguravača i posrednika prilikom zaključenja ugovora o osiguranju, njegovog izvršenja i kada nastane osigurani slučaj, rešavaju u velikoj meri primenom običajnih pravila.³

¹ Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ”, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, “Službeni list SRJ”, br. 31/93 i “Službeni list SCG”, br. 1/2003 - Ustavna povelja), Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi („Službeni glasnik RS“, br. 87/2011, 104/2013 i 18/2015), Zakon o obligacionim i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni glasnik RS“, br. 87/2011 i 66/2015), Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju („Službeni glasnik RS“, br. 51/2009, 78/2011, 101/2011, 93/2012 i 7/2013 - odluka US), Zakon o osiguranju („Službeni glasnik RS“, br. 139/2014).

² Opšti uslovi osiguranja sadrže pravila koja se primenjuju na vrste osiguranja u grupi osiguranja kao što su opšti uslovi za osiguranje imovine, nezgode, života, građanske odgovornosti. Uz opšte uslove na pojedine vrste osiguranj primenjuju se i posebni uslovi kojima se bliže definišu predmet osiguranja, osigurani rizik i obim osiguravajućeg pokriva određenog rizika (npr. uslovi za osiguranje požara, loma mašina, motornih vozila, nezgode u vezi obavljanja neke profesije ili slobodne aktivnosti; posebni uslovi za osiguranje od građanske odgovornosti za štete od proizvoda sa nedostatkom; posebni uslovi za osiguranje od odgovornosti advokata, posebni uslovi za osiguranje zaliha u hladnjačama; posebni uslovi za osiguranje zaliha na flotantnoj osnovi i dr).

³ Npr. pravilo da posredniku proviziju plaća osiguravač iako posrednik nije sa njim u ugovornom odnosu; da osiguravač ne može da zaključi direktno ugovor o osiguranju sa licem koje je angažovalo posrednika, izmeni niti

Ostali izvori prava su opšta pravila građanskog prava (npr. pravna i poslovna sposobnost ugovornih strana, manjivost volje, ugovor u korist trećih, subrogacija i dr) Iako nisu izvori prava osiguranja sudska praksa i pravna nauka su od od značaja za razvoj i primenu pravnih propisa koji se odnose na ugovor o osiguranju.

II Komunitarno pravo o ugovoru o osiguranju

Nadnacionalni akti nadležnih organa EEZ/EU koji su doneti u oblasti osiguranja su brojni. To su pre svega direktive Evropske unije koje predstavljaju skup pravnih normi koje države članice moraju da ugrade u svoja nacionalna zakonodavstva u određenom vremenskom periodu sa ciljem stvaranja ujednačenih pravila u sprovođenju poslova osiguranja na jedinstvenom tržištu. Države imaju mogućnost izbora načina na koji će to da učine (donošenjem posebnih zakona, podzakonskih akata ili direktnom primenom pravila direktiva) ali moraju da ih pravilno primene i da se pridržavaju utvrđenih rokova ugradnje. Direktivama o životnom⁴ i neživotnom⁵ osiguranju stvoren je pravni okvir za funkcionisanje jedinstvenog tržišta osiguranja. Nakon dugogodišnjih pregovora zemlje članice Evropske unije su postigle saglasnost o principu uzajamnog priznanja organa nadzora i primene usaglašene regulative.⁶

Nastojanja za usaglašavanjem evropskog ugovornog prava osiguranja počela su početkom 70-ih godina prošlog veka donošenjem Predloga direktive o ugovoru o osiguranju.⁷ Međutim, od tog predloga se odustalo zbog nemogućnosti postizanja saglasnosti u pogledu minimalnog nivoa

obnovi ugovor o osiguranju, a da o tome ne obavesti posrednika i dr. (Constatation des usages du courtage d'assurances terrestres, *Code des Assurances*, 13 éd. Dalloz, 2007. s. 1022).

⁴ Direktiva 92/96/EEZ od 10.11.1992. godine o usaglašavanju zakonskih, podzakonskih i upravnih akata u oblasti osiguranja života kojom se menjaju direktive 79/267/EEZ i 90/619/EEZ (OJ L 360 od 9.12.1992).

⁵ Direktiva 92/49/EEZ od 18. juna 1992. godine o usaglašavanju zakonskih, podzakonskih i upravnih akata u oblasti direktnog osiguranja osim osiguranja života kojom se menjaju direktive 73/239/EEZ i 88/357/EEZ, (OJ L 228 od 11.8.1992).

⁶ Jedinstveno tržište je pravna stvarnost u svim državama članicama Evropskog ekonomskog prostora, Odlukom Mešovitog komiteta EEP od 21.3.1994. godine (OJ L 160 od 28.6.1994. godine) svi nadnacionalni akti usvojeni do 31.12.1993. godine primenjuje se na celokupnom Evropskom ekonomskom prostoru.

⁷ COM (79) 355 konačna verzija, (OJ C 190, 28.7.1979. godine), izmenjen i dopunjen 1980. godine COM(80)854 (OJ C 355, 31.12.1980).

obavezne usaglašenosti, između ostalog zbog različitog stepena zaštite potrošača i nejasnog razgraničenja između masovnih i velikih rizika. Osim toga, razlike su ogledala se u tome što su članice Evropske ekonomske zajednice bile kako zemlje kontinentalnog, tako i zemlje precedentnog prava, između kojih postoje razlike u pogledu pravila koja se primenjuju na ugovor o osiguranju i vanugovornu i ugovornu odgovornost.⁸

Protoklo je više decenija pre nego što je dato mišljenje EESK o „Evropskom ugovoru o osiguranju“ u kome je izneta analiza i predlozi za izradu opštih pravila na nivou Evropske unije.⁹ U mišljenju je istaknuto da se osnovna pravila o zaključenju, izvršenju i prestanku ugovora o osiguranju razlikuju u nacionalnim zakonodavstvima pojedinih država članica Evropske unije iako imaju zajedničke korene i veoma su slično ustrojeni, a da razlike predstavljaju ozbiljnu prepreku za prekogranično pružanje usluga osiguranja i uspostavljanje jedinstvenog unutrašnjeg tržišta u ovoj oblasti. Ukazano je da prilikom rada na usaglašavanju prava o ugovoru o osiguranju treba imati u vidu, pre svega, zaštitu interesa potrošača osiguranja i činjenicu da ono može da se odnosi na oblasti koje sa tehničkog i pravnog stanovišta mogu da budu usklađene na nivou Evropske unije. Postignuta je saglasnost da bi trebalo usvojiti modele, obrasce ili instrumente kako bi se obezbedila prihvatljivija zakonodavna rešenja koja se tiču ugovora o osiguranju.

U mišljenju EESK razmatrano je i pitanje usvajanja jedinstvenih opštih uslova osiguranja na nivou EU. Osiguravači imaju teškoće u prekograničnim poslovima, jer moraju da primenjuju propise svake države članice kako bi mogli da obavljaju delatnost na njihovoj teritoriji. Zato su predlagali donošenje opštih (model) uslova uz zajednički rad i podršku institucija EU. Međutim, ovakav predlog nije prošao jer se smatralo da bi donošenje model uslova moglo bi da ima negativan uticaj na konkurenciju na tržištu osiguranja. Jedan od glavnih koraka u stvaranju jedinstvenog tržišta osiguranja bilo je ukidanje bilo kog prava država članica da sistematski kontrolišu opšte uslove osiguranja pre njihove primene. Takva kontrola bi dovela do nedostatka raznovrsnosti proizvoda osiguranja, sužen izbor za korisnike osiguranja i samim tim smanjenja

⁸ Keglević A., Načela evropskog ugovornog prava osiguranja - razvoj, status i perspektive, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 50, 3/2013, s. 664.

⁹ Mišljenje EESK 2005/C (OJ C 157, 28.6.2005).

konkurencije. Donošenje model uslova za celu teritoriju EU dovelo bi do sličnog rizika, pa se od takve ideje potpuno odustalo.

U vezi pitanja obima usklađivanja zakonskih pravila o ugovoru o osiguranju, prvo se postavilo pitanje da li treba uskladiti sva opšta pravila koja se odnose na ugovor o osiguranje imovine i lica ili samo ona koja se odnose na pojedine grane i vrste osiguranja. U većini zemalja zakoni koji regulišu ugovor o osiguranju imaju opšte odredbe koje sadrže pravila koja važe za sve ugovore o osiguranju i odredbe koje sadrže specifična pravila za osiguranje imovine i za osiguranje lica. Trebalo je, stoga, da se utvrdi da li će unutrašnje tržište osiguranja zahtevati usklađivanje opštih pravila o ugovoru o osiguranju, specifičnih pravila ili i jedna i druga. Prihvaćeno je shvatanje o potrebi usklađivanja svih pravila, opštih i posebnih, jer podjednako utiču na pružanje usluga osiguranja i otežavaju funkcionisanje unutrašnjeg tržišta.

Prema mišljenju EESK, usklađivanje bi moglo da se postigne u nekoliko koraka uz određivanje prioriteta. Prvo bi trebalo da se uskladi opšti deo. Mnoge vrste osiguranja ne podležu posebnim i obaveznim pravilima, već se na njih primenjuju opšta pravila. Usklađivanje opštih pravila obligacionog prava o ugovoru o osiguranju omogućilo bi stvaranje jedinstvenog tržišta osiguranja u svim vrstama osiguranja za koja ne postoje specifična pravila. Nakon ovoga, trebalo bi uskladiti propise koji se tiču pojedinih, u većoj meri regulisanih vrsta osiguranja, posebno osiguranje života i zdravstveno osiguranje.¹⁰

Određeni stepen usaglašavanja obaveznih pravila sadržanih u opštim zakonskim odredbama mogao bi da doprinese uklanjanju prepreka i problema sa kojima se suočavaju društva za osiguranje, posrednici u osiguranju, osiguranici i ugovarači osiguranja, bez obzira da li su to pravna ili fizička lica, u pogledu sprovođenju i korišćenja prekograničnih usluga osiguranja. Zaključeno je da treba uzeti postepeni pristup u usklađivanju, sa ciljem usvajanja opcionog modela ugovora o osiguranju čiji bi uslovi bili obavezni. U pripremanju teksta predloženo je korišćenje pravila sadržanih u Predlogu direktive o usklađivanju zakonskih, podzakonskih i

¹⁰ U prvoj fazi, mogli bi da budu usklađena pravila koja se odnose na predugovorne obaveze (posebno obaveze informisanja), zaključenje ugovora, polisu osiguranja, trajanje ugovora, produženje i prestanak, zastupanje u osiguranju, povećanje rizika, premiju osiguranja, osigurani slučaj i osiguranje u korist trećeg lica.

upravnih akata u vezi sa ugovorom o osiguranju iz 1979. godine, dostignuća u naučnim i stručnim istraživanjima u ovoj oblasti uz vođenje računa o izmenama na tržištu osiguranja koje su se dogodile u međuvremenu.

EESK je u mišljenju pozvao Komisiju EU da ponovo razmotri pitanja u vezi usklađivanja ugovornog prava osiguranja i započne uporedno pravnu analizu nacionalne prakse u ovoj oblasti kako bi se potvrdilo da je neophodno, preporučljivo i moguće nastaviti rad. EESK je takođe preporučio Komisiji da takav rad treba da bude podnet na javnu raspravu svestan da samo šira politička podrška inicijative o usklađivanju propisa o ugovoru o osiguranju može da doprinese stvaranju efikasnog jedinstvenog tržišta osiguranja. EESK je pozvao Evropski parlament da se pridruži ovoj inicijativi i da joj da odgovarajući stepen prioriteta na političkoj agendi u cilju usklađivanja obaveznih pravila opšteg dela zakona o ugovoru o osiguranju.¹¹

III Opšta pravila ugovornog prava osiguranja EU

Nakon analize dostavljenih izveštaja pojedinih država članica, Evropska komisija je utvrdila da se prekogranični promet usluga osiguranja društva za osiguranje uglavnom obavlja preko agencija ili ogranaka, poslovnih jedinica koje nemaju svojstvo pravnog lica. Te usluge ne odgovaraju, u većoj ili manjoj meri, onima koje društvo za osiguranje pruža u matičnoj državi.¹² Na taj način, po mišljenju Komisije, konkurentnost proizvoda osiguranja na teritoriji Evropske unije se ograničava, a klijentima nije u dovoljnoj meri omogućen pristup različitim nacionalnim proizvodima osiguranja. Da bi se stvorilo jedinstveno unutrašnje tržište, potrebno je pronaći rešenje za primenu evropskog ugovornog prava osiguranja. Po davanju mišljenja EESK, objavljena su opšta pravila evropskog ugovornog prava osiguranja koje je izradila posebna radna grupa po analizi propisa pojedinih država članica.¹³

¹¹ Mišljenje EESK, *op. cit.*, s. 14-15.

¹² U skladu sa članom 7. Uredbe Rim I o pravu koje se primenjuje na ugovorne obaveze (593/2008 OJ 177/4.7.2008), na proizvode osiguranja koji se prodaju u drugoj državi, bez obzira da li se nude direktno ili preko ogranka, odnosno filijale, primenjuje se pravo države članice u kojoj se taj proizvod nudi.

¹³ Izvor: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201004/20100430ATT73919/20100430ATT73919EN.pdf>.

S obzirom na razlike koje postoje u zakonodavstvu pojedinih država članica, predviđeno je da opšta pravila ne budu zamena, već alternativa nacionalnom ugovornom pravu osiguranja. Ukoliko bi se ugovorila njihova primena, pravila evropskog ugovornog prava osiguranja u potpunosti bi zamenila nacionalno pravo.¹⁴

Ugovorne strane ne mogu da se pozivaju na nacionalno pravo kako bi se ograničile ili dopunile odredbe opštih pravila. Ovo pravilo se, međutim, ne odnosi na obavezne odredbe nacionalnog prava koje se tiču vrsta osiguranja koje nisu obuhvaćene ovim pravilima (npr. privatno zdravstveno ili penzijsko osiguranje). Ukoliko pojedina pitanja iz ugovora o osiguranju nisu regulisana ovim pravilima, ona se rešavaju primenom opštih pravila evropskog ugovornog prava, a ukoliko ne sadrže odredbe koje bi mogle da se primene, treba primeniti opšta pravila ugovornog prava osiguranja koja su zajednička pravima država članica.¹⁵

Kada je reč o pojmu koji se koristi u vezi sa stvaranjem jedinstvenih normi ugovornog prava osiguranja na unutrašnjem tržištu EU, odgovarajući pojam bi bio pojam “pravila”. U stručnoj literaturi koriste se i pojmovi “načela” i “principi”.¹⁶ Međutim, načela su, u odnosu na pravila, široka, opšta ili neodređena, i mogla bi da se tumače kao objašnjenje pravila. Imajući u vidu prirodu i preciznost jedinstvenih normi koje treba primeniti na pojedinačne, konkretne ugovorne odnose, kao i činjenicu da principi podrazumevaju veći stepen apstraktnosti i relativnu neodređenost u odnosu na postupke na koje se primenjuju pojam „princip“ takođe ne bi bio najprimereniji.

Principi se razlikuju u odnosu na pravila prema obeležjima koji se tiču njihove primene. Pravila se primenjuju u celini i ona precizno određuju rešenja u odnosu na pojedine pravne situacije, dok jedan princip u zavisnosti od značaja i težine može da se primeni na više pravnih

¹⁴ Članom 1:101 utvrđeno je da se opšta pravila evropskog ugovornog prava osiguranja primenjuju na sve ugovore o osiguranju, uključujući i ugovore zaključene sa društvima za uzajamno osiguranje, osim na ugovore o reosiguranju.

¹⁵ Član 1:104 PEICL.

¹⁶ Petrović Tomić N., Nepravilne klauzule i Principi evropskog ugovornog prava osiguranja, *Evropska revija za pravo osiguranja*, 2/2014, UPOS, Beograd, s. 44; Đorđević S., Principi evropskog ugovornog prava osiguranja – budući opcionalni instrument prava EU, *Revija za pravo osiguranja* 2/2011, UPOS Beograd s. 19; Keglević A., *op. cit.* s. 661.

situacija.¹⁷ U slučaju spora, sudije se rukovode principima koji obuhvataju više prihvatljivih rešenja kako bi doneli najcelishodniju odluku. Pravila su precizna i ne podrazumevaju mogućnost izbora, pa pod pretpostavkom da postoji sukob između pravila, važnost jednog podrazumeva isključenje odabira nekog drugog.

Pravila treba tumačiti u skladu sa njihovim kontekstom, ciljevima i imajući u vidu da su doneta nakon uporednopravne analize. Posebno treba imati u vidu institut dobre vere, sigurnost ugovornih odnosa, celovitost u primeni i odgovarajuća zaštita ugovarača osiguranja.¹⁸

IV Posebnost pravila EU o zaključenju ugovora o osiguranju pravne zaštite

U državama članicama EU osiguranje pravne zaštite ima dugu tradiciju, a na nivou Unije prva direktiva kojom se regulišu pitanja u vezi sa ovim osiguranjem doneta je krajem osamdesetih godina prošlog veka.¹⁹

Ugovorom o osiguranju pravne zaštite osiguravač se obavezuje da, u okviru zakonskih i ugovornih ograničenja, naknadi troškove kojima može da bude izložen osiguranik u vezi sa njegovim učešćem u upravnom, sudskom ili arbitražnom postupku, kao i troškove u vezi sa uslugama pravne pomoći u sudskom ili vansudskom postupku, u okviru ugovorenog pokrivača. Ovo osiguranje se obezbeđuje zaključenjem posebnog ugovora, a može i u okviru nekog drugog osiguranja, kao osnovno ili kao dopunsko pokriće.²⁰

¹⁷ Članom 1:102. pravila utvrđeno je da ugovorne strane mogu da ih izaberu, bez obzira na ograničenja u pogledu izbora prava koje predviđa međunarodno privatno pravo, kao i da se ona uz određene izuzetke primenjuju u celosti.

¹⁸ Čl. 1:105 PEICL.

¹⁹ Direktiva 87/344/EEZ (OJ L 185, 4.7.1987) o usklađivanju zakona i drugih propisa o osiguranju troškova pravne zaštite.

²⁰ Npr. u Nemačkoj, prvi model uslovi osiguranja kojima su regulisana pitanja osiguranja pravne zaštite doneti su u okviru Udruženja osiguravača Nemačke, 1954. godine (Beckmann R.M., Matusche Beckmann A., *Versicherungsrechts-Handbuch*, München 2004. s. 1818).

Osiguranje pravne zaštite u smislu Direktive 138/2009/EZ, koju su države članice EU počele da primenjuju 1. januara 2016. godine, obuhvata naknadu troškova koje je imao osiguranik u sudskom ili vansudskom postupku, troškove odbrane ili zastupanja u upravnom, parničnom ili krivičnom postupku, s tim što ne obuhvata osiguranje troškova pravne zaštite koje proizilaze ili su u vezi sa upotrebom plovila.²¹

Posebnost u vezi zaključenja ugovora o osiguranju pravne zaštite ogleda se u tome što je Direktivom EU utvrđeno da u slučajevima kada se pokriće ovog rizika obezbeđuje uz neko drugo osiguranje (kombinovano osiguranje)²² u posebnom delu polise mora da se prikaže sve što je od značaja za obim pokrića, a u polisu se unosi i iznos premije za ovo osiguranje ako je to predviđeno u pravu države članice.²³ Jedna od specifičnosti ugovora o osiguranju pravne zaštite ogleda se i u tome što društva za osiguranje poveravaju poslove rešavanja odštetnih zahteva drugom pravnom licu koje je za to specijalizovano. U zemljama koja imaju dugu tradiciju u osiguranju pravne zaštite, poveravanje poslova je praksa već dugi niz godina, a od početka primene Direktive 2009/138/EEZ, to je uvedeno kao obaveza za sve članice EU. Podaci o pravnom licu kome su povereni poslovi se obavezno unosi u polisu osiguranja.²⁴ U fazi pripreme za zaključenje ugovora osiguravač je dužan da obavesti ugovarača osiguranja o sadržini ovog osiguranja i licu kome je poverena obrada i isplata odštetnih zahteva.

U svakom ugovoru o osiguranju pravne zaštite mora da bude precizirano da osiguranik ima slobodu u izboru advokata.²⁵ Ova informacija se obavezno daje ugovaraču osiguranja

²¹ Čl. 198. Direktive.

²² Npr. ograničenje pokrića, kao što je ta da osiguravač ne pokriva troškove koji nastanu u vezi sa postupcima ukoliko je vrednost spora niža u odnosu na iznos utvrđen polisom, limit pokrivenih troškova po predmetu ili godišnji limit, ograničenje ukupne satnice advokata u odnosu na vrstu spora (što može da se precizira dodatkom uz polisu), teritorijalno ograničenje (za sporove nastale u državi sedišta osiguravača ili više država), počekni rok i drugo.

²³ Član 199. Direktive. Odredba je preuzeta iz Direktive 87/344/EEZ. U Nemačkoj je, na primer, zakonodavac predvideo obavezu zasebnog unošenja premije osiguranja pravne zaštite. Tako, članom 126. VVG (BGBL. I S. 2631 od 23.11.2007. godine), utvrđeno je da ukoliko se osiguranje pravne zaštite ugovora zajedno sa drugim osiguranjima, na polisi osiguranja mora zasebno da se navede obim pokrića tih troškova kao i visina premije osiguranja, a ukoliko osiguravač za rešavanje odštetnih zahteva angažuje posebno, specijalizovano pravno lice, naziv tog lica mora da bude naveden na polisi osiguranja. Slično je predviđeno i članom 76c. LCS.

²⁴ Čl. 200. Direktive.

²⁵ Čl. 201. Direktive, član 156. LRA, član 76d. LCS.

prilikom zaključenja ugovora. Iako je Direktivom predviđeno da osiguranik bira advokata, nije precizirano da to može da učini i osiguravač ukoliko dobije pismenu saglasnost osiguranika. Ovde može da se postavi pitanje, da li osiguravač ima obavezu da isplati naknadu po osnovu osiguranja pravne zaštite ukoliko osiguranik ne iskoristi svoje pravo na izbor advokata. U literaturi ima mišljenja da, ukoliko se dogodio osigurani slučaj obuhvaćen osiguranjem, propuštanje izbora advokata od strane osiguranika ne treba da dovede do gubitka pokrića, već da osiguravač treba da izabere advokata i o tome obavesti osiguranika.²⁶

PGZS ne sadrži posebne odredbe koje se tiču osiguranja pravne zaštite, pa bi bilo potrebno da se one unesu, imajući u vidu da je to predviđeno komunitarnom regulativom, a da na tržištu osiguranja Republike Srbije osiguravači imaju u ponudi uslugu osiguranja troškova pravne zaštite.²⁷

V Pojam ugovora o osiguranju

Ugovor o osiguranju predstavlja sporazum osiguravača i fizičkog ili pravnog lica radi osiguranja od nekog rizika čija je sadržina određena zakonom i sporazumom ugovornih strana. U pravu država članica Evropske unije ne postoji jedinstvena definicija ugovora o osiguranju.²⁸ Postoje mišljenja da je definisanje ugovora o osiguranju opasan zadatak jer, po svojoj prirodi,

²⁶ Postoji opasnost da izbor advokata ne bude odgovarajući (npr. izabrani advokat nije specijalizovan za oblast koja je predmet spora, već za neku drugu) zbog čega dođe do gubitka spora i osiguranik pretrpi štetu. U tom slučaju, osiguranik je dužan da dokaže da postoji uzročno posledična veza između propusta, odnosno nepažnje osiguravača u izboru advokata i pričinjene štete (Sánchez-Calero F. *et. al.*, *Ley de contrato de seguro-Comentarios a la Ley 50/1980, de 8 de octubre, y a sus modificaciones*, Madrid 2005, s. 1561-1563).

²⁷ Iako se radi o osiguranju sa dugom tradicijom ono kod nas nije zaživelo (ni u drugim državama ex Jugoslavije). Osiguranje pravne zaštite je navedeno u grupi neživotnih osiguranja još 2004., a od tada do danas gotovo da ne postoji poseban ugovor o osiguranju ovog rizika. Postoji pravna zaštita samo u okviru osiguranja od građanske odgovornosti. Objašnjenje se može naći u činjenici da u zemlji sa socijalističkim društvenim uređenjem nije bila izražena potreba za pravnom zaštitom, ona je bila dostupna jer nije bila skupa za najveći broj građana. Danas su se promenile okolnosti i ovo osiguranje, ukoliko bi bilo masovno kao što je u nekim državama EU, doprinelo bi ostvarenju prava na sudsku zaštitu kao osnovnog prava čoveka.

²⁸ Pojam „ugovor o osiguranju” podrazumeva ugovor kojim se jedna ugovorna strana, osiguravač, obavezuje da drugoj ugovornoj strani, ugovaraču osiguranja, obezbedi zaštitu od ugovorenog rizika uz naplatu premije osiguranja, (čl. 1:201 PEICL).

osiguranje je usko povezano sa svakodnevnim ljudskim aktivnostima i stoga je u stalnom stanju evolucije te bi definicija teško mogla da bude odgovarajuća u dužem vremenu. U pravu pojedinih zemalja definicija ovog ugovora ne postoji (*omnis definitio periculosa est*), dok se u drugim pravima ugovor definiše na različite načine.²⁹

Postoji elementi ovog ugovora koji se nalaze u svim definicijama ili mogu da se nađu u sudskim odlukama zemalja koje u svom zakonodavstvu nemaju definiciju ovog ugovora. Na primer, u Francuskoj, u jednoj od presuda Kasacionog suda,³⁰ navedeno je da ugovor o osiguranju ima tri osnovna elementa: rizik koji se definiše kao budući neizvesni događaj čije ostvarenje ne zavisi od volje ugovornih strana, premiju i plaćanje ugovorenog novčanog iznosa ili izvršenje ugovorene radnje u slučaju da se rizik ostvari. Pojam *alea*, koji može da se tumači kao neizvesnost je bitan element ugovora o osiguranju, a u slučaju njenog nepostojanja ugovor je ništav.

Prema ZOO, koji ne daje definiciju ugovora o osiguranju već sadrži elemente iz kojih se može zaključiti o kakvom se pravnom poslu radi, ugovorom o osiguranju obavezuje se ugovarač osiguranja da plati određeni iznos organizaciji za osiguranje (osiguravač) a organizacija se

²⁹ Tako, prema čl. 1. A. LCAT (Moniteur Belge, 20. avgust 1992 i 4 maj. 1994): „Ugovor o osiguranju predstavlja ugovor kojim se jedna strana - osiguravač, uz plaćanje fiksne ili varijabilne premije, obavezuje da će prema drugoj strani - ugovaraču osiguranja, izvršiti obavezu navedenu u ugovoru po nastanku budućeg, neizvesnog događaja čiji nastanak nije u interesu osiguranika odnosno korisnika osiguranja“. Član 7:925 Građanskog zakonika Holandije (Staadsblat n° 230/2002): Ugovor o osiguranju je ugovor kojim se jedna od strana (“osiguravač”) obavezuje prema drugoj strani (“osiguraniku”), da plati jednu ili više naknada iz osiguranja u zamenu za premiju osiguranja, s tim što nijedna strana u trenutku zaključenja ugovora, ne zna da li će, kada i koliki biti iznos naknade iz osiguranja, niti koliko dugo će biti plaćana ugovorena premija osiguranja. Ugovorom o osiguranju je predviđa naknade štete ili osiguranje na paušalnu sumu bez obzira na pretrpljenu štetu. Građanski zakonik Kvebeka (L.Q. 1991, c. 64) definiše ugovor o osiguranju kao: „Ugovor kojim se osiguravač, uz plaćanje premije osiguranja ili doprinosa, obavezuje da prema ugovaraču osiguranja ili trećem licu izvrši obavezu ukoliko dođe do ostvarenja rizika obuhvaćernim osiguranjem.“ VVG ne sadrži definiciju ugovora, ali daje elemente ugovora: zaključenjem ugovora o osiguranju, osiguravač obavezuje da pokrije određeni rizik osiguranika ili trećeg lica, plaćanjem naknade po nastanku ugovorenog osiguranog slučaja, a ugovarač osiguranja je u obavezi da plati ugovoreni doprinos (premiju osiguranja) osiguravaču. LCS (čl. 1. BOE 250/17.10.1980): „ugovor o osiguranju je takav ugovor kojim se osiguravač obavezuje da u slučaju ostvarenja rizika na predmetu osiguranja u okviru ugovorenog limita pokrića, uz naplatu premije, naknadi osiguraniku štetu, isplatu ugovorenu osiguranu sumu, rentu ili drugu naknadu predviđenu ugovorom“.

³⁰ Cass. civ. 1, 31. januar 1956, N° 2306; objavljena u *Biltenu sudske prakse građanskog odeljenja* 1956/52.

obavezuje da, ako se desi događaj koji predstavlja osigurani slučaj isplati osiguraniku ili nekom trećem licu naknadu, odnosno ugovorenu svotu ili učini nešto drugo. U PGZS je nešto izmenjena odredba koja utvrđuje elemente ugovora o osiguranju i prema njoj ugovorom o osiguranju obavezuje se ugovarač osiguranja da plati osigura(va)ču određenu svotu novca (premiju) a ovaj se obavezuje, ako se desi ugovorom predviđeni događaj (osigurani slučaj) da isplati ugovaraču ili nekom drugom korisniku osiguranja određenu svotu novca ili učini nešto drugo.³¹ Kao što se može zaključiti nema veće razlike između dva navedena člana koja se odnose na ugovor o osiguranju. U PGZS se ne koristi se pojam “organizacija za osiguranje” već osiguravač, što je ispravnije. U kontekstu osnovne obaveze ugovarača osiguranja da plati cenu za uslugu koju pruža osiguravač, pominje se reč “premija”, u zagradi, posle reči “svota novca” koju je dužan da plati ugovarač. Nema razloga zbog koga zakonodavac ne bi za obavezu ugovarača koristio samo pojam premija (doprinos), jer je ona u svakom slučaju određena novčana suma. Osim toga, mislimo da bi formulaciju “..da isplati osiguraniku ili nekom drugom korisniku osiguranja..” trebalo izmeniti tako da se doda i „trećem oštećenom licu” Razlog je u tome što se pojam korisnik koristi u osiguranju lica za onoga kome će osiguravač isplatiti osiguranu sumu po želji ugovarača osiguranja. U osiguranju imovine, osim u osiguranju građanske odgovornosti, lice kome se isplaćuje naknada štete je osiguranik, tj. lice čiji je imovinski interes osiguran. U osiguranju građanske odgovornosti lice kome se isplaćuje naknada štete je treće oštećeno lice. U širem smislu sva lica koja imaju „koristi“ iz osiguranja mogu da se nazovu „korisnici”, ali s obzirom na uobičajeno shvatanje korisnika osiguranja kao lica kome se isplaćuje osigurana suma u osiguranju lica taj pojam ne bi trebalo koristiti u osiguranju stvari i osiguranju drugih imovinskih interesa. U osiguranju imovine razlikujemo ugovarača osiguranja, osiguranika i treće oštećeno lice. U osiguranju lica, to su ugovarač osiguranja, osiguranik i korisnik osiguranja. U vezi predloga u PGZS moglo bi se prigovoriti i to da se ne navodi obaveza osiguravača na naknadu, već se samo navodi njegova obaveza da isplati “određenu svotu novca” ili učini nešto drugo. Određena svota novca više asocira na paušalnu isplatu u osiguranju lica. Obaveza osiguravača na naknadu štete je osnovna obaveza u osiguranju imovine i nema razloga da se ne navede u odredbi koja utvrđuje osnovne obaveze osiguravača kao druge ugovorne strane u ugovoru o osiguranju.

³¹ Čl. 897. ZOO; čl. 1162 PGZS.

VI Osobine ugovora o osiguranju

1. Ugovor o osiguranju je imenovani ugovor

Ugovor o osiguranju je imenovani ugovor jer je zbog svojih specifičnosti uređen zakonom i dat mu je određeni naziv. Kao što je poznato, u našem pravu kao i u pravu drugih država nastalim otcepljenjem od SFR Jugoslavije, odredbe o ugovoru o osiguranju sadržane su u zakonu koji reguliše obligacione odnose. Međutim, ugovor o osiguranju je zbog svoje složenosti i značaja regulisan u jednom broju država i posebnim zakonom.³² Nasuprot imenovanim, neimenovani ugovori nisu predmet posebnih odredbi niti pravne regulative i na njih se primenjuju opšta pravila ugovornog prava. Zakonskim regulisanjem ugovora o osiguranju obezbeđuje se veća zaštita osiguranika što je i bio razlog zbog koga je zakonodavac ovom ugovoru posveti veću pažnju.

2. Ugovor o osiguranju je adhezioni ugovor

O ovoj karakteristici se govori s obzirom na trenutak zaključenja ugovora. Ugovor o osiguranju kao adhezioni ugovor predstavlja vrstu ugovora po pristupu. Ugovori po pristupu, međutim, za razliku od adhezionih, ne sadrže bitne sastojke ugovora, a ugovorne strane mogu svojom voljom da izmene pripremljene klauzule tog ugovora.³³ Kod ugovora o osiguranju, jedna ugovorna strana ima unapred pripremljene uslove pod kojima će ugovor biti zaključen, a druga ugovorna strana ima mogućnost da te uslove prihvati ili ne. Za ugovorne odredbe se smatra da nisu bile predmet pregovora ukoliko su unapred definisane i ukoliko ugovarač osiguranja na njih nije mogao da utiče. Čak i ukoliko su pojedine ugovorne odredbe bile predmet pregovora, podrazumeva se da se radi o adhezionom ugovoru ukoliko to može da se zaključi iz prirode celog posla. Ukoliko ugovarač osiguranja tvrdi da je standardna ugovorna klauzula bila predmet pregovora, on to mora i da dokaže.

³² Zakon o ugovoru o osiguranju Belgije, Čilea, Finske, Luksemburga, Meksika, Nemačke, Perua, Španije Venecuele. CA sadrži posebno poglavlje posvećeno ugovoru o osiguranju.

³³ Babić I., *Leksikon obligacionog prava*, Službeni list SRJ, Beograd 1997, s. 414.

Ugovor o osiguranju ispunjava najmanje jedan uslov da bude označen kao adhezioni. To je ekonomska nadmoć jedne ugovorne strane koja se konkretizuje „bilo kao aktivno svojstvo na strani ekonomski jače strane: monopol, bilo kao pasivno svojstvo na strani ekonomski slabije strane“.³⁴ Iako se načelo slobode ugovaranja podrazumeva u poslovima osiguranja i ugovarač formalno može da utiče na uslove koje nudi osiguravač, u praksi nisu česti slučajevi da ugovarač osiguranja određuje kakve će biti pojedine odredbe ugovora.³⁵ To je posebno izraženo kod tzv. masovnih osiguranja (automobila, domaćinstva, nezgode) koja se po pravilu zaključuju na osnovu unapred utvrđenih uslova osiguravača. Zbog te nesporne činjenice smatralo se da ugovor o osiguranju i nije ugovor jer je jedna, jača ugovorna strana, unapred utvrdila uslove kao jednostrano obavezujuću izjavu koja svojom sadržinom reguliše odnos koji treba da se formira. Prema ovoj protivugovornoj teoriji posao osiguranja se smatra jednostranim aktom ekonomski jače ugovorne strane, osiguravača. Drugoj strani, osiguraniku, preostaje da prihvati unapred ugovorene uslove, što ne menja sadržinu unapred postavljenih uslova, niti može da utiče na pravnu prirodu posla osiguranja. Od volje ekonomski slabijeg lica zavisi samo pravno dejstvo navedenog odnosa, pa je izjava i dejstvo izjave volje drugačije nego kod ugovora.³⁶

Ugovarač osiguranja može da utiče na sadržinu ugovora najčešće kod osiguranja većih rizika koje se zaključuje uz tzv. posebna ugovaranja koja se razlikuju od onih u standardnim uslovima.³⁷ Takva ugovaranja moraju da budu navedena u polisi osiguranja.

U inostranoj sudskoj praksi nesporno je da kod ugovora o osiguranju ne može da se govori o načelu slobode ugovaranja ni autonomije volje kada ugovorne strane nisu jednake

³⁴ Vilus J., *Formularni ugovori, odrednica u Enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada, tom I*, Službeni list SFRJ, Beograd 1978. s. 373.

³⁵ S obzirom na to da ugovarač osiguranja u određenom broju slučajeva ili ne može da utiče na sadržinu ugovora o osiguranju ili ima ograničenu mogućnost izbora unapred definisanog pokrića i obaveza, može se reći da ugovor sadrži i obeležja tipskog ugovora ukoliko se uzme u obzir definicija da je to ugovor koji je bez učešća potrošača unapred formulisao prodavac, odnosno davalac usluge, zaključujući ugovor identičnog sadržaja sa određenim brojem ili neograničenim brojem potrošača. Kao primer može se navesti osiguranje domaćinstva preko uplatnice INFOSTAN.

³⁶ O tome videti više: Nikolić N., *Ugovor o osiguranju*, Beograd 1957, s. 21.

³⁷ Osiguranja koja zaključuju velike kompanije prilagođena su njihovim potrebama. One imaju posebne službe za upravljanje rizicima u kojima se donose odluke o tome koje rizike treba osigurati i pod kojim uslovima. Osiguravač ne može da utiče u većoj meri na sadržinu ugovora o osiguranju.

prilikom zaključenja i određivanja sadržine ugovora. U stvarnosti, društva za osiguranje imaju monopolistički pristup, putem nametanja tipskih polisa i nametanja svoje volje osiguraniku, što ugovor o osiguranju čini tipičnim ugovorom po pristupu³⁸.

3. Ugovor o osiguranju je dvostrano obavezan

S obzirom na obaveze ugovornih strana, ugovor o osiguranju je dvostrano obavezan. Ugovarač osiguranja ima obavezu da plati cenu odnosno premiju (doprinos) osiguranja, dok osiguravač preuzima rizik obuhvaćen osiguranjem iz čega proizilazi njegova obaveza na određene novčane isplate ukoliko dođe do ostvarenja osiguranog rizika (naknada štete, osigurana suma, naknada troškova). S obzirom na to može se govoriti o principu uzajamnosti odnosno recipročnosti obaveza ugovarača osiguranja i osiguravača. Moglo bi se zaključiti da ugovor nije dvostran jer je obaveza jedne strane neizvesna. Naime, ukoliko se ne ostvari osigurani rizik, osiguravač nema obaveza prema osiguraniku. Ovo je, međutim, teško prihvatiti jer je ugovor u svakom slučaju dvostran kada se ugovorne strane obavežu jedna prema drugoj već prilikom zaključenja ugovora.³⁹ Nastupanje obaveza može se predvideti prilikom zaključenja ugovora ili u nekom trenutku u budućnosti.

4. Ugovor o osiguranju je aleatoran (ugovor sa neizvesnim prestacijama)

Za razliku od komutativnih ugovora, kod kojih je unapred poznato kolika će biti prestacija svake od ugovornih strana, kod ugovora o osiguranju obaveza jedne od ugovornih strana, osiguravača je uslovna. Njegova obaveza prema ugovaraču zavisi od ostvarenja osiguranog rizika u budućnosti kako u osiguranju imovine tako i u osiguranju lica. S tim u vezi može se napraviti jedno poređenje kod ugovora o životnom i neživotnom osiguranju. Dok kod osiguranja stvari ne mora uopšte da dođe do ostvarenja rizika, na primer do požara na predmetu osiguranju u toku trajanja pokrića, kod životnog osiguranja za slučaj smrti, u svakom slučaju će doći do ostvarenja rizika, jedino je neizvesno (aleatorno) u kom trenutku u budućnosti će se to desiti. S obzirom na

³⁸ Iz presude argentinskog suda, C N, Com. En pleno, 17/11/1959, "Alaniz, J. c. Cía Aseguradora Argentina", La Ley, 96-675; ED, 32-635. – Ramírez S., La buena fe aplicada a la relación asegurativa: El defensor del asegurado, *Zbornik radova, Supervisión en Seguros Privados*, Valencia 2013. s. 699. fn. 3.

³⁹ Pak J., *Pravo osiguranja*, Singidunum, Beograd 2011. s. 188.

to može se prihvatiti stanovište prema kome ugovor o osiguranju nije aleatoran u pravom smislu kao ugovor na sreću, već da on poseduje elemente aleatornosti.⁴⁰ Osim toga, smatra se da savremeno osiguranje putem primene svih pravila tehnike osiguranja, obezbeđuje osiguravača na takav način da on ne može ni u kom slučaju da ima gubitke kao posledicu zaključenja ugovora o osiguranju te da prema tome nema neizvesnosti.⁴¹ Delatnost osiguranja kao takva nije aleatorna, ali svaki pojedini ugovor o osiguranju je aleatoran. Ima jedino poslova kapitalizacije koje mogu da sprovode društva za osiguranje koji nisu neizvesni, zato Zakonik o osiguranju Francuske govori o poslovima osiguranja i poslovima kapitalizacije. Ovakva mišljenja mogu se delimično usvojiti jer i pored činjenice da osiguravači nastoje da svedu rizik na najmanju moguću meru i time umanje svoju obavezu prema osiguranicima, ugovorne strane u trenutku zaključenja konkretnog ugovora ne mogu da znaju kakve će biti ekonomske posledice eventualnog ostvarenja osiguranog rizika. Iznos naknade štete može da bude manji ili veći od uplaćene premije osiguranja, a osiguravač može da bude i oslobođen obaveze iako je ostvaren osigurani rizik.

VII Predugovorne obaveze osiguravača

1. Obaveza informisanja prilikom zaključenja ugovora

Osiguravač je dužan da licu koje želi da zaključi ugovor o osiguranju i koje je podnelo ponudu uruči uslove osiguranja, kao i dokument koji sadrži sledeće informacije, ukoliko su relevantne: ime i adrese ugovornih strana, ime i adrese osiguranika i korisnika osiguranja, ime i adresu posrednika osiguranja, predmet osiguranja i rizike koji su pokriveni osiguranjem, sumu osiguranja i sva ograničenja koja se tiču ugovorene sume osiguranja, iznos premije ili način obračuna premije osiguranja, datum dospelosti, mesto i način plaćanja premije osiguranja, vreme trajanja ugovora i vreme trajanja pokrića, pravo na povlačenje ponude, pravo na odustanak od ugovora, pravu koje se primenjuje na ugovor ili, ukoliko je to dozvoljeno, pravu koje predlaže

⁴⁰ Neki ugovori su po svojoj prirodi aleatorni, na primer ugovor o igri ili opkladi, dok drugi ugovori imaju aleatorne elemente, kao što je to ugovor o osiguranju (Babić I., *Obligaciono pravo*, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Univerzitet Singidunum, Javno preduzeće Službeni glasnik, Sremska Kamenica 2009, s. 75).

⁴¹ Sanchez Calero F., *op. cit.* s. 45.

osiguravač, pravu na prigovor i mogućnosti vansudskog rešavanja spora, postojanju garantnog fonda ili drugih oblika kompenzacije.⁴²

U meri u kojoj je to moguće, ove informacije treba pružiti u što kraćem roku, kako bi ponudilac mogao da ih prouči i donese odluku o zaključenju ugovora.

Ukoliko ponudilac zahteva pokriće iz osiguranja koje podrazumeva davanje ponude na obrascu osiguravača i/ili popunjavanje upitnika, osiguravač mora da mu dostavi kopiju tih obrazaca.

Imajući u vidu okolnosti i način zaključenja ugovora, posebno ukoliko je ponudilac angažovao nezavisnog posrednika, osiguravač prilikom zaključenja ugovora mora da upozna podnosioca sa eventualnim razlikama između ponuđenog pokrića i potreba podnosioca sa kojim je upoznat ili je morao da bude upoznat. U slučaju povrede ove obaveze osiguravač je dužan da naknadi štetu koja je posledica njegovog propusta obaveštavanja, a ugovarač osiguranja takođe ima pravo da raskine ugovor u pismenoj formi u roku od dva meseca od dana saznanja za povredu ove obaveze.⁴³

ZOO ne predviđa obavezu osiguravača na informisanje ugovarača osiguranja pre zaključenja ugovora. U PGZS se predlaže član koji je posvećen ovim obavezama i u velikoj meri podseća na odredbe o ovoj obavezi u zakonima država članica EU. Ono što je trebalo imati u vidu to je činjenica da je ova obaveza predviđena i ZOS tako da ona ne može da bude predmet regulisanja u drugom zakonu.

2. Obaveza obaveštavanja o početku pokrića iz osiguranja

Osim u slučajevima kada je obezbeđeno privremeno pokriće koje važi od podnošenja ponude osiguranja, osiguravač kome je poznato ili nije moglo da mu ostane nepoznato da je ponudilac pogrešno zaključio da pokriće iz osiguranja započinje u trenutku podnošenja ponude,

⁴² Čl. 2:201 PEICL.

⁴³ Čl. 1:202 PEICL.

on mora bez odlaganja da obavesti ponudilaca da pokriće ne počinje da teče pre zaključenja ugovora, odnosno, u datom slučaju, plaćanja prve premije osiguranja. U slučaju povrede obaveze, ugovarač osiguranja ima pravo na naknadu štete i raskid ugovora u roku od dva meseca od dana saznanja za povredu obaveze.⁴⁴

VIII Dokumenti od značaja za zaključenje ugovora o osiguranju

1. Ponuda osiguranja

Zaključenju ugovora o osiguranju prethodi niz radnji koje preduzimaju kako osiguravač tako i ugovarač osiguranja. Kako bi privukli potencijalne osiguranike, osiguravači reklamiraju svoje proizvode na razne načine, putem javnih glasila, distribucijom prospekata ili na drugi način. Ova faza može da se nazove pozivom da se da ponuda, nakon čega se pristupa formalizaciji odnosa ugovarača putem direktnih pregovora ili preko zastupnika ugovornih strana.⁴⁵

1.1. Pojam ponude

Pojam ponude osiguranja ne shvata se uvek ispravno. Ona se nekad definiše kao zahtev za zaključenje ugovora, predlog za zaključenje ugovora, a poistovećuje se i sa upitnikom za osiguranje (koji ima poseban naziv: eng. *insurance application*, šp. *solicitud de seguros*, za razliku od ponude: *insurance proposal*, šp. *proposición de seguro*).⁴⁶ Trebalo bi, međutim, praviti razliku između zahteva za osiguranje i ponude, u prvom slučaju se radi o podnošenju zahteva za informacijom o osiguranju i osiguravajućem pokriću, dok se u drugom slučaju radi o formalnom predlogu za zaključenje ugovora. S tim u vezi, zahtev za informacijom ne obavezuje ni tražioca

⁴⁴ Član 2:203 PEICL.

⁴⁵ Prema ZOO, slanje kataloga i drugih obaveštenja, kao i oglasi učinjeni preko štampe ili drugih sredstava informisanja, ne predstavljaju ponudu za zaključenje ugovora, već poziv da se učini ponuda pod objavljenim uslovima (čl. 35. st. 1. ZOO).

⁴⁶ Marović B., Žarković N., *Leksikon osiguranja*, Novi Sad 2002. s. 328.

ni osiguravača, dok ponuda obavezuje ponudilaca za određeni duži ili kraći period u zavisnosti od rešenja u pojedinim zakonodavstvima. U tom periodu ponuda je neopoziva i ponudilac ne može da podnese zahtev za istom vrstom osiguranja drugom osiguravaču, a u slučaju da to učini u obavezi je da prvom osiguravaču naknadi štetu. Ponuda osiguranja može da bude povučena od strane ponudilaca pod uslovom da je obaveštenje o povlačenju poslato pre nego što je ponudilac obavešten o prihvatu ponude

Osiguravač može da traži naknadu troškova vezanih za angažovanje kao i izlazak na teren procenitelja rizika, lekara, veštaka i drugih troškova koje je imao u vezi sa razmatranjem ponude osiguranja.⁴⁷

Zakoni nekih država imaju definicija ponude osiguranja. Takav je slučaj sa Zakonom o osiguranju Belgije koji definiše ponudu kao formular osiguravača koji mora da ispuni ponudilac kako bi osiguravač na osnovu dobijenih podataka mogao da proceni rizik koji se osigurava.⁴⁸

ZOO ne sadrži posebne odredbe o pojmu ponude osiguranja, pa je merodavna opšti pojam ponude za zaključenje ugovora prema kojoj je ponuda jednostrana i ozbiljna izjava volje jednog lica, koja sadrži sve bitne sastojke ugovora, upućena drugom licu da bi se njenim prihvatanjem mogao da zaključi ugovor.⁴⁹

1.2. Vrste ponude

Ponuda može biti usmena i pismena. Zakonom nije propisana obaveznost pismene ponude kako bi ugovor bio punovažan. Kod obaveznog osiguranja motornih vozila npr. ponuda je usmenog karaktera i ugovorne strane direktno pristupaju potpisivanju polise osiguranja. Usmena ponuda osiguranja s obzirom na to da nije posebno regulisana zakonom ne obavezuje ni

⁴⁷ Uobičajen je izlazak procenitelja i sastavljanje odgovarajućeg izveštaja kod osiguranja industrijskih rizika.

⁴⁸ Čl. 1. LRA.

⁴⁹ Čl. 32. ZOO.

ponudilaca ni osiguravača.⁵⁰ Osiguravač može, međutim, da prihvati pismenu ponudu usmenom izjavom.⁵¹

U zavisnosti od vrste osiguranja, osiguravač može da zahteva od ugovarača da podnese pismenu ponudu pre izdavanje polise osiguranja iako ona nije obavezna. Takav je slučaj kod osiguranja velikih imovinskih rizika (npr. osiguranja požara velikih industrijskih postrojenja, osiguranje od odgovornosti za proizvode sa nedostatkom i dr) ili u osiguranju života.

Pismena ponuda osiguranja bi mogla bliže da se opiše kao dokument koji potpisuje potencijalni ugovarač i dostavlja ga osiguravaču osiguranja u kome su navedeni podaci o riziku koji se želi osigurati. Na osnovu podataka iz ponude osiguravač procenjuje da li će prihvatiti da osigura rizik. Ukoliko prihvati ponudu osiguravač određuje cenu osiguranja, a ponuda predstavlja sastavni deo ugovora o osiguranju.⁵²

1.3. Dejstvo ponude

S obzirom na specifičnost ugovora o osiguranju zbog zbog čega je veliki značaj predugovorne faze ponuda obavezuje od trenutka predaje osiguravaču, kada je već ispunjena sa svim zahtevanim podacima neophodnim za ocenu rizika, pod uslovom da je osiguravač nije odbacio.

⁵⁰ Tako, prema čl. 1. st. 2. Opštih standardnih uslova za osiguranje imovine koji se primenjuju na našem tržištu osiguranja usmena ponuda učinjena osiguravaču za zaključivanje ugovora o osiguranju ne obavezuje ni ponudilaca ni osiguravača.

⁵¹ „S obzirom na činjenično stanje utvrđeno u prvostepenom postupku pravilno je primenjeno pravilo prema kome je ugovor o osiguranju zaključen, ukoliko osiguravač u roku od osam dana ne odbije ponudu koja ne odstupa od uslova pod kojima se sprovodi predloženo osiguranje. Tužilac je u svojoj ponudi, imajući u vidu utvrđenu praksu između njega i tuženog, predložio samo one elemente koji su bili neophodni za produženje dotadašnjeg osiguranja, a to su bili predmet i suma osiguranja. U svemu ostalom, prećutno je pristao na opšte uslove pod kojima je tuženi poslovao i oslanjao se na ona odstupanja od ovih pravila, koja su bila utvrđena u praksi između ugovornika“ (Presuda Vrhovnog suda Srbije, Orlić M., *Zaključenje ugovora*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1993, s. 273, fn. 561).

⁵² Kod društava za uzajamno osiguranje, ponuda za zaključenje ugovora o osiguranju predstavlja ujedno i pristupnicu za prijem u članstvo društva.

Prema ZOO pismena ponuda obavezuje ponudilaca u roku od osam dana, ako on nije odredio kraći rok, od dana kad je ponuda prispela osiguravaču, a ako je potreban lekarski pregled u roku od trideset dana.⁵³ Ako osiguravač u tom roku ne odbije ponudu koja ne odstupa od uslova pod kojima on sprovodi predloženo osiguranje, smatraće se da je prihvatio ponudu i da je ugovor zaključen kad je ponuda prispela osiguravaču.⁵⁴

Da li ćutnja osiguravača može da se tumači kao izraz volje za zaključenjem ugovora i kada zakonom nije predviđeno da je osiguravač prihvatio ponudu ako na nju u određenom roku nije odgovorio? Da li onaj ko ćuti priznaje (*silentium videtur confessio*)? Od trenutka prijema ponude osiguravač ima određeni rok da se o njoj izjasni. Blagovremeni odgovor na ponudu u zakonu predviđenom roku bi svakako bio odgovor koji bi se od svakog osiguravača mogao očekivati. U praksi različite okolnosti mogu da utiču na kašnjenje osiguravača. Ne retko lica koja zastupaju osiguravače i imaju uticaj na donošenje važnih odluka ne mogu blagovremeno da sagledaju realne okolnosti koje postoje na tržištu što, između ostalog, može dovesti i do kašnjenja u odgovoru na ponude osiguranja. Ukoliko ne postoje okolnosti koje su navedene u ponudi osiguranja koje bi mogle dovesti u sumnju u ispravnost navedenih podataka u inostranoj sudskoj praksi se prihvata da ćutnja osiguravača predstavlja pristanak na uslove ponudilaca i da je ugovor zaključen po isteku roka u kome je ponudilac vezan ponudom. U našem pravu ćutanje ponuđenog ne znači prihvatanje ponude. Međutim, kod ugovora o osiguranju, ukoliko osiguravač ne odbije ponudu koja ne odstupa od uslova pod kojima on sprovodi predloženo osiguranje, smatraće se da je prihvatio ponudu i da je ugovor zaključen onog dana kada mu je ponuda prispela.⁵⁵

⁵³ Prema LCS ponuda vezuje ponudilaca 15 dana (čl. 6), čime je osiguravaču imovine ostavljeno više vremena za razmatranje ponude i donošenje odluke o njenom prihvatanju odnosno odbijanju.

Rokove koji su prihvaćeni od većine evropskih zemalja koji obavezuju ponudilaca ili osiguravača nisu prihvatili zakonodavci u nekim vanevropskim zemljama. Tako na primer, ZOUP (br. 29571 - Diario Oficial „El Peruano“ od 27.11.2012) predviđa da ponuda osiguranja, bez obzira na njenu formu, ne obavezuje ni ugovarača osiguranja ni osiguravača (čl. 5). Međutim, iako nije obavezujuća, propisano je da obrazac ponude mora biti predat od strane osiguravača i da on sadrži pitanja na koja odgovara kandidat za ugovarača osiguranja. Uz obrazac ponude moraju da se predaju i opšti i posebni uslovi osiguranja. Ponuda mora da bude potpisana od strane ugovarača osiguranja, osim u slučaju zaključenja ugovora na daljinu (čl. 6).

⁵⁴ Čl. 901. ZOO (nije izmenjen u PGZS).

⁵⁵ Čl. 901. t 3. i 4. ZOO.

1.4. Odstupanje sadržine ponude od sadržine polise

Iako zakonodavac nastoji da što preciznije uredi kako predugovornu tako i ugovornu fazu u zaključenju određenog posla, on ne može da predvidi sve moguće situacije i svaki slučaj ima svoje određene specifičnosti. Ukoliko dođe do sporne situacije, stvarna volja ugovornih strana procenjuje se od slučaja do slučaja. Često je nesporazum između osiguravača o ugovarača osiguranja zbog sadržine polise koja se razlikuje od sadržine ponude.⁵⁶

Kako se podaci iz ponude prenose na polisu osiguranja oni predstavljaju bitne sastojke u predugovornoj fazi osiguranja, a s obzirom na praksu osiguravača ona mora da sadrži najmanje sledeće informacije: podatke o ponudilacu, svojstvo ponudilaca (ugovarač, osiguranik), podatke o osiguravaču kome se upućuje ponuda, predmet osiguranja, upitnik vezan za rizik koji se osigurava kako bi osiguravač mogao da ga proceni i odredi odgovarajuću cenu osiguranja, postojanje iste vrste osiguranja kod drugog osiguravača i trajanje osiguranja.⁵⁷ Podnosilac ponude, ponudilac, mora da navede i objektivne i subjektivne podatke koji su od značaja za procenu rizika što mu je olakšano kad postoji upitnik.⁵⁸ Uslovi osiguranja u kojima se detaljnije opisuju prava i obaveze ugovornih strana, sastavni su deo ponude i predaju se ugovaraču prilikom pregovora o zaključenju ugovora. Predaja prateće dokumentacije uz ugovor, predstavlja jednu od specifičnosti ugovora o osiguranju.

U vezi sadržine ponude i polise osiguranja može se postaviti pitanje da li se na osiguranje primenjuje ono što je u ponudi ili polisi ukoliko se sadržina dva dokumenta razlikuje. U većini

⁵⁶ Osiguravač je izdao polisu osiguranja koja nije odgovarala podacima iz ponude u pogledu visine premije osiguranja i vremena početka osiguranja. Kako osiguranik nije dao saglasnost na učinjene izmene, sud je smatrao da se radi o potpunom novom ugovoru koji ne obavezuje nijednu od ugovornih strana. Ukoliko se uzme u obzir da je ugovor o osiguranju konsensualan i da se smatra zaključenim od momenta postizanja saglasnosti volja ugovornih strana, neophodno je da se ta saglasnost odnosi na sve elemente ugovora (Groutel H. *et. al.*, *Traité du contrat d'assurance terrestre*, Paris 2008, s. 223, fn. 95).

⁵⁷ ZOO ne navodi obavezne sastojke ponude. Ni PGZS nije tome posvetio pažnju iako bi to bilo od velike koristi za obe ugovorne strane.

⁵⁸ Za razliku od objektivnih okolnosti na osnovu kojih osiguravač može da proceni rizik (na primer cena objekta koji se osigurava) subjektivne okolnosti su teže procenjive jer ostvarenje rizika može da bude uzrokovano nekim posebnim psihičkim ili fizičkim svojstvima osiguranika.

prava o ugovoru o osiguranju na ovo pitanje je dat odgovor. Najčešće je prihvaćeno da ukoliko se sadržina polise razlikuje od sadržine ponude osiguranja primeniće se odredbe polise osiguranja ukoliko ponudilac ne stavi pismenu primedbu u zakonskom roku koji teče od dana prijema polise.⁵⁹

U PGZS se predlaže nova odredba koja se odnosi na slučaj kada se sadržaj polise razlikuje od ugovorenog: „U slučaju da se sadržaj polise razlikuje od ugovorenog (podvukao AP) takve razlike će se smatrati kao da su ugovorene od trenutka izdavanja polise osiguranja pod uslovom da ugovarač osiguranja nije uputio pismeni prigovor u roku od mesec dana posle prijema predmetne polise i ukoliko ga je osiguravač informisao o tim razlikama kao i o pravu ugovarača da uloži prigovor. Ako osiguravač ne informiše ugovarača osiguranja o pravu na prigovor izmene ugovora ne obavezuju ugovarača i smatraće se da je ugovor zaključen u skladu sa uslovima sadržanim u ponudi za osiguranje.“⁶⁰ Redaktori su imali u vidu savremeno regulisanje ugovora o osiguranju i nisu mogli da pređu preko ovog važnog pitanja koje se postavljalo i u našoj praksi osiguranja. U navedenoj odredbi govori se o tome da je ugovor zaključen pre izdavanja polise. Međutim, u fazi dostavljanja ponude ne može se uvek govoriti o zaključenom ugovoru. Ugovor nije zaključen pre nego što osiguravač prihvati ponudu. On to čini najčešće kada pošalje polis. Zato ne bi trebalo da stoji da se sadržaj polise razlikuje od ugovorenog, već, kao što je to u uporednom pravu, da se sadržaj polise razlikuje od sadržaja ponude osiguranja. Ako se sadržaj polise razlikuje od onog iz ponude, polisa je ponuda osiguravača, koju ugovarač može, a ne mora da prihvati.⁶¹

⁵⁹ Čl. 5. st. 2. VVG: „Osiguravač mora pismeno da obavesti ugovarača osiguranja da će izmenjeni uslovi navedeni na polisi biti važeći ukoliko on ne podnese prigovor u roku od jednog meseca od dana prijema polise, ugovaraču takođe mora da bude jasno naznačeno koje su izmene načinjene i koje su pravne posledice tih izmena. Ukoliko osiguravač to ne učini, smatraće se da je ugovor zaključen bez učinjenih izmena, odnosno na osnovu podataka navedenih u ponudi osiguranja. Jedna od novina koja je uvedena je izmena postupka zaključenja ugovora. Pre izmene zakona, ugovarač osiguranja se upoznavao sa uslovima osiguranja tek nakon potpisivanja ponude osiguranja, a uslovi bi mu bili predati uz polis osiguranja nakon što bi je osiguravač potpisao. Donošenjem novog zakona osiguravač ima obavezu da na jasan i nedvosmislen način upozna ponudilaca odnosno ugovarača osiguranja sa uslovima pre potpisivanja ponude osiguranja. Videti i: čl. 5. st. 1; VVG; čl. 5. st. 1. VersVG.

⁶⁰ Čl. 1172. PGZS, st. 1. i 3.

⁶¹ Čl. 2:502 PEICL: „Smatraće se da su uslovi iz polise osiguranja prihvaćeni od strane ugovarača osiguranja, bez obzira da li se oni razlikuju u odnosu na one koje je tražio ugovarač osiguranja ili bilo koje druge uslove koje su strane prethodno usaglasile. Ugovarač osiguranja može, međutim, da odbije da prihvati takve uslove u roku od mesec

2. Polisa osiguranja

Polisa je najznačajniji dokument koji se vezuje za zaključenje ugovora o osiguranju.⁶² Svaka ugovorna strana ima jedan primerak polise, a može se predvideti i davanje kopije zastupniku osiguravača koji je u ime i za račun osiguravača zaključio ugovor. U slučaju saosiguranja, jedan primerak polise se izdaje svakom saosiguravaču.

Oblik u kome se sačinjava polisa nije propisan zakonom, ali se ona u praksi izdaje na tipskom obrascu unpred pripremljenom od strane osiguravača. Prvi deo sadrži elemente utvrđene ZOO, a drugi deo je operativno-tehnički i ima pomoćno-prateći karakter. U operativno-tehnički deo unose se npr. podaci o doplatku na premiju, popusti i napomene (isključenje nekih rizika, ugovaranje posebnih klauzula i dr).⁶³

U pravnoj teoriji često je razmatrano pitanje da li je ugovor o osiguranju u suštini formalni pravni posao jer se izdaje polisa sa bitnim elementima. Bez polise teško je ostvariti pravo na naknadu štete, isplatu osigurane sume ili izvršenje neke druge ugovorne obaveze osiguravača.

U sudskoj praksi polisa je najjači dokaz da je ugovor zaključen i zato su retki slučajevi da se ona ne izdaje. U pravu većine zemalja je prihvaćeno da je ugovor o osiguranju neformalan pravni posao, a da je polisa samo dokaz o zaključenom ugovoru.⁶⁴ Konsensualnost ugovora se ogleda i u tome što se zakonom predviđa obaveza osiguravača na izdavanje polise osiguranja, ili,

dana od prijema polise. Osiguravač mora da pouči ugovarača osiguranja o njegovom pravu da odbije da prihvati razlike koje su istaknute na polisi masnim slovima. Ukoliko osiguravač ne postupi kao što je naznačeno u prethodnom stavu, smatraće se da je ugovor zaključen prema uslovima koje je tražio ugovarač osiguranja, odnosno uslovima koje su strane prethodno usaglasile“.

⁶² Etimološki, reč polisa potiče od grčke reči „*apodeixis*“: pokazati, pa bi adekvatna definicija bila da ona predstavlja dokument koji sadrži bitne sastojke ugovora o osiguranju.

⁶³ Mrkšić D., Petrović Z., Ivančević K., *Pravo osiguranja*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd 2014, s. 163.

⁶⁴ Čl. 2:301 PEICL: „Ugovor osiguranju ne zahteva pismenu formu, ni u pogledu njegovog zaključenja ni u pogledu njegovog dokazivanja, niti je podleže bilo kakvoj posebnoj formi. Postojanje ugovora može da se dokazuje na bilo koji način, uključujući i usmenim putem“.

liste pokrića, kao dokaza o zaključenom ugovoru. Polisa osiguranja se definiše najčešće kao dokument koji su potpisale ugovorne strane kojim se dokazuje postojanje ugovora o osiguranju.⁶⁵

Dok se u pravu nekih država članica EU zahteva postojanje potpisanog pisanog dokumenta prilikom zaključenja ugovora u pravu drugih se od osiguravača zahteva samo da obezbedi dokument u pisanoj formi nakon zaključenja ugovora.⁶⁶ Obaveza potpisivanja dokumenta, osim ukoliko ne podrazumeva primenu uređene forme elektronske komunikacije (upotreba elektronskog potpisa) predstavlja smetnju za ugovaranje osiguranja putem interneta. U PEICL je navedeno da je osiguravač dužan da izda polisu koja sadrži bitne elemente kao i uslove osiguranja, ukoliko nisu odštampani na polisi. Ne predviđa se u kom momentu se izdaje polisa tako da se može smatrati da se ona može izdati i pošto je ugovor zaključen u primerenom roku.⁶⁷

S obzirom da zakonske odredbe o polisi nisu dovoljno jasne, neki autori smatraju da je ugovor osiguranju u suštini formalan jer se, osim izuzetno, zaključuje kada je potpisana polisa.

⁶⁵ „Polisa osiguranja je instrument kojim se utvrđuje postojanje sadržaja ugovora o osiguranju. Ona je shodno zakonu pismeni dokument. I pored toga ugovor o osiguranju je sam po sebi konsensualan, može da postoji i kada nema polise kao takve: polisa kao instrument nije uslov valjanosti ugovora“ (Bigot J. *et. al.*, *Traité de droit des assurances*, Tom 3, Paris 2002. s. 374).

⁶⁶ Npr., član 7:932 Građanskog zakonika Holandije: „Osiguravač u najkraćem roku predaje dokument, pod nazivom „polisa osiguranja“, u kome je sadržan tekst sporazuma o osiguranju. Dokument o osiguranju koji je sačinjen u elektronskoj formi mora da sadrži odgovarajući elektronski potpis. Međutim, osiguravač nije u obavezi da izda polisu osiguranja ukoliko priroda ugovora o osiguranju to opravdava, a predaja polise nije od značaja za ugovarača osiguranja. Ovo se odnosi i na bilo kakve izmene i dopune ugovora o osiguranju. Ukoliko potvrda o zaključenom ugovoru koju je predao osiguravač nestane, on će da izda novu potvrdu, sa ili bez naknade troškova.

⁶⁷ Čl. 2:501 PEICL predviđa da polisa mora da sadrži: ime/naziv i adrese ugovornih strana, ime i adresu korisnika osiguranja, ime i adresu posrednika osiguranja, predmet osiguranja i osigurani rizik, sumu osiguranja i sva ograničenja pokrića, iznos premije osiguranja ili način njenog obračuna, datum dospeća, mesto i način plaćanja premije osiguranja, trajanje ugovora i trajanje pokrića, pravo na odustanak, pravo koje se primenjuje na ugovor o osiguranju, pravo na prigovor i način vansudskog rešenja spora i način ostvarenja tog prava, postojanje garantnog fonda ili drugog načina kompenzacije. Prema CA (čl. 112—4) polisa sadrži: ime/naziv ugovornih strana, stvar ili osigurano lice, prirodu osiguranih rizika, početak pokrića i njegovo trajanje, iznos pokrića, premiju (doprinos) i podatke kod osiguranja koja zaključuju strana društva (pravo koje se primenjuje ako to nije francusko pravo, adresa i sedište društva, adresa i naziv organa koji je nadležan za nadzor stranog društva). Klauzule polise o ništavosti, gubitku prava i isključenjima iz osiguranja nisu valjane ako nisu označene tako da se mogu lako zapaziti. U nekim zakonima ne navode se bitni elementi polise (VVG, VersVG) ili se samo navodi da polisa sadrži prava i obaveze ugovornih strana (čl. 11. LCAS).

Postavlja se pitanje da li postoji obaveza osiguravača ukoliko je potpisan list o privremenom pokriću, ali ne i polisa koju je izdao osiguravač, a ugovarač osiguranja je nije potpisao.⁶⁸ U zavisnosti od konkretnog slučaja, propusti u izvršenju obaveza prilikom zaključenja ugovora mogu dovesti do različitog ishoda, međutim, osiguravač je kao jača ugovorna strana dužan da upozori osiguranika odnosno ugovarača osiguranja o svim posledicama koje mogu da nastanu usled učinjenih propusta tokom zaključenja i kasnije trajanja osiguranja.

Preovlađuje, međutim, shvatanje da je to neformalan pravni posao, pa i onda kada zakon zahteva izdavanje polise.⁶⁹ Zakonodavac je u nekim zemljama predvideo da je ugovor o osiguranju zaljučen ukoliko se ispuni određena forma, međutim, nije predvideo ništavost ugovora ukoliko ta forma nije ispunjena, kao što je to slučaj kod drugih formalnih ugovora. S obzirom na to, može se reći da je ugovor neformalan unda kada zakonom nije izričito predviđeno da je zaključen kada je potpisana polisa. Ako se polisa ne smatra obaveznom formom, ugovor je zaključen kada je postignuta saglasnost volja, on je konsensualan, a ne formalan, koliko god da je polisa kao dokument važna za ovaj pravni posao. Neformalni ugovori su konsensualni, ugovor ne može istovremeno da bude i formalan i konsensualan.⁷⁰

⁶⁸ U jednom slučaju u francuskoj sudskoj praksi, nakon potpisivanja ponude i uplate prve rate premije osiguranja ugovaraču osiguranja je izdat dokument o privremenom pokriću za rok od 30 dana, na osnovu čega je osiguravač izdao polisu osiguranja. Ugovarač osiguranja, međutim, nije potpisao polisu, a nakon isteka privremenog pokrića dogodila se nezgoda. Osiguravač je odbio da isplati naknadu iz osiguranja pod izgovorom da polisa osiguranja nije potpisana tako da ugovor nije ni stupio na snagu. U spor se kao umešač javio garantni fond koji je istakao prigovor da je nesporno da je osiguravač poslao ugovor saglasno potpisanoj ponudi osiguranja, da je tražena i plaćena premija osiguranja te da iz razloga što nije došlo do raskida ugovora, osiguranje ima dejstvo i važeće je u trenutku nastanka osiguranog slučaja. U prvostepenom postupku doneta je presuda po kojoj osiguranik nema pravo na naknadu iz osiguranja iz razloga što ugovor nije potpisan te pokriće iz osiguranja nije stupilo na snagu. Međutim, sud je u drugom stepenu presudio u korist osiguranika, uz obrazloženje da je ugovor zaključen od momenta razmene saglasnosti volja ugovarača, a da potpis na polisi služi samo kao potvrda o postignutoj saglasnosti. U ovom slučaju, osiguravač se saglasio i dao pozitivan odgovor na ponudu osiguranja, samim tim što je osiguraniku poslao prateću polisu osiguranja. Činom izdavanja polise saglasno potpisanoj ponudi, osiguravač je praktično dao saglasnost za zaključenje ugovora i od tog trenutka može se reći da je ugovor zaključen. Izvor: RGAT br. 3/1990, sre. 533, 534.

⁶⁹ U nekim zemljama španskog govornog područja, ugovor o osiguranju se smatra neformalnim ugovorom iako se zahteva izdavanje polise.

⁷⁰ Videti: Babić I., *Obligaciono pravo, op. cit.*, s. 76.

I kada zakonom nije predviđena obaveza da se izda polisa ona u praksi ima dvostruku funkciju u zavisnosti i od vrste osiguranja, tako da u određenom slučaju predstavlja sama po sebi ugovor *ad solemnitatem* kao što je to u osiguranju života, a u drugom prost dokument *ad probationem* kojim se dokazuje postojanje i sadržina ugovora.

Građanski zakonik Ruske federacije koji sadrži norme o ugovoru o osiguranju predviđa da ugovor mora da bude zaključen u pismenoj formi.⁷¹ Ugovor o osiguranju koji nije zaključen u pismenoj formi je ništav, osim ukoliko se radi o obaveznim državnim osiguranjima, u skladu sa zakonom.⁷² Ugovor može da se zaključi sastavljanjem jednog zajedničkog dokumenta, ili izdavanjem od strane osiguravača, po podnošenju pismene ili usmene ponude, polise osiguranja. U ovom slučaju, saglasnost osiguranika za zaključenje ugovora, po uslovima osiguravača, potvrđuje se potpisom polise, dokumenta koji je izdao osiguravač. Prilikom zaključenja ugovora, osiguravač ima pravo da koristi standardne obrasce polisa za razne vrste osiguranja i standardne uslova osiguranja čiji je tekst usaglašen na nivou profesionalnog udruženja osiguravača takođe za pojedine vrste osiguranja.⁷³

U određenim slučajevima, posebno u transportnim osiguranjima, zbog prirode rizika ugovaraču osiguranja je potrebno trenutno pokriće dok osiguravač još nije u mogućnosti da izda polisu. Tada se izdaje dokument o privremenom pokriću. Ovo pokriće može da postoji i onda kada je u polisi osiguranja navedeno da će ugovor biti punovažan samo ako je potpisana polisa.⁷⁴ Ugovorne strane mogu predvideti trenutno nastupanje međusobnih prava i obaveza iz osiguranja, nezavisno od momenta potpisivanja polise. Takve izjave volje su obično u formi pisma,

⁷¹ Čl. 940. Građanskog zakonika Ruske federacije („Гражданский кодекс РФ“ od 31.11.1994. godine, N. 51. - FZ).

⁷² Članom 969. Građanskog zakonika Ruske federacije utvrđeno je da zakonom može da bude propisano obavezno osiguranje života, zdravlja ili imovine različitih kategorija državnih službenika sa ciljem zaštite društvenih interesa građana i države. Visina premije obaveznog, državnog osiguranja koja se plaća društvima za osiguranje utvrđuje se zakonima ili propisima donetim na osnovu zakona.

⁷³ Čl. 943. Građanskog zakonika precizira da uslovi osiguranja mogu da budu urađeni od strane osiguravača ili od strane udruženja osiguravača.

⁷⁴ Tako, u jednoj presudi španskog suda “neophodnost davanja privremenog pokrića koje su prihvatili osiguravač odnosno njegov agent, iako je u polisi predviđeno da je ugovor zaključen kad ga potpišu obe ugovorne strane, polisa može da služi kao osnov za nastupanje obaveze osiguravača kada je potpisao dokument koji se naziva “zahtev za pokrićem”, plaćena je premija i naznačen početak osiguranja, RJ 1988, 5725 de 18 de julio, Sánchez Calero F., *op. cit.* s. 131.

elektronske pošte i mogu da služe kao dokaz o zaključenom sporazumu. Osiguravač se može obavezati na privremeno pokriće, do potpisivanja polise, a ugovarač osiguranja na plaćanje premije odnosno prve rate premije osiguranja.

U zemljama izvan Evropske unije postoje primeri da ne postoji obaveza osiguravača na izdavanje polise kao dokaza o zaključenom ugovoru o osiguranju. Osiguranje se smatra zaključenim kada ugovorne strane postignu saglasnost volja, bez obzira da li je izdata polisa osiguranja ili plaćena premija.⁷⁵ Time je ostavljena veća širina za postupanje ugovornih strana, na primer ukoliko osiguravač iz bilo kog razloga ne može da izda dokument o zaključenom osiguranju.

2.1. Vrste polisa

Tradicionalna podela polisa na pomorske i kopnene je učinjena s obzirom na to da li se koriste u osiguranju robe od rizika u pomorskom prevozu ili u osiguranju rizika na kopnu.

Individualne i kolektivne polise se razlikuju po tome što se prve izdaju kod osiguranja koje zaključuju pojedinci, a druge kod osiguranja kod kojih se jednom polisom obuhvata veći broj osiguranika. Kolektivne polise se izdaju kod osiguranja koje zaključuju poslodavci za zaposlene, razna udruženja za svoje članove, banke za klijente. Kolektivne polise su se javile u vreme naglog industrijskog razvoja kada je poslodavac bio suočen sa rizikom odgovornosti za štete koje radnici pretrpe na radu. Ugovorom o kolektivnom osiguranju radnika od nezgode on je rešavao taj problem u velikoj meri. Osiguranici su svi oni koji su navedeni na spisku koji se prilaže uz polis, ili svi koji su u nekoj ugovornoj ili drugoj vezi sa ugovaračem osiguranja (svi zaposleni u vreme važenja osiguranja, svi klijenti banke, svi članovi udruženja).

Pojedinačne i generalne polise su poznate u transportnom osiguranju. Razlikuju se prema tome da li je osigurana određena stvar, pošiljka na određenoj relaciji i određenom prevoznom sredstvu ili je osigurana sva roba osiguranika u prevozu.

⁷⁵ Čl. 4. ZUOP. Saglasno članu 5. istog Zakona, ponuda osiguranja, bez obzira na formu, ne obavezuje ni ponudilaca/ugovarača osiguranja ni osiguravača.

2.2. *Pravna pravila o polisi sadržana u ZOO*

U našem pravu, ugovor o osiguranju je formalni pravni posao i smatra se zaključenim kada ugovorne strane potpišu polisu ili listu pokrića.⁷⁶ Dozvoljava se izuzetno da ugovor bude zaključen iako nije potpisana polisa: ukoliko su ugovorne strane izvršile obaveze iz ugovora, osim ako iz cilja zbog kojeg je forma propisana očigledno ne proizlazi nešto drugo (konvalidacija ugovora)⁷⁷ i kada je u uslovima osiguranja predviđeno da je ugovor zaključen samim plaćanjem premije.⁷⁸

U ZOO je taksativno navedeno koji podaci moraju da budu uneti na polisu, dok se u slučaju lista pokrića govori samo o bitnim elementima ugovora. Može se zaključiti da je zakonodavac imao u vidu kao bitne elemente liste pokrića one koji su navedeni za polisu osiguranja, a bili su poznati u trenutku zaključenja ugovora.

2.3. *Obavezni elementi polise*

ZOO predviđa da su obavezni elementi polise: ugovorne strane; osigurana stvar, rizik obuhvaćen osiguranjem, trajanje osiguranja i period pokrića; suma osiguranja ili da je osiguranje neograničeno; premija ili doprinos, datum izdavanja i potpisi ugovornih strana. Polisa za osiguranje života mora da ima pored navedenih elemenata koje ima svaka polisa i podatak o licu na čiji je život osiguranje zaključeno (osiguranika), datum njegovog rođenja i događaj ili rok od koga zavisi nastanak prava da se zahteva isplata osigurane sume.⁷⁹

⁷⁶ Čl. 901. ZOO.

⁷⁷ Čl. 73. ZOO.

⁷⁸ U praksi osiguravača u Srbiji postoje slučajevi da se masovni ugovori ovako zaključuju. U standardnim Uslovima za osiguranje domaćinstva koji se primenjuju na domaćem tržištu osiguranja ugovor je zaključen kada je plaćena premija uplatnicom koja se dostavlja uz račun za plaćanje troškova održavanja stana organizaciji za upravljanje zgradama (Infostan).

⁷⁹ Čl. 902. ZOO.

2.3.1. Ugovorne strane

Naziv/ime ugovarača osiguranja i osiguravača je važan podatak. To su lica koja zaključuju ugovor i koja preuzimaju obaveze i imaju prava iz ugovora. Osiguravač može biti samo društvo za osiguranje koje je dobilo dozvolu nadležnog organa da obavlja delatnost osiguranja. Ugovor koji zaključi subjekt koji nema dozvolu je ništav. Ugovarač osiguranja može biti fizičko lice koje ima poslovnu sposobnost i pravno lice, razna udruženja, komore. U polisu se unosi podatak o imenu i prezimenu /nazivu/ ugovarača osiguranja i osiguravača i njihova adresa (ulica i broj u mestu stanovanja ili ulica i broj u mestu sedišta ugovarača/osiguravača).

2.3.2. Osigurana stvar

Osiguravajuće pokriće se odnosi samo na stvari koje su navedene u polisi. Uslovima osiguranja se bliže pojašnjava koje se stvari smatraju automatski osiguranim, a na koje se osiguranje može proširiti uz odgovarajući doplatak na osnovnu premiju. U osiguranju od rizika požara građevinskih objekata npr. osigurane su i pokretne stvari koje pripadaju nepokretnosti (npr. bojleri, sistem za grejanje i dr) ali tuđe stvari koje se nalaze kod osiguranika pokrivena su osiguranjem samo ako je to posebno ugovoreno.

2.3.3. Rizik obuhvaćen osiguranjem.

Podatak o riziku koji je osiguran (krađa, lom mašina, građanska odgovornost, požar) ograničava obavezu osiguravača na posledice samo onog rizika koji je naveden u polisi. Kod kombinovanih osiguranja koje obuhvata više raznih rizika u polisu se unosi koji su to rizici. Definicija osiguranig rizika daje se u uslovima osiguranja koji se odnose na određenu vrstu osiguranja. U polisi se navodi osigurani rizik ili se navode članovi uslova osiguranja u kojima su pobrojani rizici koji su obuhvaćeni tim osiguranjem. U polisi moraju biti navedeni osnovni i dopunski rizici za koje je pokriće ugovoreno (npr. u polisi osiguranja od rizika požara i drugih opasnosti dopunski rizik je poplava. Da bi ovaj rizik bio obuhvaćen osiguranjem mora u polisi da to bude jasno navedeno).

2.3.4. Trajanje osiguranja i period pokrića

Precizni podatak o trajanju osiguranja ograničava obavezu osiguravača na one osigurane slučaje koji su nastali od momenta zaključenja ugovora do momenta njegovog isteka. Ako se početak i prestanak ugovora ne poklapaju sa početkom i prestankom osiguravajućeg pokrića to se mora u polisi navesti (prethodno pokriće, naknadno pokriće, odloženo pokriće). Najčešće se ugovara da osiguranje počinje po isteku 24,00 časa dana koji je na polisi označen kao početak osiguranja ili po isteku 24,00 časa dana kada je plaćena premija osiguranja. Osiguranje ističe u 24,00 časa dana koji je u polisi naveden kao dan isteka pokrića.

Period osiguravajućeg pokrića ne poklapa se nužno sa trajanjem ugovora o osiguranju.⁸⁰ Iako se ne može osigurati rizik koji je nastao ili bio u nastajanju, zakon dozvoljava da se osiguranjem može da obuhvati period pre zaključenja ugovora ako osiguranik nije znao da je osigurani slučaj nastao ili bio u nastajanju (putativni rizik). Može se, takođe, ugovoriti da osiguravajuće pokriće obuhvata i period posle isteka ugovora da bi osiguranik imao zaštitu u slučajevima kada osigurani slučaj nastane u toku trajanja ugovora ali se njegove posledice, manifestuju nakon isteka ugovora (naknadno pokriće). Ako je ugovoreno prethodno pokriće, a osiguranik nije znao da je rizik ostvaren ili je bio u nastajanju, ugovor nije ništav.

Prethodno pokriće. Mogućnost „prethodnog“ (retroaktivnog) pokrića predviđa i ZOO koji dozvoljava da se osiguranjem obuhvati period koji prethodi zaključenju ugovora. Ta mogućnost je prihvaćena i u PGZS jer se radi o pravilu koje je nesumnjivo u interesu osiguranika, a kojim se u biti ne vređa osnovni princip da se može osigurati samo neizvestan događaj.⁸¹ Rizik koji je već nastao ili bio u nastajanju pre zaključenja ugovora, za osiguranika

⁸⁰ U uslovima osiguranja i pravnoj literaturi koriste se razni pojmovi za označavanje vremena osiguravajućeg pokrića. Najčešće su to „trajanje osiguranja“ ili „važenje osiguranja“, „period osiguranja“ ili „period osiguravajućeg pokrića“. Period osiguranja se često izjednačava sa trajanjem ugovora o osiguranju. Mislimo da je ispravno govoriti o trajanju ugovora i periodu osiguranja. Trajanje ugovora i period osiguranja koincidiraju samo onda kada uslovima osiguranja nije predviđeno drugačije.

⁸¹ Čl. 898. st. 2. ZOO; čl. 1164 st. 3. PGZS.

koji za to nije znao, je takav događaj.⁸² Potreba za posebnim regulisanjem naknadnog i prethodnog pokrića je naročito izražena u osiguranju od građanske odgovornosti. U osiguranjima stvari od raznih rizika (požar, lom mašina, rizici vezani za izvođenje građevinskih radova, kasko osiguranje i dr) posledice osiguranog slučaja nastaju najčešće u toku trajanja ugovora. Kada nastane požar, saobraćajna nezgoda, lom stakla, rušenje građevinskog objekta osigurani slučaj je nastao ako su navedeni događaji nastali u toku trajanja ugovora. Štetne posledice uglavnom nastaju kratko vreme po nastanku štetnog događaja ali ako nastanu posle, pokrивene su osiguranjem jer je njihov uzrok, štetni događaj nastao u vreme važenja ugovora. Osiguranik jedino može da ostane bez prava na potraživanje prema osiguravaču usled zastarelosti.

U osiguranju od građanske odgovornosti osiguravači, posebno reosiguravači, nastoje da vežu posledice rizika koje pokrivaju za trajanje ugovora i da priznaju pokriće samo ako su uzrok štetnog događaja, sam događaj i odštetni zahtev nastali u periodu trajanja ugovora. Takvo pokriće je uglavnom nedovoljno za većinu osiguranika. Štetni događaj je, češće nego u drugim vrstama osiguranja imovine, posledica uzroka koji je nastao pre zaključenja ugovora, a za koji osiguranik nije znao ili nije mogao da zna. Taj događaj koji je uzrok štete i sama šteta (npr. greška u projektu i rušenje objekta) mogu da nastanu u vremenu važenja ugovora o osiguranju, a odštetni zahtev da se podnese po isteku ugovora. U nameri da se uspostavi ugovorna ravnoteža zakonodavac je u nekim zemljama utvrdio princip da ugovor o osiguranju od odgovornosti obezbeđuje pokriće svih šteta koje su posledica događaja koji je nastao u vreme trajanja ugovora pa i onda kada su se manifestovale posle isteka ugovora i kada je odštetni zahtev podnet posle isteka. U ZOO, osigurani slučaj u osiguranju građanske odgovornosti nije posebno regulisan.⁸³ U uslovima osiguranja domaći osiguravači osigurani slučaj utvrđuju kao štetni događaj koji je nastao u vreme trajanja ugovora o osiguranju, što ne odgovara osiguranicima koji su izloženi riziku zakasnelih šteta i kasnije podnetih odštetnih zahteva i koji obavljaju delatnost kod koje je teško utvrditi

⁸² Čl. 2:401 PEICL: Ukoliko se pokriće iz osiguranja pruža za period koji prethodi zaključenju ugovora o osiguranju (retroaktivno pokriće), kada je osiguravaču data informacija da se osigurani rizik do tog trenutka nije ostvario, ugovarač osiguranja ima obavezu da plati premiju za budući period osiguranja. Ukoliko je, kod ugovaranja retroaktivnog pokrića, ugovaraču poznato ili mu nije moglo ostati nepoznato da se rizik ostvario u trenutku zaključenja ugovora o osiguranju, osiguravač pruža pokriće za budući period osiguranja.

⁸³ U članu 940. ZOO osigurani slučaj u osiguranju od građanske odgovornosti se ne definiše. To može biti svaki događaj koji je osiguravač predvideo u uslovima osiguranja. U savremenom zakonodavstvu se prihvata da je odštetni zahtev ili uzrok štetnog događaja osigurani slučaj u ovom osiguranju.

momenat nastanka „štetnog događaja“.⁸⁴ Zato se u osiguranju od profesionalne odgovornosti prihvata da je osigurani slučaj ne samo štetni događaj već i uzrok štete ili odštetni zahtev.⁸⁵ U PGZS u vezi sa definisanjem osiguranog slučaja u ovom osiguranju ima više predloga. Prvo, da je osigurani slučaj nastao u momentu štetnog događaja ukoliko nije drugačije ugovoreno.⁸⁶ Za štetne posledice prouzrokovane osiguranim slučajem koje nastanu po isteku osiguranja ugovorom se mogu ograničiti odgovornost osiguravača za određeni vremenski period.⁸⁷ Ovo rešenje nije dobro zbog toga što je osiguravačima ostavljeno da nametnu definiciju koja njima odgovara i kojom bi osiguravajuće pokriće moglo značajno da se ograniči.

U PGZS se predlaže i alternativa po kojoj se ugovorom određuje da li će obaveza osiguravača nastati u momentu štetnog događaja ili u momentu podizanja odštetnog zahteva. Ako je pokrivena odgovornost fizičkog lica izvan njegove profesionalne aktivnosti obaveza osiguravača nastaje u momentu štetnog događaja. PGZS predviđa da se zakonom „može odrediti jedan od načina nastanka osiguranog slučaja kod posebnih vrsta odgovornosti“. Redaktori su verovatno mislili na zakone kojima se uvodi obavezno osiguranje od odgovornosti. Ti zakoni, međutim, ne daju pojam osiguranog slučaja, to ostavljaju zakonu koji reguliše ugovor o osiguranju ili uslovi osiguranja. Za razliku od onoga kako je navedeno u PGZS, zakon koji reguliše ugovor o osiguranju ne određuje „način nastanka osiguranog slučaja“ već definiše osigurani slučaj, ili daje elemente za njegovu definiciju. Osim toga, posebna definicija se ne bi

⁸⁴ Član 10. Opštih uslova za osiguranje od odgovornosti; „(1) Osigurani slučaj je budući, neizvestan i nezavisan od isključive vođe osiguranika štetni događaj na osnovu koga bi treće oštećeno lica moglo da zahteva naknadu štete. Smatra se da je osigurani slučaj nastao onog momenta kad je takav događaj počeo da se ostvaruje. (2) Jednim osiguranim slučajem smatra se i više vremenski povezanih šteta, ako su one posledica istog uzroka.“ Član 11. Uslova: „(1) Osiguravač je u obavezi samo ako osigurani slučaj nastane za vreme važnosti osiguranja. (2) Osigurani slučaj koji je nastao za vreme važnosti osiguranja, a čiji je uzrok iz perioda koji prethodi zaključenju ugovora o osiguranju ili iz vremena kad je osiguranje bilo prekinuto, pokriven je osiguranjem samo ako ugovaraču osiguranja ili osiguraniku do početka osiguranja ili ponovnog početka osiguranja nije bio poznat ili nije mogao biti poznat uzrok iz koga osigurani slučaj potiče. (3) Kod šteta usled povrede zdravlja koje nastaju postepeno, u slučaju sumnje, smatra se da je štetni događaj nastao kad je prvi put nalazom lekara utvrđena povreda zdravlja.“

⁸⁵ Osiguranim slučajem u smislu uslova osiguranja od odgovornosti posrednika osiguranja, smatra se svaki propust ili greška u obavljanju poslova posredovanja u osiguranju koju prouzrokuje osiguranik svojim postupanjem, nepostupanjem ili propustom u postupanju za vreme trajanja osiguranja, a koji ima za posledicu nastupanje štete trećim licima (član 4. Uslova ad za osiguranje „Dunav“, 2010).

⁸⁶ Čl. 1218. PGZS.

⁸⁷ Čl. 1219. st. 3. PGZS.

mogla dati, kako se to kaže u PGZS, za „vrste odgovornosti“ već može za pojedine izvore opasnosti građanske odgovornosti (izvori opasnosti građanske odgovornosti mogu biti stvar, delatnost, pravni odnos).

Ukoliko je osigurani slučaj definisan kao štetni događaj, „odgovornost“⁸⁸ osiguravača prema predlogu redaktora PGZS, odnosi se i na štetne posledice koje su u uzročnoj vezi sa štetnim događajem, a koje mogu da se ostvare i posle prestanka ugovora o osiguranju.⁸⁹ Alternativa za ovaj stav je da „za štetne posledice prouzrokovane osiguranim slučajem koje nastanu po isteku osiguranja ugovorom se može ograničiti odgovornost osiguravača za određeni vremenski period. Ovo ograničenje nema uticaja na zastarelost potraživanja“.⁹⁰ Ukoliko je štetni događaj nastao u toku trajanja ugovora verovatnoća da će se njegove posledice manifestovati kasnije nije velika. Opasnost za osiguravača su neprevidivi odštetni zahtevi što je prisutno u najvećoj meri kog osiguranja onih izvora opasnosti odgovornosti kod kojih se osigurani slučaj ne može definisati kao štetni događaj, a da to ne izazove probleme u praksi. Ako su npr. radnici bili izloženi dugotrajnom dejstvu štetnih materija sa kojima rade postavlja se pitanje šta je štetni događaj, kako se on može identifikovati. Da li je nastao kada je štetna materija proizvedena, stavljena u promet, prvim unošenjem u organizam ili, pak, kada u se pojavili prvi simptomi bolesti? Ograničenje pokrivača za ovakve slučajeve koje je poznato u uporednom pravu postiže se time što osigurani slučaj definiše kao odštetni zahtev a osiguranjem su obuhvaćeni samo odštetni zahtevi koji su podneti do isteka ugovora ili i kasnije ako se tako ugovori. Ako su npr. pokriveni zahtevi koji su podneti u toku dve godine od isteka ugovora, neće biti pokriveni oni koji su podneti u trećoj godini iako je događaj koji je njihov uzrok nastao u vreme važenja ugovora.

⁸⁸ Kada je reč o osiguranju od građanske odgovornosti prikladnije je koristiti pojam „obaveza“ osiguravača nego „odgovornost“ osiguravača. U našem pravu osiguranja se ne koriste pojmovi „obaveza“ i „odgovornost“ kao sinonimi. Obaveza se vezuje za ugovor, a odgovornost uglavnom za prouzrokovanje štete.

⁸⁹ Čl. 1219a st. 5. PGZS.

⁹⁰ Zastarelost iz člana 1078. PGZS (čl. 380. ZOO). Vremenski period u kome traje naknadno pokrivače po pravilu je ograničeno. Ukoliko odštetni zahtev predstavlja osigurani slučaj, on mora da bude podignut u periodu trajanja ugovora o osiguranju i, ukoliko je tako ugovoreno, po isteku ugovora. Ugovarač osiguranja mora da bude obavešten o produženju osiguravajućeg pokrivača. Zahtev trećeg oštećenog lica prema osiguravaču zastareva za isto vreme za koje zastareva i prema osiguraniku odgovornom za štetu.

U praksi se osiguravajuće pokriće odštetnih zahteva koji su podignuti posle isteka ugovora ograničava na dve ili tri godine, ređe na više godina.⁹¹

Osiguravajuća zaštita koju očekuje osiguranik podrazumeva pokriće odštetnih zahteva koje protiv njega podnese oštećeni ako se odnose na štete nastale u toku trajanja ugovora o osiguranju. Međutim, osiguravači ne mogu da prihvate neograničeno vremensko važenje osiguranja. Tehnika osiguranja zahteva predvidivost posledica osiguranog rizika, što nije slučaj kada se ne ograniči vreme u kome postoji obaveza posle isteka ugovora bez obzira što su štete ili odštetni zahtevi u vezi događaja koji je definisan kao osigurani slučaj.

Početak pokrića posle zaključenja ugovora. U nekim vrstama osiguranja osiguravajuće pokriće počinje istekom ugovorenog roka, a ne od zaključenja ugovora.⁹² To je slučaj kod zdravstvenog osiguranja kada postoji mogućnost da je bolest nastala a još se nije manifestovala. Takođe u osiguranju životinja. Taj period se naziva karenca i može se otkupiti. Nepoklapanje trajanja ugovora i osiguravajućeg pokrića je u interesu osiguravača koji je izložen riziku da je bolest nastala pre zaključenja ugovora, ali se prvi simptomi pojave kasnije.

⁹¹ U zakonu o ugovoru o osiguranju Belgije ovaj rok ne može biti kraći od pet godina kod nekih osiguranja (npr profesionalne odgovornosti). U standardnim uslovima naših osiguravača predviđa se rok od 2 godine.

⁹² Tako je u osiguranju života, zdravstvenom osiguranju i osiguranju životinja predviđeno da osiguravajuće pokriće ne počinje zaključenjem ugovora već istekom ugovorenog vremena (nekoliko nedelja, meseci) da bi se izbegao rizik pokrića bolesti koja je nastala pre zaključenja ugovora. Kada se ugovor zaključuje sa licima koja se smatraju potrošačima osiguranja početak dejstva ugovora je po isteka roka za odustanak na koji osiguranik po zakonu ima pravo. U uslovima osiguranja koji se odnose na rizike koji nastaju iz uzroka koji se ne mogu lako utvrditi (npr bolest) ili nastaju u određenom vremenu (kod useva kada rizik nastaje prilikom zrenja) leti ili u jesen, uslovima se precizira kada počinje osiguravajuće pokriće. Ugovor se zaključuje na godinu dana ali pokriće počinje posle nekog vremena od zaključenja ugovora. Tko npr. u osiguranju životinja za štete od uginuća, prinudnog klanja ili ubijanja zbog **nesrećnog slučaja**, osiguranje počinje po isteku 24 časa dana koji je u polisi osiguranja označen kao početak osiguranja. Međutim, za štete od uginuća, prinudnog klanja ili ubijanja zbog **bolesti** osiguranje počinje po isteku 24 časa **14-og dana** od zaključenja ugovora o osiguranju, ukoliko nije drukčije ugovoreno. Ugovarač osiguranja može uz poseban doplatok da isključi karencu, u kojem slučaju obaveza osiguravača za isplatu naknade iz osiguranja počinje po isteku 24 časa dana koji je u polisi osiguranja označen kao početak osiguranja, Opšti uslovi za osiguranje životinja, ad „Dunav“, 2003. godine.

2.3.5. Suma osiguranja ili neograničeno pokriće

U osiguranju stvari suma osiguranja se određuje s obzirom na vrednost osigurane stvari. Način utvrđivanja vrednosti se ugovara (tržišna, dogovorena, upotrebna, nova vrednost). U osiguranju građanske odgovornosti suma je utvrđena u tarifi premija koja se primenjuje u ovom osiguranju. Ako se želi ugovoriti veća suma od one iz tarife plaća se veća premija. Kada je rizik odgovornosti veliki (proizvodi sa nedostatkom, nuklearne štete) pokriće nije samo po svakom osiguranom slučaju već je obaveza osiguravača ograničena i sumom u godini osiguranja (agregatna suma). Osiguranje građanske odgovornosti je jedina vrsta osiguranja gde je moguće ugovoriti neograničeno pokriće. To je zato što se ne zna kolika može biti šteta koju drugome može prouzrokovati osiguranik i za koju građanskopravno odgovara. U vreme kada je ovo osiguranje nastalo neograničeno pokriće je bilo pravilo. Kasnije se pokazalo da se obaveza osiguravača mora ograničiti ugovorenom sumom da bi osiguravač mogao da predvidi obaveze i utvrdi adekvatnu premiju.

2.3.6. Premija osiguranja

Ugovarač mora prilikom zaključenja ugovora da zna kolika je cena osiguranja koje „kupuje“.⁹³ Visina premije se razlikuje s obzirom na prirodu rizika, njegove moguće posledice i učestalost. Premija je fiksna i ne može se povećati u toku trajanja osiguranja bez obaveštavanja ugovarača osiguranja i njegovog pristanka da plati veću premiju. Veća premija može se potraživati za sledeći period osiguranja, po isteku tekućeg perioda u kome je stiglo obaveštenje o povećanju premije. Lica koja su osigurana kod društva za uzajamno osiguranje plaćaju doprinos. Statutom društva može se predvideti da će se doprinos u toku trajanja osiguranja povećati ukoliko nema dovoljno sredstava za izvršenje obaveze društva (varijabilni doprinos).

⁹³ ZOO u odredbi koja predviđa koje su obaveze ugovornih strana ne pominje obavezu ugovarača na plaćanje premije već plaćanje „određenog iznos“ (čl. 897). U PGZS je zadržan izraz „određeni iznos“, ali se u zagradi navodi da je reč o „premiji“ (čl. 1162). S obzirom na činjenicu da se društva za osiguranje mogu osnovati i u formi društava za uzajamno osiguranje bilo bi poželjno da se obaveza ugovarača osiguranja precizira, da on, naime plaća premiju ili doprinos, jer je doprinos cena koju za zaštitu od rizika plaća lice koje je osigurano kod društva za uzajamno osiguranje.

2.3.7. Lice na čiji je život osiguranje zaključeno

Osiguranje života i nezgode može se zaključiti na život drugog lica a ne ugovarača osiguranja. Opasnost zloupotrebe i ugrožavanja života ovog lica dovelo je do toga da je zakonodavac predvideo kao uslov za valjanost ugovora saglasnost osiguranog lica. Saglasnost se daje prilikom potpisivanja polise.

2.3.8. Događaj ili rok od koga zavisi nastanak prava da se zahteva isplata osigurane sume

U osiguranju lica u polisi se navodi događaj s obzirom na koji je zaključeno osiguranje: smrt, doživljenje, nezgoda. Od toga koji je rizik osiguran zavisi i obaveza osiguravača na isplatu cele sume, dela sume kao i rokovi dospeća njegove obaveze. Događaj s obzirom na koji se zaključuje osiguranje života je smrt osiguranika ili doživljenje određene starosti. Kada nastanu ti osigurani događaji osiguravač je dužan da isplati ugovorenu osiguranu sumu. Kod osiguranja nezgode obaveza osiguravača na isplatu cele sume ili njenog dela zavisi od toga da li je došlo do smrti usled nezgode ili do trajnog ili delimičnog invaliditeta.

2.4. Jezik na kome je napisana polisa

Osiguravači koji u EU pružaju prekogranične usluge dužni su da polise koje izdaju u drugoj državi (*host country*) na osnovu slobode osnivanja ili slobode pružanja usluga sačine na jeziku te države ili na jeziku države u kojoj osiguranik ima redovno boravište.⁹⁴ To, na primer, može da bude grčki jezik za osiguranika koji je ostvario pravo na isplatu rente po osnovu osiguranja u Francuskoj, a živi u Grčkoj.

⁹⁴ Npr. čl. 81. st. 1. LCS. Pojam redovno boravište, države članice EU su preuzele iz Direktiva, a usvojen je imajući u vidu mobilnost lica na teritoriji jedinstvenog tržišta. U našem pravu koriste se pojmovi prebivalište i boravište (Zakon o prebivalištu i boravištu građana, „Sl. glasnik RS, br. 87/2011), dok redovno boravište sadrži kombinaciju elemenata i jednog i drugog, odnosno mesto gde se privremeno nalazi centar životnih aktivnosti, profesionalnih, ekonomskih, socijalnih i drugih veza nekog lica („privremeni centar“).

Osiguravač mora da vodi računa da licu koje dobro ne poznaje jezik na kome je napisana polisa i uslovi osiguranja i drugi dokumenti koji su sastavni deo ugovora, pruži sva potrebna objašnjenja da bi to lice razumelo sve što je od značaja za željeno osiguravajuće pokriće.⁹⁵ Ta obaveza postoji i kada se polisa izdaje licu koje je državljanin države u kojoj je osiguranje zaključeno. U mnogim državama ima građana kojima maternji jezik nije zvanični jezik zemlje, kao što je slučaj u Srbiji sa pripadnicima manjina, koje često ne poznaju srpski jezik tako dobro kao oni kojima je on maternji.

2.5. Primena prava

U PGZS se predlaže da polisa sadrži i podatak o merodavnom pravu koje se primenjuje na ugovor o osiguranju ukoliko se ne primenjuje pravo Srbije.⁹⁶ Postavlja se pitanje da li je potrebno da polisa sadrži ovaj podatak jer Srbija nije članica EU i poslove osiguranja na njenoj teritoriji ne obavljaju strana društva. Na obligacione ugovore primenjuju se pravila o sukobu zakona sadržana u Zakonu o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja.⁹⁷ Međutim, ugovor o osiguranju koji zaključuju potrošači osiguranja nema strani element koji bi opravdao primenu nekog drugog prava osim domaćeg. U pravu država članica predviđa da je obavezan element polise podatak o pravu koje se primenjuje na ugovor o osiguranju da bi se zaštitili interesi potrošača u prekograničnim poslovima osiguranja. Imovina i lica u Srbiji osiguravaju se kod domaćih društava za osiguranje tako da je primena stranog prava isključena.

3. List pokrića

List pokrića predstavlja dokument kojim osiguravač dokazuje privremeno osiguravajuće pokriće i koji zamenjuje polisom osiguranja dok ona ne bude izdata. List sadrži bitne elemente

⁹⁵ Član 1 :203 PEICL: „Dokumenti koji se dobijaju od osiguravača moraju da budu jasni i razumljivi i sastavljeni na jeziku na kom je pregovarano o zaključenju ugovora. U slučaju nejasnoća u pogledu informacija sadržanih u dokumentima, one će se tumačiti uvek u korist ugovarača osiguranja, osiguranika ili korisnika osiguranja“. Tumačenje odredaba u korist slabije ugovorne strane predviđeno je i čl. 100. ZOO.

⁹⁶ Čl. 1170. st. 2. PGZS.

⁹⁷ „Sl. list SFRJ“, br. 43/72 i 72/82 - ispr., „Sl. list SRJ“, br. 46/96 i “Sl. glasnik RS”, br. 46/2006 - dr. zakon.

ugovora.⁹⁸ Osiguravač može da izda list pokrića kao privremeni dokument uz mogućnost obnove dok se ne izda polisa osiguranja. Osim ukoliko nije drugačije ugovoreno, list pokrića podrazumeva isto pokriće i isključenja predviđena poslovnim aktima osiguravača koja on primenjuje na osiguranje rizika od koga se traži zaštita. Dok u pravu država članica EU to nije precizirano, postoje primeri u izvanevropskom pravu da dokument o privremenom pokriću može da se izda samo u slučaju zaključenja novih ugovora, a ne i kod obnove postojećih ugovora o osiguranju.⁹⁹ Privremeno pokriće se najviše koristi kod transportnih osiguranja i kod osiguranja većih objekata koje pre izdavanja polise pregleda stručnjak osiguravača.¹⁰⁰

Privremeno pokriće može da se ugovori kako kod životnih tako i kod neživotnih osiguranja s tim što je uslov za početak obaveze osiguravača kod neživotnih osiguranja prethodno plaćanje celokupne premije ili rate premije, dok kod životnih osiguranja obaveza može da nastane i ukoliko premija nije plaćena. Osiguravač u ovom poslednjem slučaju može da se zaštititi tako što će u ponudu osiguranja ili uslovima uneti odredbu o nastupanju njegove obaveze tek nakon uplate prve premije ili prve rate premije osiguranja. Ukoliko je u ponudu uneta odredba o privremenom pokriću i uslovima pod kojima se ono odobrava, taj teo ponude može da se tumači kao list pokrića. U zavisnosti od zemlje u kojoj se osiguranje sprovodi, list pokrića može da se preda osiguraniku uz ponudu kao poseban dokument.¹⁰¹

⁹⁸ Čl. 902. st. 3. ZOO.

⁹⁹ Mecca R., *Manual del profesional del seguro*, 12^a Edición, Buenos Aires 2010, s. 87-88.

¹⁰⁰ Šulejić P., *Pravo osiguranja*, Beograd 1980, s. 177.

¹⁰¹ Osiguravač Sun Life Financial iz Kanade u ponudi osiguranja života ima privremeno pokriće i ukoliko je ponudilac zainteresovan, izdaje mu se list pokrića kao poseban dokument uz ponudu. Pokriće počinje od dana kada je potpisana ponuda osiguranja i ističe najkasnije za devedeset dana u kom roku je osiguravač dužan da se izjasni o ponudi. Iako se primenjuju određena ograničenja i isključenja, privremeno pokriće se osim za slučaj smrti usled nezgode, pruža i za slučaj nastupanja smrti usled bolesti (Izvor: <http://www.sunlife.ca/files/advisor/french/PDF/820-2799.pdf>).

3.1. Forma lista pokrića

List može da bude izdat i u formi pisma u kome su navedeni osnovni elementi osiguranja.¹⁰² U praksi osiguranja je uobičajeno da se lista pokrića izdaje u formi posebne isprave koja se daje na potpis ponudilacu odnosno, ugovaraču osiguranja.

Kako je bilo značajnog dispariteta u pogledu forme i sa ciljem lakšeg evidentiranja dokumenata liste pokrića, organ za nadzor delatnosti osiguranja Republike Argentine doneo je uredbu koja je regulisala sporna pitanja.¹⁰³ Propisano je da potvrda o pokriću mora da bude sačinjena na memorandumu osiguravača, da ima odgovarajuću numeraciju i da bude hronološki razvrstana (liste pokrića koje nisu na snazi moraju da se brišu iz evidencije) i da bude potpisana od strane ovlašćenog predstavnika osiguravača. Osim toga, lista pokrića mora da sadrži klauzulu o upozorenju osiguraniku da se radi o dokumentu privremenog karaktera i da osiguravač ima obavezu da u roku od petnaest dana od dana njegovog sačinjavanja izda polis osiguranja.

3.2. Bitni elementi lista pokrića

Koji su to bitni elementi koje mora da sadrži dokument o privremenom pokriću može se zaključiti imajući u vidu specifičnost posla osiguranja. Jedan od osnovnih razloga za neizdavanje polise je činjenica da se ne mogu pribaviti podaci potrebni za tačno izračunavanje premije. Ostali bitni elementi koje sadrži i polisa treba da budu navedeni. Kod neživotnih osiguranja, u trenutku izdavanja liste pokrića, osiguravači od ugovarača zahtevaju plaćanje akontacije premije kako bi obezbedili pokriće do stupanja na snagu polise osiguranja. Uplaćena akontacija se nakon početka osiguranja evidentira kao deo uplaćene premije i odbija se prilikom ispostavljanja fakture za premiju osiguranja. U pogledu visine akontacije nema ograničenja pa se u praksi dešavalo da osiguranik uplati premiju za ceo period trajanja osiguranja.¹⁰⁴

¹⁰² U Nemačkoj terminologiji iz osiguranja koristi se termin *Deckungskarte*, u francuskoj *note de couverture provisoire*, u španskoj *carta de cobertura*, u engleskoj *cover note*.

¹⁰³ Uredba br. 33.463/2008.

¹⁰⁴ U sporu *Patterson v. The Royal*, zastupnik osiguranja je od osiguranika primio premiju osiguranja za godinu dana unapred, izdao mu je potvrdu o privremenom pokriću i obavestio ga da će po proceni rizika od strane osiguravača, polisa biti izdata u roku od šezdeset dana. Međutim, zastupnik nije obavestio osiguravača o ponudi koja treba da se

Podatke koje list pokrića najčešće sadrži su: ime/naziv i adresa ugovornih strana, ime i adresa osiguranika, odnosno korisnika osiguranja, predmet osiguranja i osigurani rizik, suma osiguranja. Ograničenja pokrića, trajanje ugovora i trajanje pokrića, unose se ukoliko su te informacije u konkretnom slučaju od značaja.¹⁰⁵ Osiguravač nije u obavezi da osiguraniku prilikom izdavanja lista pokrića preda i drugu dokumentaciju kao što je to slučaj prilikom zaključenja ugovora o osiguranju. Kako rizik u trenutku početka privremenog pokrića nije procenjen od strane osiguravača, uslovima se obično propisuju određena ograničenja. To može da se odnosi na isključenja za pojedine rizike ili može da se ograniči visina garantovane naknade iz osiguranja.¹⁰⁶

3.3. Trajanje privremenog pokrića

Ukoliko je osiguravač pružio privremeno pokriće ponudilacu osiguranja, ono ne bi trebalo da istekne pre nego što se izda polisa osiguranja ili, ako je to slučaj, pre nego što je ponudilac dobio obaveštenje osiguravača o odbijanju ponude osiguranja.

Rok na koji se izdaje list pokrića zavisi od vrste osiguranja, ali u nekim zakonima se navodi na koje vreme se on može izdati. Vremensko ograničenje može da se odnosi na sve ili samo na pojedine vrste osiguranja i može da se obnovi izdavanjem novog lista pokrića ukoliko se nisu stekli uslovi za izdavanje polise. Ukoliko zakonom nije predviđen rok osiguravač je dužan da navede do kada privremeno pokriće važi. U praksi osiguranja vremenski period privremenog pokrića se obično ograničava na trideset do četrdesetpet dana.

proceni i nakon isteka privremenog pokrića dogodila se nezgoda. S obzirom na to da ponuda u međuvremenu nije odbijena, sud je procenio da osiguravač ima obavezu prema osiguraniku i da isplati naknadu u skladu sa uslovima osiguranja kao da je izdata polisa. Propust je učinjen od strane zastupnika osiguranja, za koga odgovara osiguravač i sud je prihvatio zahtev za naknadu štete (McGillivray, *On insurance law*, London 1961, s. 633).

¹⁰⁵ Čl. 2:402; čl. 2:403 PEICL.

¹⁰⁶ Tako, prema uslovima osiguranja društva Delta Lloyd Life iz Belgije, osigurana suma se ograničava na 625.000 evra (čl. 9), dok se suma ne isplaćuje ukoliko smrt osiguranika nastane kao posledica profesionalnog bavljenja opasnom delatnošću kao što je rad u fabrici eksploziva ili vatrogasna delatnost (čl. 26. (Izvor: http://www.jclvanderveken.be/images/bibliotheque/fichier/DLL_SRDU.pdf).

Ograničenje može da se odnosi kako na rizik tako i na vremenski period na koji se odobrava. Na primer, isključenje rizika smrti osiguranika usled bolesti i ograničenje na period do trideset dana (Izvor: <http://fr.cmparis.ch/leben/anbieter/nationale-suisse/todesfallversicherung.aspx>).

3.4. Pravna priroda lista pokrića

Različita su tumačenja u pogledu pravne prirode lista pokrića, ne postoji jedinstven stav o tome da li se radi o ugovoru, potvrdi o zaključenom ugovoru ili nečem trećem.¹⁰⁷ On se smatra i za ispravu *sui generis* kojom se dokazuje privremeno pokriće koju izdaje osiguravač ponudilacu osiguranja koja sadrži elemente ugovora, jer se njome konstatuju prava i obaveze, ali sama po sebi predstavlja predugovor, a ne ugovor o osiguranju. List pokrića sadrži i elemente dvostrano obaveznog predugovora s tim što ne mora doći do zaključenja glavnog ugovora ukoliko dođe do odbijanja ponude od strane osiguravača.¹⁰⁸

Za list pokrića se koristi i termin zahtev za osiguranje (fr.: *demande d'assurance*) i definiše se kao dokument kojim osiguravač privremeno preuzima rizik na zahtev ponudilaca osiguranja.¹⁰⁹

Prema ZOO polisa osiguranja može privremeno biti zamenjena listom pokrića u koji se unose bitni elementi ugovora.¹¹⁰ PGZS sadrži poseban član koji je posvećen listu pokrića u kome se predviđa „da polisa osiguranja može privremeno biti zamenjena listom pokrića kada u momentu njegovog izdavanja nisu poznati svi bitni sastojci ugovora. U slučaju kada list pokrića bude zamenjen polisom, dejstva ugovora počinju izdavanjem lista pokrića, a ne izdavanjem polise. Pored toga, list pokrića može biti izdat kao dokaz privremenog pokrića sa ograničenim vremenom trajanja, bez obaveze osiguravača da preda osiguraniku opšte uslove i bez prava

¹⁰⁷ „List pokrića predstavlja istinski ugovor o osiguranju sa ograničenim trajanjem od nekoliko dana“, Cass. 1re civ., 30.03. 1994 (Bonnard J., *Droit des assurances*, Litec, 3. izd., Paris 2009. s. 87).

¹⁰⁸ Prema ZOO predugovor predstavlja ugovor kojim se preuzima obaveza na zaključenje glavnog ugovora (čl. 45. st. 1), što kod lista pokrića nije slučaj. Termin predugovor se koristi i u literaturi SAD, pa se list pokrića opisuje kao predugovor (*preliminary contract*) o osiguranju koji ima za cilj da osiguraniku obezbedi privremeno pokriće za vreme razmatranja ponude dok ne bude izdata polisa osiguranja (*American Jurisprudence*, Volume 43, San Francisco, 1969, s. 216).

¹⁰⁹ „Ugovor će se smatrati zaključenim od momenta potpisivanja dokumenta o pokriću, a osiguranje počinje da teče narednog dana, osim ukoliko nije drugačije ugovoreno (LCAT, čl. 4. st. 2).

¹¹⁰ Čl. 902. st. 2.

otkazivanja ugovora o privremenom pokriću“.¹¹¹ Iz navedenog može se zaključiti da redaktori list pokrića smatraju ugovorom i dokazom da je ugovor o privremenom pokriću zaključen.

S obzirom da ZOO propisuje da je ugovor zaključen kada je potpisan list pokrića i da predstavlja saglasnost volja ugovornih strana za zaključenjem ugovora o osiguranju, on može da se definiše i kao ugovor koji je zaključen na kraće vreme i čiji je predmet zaštita od rizika do definitivnog zaključenja ugovora.¹¹²

IX Obaveza osiguravača na predaju polise i uslova osiguranja

Jedna od osnovnih obaveza osiguravača prilikom zaključenja ugovora je obaveza na predaju isprave o zaključenom ugovoru, odnosno polise osiguranja. Ta obaveza postoji i kada je izdat list pokrića.¹¹³ U pravu nekih zemalja predviđena je obaveza osiguravača na predaju ne samo polise nego i svih dodataka uz polis osiguranja.¹¹⁴

ZOO nije predvideo ovakvu obavezu osiguravača. Pod naslov „Obaveze osiguravača“ svrstane su odredbe koje se tiču se samo njegove osnovne obaveze: isplate naknade ili osigurane sume.¹¹⁵ U PGZS navedeni naslov je zadržan, ali je predviđena jedna nova obaveza: obaveštavanje eventualnog ugovarača osiguranja o sadržini ugovora pre njegovog

¹¹¹ Čl. 1171. PGZS.

¹¹² Pak J., *op.cit.* s. 206.

¹¹³ Član 2. Zakona o ugovoru o osiguranju Grčke Zakona br. 2496/97 (OG No. 87 16.maj 1997): „Osiguravač mora da preda ugovaraču osiguranja polis osiguranja, ili ukoliko je ugovoreno privremeno pokriće, listu pokrića u pismenoj formi. Polisa osiguranja i list pokrića moraju da sadrže minimum informacija koje se tiču uslova osiguranja, kao i mesto i datum izdavanja. Ugovarač osiguranja u svakom trenutku može da traži kopiju priloga datih uz polis osiguranja ili dodatna objašnjenja u vezi sa datim pokrićem, kao i kopiju polise ukoliko je izgubio original“.

¹¹⁴ Čl. 5. LCS: „Ugovor o osiguranju i njegove izmene ili aneksi moraju da budu sačinjeni u pismenoj formi. Osiguravač mora da preda osiguraniku polis osiguranja ili, najmanje dokument o privremenom pokriću. Kod vrsta osiguranja kod kojih je posebnim odredbama utvrđeno da ne postoji obaveza izdavanja polise, osiguravač ima obavezu da preda dokument u kome je to navedeno“. U kolektivnom osiguranju npr. ne izdaje se polisa svakom osiguraniku već se izdaje jedna polisa ugovaraču osiguranja čiji je sastavni deo može biti spisak osiguranika.

¹¹⁵ Čl. 919. ZOO.

zaključenja.¹¹⁶ U PGZS je trebalo zadržati navedeni naslov pod uslovom da se on odnosi na sve obaveze osiguravača: obavezu na informisanje, obavezu kod ugovora zaključenih na daljinu, obavezu izdavanja polise i dostavljanja uslova osiguranja, obavezu na isplatu naknade štete ili sume osiguranja, kao i obavezu na dostavljanje polise osiguranja, liste pokrića i eventualno drugih dokumenata. Sve te obaveze su predviđene u delu koji sadrži opšte odredbe o ugovoru o osiguranju, one koje se odnose na osiguranje imovine i one koje se odnose na osiguranje lica i to je razlog koji opravdava stav da sve odredbe koje se odnose na obaveze osiguravača budu grupisane na istom mestu, pod istim naslovom: „Obaveze osiguravača“.

Opšti i posebni uslovi osiguranja čine sastavni deo ugovora o osiguranju. Oni se štampaju na samoj polisi ili kao poseban materijal koji se predaje ugovaraču osiguranja uz polisu. Ugovarač mora da potvrdi svojim potpisom da je primio uslove osiguranja. Pored toga što uslovi moraju da budu nedvosmisleni i jasni, neophodno je da se posebno izdvoje klauzule koje se tiču ograničenja i isključenja iz osiguranja koje sa kojima ugovarač mora posebno da se saglasi.¹¹⁷

Predaja uslova osiguranja ili njihovo štampanje na samoj polisi ima poseban značaj jer se u njima navodi sve što je od značaja za predmet osiguranja, osigurani rizik, prava i obaveze ugovornih strana ili isključenja iz osiguranja. Osiguravač ima obavezu da dokaže da je ugovarač primio uslove, pročitao ih i prihvatio.¹¹⁸ Isključenja sadržana u uslovima mogu da se ističu osiguraniku jedino ukoliko su oni štampani vrlo vidljivim fontom, što je u nekim zemljama dovelo do razvoja sudske prakse sa temom vrsta fontova, njihove boje i veličine.

U praksi se pokazalo da mala slova i previše stručni jezik otežavaju potrošačima zaključenje ugovora o osiguranju. U zavisnosti od vrste osiguranja na koje se ugovor odnosi, potrošačima osiguranja je potrebna manja ili veća stručna pomoć kako bi razumeli obim pokrića i prava i obaveze iz ugovora. Potrošači uglavnom ne obraćaju u dovoljnoj meri pažnju na uslove osiguranja. Jedno istraživanje koje je rađeno u saradnji udruženja posrednika osiguranja i unije potrošača u Španiji pokazalo je da više od polovine osiguranika samo jednom i na brzinu pročita

¹¹⁶ Čl. 1169, čl. 1174, čl. 1176, čl. 1195. PGZS.

¹¹⁷ Čl. 3. LCS.

¹¹⁸ Čl. L 112-3 CA; Član 1:204 PEICL: „Teret dokazivanja o predaji dokumenata u vezi sa ugovorom o osiguranju je na osiguravaču“.

uslove, dok 18% priznaje da ih nije ni pročitao. Nakon sprovedenog istraživanja, odlučeno je da se štampaju vodiči za potrošače kako bi se oni upoznali sa terminologijom i jezikom koji se koriste u osiguranju što bi olakšalo razumevanje ugovora.¹¹⁹

Složenost raznih uslova osiguranja dovela je do toga da se u sudskoj praksi prilikom njihovog tumačenja sudije u prvom redu rukovode principom dobre vere, što je opšte prihvaćeno u međunarodnoj praksi osiguranja i dovelo do usvajanja principa da se u slučaju sumnje ugovor uvek tumači u korist osiguranika.¹²⁰

X Nepravedne ugovorne odredbe

Ugovorna odredba o kojoj se nije posebno pregovaralo u toku zaključenja ugovora ne obavezuje ni ugovarača osiguranja, ni osiguranika, ni korisnika osiguranja, ukoliko, protivno principu dobre vere, imajući u vidu prirodu ugovora, druge odredbe ugovora i okolnosti zaključenja ugovora, stvaraju značajniju neravnotežu u pravima i obavezama ugovornih strana koje proističu iz ugovora, na štetu tih lica.¹²¹ S obzirom na to da se podrazumeva da se o takvim odredbama ugovora nije pregovaralo, već da su nametnute, one su ništave.

Ovo važi i u slučaju da takve klauzule nisu primećene od strane organa za nadzor.¹²² Podrazumeva se da se o određenoj klauzuli nije pregovaralo ukoliko je ona definisana pre

¹¹⁹ Sandoval Shaik D., *Las condiciones generales del contrato de seguro y su control interno e internacional*, Madrid 2013, s. 331. fn. 311.

¹²⁰ Npr. u obrazloženju presude Vrhovnog suda Španije od 18. jula 1988, 21. novembra 2008. Takođe u presudi C.N.Com. Sala B, 15/4/93,DJ, 1994 - 1 – 146: „Opšti uslovi ugovaranja su tehničko sredstvo koje ne može da služi za prekoračenje načela *bona fidei* i mora, ukoliko dođe do sudskog spora, da se revidira u svakom konkretnom slučaju kada je zbog tih uslova jedna strana u privilegovanom položaju u odnosu na drugu. Uslovi i njihovo značenje moraju, za ugovornu stranu kojoj su namenjeni, da budu takvi kako bi korišćenjem uobičajenih pravila tumačenja za tu vrstu pravnog posla mogli da budu razumljivi. Princip poverenja je ideja vodilja za tumačenje kojom se treba rukovoditi prilikom procene pravnih posledica pregovora, odnosno šta je imajući u vidu okolnosti svakog pojedinog slučaja ugovorna strana mogla ili morala da zna s obzirom da nije mogla da utiče ili bira sadržaj koji je prethodno utvrdio predlagač.“

¹²¹ Prema čl. 3. (1) Direktive 93/13/EEZ od 5. aprila 1993. godine o nepravednim odredbama u potrošačkim ugovorima (OJ 1993 L95 /29); Čl. 2:304 PEICL.

¹²² Čl. 39. ZOUP.

zaključenja ugovora i ugovarač osiguranja na nju nije mogao da utiče.¹²³ Odredbe ugovora koje se ne smatraju nepravednim ostaju nedimute pod uslovom da ugovor može da se primeni nakon njihovog uklanjanja.

Nepravedni karakter određene ugovorne odredbe sagladava se u odnosu na povoljniji položaj osiguravača u odnosu na osiguranika, vrstu osiguranja na koje se ugovor odnosi, kao i u odnosu na druge odredbe ugovora.

Organ za nadzor delatnosti osiguranja otkriva nepravedne ugovorne odredbe i na opšti način daje smernice kako da se izbegne unošenje takvih odredaba prilikom zaključenja budućih ugovora. Takođe, organ za nadzor objavljuje nepravedne ugovorne odredbe koje su već identifikovane.

Na ugovore o osiguranju u kojima se ugovarač osiguranja ili osiguranik pojavljuju u svojstvu potrošača, na pitanja koja nisu regulisana zakonom o ugovoru o osiguranju primenjuju se propisi o zaštiti potrošača.¹²⁴ Ukoliko postoji sukob pojedinih normi, primenjuju se one koje su povoljnije za potrošača osiguranja.

U EU svaka država članica ima zakonom regulisano pitanje zaštite potrošača od nepravednih ugovornih odredbi. Neke od zemalja imale su posebne propise i pre donošenja direktive o nepravednim ugovornim odredbama i šire definisale zaštitu potrošača, dok su druge donele propise nakon donošenja nadsudnacionog akta. Direktivom su utvrđena opšta pravila o nepravednim ugovornim odredbama u potrošačkim ugovorima tako da države članice mogu da propišu više standarde zaštite potrošača u svom zakonodavstvu. Direktiva utvrđuje pravila koja

¹²³ U uporednoj praksi se kod propisa o zaštiti potrošača koriste termini eng. *unfair contractual clauses*, nem. *missbräuchliche Klauseln*, šp. *clausulas abusivas*, fr. *clauses abusives*. Bukvalni prevod sa engleskog jezika bi bio nepoštene ugovorne odredbe, međutim imajući u vidu definiciju tih odredbi smatramo da bi primerenije bilo koristiti termin prevarne ugovorne odredbe.

¹²⁴ U našem pravu na „kupce“ usluga osiguranja primenjuju se odredbe Zakona o zaštiti potrošača („Sl. glasnik RS“, br. 62/2014 i 6/106 – dr. zakon), ukoliko posebnim propisom iz osiguranja ta zaštita nije uređena. Tako npr. mogao bi da se primeni član 44. tog zakona, jer Odlukom o načinu zaštite prava i interesa korisnika usluga osiguranja („Sl. glasnik RS“, br. 55/2015) Narodne banke Srbije nije precizirano koje se klauzule u ugovoru o osiguranju mogu smatrati prevarnim.

se odnose na nepravedne ugovorne odredbe, ne samo kod ugovora o osiguranju, već kod svih potrošačkih ugovora.

Odredba direktive o nepravednim klauzulama različito je tumačena u pojedinim državama članicama u pogledu toga šta podrazumeva nesrazmeru u pravima i obavezama ugovornih strana. U direktivi nisu sadržana posebna pravila i ona sama po sebi nije dovoljno precizna kako bi se odredila mera neravnopravnosti. Namera donosioca direktive je, međutim, bila da obezbedi samo minimum usaglašavanja propisa u ovoj oblasti, što je omogućilo državama članicama slobodu u tumačenju, kako bi se pravila na najbolji način prilagodila zahtevima različitih tržišta. U prilogu direktive su, kao indikativni, sadržani primeri odredbi ugovora koje se mogu smatrati nepravednim. Neke države članice su usvojile „sivu“ listu odredaba koje ne moraju uvek da budu nepravedne¹²⁵, dok su druge utvrdile crnu listu odredaba koje se uvek smatraju nepravednim. Takve liste su dostupne, jer se uobičajeno objavljuju na internet stranici organa za nadzor.¹²⁶

Na postojanje nepravednih ugovornih odredbi i njihovo otklanjanje mogu da utiču organizacije potrošača, sudovi, nadzorni organi i tela za mirno rešavanje sporova.

Kada je reč o uticaju sudskih presuda na određivanje nepravednih ugovornih odredbi, ima primera da je sud utvrdio pojedine odredbe kao nepravedne i da je to primenjeno na sve učesnike na tržištu osiguranja.¹²⁷ Na primer, u Španiji, Italiji i Portugalu, ukoliko je presuda doneta na osnovu tužbe udruženja potrošača, ona će imati uticaja na celo tržište. Dok, na primer u Belgiji, presudama se obavezuju samo strane u postupku, a ne i drugi učesnici na tržištu.

¹²⁵ Npr. Kipar i Irska.

¹²⁶ Npr. Belgija, Grčka i Španija.

¹²⁷ Presuda Vrhovnog suda Španije br. 401/2010

(Izvor: <http://www.poderjudicial.es/search/documento/TS/5790528/Clausulas%20abusivas/20101202>)

XI Osnovni preduslovi za zaključenje ugovora

1. Osigurani interes

Jedan od neophodnih uslova za zaključenje ugovora o osiguranju je osigurani interes. U zavisnosti od njegovog postojanja ugovor može da bude punovažan ili ništav.¹²⁸ Iako od značaja za ugovor, osigurana imovina, odnosno osigurana stvar ne predstavljaju njegovu najznačajniju komponentu, već je to interes u vezi sa tom imovinom ili tom stvari. Pod pojmom interesa u osiguranju podrazumeva se ekonomska veza između ugovarača osiguranja (osiguranika) i predmeta osiguranja.

1.1. Interes u osiguranju imovine

Ugovarač osiguranja može da zaključi osiguranje radi zaštite sopstvenog imovinskog interesa, ili takvog interesa nekog drugog lica, a povredom osiguranog interesa dolazi do nastanka osiguranog slučaja.

Definicije koje se odnose na osigurani interes nisu istovetne u pravu pojedinih država. Osigurane interes se tiče suštine ugovora o osiguranju, obaveznost njegovog postojanja u svakom poslu osiguranja imovine doprinosi u najvećoj meri da se taj ugovor razlikuje od drugih obligacionih ugovora. Osigurani interes ima za cilj sprečavanje nekog lica da zloupotrebom ugovora stekne neosnovanu korist zbog gubitka koji nastane kod drugog lica. U stručnoj literaturi se za interes u osiguranju imovine koristi izraz „pokretač volje“ ugovarača osiguranja za zaključenje ugovora o osiguranju.¹²⁹

¹²⁸ Član 924. ZOO utvrđuje da pravo iz osiguranja mogu imati samo lica koja su u času nastanka štete imala materijalni interes da se osigurani slučaj ne dogodi, a da osiguranje imovine može zaključiti svako lice koje ima interes da se ne dogodi osigurani slučaj pošto bi inače pretrpelo neki imovinski gubitak.

¹²⁹ Nikolić N., *op. cit.* s. 57.

U osiguranju imovine nedostatak interesa za zaključenje ugovora predstavlja razlog za ništavosti ugovora.¹³⁰ Ukoliko lice koje je osiguralo stvar ne bi imalo interes da se rizik na toj stvari ne ostvari, odnosno izbegne ekonomski gubitak, motiv za zaključenje ugovora bi mogao da bude namerno prouzrokovanje osiguranog slučaja.

Interes mora da bude određen, stvaran, legitiman i da je ekonomske prirode.¹³¹ On može da bude sadašnji ili budući (na primer, nepokretnost ili pokretnost koja treba da se nasledi, osiguranje robe u prevozu koji treba da se ostvari u budućnosti). Kako bi se ispunila svrha osiguranja, osigurani interes treba da postoji ne samo u trenutku zaključenja ugovora, odnosno početka osiguravajućeg pokrića, već da traje tokom celog perioda trajanja ugovora, kao i neposredno pre nastanka osiguranog slučaja. ZOO utvrđuje postojanje interesa prilikom zaključenja ugovora, ali ne precizira da on mora da postoji kasnije, osim kod osiguranja za tuđi račun.

Nosilac osiguranog interesa može da bude vlasnik stvari, zakupac, držalac stvari ili drugo lice koje ima interes da ne dođe do oštećenja ili uništenja stvari odnosno odnosno smanjenje imovine kao takve.¹³² Pritom, nije od značaja da li je stvar kod osiguranika bez pravnog osnova

¹³⁰ Član 25. LCS: „Ugovor o osiguranju je ništav ukoliko u trenutku njegovog zaključenja ne postoji interes osiguranika na naknadu štete“. Čl. 1904. Građanskog zakonik Italije (Gazzetta Ufficiale, br. 79 od 4 aprila 1942): „Ugovor o osiguranju imovine je ništav ukoliko u trenutku početka pokrića ne postoji interes osiguranika za naknadu štete“. Član L. 121-6 CA: „Svako lice koje ima interes da stvar bude očuvana može da je osigura, a svaki direktni ili indirektni interes da se rizik na toj stvari ne ostvari može da bude predmet osiguranja.“ Član 101. ZOUP: „Ukoliko u trenutku zaključenja ugovora ili početka pokrića iz osiguranja ne postoji osigurani interes, ugovor o osiguranju je ništav. U tom slučaju, osiguravač ima pravo na povrat troškova koje je imao u vezi sa zaključenjem ugovora“. Zakon o ugovoru o osiguranju R. Čile, br. 20.667, čl. 520 (Boletín no. 5185-03 od 9.05.2013): “Osiguranik mora da ima postojeći ili budući interes za zaključenje osiguranja, koji se odnosi na predmet osiguranja. U svakom slučaju, od važnosti je da taj interes postoji u trenutku nastanka osiguranog slučaja. Ukoliko ne postoji interes ili on prestane u toku trajanja ugovora o osiguranju, ugovor prestaje, a osiguranik ima pravo na povrat nezarađene premije osiguranja od strane osiguravača koji odgovara periodu do isteka tekućeg perioda osiguranja“.

¹³¹ Sánchez Calero F., *op. cit.* s. 475. fn. 17.

¹³² Zakonom se može precizirati dokazivanje osiguranog interesa. Tako, članom 91. LRA utvrđeno je da je osiguranik taj koji je dužan da dokaže postojanje ekonomskog interesa o očuvanju stvari ili celovitosti imovine, a ukoliko se radi o osiguranju u korist trećeg, on je dužan da prilikom nastanka osiguranog dokaže da ima interes na predmetu osiguranja. Ovakvo rešenje kod osiguranja u korist trećeg prihvaćeno je iz razloga što kod osiguranja u korist trećeg, ugovor može da se zaključi i za lica koja nisu poznata u trenutku zaključenja ugovora.

ili je taj osnov manjkav, pod uslovom da je on savestan. Na primer, kod lica koje kupi stvar od nevlasnika, a o tome nije imalo saznanja, postoji interes da se zaključi ugovor o osiguranju.

1.2. Interes u osiguranju lica

Normalno je da postoji interes da se zaključi osiguranje života ili nezgode radi materijalne sigurnosti lica koja su korisnici osiguranja. Osiguranje života se zaključuje npr. radi materijalnog obezbeđenja korisnika osiguranja po ostvarenju određenog budućeg događaja, kao što je punoletstvo, školovanje ili zaključenje braka, sigurnosti u starosti, sigurnosti porodice posle smrti hranioca. Kolektivno osiguranje života u svoju korist za slučaj smrti zaposlenih zaključuje npr. poslodavac da bi se zaštitio od mogućeg materijalnog gubitka zbog smrti stručnjaka koje je teško zameniti. Osiguranje nezgode se zaključuje da bi se obezbedila sredstva za veće potrebe u slučaju invaliditeta kao i za materijalno obezbeđenje porodice ako nastupi smrt osiguranika usled nezgode. Međutim, u svim pravima se ne zahteva da takav interes postoji. Lice koje zaključuje osiguranje ne mora da ima materijalni interes da zaključi osiguranje. Ukoliko se zaključuje osiguranje na život ili telesni integritet drugog lica, da bi se sprečile zloupotrebe putem osiguranja, u većini prava se zahteva da to lice da svoju saglasnost da se ugovor zaključi.¹³³

U anglosaksonskom pravu i pravu nekih zemalja kontinentalnog prava zahteva se da postoji i u osiguranju života. Kada osiguranje zaključuje ugovarač osiguranja u svoju korist smatra se da interes postoji. Ukoliko je osiguranje zaključeno na život drugog lica ugovarač osiguranja mora da ima interes da osiguranik bude živ, a takođe i korisnik ako ugovarač nije zaključio osiguranje na život drugog u svoju korist. Taj interes nije materijalni, želja da neko živi je emotivne, a ne ekonomske prirode. Ukoliko je osiguranik srodnik ugovarača osiguranja/korisnika pretpostavka je da takav interes postoji, ukoliko lice na čiji život je osiguranje zaključeno nije srodnik, u svakom konkretnom slučaju se utvrđuje da li je to slučaj. Postoji, ipak, opasnost da se lice koje je osigurano liši života zbog čega se u nekim pravima zahteva da su ispunjena dva uslova, da se ne želi smrt tog lica i da je ono dalo saglasnost da se

¹³³ Čl. L 132-1. „Neko lice može da osigura svoj život ili život nekog trećeg. Čl. L 132-2: „Osiguranje za slučaj smrti koje je ugovorilo treće lice na život osiguranika je ništav ako ovaj nije dao pismenu saglasnost.“

osiguranje zaključi na njegov život.¹³⁴ Ovi uslovi treba da budu ispunjeni u vreme zaključenja ugovora.

U našem pravu, ugovor o osiguranju života i nezgode može da se zaključi na život drugog lica, a ne samo ugovarača osiguranja. Za punovažnost ugovora potrebna je pismena saglasnost osiguranika data na polisi ili odvojenom pismenu prilikom potpisivanja police sa naznačenjem osigurane sume.¹³⁵ PGZS sadrži istu odredbu iako je pitanje dovoljnosti saglasnosti za punovažnost ugovora da bi se sprečile zloupotrebe osiguranja na tuđi život aktuelno i neka zakonodavstva su prihvatila da je za punovažnost potrebno postojanje i interesa da osiguranik bude u životu.

1.3. Promena vrednosti osiguranog interesa

Kod imovinskih osiguranja vrednost osiguranog interesa može da se smanji tokom trajanja osiguranja.¹³⁶ U takvim slučajevima, dešava se da ugovorom o osiguranju ne bude ispunjena njegova funkcija obeštećenja, da osiguranik dobije nepravičnu ili nesrazmernu naknadu, što posebno može da se dogodi ukoliko dođe do pada vrednosti valute. Ukoliko kriterijumi usklađivanja sume osiguranja i premije u odnosu na promene vrednosti osiguranog interesa u toku trajanja osiguranja nisu zakonom precizirani, ugovorne strane imaju slobodu da prilagode te kriterijume u svakom konkretnom slučaju. To podrazumeva da se ona ceni, kako u trenutku zaključenja ugovora tako i tokom trajanja ugovora o osiguranju. U tom smislu, kod zaključenja ugovora na ovakav način, trebalo bi odrediti vremenski razmak u kome se procenjuje osigurani interes, na primer jednom mesečno ili jednom godišnje. Kriterijumi mogu da se odrede, na primer, u fiksnom procentu u odnosu na vrednost u trenutku zaključenja ugovora, tržišnu vrednost u određenom trenutku ili na osnovu procene veštaka. Sumu osiguranja treba prilagoditi

¹³⁴ U pravu Belgije za punovažnost ugovora o osiguranju života potrebno je da osiguranik da saglasnost na zaključenje ugovora, ali i da korisnik osiguranja ima lični i dozvoljen interes da ne dođe do nastanka osiguranog slučaja (čl. 102. LRA).

¹³⁵ Čl. 946. ZOO; čl. 1227. PGZS.

¹³⁶ U pravu nekih zemalja, zaključenje ugovora sa klauzulom revalorizacije uređeno je zakonom. Tako, u skladu sa članom 29. LCS, ukoliko se ugovorne strane sporazumeju da suma osiguranja odgovara vrednosti osiguranog interesa tokom trajanja ugovora o osiguranju, u polisi moraju posebno da budu navedeni kriterijumi i način usklađivanja/revalorizacije sume osiguranja i premije osiguranja sa promenama vrednosti osiguranog interesa.

promenama vrednosti osiguranog interesa. U praksi osiguranja, česte su klauzule o usklađivanju vrednosti osiguranog interesa sa koeficijentom rasta cena na malo prema zvanično objavljenim podacima organa koji je nadležan za statistiku.¹³⁷ U zavisnosti od vrednosti osiguranog interesa, ugovorne strane mogu da unesu klauzulu tolerancije, odnosno da se suma osiguranja ne menja, ukoliko vrednost osiguranog interesa padne do određenog, ugovorenog procenta. Eventualna promena maksimalne obaveze osiguravača mora da bude praćena promenom iznosa premije osiguranja, o čemu treba obavestiti ugovarača osiguranja, koji može da saglasi bilo prećutno, plaćanjem premije osiguranja, bilo davanjem posebne saglasnosti, u zavisnosti od toga kako je ugovoreno. Trebalo bi, međutim, ugovaraču osiguranja u svakom slučaju ostaviti mogućnost da se ne saglasi sa predlogom osiguravača i upozna ga sa posledicama ako do saglasnosti ne dodje.

Ukoliko interes prestane u toku trajanja ugovora o osiguranju, ugovor prestaje, a osiguranik ima pravo na povrat nezarađene premije osiguranja od strane osiguravača koji odgovara periodu do isteka tekućeg perioda osiguranja.

2. Saglasnost volja ugovornih strana

Kao i kod svakog ugovora, za punovažnost ugovora o osiguranju potrebna je saglasnost volja ugovornih strana o bitnim sastojcima ugovora¹³⁸, predmet obaveze mora biti moguć, dopušten, određen, odnosno odrediv,¹³⁹ a svaka ugovorna obaveza mora imati dopušten osnov¹⁴⁰ i interes za njegovo zaključenje.¹⁴¹ Postojanje volja ugovornih strana može se utvrđivati u

¹³⁷ Na primer, Opštim uslovima za osiguranje imovine „Sava osiguranje“ a.d.o., utvrđeno je da ugovor o osiguranju može da se zaključi između ostalog, na knjigovodstvenu revalorizovanu nabavnu vrednost sa primenom pravila proporcije, gde je maksimalna obaveza osiguravača knjigovodstvena revalorizovana nabavna vrednost uništene, nestale ili oštećene stvari na 31.12. prethodne godine, uvećane za ugovoreni koeficijent korekcije i indeks rasta cena na malo, i to od 31.12. prethodne godine do dana nastanka štete (član 20 i 39. izvor: <http://sava-osiguranje.rs/wp-content/uploads/2015/08/Op%CS%A1ti-uslovi-za-osiguranje-imovine.pdf>). Ovakve odredbe u uslovima osigurnja imaju i drugi osiguravači koji imaju dozvolu za obavljanje poslova neživotnih osiguranja.

¹³⁸ Čl. 26. ZOO.

¹³⁹ Čl. 46. ZOO.

¹⁴⁰ Čl. 51. ZOO.

¹⁴¹ Strane u obligacionim odnosima su slobodne, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja, da svoje odnose uredi po svojoj volji (član 10. ZOO).

svakom konkretnom slučaju, a polisom kao dokazom o zaključenom ugovoru o osiguranju može da se predvidi koja okolnost će se smatrati kao manifestacija volje. Na primer, potpis na polisi. Ugovor o osiguranju može da se zaključi tako što posrednik osiguranja dostavi ugovaraču osiguranja unapred potpisanu polisnu od strane društva za osiguranje, koju potpisuje ugovarač osiguranja kada je postignuta saglasnost volja.

Kod ugovora o osiguranju obično se pravi razlika između trenutka zaključenja ugovora i trenutka pružanja pokrića osiguravača za rizik koji se preuzima. Može, na primer, da se predvidi da se pokriće obezbeđuje narednog dana od potpisivanja polise ili da će ugovor stupiti na snagu tek nakon uplate premije ili prve rate premije osiguranja. U ovom poslednjem slučaju može da se postavi pitanje početka osiguravajućeg pokrića ukoliko osigurani slučaj nastane nakon zaključenja ugovora, ali pre uplate premije osiguranja do čega nije došlo krivicom ugovarača osiguranja. (npr. banka je na uplatnici je navela pogrešan broj računa). U praksi ima slučajeva da neblagovremena uplata nije posledica propusta ugovarača osiguranja već osiguravača, koji u tom slučaju ne bi mogao da se poziva na njeno neplaćanje kako bi izbegao izvršenje obaveze.

XII Obaveza osiguravača pre zaključenja ugovora o osiguranju

Obaveza informisanja koju ima osiguravač prema ugovaraču osiguranja pre zaključenja ugovora novijeg je datuma. Ova obaveza treba da otkloni opasnost da neinformisani ili nedovoljno informisani kupci proizvoda osiguranja ostani bez osiguravajućeg pokrića ili da pokriće bude manje od onog koje su očekivali.

U uporednom pravu, specifične obaveze osiguravača da obavesti ugovarača osiguranja o činjenicama koje su od značaja za razumevanje osiguranja koje želi da se zaključi je utvrđena uglavnom u zakonima o ugovoru o osiguranju, ali i u propisima o nadzoru osiguranja ili posebnim podzakonskim aktima.¹⁴² Imperativne odredbe o obavezama osiguravača na

¹⁴² CA čl. L 122-2; VersVG čl. 1^a, 5b i 165^a Zakona; u Portugaliji je obaveza osiguravača na informisanje utvrđena uredbama (Uredba 176/95 od 26. jula 1995. o obavezama informisanja, obaveznim klauzulama u životnom i neživotnom osiguranju, o osiguranju pravne zaštite, zaključenju individualnih ugovora i raskidu ugovora; Uredba

informisanje osiguranika imaju više građanskopravnu nego javnopravnu prirodu. To objašnjava činjenicu da su te odredbe u većini zemalja sadržane u propisima koji se odnose na ugovor o osiguranju.¹⁴³

U svim državama članicama EU, u nacionalne propise ugrađena su pravila iz direktiva životnog i neživotnog osiguranja koja predviđaju ovu obavezu osiguravača.¹⁴⁴ Zahvaljujući usaglašavanju nacionalnog prava sa pravilima sadržanim u direktivama u pogledu sadržine obaveze osiguravača na informisanje ugovarača osiguranja nema većih razlika. U propisima je obaveza na informisanje osiguranika posebno precizirana za životna, a posebno za neživotna osiguranja. Pre zaključenja ugovora o osiguranju osiguravač je dužan da svako lice koje želi da zaključi ugovor, obavesti o činjenicama koje mu mogu koristiti u vezi njegovog opredeljenja da zaključi osiguranje. Obaveza mora da se ispuni pre zaključenja ugovora, najkasnije pre prihvatanja ponude.

Predugovorne obaveze osiguravača su njegova nova obaveza koja bi trebalo da spreči da ugovarač osiguranja bude u zabludi u pogledu pokrića i svojih prava i obaveza što u krajnjem rezultatu dovodi do smanjenja sporova i porasta ugleda delatnosti koja je od velikog značaja za svako društvo. Osiguravač podnosiocu ponude osiguranja mora da dostavi, pored uslova osiguranja, dokument koji sadrži sledeće informacije: naziv i adresu ime i adresu posrednika osiguranja, predmet osiguranja i rizike pokriveno osiguranjem, sumu osiguranja i sva ograničenja koja se tiču ugovorene sume osiguranja, iznos premije ili način obračuna premije osiguranja, datum dospelosti, mesto i način plaćanja premije, vreme trajanja ugovora i vreme trajanja pokrića, pravo na povlačenje ponude, pravo na odustanak od ugovora, pravu koje se primenjuje na ugovor ili, ukoliko je to dozvoljeno, pravu koje predlaže osiguravač, pravu na prigovor i

142/2000 od 15.07. 2000 o pravu na odustanak od ugovora; informisanju pre zaključenja ugovora i i zakonu koji se primenjuje na ugovor); U Nemačkoj u Zakonu o nadzoru osiguranja (čl.10a. st. 1; Prilog I, Obaveštavanje potrošača).

¹⁴³ Lorenz E., *Zu den Informationspflichten des Versicherers und zum Abschluss von Versicherungsverträgen nach neuem Recht*, *Zeitschrift für Versicherung Wissenschaft*, 1995. s. 105; Pröve P., *Die Informationspflichten des Versicherers gemäß 10a. VAG*, *Versicherungswirtschaft*, 1995. s. 90.

¹⁴⁴ Čl. 31. st. 1 - 3; čl. 43. st. 2 i 3 treće direktive neživotnog osiguranja 92/49/EEZ i Aneks III; Čl. 36 Direktive životnog osiguranja 2002/83/EZ od 5.11.2002. (OJ L 345 od 19.12. 2002). „Le Marché Unique de l'assurance non-vie“, *Vademecum de l'opération en licence unique*, CEA, 1997, s. 382-383; „Le Marché Unique de l'assurance vie“, *Vademecum de l'opération en licence unique*, CEA, 1997, s. 284 - 286.

mogućnosti vansudskog rešavanja spora, postojanju garantnog fonda ili drugih oblika kompenzacije.

U meri u kojoj je to moguće, ove informacije treba pružiti u što kraćem roku, kako bi ponudilac mogao da ih prouči i donese odluku o zaključenju ugovora. Ukoliko ponudilac zahteva osiguravajuće pokriće koje podrazumeva davanje ponude na obrascu osiguravača ili pak i popunjavanje upitnika, osiguravač mora da mu dostavi kopiju tih obrazaca.¹⁴⁵

U dujoj praksi osiguranja pokazalo se da nesporazumi između ugovarača osiguranja i osiguravača najčešće nastaju zbog toga što ugovarač prilikom zaključenja ugovora nije u dovoljnoj meri upoznat sa razlikama koje postoje između pokrića koje u skladu sa svojim uslovima nudi osiguravač i onog koje on želi. Osiguravač je dužan da upozna ugovarača osiguranja sa svim pojedinostima ugovora o osiguranju koje ovaj želi da zaključi, a pre svega o premiji osiguranja, značenju osnovnih pojmova i obimu osiguravajućeg pokrića. Propisi zahtevaju od osiguravača da pokloni posebnu pažnju prilikom davanja obaveštenja o isključenjima iz osiguranja koja u najvećoj meri opredeljuju obavezu osiguravača na novčane isplate posle nastalog događaja kojim se ostvaruje osigurani rizik.¹⁴⁶ U praksi osiguranja kao i sudskoj praksi pokazalo se da je ugovarač najčešće nezadovoljan kada nema pokriće, a zaključio je osiguranje, upravo zbog zaštite od posledica nastanka osiguranog rizika. Osiguravači npr. rizik gubitka prihoda i troškove koje osiguranik ima tokom prestanka rada zbog požara, tradicionalno

¹⁴⁵ Čl. 2:201 PEICL. Čl. 529. Zakona o ugovoru o osiguranju R. Čile: „Ukoliko do zaključenja ugovora dođe direktno, bez posrednika, osiguravač je dužan da pruži savete osiguraniku, da mu da ponudu koja najviše odgovara njegovim potrebama i interesu, da ga uputi i objasni mu uslove osiguranja, kao i da mu obezbedi podršku u toku trajanja osiguranja, u slučaju eventualnih izmena i dopuna, obnove ugovora i prilikom nastanka osiguranog slučaja. Kada se ugovor zaključuje u ovakvoj formi, osiguravač je odgovoran za sve povrede, propuste, nedostatke i za štetu koju prouzrokuje osiguraniku. Osiguravač ima obavezu isplate naknade u slučaju ostvarenja osiguranog rizika.“

¹⁴⁶ Sudovi su vrlo rigorozni u primeni propisa o obavezi osiguravača na informisanje osiguranika. osiguravač je povredio ovu obavezu kada ne upozna osiguranika o isključenju, a isključenja su zamka u koju može da upadne svaki potrošač osiguranja: „...kod ugovora po pristupu, jedna strana ne može da istakne određeno isključenje drugoj ugovornoj strani ukoliko se ono bazira na ugovornoj klauzuli koja nije dovoljno jasna ili je dvosmislena. Nedovoljno jasne klauzule posredno proizvode zloupotrebu slobode ugovaranja, iz razloga što se iz jednog ugovornog odnosa mora precizno utvrditi koja su prava i obaveze ugovornih strana. Kod ugovora o osiguranju naknade troškova lečenja i medicinskih usluga osiguranik mora biti upoznat o svim isključenjima i ograničenjima obaveze osiguravača“. (iz presude španskog suda C.N. Com. Sala B, 15/4/93, DJ, 1994 - 1 - 146).

osiguravaju samo kao posebno osiguranje, a ne kao rizik obuhvaćen osiguranjem požara. Osiguraniku koji želi pokriće tih posrednih posledica treba objasniti da to može da obezbedi jedino ukoliko zaključi posebno osiguranje (šomažno osiguranje) uz polisnu za osiguranje požara. Lice koje nema šira znanja o delatnosti osiguranja može smatrati da je dovoljno da zaključi osiguranje požara koje pokriva sve njegove posledice, neposredne i posredne. Osiguravač koji je povredio obavezu informisanja dužan je da naknadi nastalu štetu koja je posledica nepostojanja osiguranja. Ugovarač osiguranja ima i pravo da raskine ugovor.¹⁴⁷

Osiguravač međutim, nije dužan da daje informacije ukoliko to osiguranik ne želi, ako bi davanje podataka bilo povezano sa preterano velikim troškovima i drugim nepovoljnostima ili ako se radi o nečemu što bi trebalo da bude razumljivo i o le obaveštenom potrošaču osiguranja. Ukoliko je npr. u ugovoru o osiguranju krađe predviđeno da je ugovarač dužan da ugradi alarm, a on to ne učini, ne može se pozivati na to da je osiguravač povredio obavezu informisanja. Ugovarač osiguranja ne može da se ponaša onako kako se ne bi ponašao svaki razuman čovek u istoj situaciji. Ne bi npr. mogao da se poziva na propust osiguravača, ako nije ni pročitao polisnu i uslove osiguranja niti tražio objašnjenja.

Obaveza informisanja postoji prema ugovaraču osiguranja. Međutim, ona postoji i prema osiguraniku u kolektivnim osiguranjima. Ovo se objašnjava činjenicom da ugovarač može da utiče na uslove pokrića i da oni ne odgovaraju svim licima koja su obuhvaćena kolektivnim ugovorom. Problem u praksi je postojao u slučajevima kolektivnih osiguranja sa velikim brojem osiguranika (npr. više stotina ili hiljada osiguranih radnika). Tehnički je teško osiguravaču da pruži zakonom predviđene informacije svim osiguranicima, pa je problem u nekim zemljama rešen tako da je ugovarač kolektivnog osiguranja dužan da obavesti osiguranike o svemu onom što je inače obaveza osiguravača kod individualno zaključenih ugovora.¹⁴⁸

Ukoliko osiguravač nije pružio potrebne informacije ugovaraču osiguranja, ne može da se poziva na odredbe ugovora sa kojima ugovarač nije upoznat. Ako su osiguravač ili njegov zastupnik propustili da obezbede potrebne informacije ili su dali netačne ili zlonamerne

¹⁴⁷ Čl. 2:202 PEICL.

¹⁴⁸ L. 141-4 CA.

informacije o osiguranju smatra se da se ugovor mora tumačiti u skladu sa onim što je ugovarač osiguranja razumeo na osnovu primljenih obaveštenja. U naročito teškim slučajevima povrede obaveze mogu se primeniti samo zakonska pravila koja se odnosi na sadržinu ugovora o osiguranju.¹⁴⁹

U pravu nekih država članica EU, opšta obaveza osiguravača na informisanje potrošača osiguranja je pored onog što je predviđeno nadnacionalnim saktima EU proširena. U francuskom pravu osiguravač je dužan da u posebnom pismenu obavesti ugovarača osiguranja o premiji, osiguravajućem pokriću, da pre zaključenja ugovora dostavi nacrt ugovora i anekse, da obavesti o zakonu koji se primenjuje na ugovor o osiguranju, adresi sedišta osiguravača ili poslovne jedinice, načine podnošenja i razmatranja prigovora koji podnese osiguranici. Pre zaključenja ugovora o osiguranju od građanske odgovornosti osiguravač je dužan da obavesti osiguranika o vremenskom važenju osiguranja (kada nastaje osigurani slučaj).¹⁵⁰ Prilikom potpisivanja polise ugovarač potvrđuje potpisom na kraju polise da je od osiguravača dobio sve informacije o osiguranju za koje se izdaje polisa. Ova obaveza ne postoji samo kod osiguranja sa trajanjem ispod jedne godine (zimski sportovi, godišnji odmori, pomoć na putu), kao i kada se radi o tzv. velikim rizicima.¹⁵¹ Posle zaključenja ugovora o osiguranju, osiguravač će odmah dostaviti polisu kao i uslove koji se primenjuju na osiguranje. U polisi se moraju navesti osnovni elementi ugovora kao i o pravu osiguravača da u toku trajanja osiguranja izmeni uslove osiguranja ili visinu premije i od kada se primenjuju izmene. Svaka odluka koju osiguravač donese u vezi zahteva osiguranika mora da sadrži obaveštenje o pravu na prigovor kao i pravu na sudsku zaštitu.

Obavezu na informisanje osiguranika imaju pored osiguravača i posrednici osiguranja (agenti i brokeri), ova obaveza je jedna od osnovnih karakteristika delatnosti posredovanja u osiguranju i vrlo je značajna za zaštitu potrošača.¹⁵²

¹⁴⁹ Fahr U./ Kaulbach D./ Bähr G.W., *Versicherungsaufsichtsgesetz Kommentar*, München 2003., s. 280.

¹⁵⁰ Čl. L 112-2 st. 2 CA.

¹⁵¹ Čl. R 112-3 CA.

¹⁵² Čl. 18. Direktive o distribuciji osiguranja, 2016/97/EU (OJ L 26, 2.2.2016).

U osiguranju života koje je od posebne važnosti, jer je dugoročno i sa elementom štednje, briga zakonodavca o boljem informisanju ugovarača i transparentnosti ovih poslova je posebno izražena. Tako, postoji pojačana obaveza na informisanje koja se ogleda u obavezi dostavljanja pismenog obaveštenja o bitnim elementima ugovora.¹⁵³

ZOO ne predviđa obavezu osiguravača da pre zaključenja ugovora, u fazi pregovaranja sa budućim ugovaračem osiguranja, pruži obaveštenja o pokriću, premiji i drugim bitnim elementima ugovora o osiguranju koji se želi zaključiti. Obaveza osiguravača pre zaključenja ugovora je da dostavi uslove osiguranja. U našoj praksi osiguravači ne dostavljaju redovno osiguranicima uslove osiguranja, naročito kod masovnih osiguranja, zbog čega neinformisanost o osiguranju stvara probleme u odnosima ugovornih strana, naročito kad nastane osigurani slučaj.

PGZS sadrži poseban član koji se odnosi na obaveze osiguravača pre zaključenja ugovora.¹⁵⁴ Informacije koje je osiguravač dužan da pruži ugovaraču osiguranja u velikoj meri nalikuju onima iz savremenog prava o ugovoru o osiguranju. Ova obaveza je predviđena i u ZOS-u.¹⁵⁵ Zbog toga je potrebno sagledati da li predugovorna obaveza osiguravača na informisanje treba da bude regulisana u Građanskom zakoniku ili ZOS-u.

PGZS predviđa takođe koje informacije moraju da sadrže i uslovi osiguranja. Ukoliko uslovi sadrže isključenja ona moraju da budu jasna i nedvosmislena, uslovi takođe moraju da sadrže potpunu informaciju o načinu utvrđivanja naknade iz osiguranja, roku ispunjenja obaveze

¹⁵³ U osiguranju života potrebni su i sledeći podaci: o izračunavanju učešća u dobiti i načina obračuna učešća, o matematičkoj rezervi; o smanjenju osigurane sume za slučaj neplaćanja premije i obavezama za vreme trajanja osiguranja bez plaćanja premije, tabelama otkupne vrednosti, oporezivanju koje se odnosi na životna osiguranja, način ostvarenja prava na predujam i zalaganje polise, osnovici i merilima za učešće u dobiti.

¹⁵⁴ Čl. 1169. st. 1. PGZS: „Pre zaključenja ugovora o osiguranju osigura(va)č je dužan da zainteresovanoj strani dostavi informacije o: poslovnom imenu, organizaciono - pravnom obliku osiguravača, sedištu društva i poslovne jedinice koja zaključuje ugovor, opštim uslovima osiguranja, merodavnom pravu za ugovor o osiguranju, vremenu trajanju ugovora, vremenu i trajanju ugovora, visini premije osiguranja, načinu plaćanja premije, visini doprinosa, poreza i druge troškove koji se zaračunavaju pored premije osiguranja i ukupnom iznosu ovih plaćanja, roku na koji ponuda vezuje ponudioca, telu koje je nadležno za nadzor nad društvom za osiguranje.

¹⁵⁵ Čl. 82. ZOS-a.

osiguravača, uslovima plaćanja premije osiguranja i posledicama neplaćanja, obavezi prijavljivanja okolnosti od značaja za ocenu rizika pre i posle zaključenja ugovora, obavezama osiguranika posle zaključenja ugovora, pravu ugovornih strana na izmenu ili otkaz ugovora.¹⁵⁶

Tradicionalno, uslovi osiguranja imaju standardnu sadržinu jer je to u skladu sa pravilima struke, ali je problem u tome što se odredbe uslova ne objašnjavaju ugovaraču osiguranja. Nije dovoljno da sadrže niz odredaba od značaja za sadržinu osiguravajućeg pokrića, već i da se prilikom zaključenja ugovora one protumače ugovaraču osiguranja i da postoji uverenje da je on shvatio njihov značaj i domašaj. To može da se postigne tako što bi ugovarač svojim potpisom potvrdio da je dobio sve potrebne informacije i primio i razumeo sadržaj uslova osiguranja. U PGZS se predlaže da nadležni organ koji sprovodi nadzor nad delatnošću osiguranja može da proširi ili smanji broj obaveznih sastojaka koje opšti i posebni uslovi treba da sadrže, zavisno od vrste osiguranja i svojstva ugovornih strana.¹⁵⁷ To bi značilo da organ za nadzor ima ovlašćenja da sprovodi kontrolu nad poslovnim aktima osiguravača što inače nije dozvoljeno u pravu EU, osim ukoliko se radi o obaveznim osiguranjima. Obavezna sadržina uslova osiguranja objašnjava se u okviru obaveze osiguravača na informisanje pre zaključenja ugovora. Osiguravač ima obavezu da pruži informacije o osiguranju bez obzira na to da li su one sadržane u poslovnim aktima osiguravača, samoj polisi ili zakonu.

Predložene odredbe koje se odnose na predugovorne obaveze osiguravača sadržane u PGZS su preuzete iz direktiva EU nacionalnih i zakona nekih država članica. Trebalo bi ispitati potrebu da se daju informacije o podacima koji su relevantni samo ukoliko je reč o osiguravačima koji imaju sedište u nekoj državi članici EU (obaveštenje o primeni prava, o sedištu poslovne jedinice stranog osiguravača).

¹⁵⁶ Čl. 1173. st. PGZS.

¹⁵⁷ Čl. 1173. st. 2. PGZS.

XIII Obaveze ugovarača osiguranja na prijavu okolnosti od značaja za procenu rizika

Ugovarač osiguranja ima određene obaveze u vreme zaključenja ugovora, njegovog trajanja i kada nastane osigurni slučaj. On je dužan da plati premiju na ugovorenom mestu i ugovoreni način i rokovima, prijavi okolnosti od značaja za procenu rizika pre i u toku trajanja osiguranja, obavesti osiguravača o postojanju drugih osiguranja u vezi sa predmetom osiguranja, preduzme mere za sprečavanje nastanka osiguranog slučaja i smanjenje posledica ako osigurani slučaj nastane. Ne sme da doprinese uvećanju rizika, a ukoliko do toga dođe, mora da obavesti osiguravača o svim okolnostima za koje je s tim u vezi saznao.

Dužan je da, u najkraćem mogućem roku od saznanja, prijavi sve okolnosti koje mogu da dovedu do nastanka osiguranog slučaja. Po nastanku osiguranog slučaja, dužan je da preduzme mere u cilju spašavanja osigurane stvari ili čuvanja ostataka stvari, kao i da prijavi osiguravaču sve okolnosti koje su dovele do njegovog nastanka i o njegovim posledicama, u meri u kojoj je to moguće.

Prilikom zaključenja ugovora o osiguranju, ugovarač osiguranja ima obavezu da osiguravaču pruži tačne podatke o riziku koji se osigurava. Obaveza ugovarača osiguranja se odnosi na okolnosti od značaja za procenu rizika što omogućava osiguravaču da odmeri verovatnoću njegovog ostvarenja.¹⁵⁸ Na osnovu tih podataka, osiguravač utvrđuje visinu premije. Prijava rizika predstavlja predugovornu zakonsku obavezu kandidata za osiguranje, bez obzira da li će doći do kasnijeg zaključenja ugovora.

¹⁵⁸ Od osiguranika se zahteva da da obaveštenja koja su od značaja za osiguranje koje se želi zaključiti kao npr. u osiguranju požara: stanje nepokretnosti, namena, materijal od koga je izgrađena; u osiguranju života: godine, pol, zdravstveno stanje; u osiguranju krađe: sredstva za zaštitu od krađe, da li je objekat nastanjen, da li ima čuvara, kamere, alarm, da li ima posebnih vrednosti koje mogu da budu izazov za lopove; u osiguranju motornih vozila: tip vozila; mesto gde je registrovano, upotreba vozila, u profesionalne svrhe ili ne, ko upravlja vozilom, starost tog lica i kada je steklo vozačku dozvolu i dr. Takođe treba da se daju podaci o tome da li je rizik osiguran i kod drugog osiguravača od istog rizika, da li je ranije bilo šteta, da li je ranije raskinut ugovor zaključen kod drugog osiguravača za isti rizik, prekršajne kazne (oduzimanje dozvole), plaćanje veće premije (malus) zbog ranijih saobraćajnih nezgoda i dr.

Netačna prijava okolnosti od značaja za procenu rizika ili njihovo prećutkivanje ne daju stvarnu sliku o riziku koji se osigurava.¹⁵⁹ Radi se o objektivnim i subjektivnim okolnostima koje utiče kako na uslove pod kojima se osiguranje zaključuje tako i na odluku osiguravača da prihvati rizik. Objektivne su one koje se tiču predmeta osiguranja: mesto gde se stvar nalazi, materijal od koga je izgrađena, namena stvari, pol, profesija i zdravstveno stanje kod osiguranja života i dr. Subjektivne okolnosti su one koje se tiču ponašanja samog osiguranika: da li je već osiguravao stvar od istog rizika, da li je ranije imao štete ili raskinute ugovore o osiguranju kod drugih osiguravača, da li je bio kažnjavao zbog vožnje u pijanom stanju i dr.

U ZOO obaveza prijave okolnosti od značaja za ocenu rizika je jedna od osnovnih obaveza ugovarača osiguranja. Ugovarač je dužan da prijavi osiguravaču prilikom zaključenja ugovora sve okolnosti koje su od značaja za ocenu rizika, a koje su mu poznate ili mu nisu mogle ostati nepoznate.¹⁶⁰ Kao što je to slučaj i u pravu drugih zemalja ZOO ne precizira o kojim se okolnostima radi tako da je ostavljeno u praksi da se u svakom slučaju utvrđuje šta je konkretna sadržina obaveze ugovarača osiguranja. U uporednom pravu nije opšte prihvaćena šira obaveza ugovarača da prijavi ne samo okolnosti koje su mu poznate već i one „koje mu nisu mogle ostati nepoznate“. Da li je potrebno da se u našem pravu zakonska obaveza odnosi i na ove okolnosti je pitanje na koje bi trebalo odgovoriti. PGZS ne sadrži nova rešenja u vezi obaveze ugovarača osiguranja na prijavu okolnosti od značaja za procenu rizika osim u vezi prijave ličnih podataka, o čemu će biti reči kasnije.¹⁶¹

1. Upitnik o okolnostima od značaja za procenu rizika

Obaveza na davanje obaveštenja o riziku, tj. prijavi okolnosti od značaja za procenu rizika je na kandidatu za ugovarača osiguranja, pa i onda kada u zaključenju ugovora učestvuje

¹⁵⁹ Čl. 2:101. PEICL: „Lice koje želi da zaključi ugovor o osiguranju mora da obavesti osiguravača o okolnostima koje su mu poznate, ili mu nisu mogle ostati nepoznate u trenutku zaključenja ugovora, u vezi sa kojim su mu upućena jasna i precizna pitanja od strane osiguravača. Ove okolnosti odnose se i na one koje je znao ili morao da zna osiguranik“.

¹⁶⁰ Čl. 907. Zakona.

¹⁶¹ Čl. 1182 - 1186 PGZS.

posrednik osiguranja.¹⁶² U pravu nekih zemalja on mora sâm („spontano“) da prijavi takve okolnosti dok je u pravu drugih zemalja dužan da tačno odgovori na pitanja koja je postavio osiguravač prilikom zaključenja ugovora.¹⁶³

Obaveza na davanje upitnika je novijeg datuma.¹⁶⁴ Praksa da kandidati za ugovarača osiguranja sami navode okolnosti koje su im poznate u vezi rizika ili odgovaraju na usmena pitanja osiguravača nije dobra jer je teško dokazati da li je obaveštenje dato ili nije.

S obzirom na to da ugovarač osiguranja koji ne poznaje osiguranje, ili ga ne poznaje dovoljno, nije u mogućnosti da samostalno proceni i pruži sve potrebne informacije u vezi rizika koji želi da osigura, upitnici osiguravača koji se sačinjavaju po vrstama osiguranja olakšavaju u velikoj meri zaključivanje ugovora i njegovo izvršenje. Ukoliko se naknadno utvrdi da rizik nije pravilno procenjen zbog nedostataka u samom upitniku koji je sastavio osiguravač, on ne može isticati povredu obaveze ugovarača osiguranja na prijavu okolnosti od značaja za procenu rizika.

Okolnosti koje mogu da utiču na ostvarenje nekog rizika mogu biti brojne, tako da osiguravači ne mogu upitnicima da ih predvide sve i uvek postoji mogućnost da se oni pozovu na neku okolnost za koju smatraju da je prećutana od strane ugovarača osiguranja kako bi izbegli svoju osnovnu ugovornu obavezu. Tačnost i istinitost datih informacija procenjuje se u odnosu na postavljena pitanja u upitniku i može se smatrati da ugovarač osiguranja nije povredio obavezu ukoliko nije dao odgovore na pitanja koja nisu ni postavljena.¹⁶⁵

¹⁶² Ova obaveza ne mora da bude sadržana u zakonu o ugovoru o osiguranju. U Danskoj, ona je predviđena u Zakonu o ugovoru o osiguranju (čl. 4. do 10. Zakona).

¹⁶³ Sistem prijave okolnosti bez upitnika predviđen je u pravu Belgije, Austrije, Nemačke, Grčke, Italije, Luksemburga, Norveške, Holandije, V. Britanije, Švedske. Međutim, i u zemljama u kojima nije obavezan upitnik osiguravači ga koriste u praksi, naročito kada se radi o novim i većim rizicima. Obavezno ispunjavanje upitnika zahteva se u pravu Francuske, Finske, Španije, Švajcarske, Lihtenštajna.

¹⁶⁴ „Pre zaključenja ugovora, ugovarač osiguranja je dužan da prijavi osiguravaču sve okolnosti od značaja za ocenu rizika prema upitniku koji mu je dostavljen. On nema tu obavezu ukoliko mu osiguravač ne dostavi upitnik ili ga dostavi, ali se radi o okolnostima koje mogu da utiču na procenu rizika ali nisu u upitniku navedene“, (čl. 10. LCS).

¹⁶⁵ „Osiguraničnik ima obavezu da tačno odgovori na pitanja postavljena od strane osiguravača na formularu upitnika koji je dostavio osiguravač prilikom zaključenja ugovora, vezane za okolnosti od značaja za procenu rizika“ (Groutel H., *op. cit.* s. 145); čl. L. 113-2, 2° CA.

U slučaju sumnje, smatraju se za relevantne sve okolnosti koje ugovarač razumno smatra za potrebne da bi osiguravač mogao da proceni rizik, ili, ako je obavezan upitnik, okolnosti o kojima je ugovarač osiguranja izričito pitan.¹⁶⁶ Ukoliko je dostavljen upitnik, svaka okolnost o kojoj se zahteva odgovor ugovarača osiguranja, smatra se značajnom za procenu rizika.

Obaveza prijavljivanja postoji i onda kada je okolnost nastala od momenta slanja ponude do zaključenja ugovora ukoliko je od značaja za procenu rizika, bez obzira na to da li je osiguravač dostavio upitnik ili ne.

I kada popunjava upitnik kandidat za ugovarača osiguranja nije oslobođen obaveze da odgovori na pitanja koja su u njegovom slučaju očigledno od značaja za procenu rizika i kada nisu postavljena. Opravdano je očekivati od ugovarača osiguranja da i sam dostavi podatke o svim činjenicama koje su mu poznate ili mu nisu mogle biti nepoznate pa i onda kada mu osiguravač nije dostavio upitnik ako dostavljanje upitnika nije obavezno. U svakom slučaju se utvrđuje da li je ugovarač znao ili mogao da zna da neka okolnost ima takav značaj (npr. da li je ranije imao štete). Ugovarač osiguranja ima obavezu da u primerenom roku ispravi grešku i propust koji naknadno otkrije i o tome obaveste osiguravača.

Ugovor o osiguranju se često zaključuje preko zastupnika osiguravača ili zastupnika ugovarača osiguranja ili uz učešće posrednika. Ukoliko upitnik popunjava zastupnik, posledice će biti iste kao da je odgovore dao ugovarač osiguranja. Ugovarač, međutim, može da dokazuje da je usled propusta zastupnika ili posrednika doveden u zabludu i da je zbog njihovog propusta odgovor u vezi pitanja iz upitnika netačan.

2. Lični podaci koji su zaštićeni zakonom

Lični podaci osiguranika mogu da se prikupljaju i obrađuju u cilju pripreme i izrade ugovora o osiguranju, fakturisanja premije osiguranja, obrade zahteva za isplatu naknade iz

¹⁶⁶ U pravu Grčke kada osiguravač zaključi ugovor na osnovu upitnika koji je popunio ugovarač osiguranja on ne može da se pozove na to da na neka pitanja nije dat odgovor ili da ugovarač nije odgovorio na pitanja koja nisu bila u upitniku ili da su odgovori nejasni i dvosmisleni (čl. 3. st. 1 Zakona 2496/97 - OG No. 87 16. maj 1997).

osiguranja, za potrebe reosiguranja i saosiguranja, prevencije i praćenja prevara u osiguranju, potrebe vođenja sudskog postupka, istraživanja novih tržišta osiguranja i aktuarske potrebe.¹⁶⁷ Prikupljene podatke o osiguraniku, društvo za osiguranje može da koristi i u cilju promocije svojih proizvoda, s tim što lice čiji se podaci koriste treba da bude obavešteno da odbijanje davanja saglasnosti za upotrebu ličnih podataka u promotivne svrhe nema nikakvog uticaja na prava iz zaključenog ugovora o osiguranju.¹⁶⁸

Podaci koje daje ugovarač osiguranja osiguravaču prilikom zaključenja ugovora su razne prirode, od adrese, broja telefona, do vrlo osetljivih zdravstvenih i drugih podataka čije neovlašćeno korišćenje može da predstavlja povredu ustavom zagarantovanih prava ličnosti.

Postoji rizik da lice čiji se podaci prenose izgubi uvid i kontrolu nad načinom na koji se njegovi podaci koriste i samim tim ugrozi njegova privatnost. U tom slučaju, postavlja se pitanje odgovornosti za zloupotrebu ličnih podataka, ukoliko do nje dođe. To može da se odnosi npr. na prosleđivanje zdravstvenih kartona u određenu zemlju, nakon čega pod određenim okolnostima, lice koje boluje od neke bolesti može da ima neprijatnosti prilikom ulaska u tu zemlju. Prilikom iznošenja podataka o ličnosti u svakom slučaju bi trebalo obavestiti lice na koje se podaci odnose i tačnu svrhu upotrebe tih podataka.

U zakonima nekih zemalja navode se podaci koji podležu posebnoj zaštiti u oblasti osiguranja. Prijava podataka od značaja za utvrđivanje rizika bolesti koji se tretiraju kao posebno osetljivi podaci¹⁶⁹ uobičajeno prate posebna uputstva osiguravača.¹⁷⁰ U nekim pravima osiguravačima se ne dozvoljava da od ugovarača osiguranja zahtevaju dostavljanje podataka koji se odnose na njegova politička i verska ubeđenja i verovanja. Podaci koji se odnose na rasno

¹⁶⁷ Preporuka R (2002) 9 Komiteta ministara Saveta Evrope o zaštiti ličnih podataka koji se prikupljaju i obrađuju za potrebe osiguranja, s. 4.

(Izvor: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=543709&SecMode=1&DocId=295462&Usage=2>)

¹⁶⁸ *Ibidem*, s. 5.

¹⁶⁹ Isto je predviđeno članom 16. Zakona o zaštiti podataka o ličnosti Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 97/2008, 104/2009 - dr. zakon, 68/2012 - odluka US i 107/2012).

¹⁷⁰ „Guide pour le traitement de données personnelles dans le domaine médical“, *PFPD*, s. 23.

(Izvor: <http://www.edoeb.admin.ch/dokumentation/00153/00446/index.html?lang=fr>)

poreklo, seksualne sklonosti i zdravlje mogu se dobiti od ugovarača samo uz njegov izričit pristanak. Neki podaci se se ne mogu zahtevati ako nisu ispunjeni zakonom predviđeni uslovi.¹⁷¹

Opšta pravila o pribavljanja informacija o zdravstvenom stanju u većini zemalja su sadržana u propisima koji se odnose na zaštitu ličnih podataka. Ovi podaci se po pravilu mogu dobiti samo uz prethodnu saglasnost ugovarača osiguranja i jedino ako je potrebno za procenu rizika i izvršenje obaveze iz ugovora o osiguranju.¹⁷²

Podatke o zdravstvenom stanju u nekim pravima osiguravač može da zahteva samo u osiguranjima lica. Ukoliko se ovakvi podaci traže u vezi sa drugim osiguranjima ugovarač osiguranja na njih ne mora da odgovori. Osiguravač ne može u toku zaključenja ugovora da traži podatke o zdravstvenom stanju osiguranika direktno od njegovog lekara ako nema ovlašćenje osiguranika, a lekar nema nikakvu obavezu da odgovora na pitanja osiguravača osim u posebnim slučajevima koji su predviđeni zakonom. Za lekara nije jednostavno da proceni da li je, s obzirom na okolnosti slučaja, u javnom interesu ili interesu pacijenta, opravdan prenos informacija o zdravstvenom stanju. Ukoliko se radi o javnom interesu, obično postoji jasna zakonska obaveza u davanja informacija o zdravstvenom stanju nadležnim insitucijama, u slučaju postojanja zaraznih i drugih bolesti kojima bi mogla da budu izložena treća lica. U nekim vrstama osiguranja lica (osiguranje života i gubitak prihoda u slučaju invaliditeta) test na SIDU može se zahtevati samo na način utvrđen u zakonu. Prijava naslednih bolesti ugovarača i njegovih naslednika po pravulu se ne može zahtevati, kao ni dostavljanje genetskog testa.¹⁷³ Međutim, ako je neko lice već objavilo da ima naslednu bolest u praksi se zahteva da ono o tome mora da obavesti osiguravača.

Nakon donošenja propisa o zaštiti ličnih podataka osiguravači su u upitnike koji se prilikom zaključenja ugovora dostavljaju uz obrazac ponude uneli obaveštenje o pravu ugovarača

¹⁷¹ Tako npr. podaci o kažnjavanju za izvršena krivična dela ne mogu se zahtevati po proteku zakonom utvrđenog vremena. Od ovog su predviđeni izuzeci za lica koja su izvršila delo kojim je povređen nacionalni interes, maloletnici i posebno zaštićena lica (Offenders Rehabilitation Act V. Britanije iz 1974).

¹⁷² Tako, u Zakonu o ličnim podacima Danske (pododeljak 1 odeljka 6. Zakona).

¹⁷³ Saznanja u oblasti genetike mogu da imaju veliki značaj za osiguranje. Modernim gen testovima moguće je utvrditi da li neko može da oboli od teške bolesti. Osiguravačima odgovara da na osnovu testova osiguranike svrstaju u razne rizične grupe. Međutim, još uvek nije prihvaćeno da se u osiguranju koriste gen testovi (Teyke T., Nach der Gen-Revolution, *Versicherungswirtschaft*, br. 8/2002. s. 554).

(osiguranika) u vezi davanja ličnih podataka i uz upitnik priložili pismeno o pristanku ugovarača da dâ lične podatke koji su zaštićeni zakonom. U osiguranju lica, kod izjava u vezi zdravstvenog stanja, u praksi osiguravača koristi se standardna forma takvog pismena koju se preporučuje njihovo profesionalno udruženje.

Ukoliko se radi o prijavi zaštićenih ličnih podataka, s obzirom na činjenicu da osiguravač nema pravo da traži ispunjenje te obaveze prinudnim putem, posledice neispunjenja ne mogu da budu umanjeње ili gubitak prava na naknadu iz osiguranja.

Redaktori PGZS imali su u vidu zaštitu podataka o ličnosti. Predlaže se da, ukoliko ugovarač osiguranja na zahtev osiguravača prijavi okolnosti koje se odnose na tajnost podataka prema zakonu kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti, prijavljene podatke osiguravač je dužan da čuva i koristi u skladu sa propisima o načinu prikupljanja, čuvanju i dostavljanju ličnih podataka. Predlaže se i alternativa za navedeni predlog: ugovarač osiguranja nije dužan da na zahtev osiguravača prijavi okolnosti koje se odnose na tajnost podataka saglasno zakonu o zaštiti podataka o ličnosti.¹⁷⁴ Odgovaralo bi rešenje po kome bi zakonodavac nabrojao podatke koji se prilikom zaključenja ugovora o osiguranju ne mogu zahtevati od osiguranika bez njegovog pristanka.

3. Evropska regulativa o zaštiti ličnih podataka

Koliki je značaj podataka koje imaju osiguravači govori i činjenica da je doneta Konvencija Saveta Evrope sa ciljem utvrđivanja pravnih pravila u vezi sa rukovanjem ličnim podacima građana.¹⁷⁵ Konvencija predviđa da se podaci mogu iznositi u države članice pod uslovom da zemlja u koju se podaci iznose obezbeđuje odgovarajući stepen njihove pravne zaštite. Naša zemlja, iako je članica Saveta Evrope i potpisnica ove Konvencije, nije na spisku zemalja koje po odlukama Evropske komisije obezbeđuju dovoljnu zaštitu ličnih podataka, pa je za prenos podataka iz tih zemalja potrebna prethodna saglasnost poverenika za informacije.

¹⁷⁴ Čl. 1182 st. 1. PGZS.

¹⁷⁵ Konvencija Saveta Evrope o automatskoj obradi podataka (CETS, N°108 28.01.1981).

O značaju podataka govori i činjenica da je Savet Evrope doneo posebnu preporuku u vezi zaštite podataka koje osiguravači dobijaju u obavljanju svoje delatnosti.¹⁷⁶ U delatnosti reosiguranja koja ima međunarodni karakter, pitanje prenosa ličnih podataka osiguranika od posebnog je značaja za svaku zemlju.¹⁷⁷ Ugovorom o reosiguranju odnosno retrocesiji, razni podaci, pa i oni koji su vrlo osetljivi, mogu da budu izneti iz zemlje.

Način na koji osiguravač dolazi do ličnih podataka svojih osiguranika mora da bude dozvoljen, a dobijeni podaci obrađivani u skladu sa pravilima struke osiguranja. Osiguranik mora na jasan način da bude informisan o svrsi korišćenja njegovih podataka, a osiguravač koji obrađuje podatke može da ih koristi isključivo u cilju izvršenja radnji potrebnih za zaključenje, sprovođenje i izvršenje ugovora o osiguranju. Lični podaci moraju da budu srazmerni, relevantni i tačni, a osiguravač ne bi trebalo da traži od osiguranika više podataka osim onih kojim su mu neophodni.

U Evropskoj uniji je pre skoro dve decenije doneta Direktiva o zaštiti fizičkih lica u vezi obrade ličnih podataka kao i njihovom slobodnom protoku između država članica.¹⁷⁸ Međutim, smatra se da je za sigurnost jedinstvenog informacionog tržišta potrebna veća zaštita od one koju predviđa Direktiva.¹⁷⁹ Evropska komisija radi na daljem usaglašavanju propisa država članica o zaštiti podataka što će imati značajan uticaj kako na osiguravače tako i na potrošače usluga osiguranja.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Preporuka Saveta Evrope o zaštiti podataka od značaja za obavljanje poslova osiguranja (Izvor: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=543709&SecMode=1&DocId=295462&Usage=2>).

¹⁷⁷ Čl. 12. Konvencije („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 1/92, „Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 11/2005).

¹⁷⁸ Direktiva 95/46/EZ od oktobra 1995, (OJ L 281/95, 23.11.1995).

¹⁷⁹ Pak J., Osiguranje Internet rizika, *Sinteza, Univerzitet Singidunum*, Beograd 2014, s. 71.

¹⁸⁰ Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) /COM/2012/011 final - 2012/0011 (COD). (Izvor: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0011:FIN:ES:PDF>).

Neophodnost donošenja novog nadnacionalnog akta koji bi regulisao pitanje zaštite ličnih podataka podataka je očigledna s obzirom na to da je direktiva koja reguliše ovu materiju doneta pre skoro dve decenije, a u međuvremenu je tehnologija toliko napredovala da su potrebna nova rešenja, pre svega u odnosu na zaštitu od mogućih zloupotreba i uspostavljanja ravnoteže između potreba davalaca i korisnika podataka.

4. Pravna zaštita ličnih podataka u našem pravu

Prema ustavu Republike Srbije, zabranjena i kažnjiva upotreba podataka izvan svrhe za koju su prikupljeni, osim za potrebe vođenja krivičnog postupka ili zaštite bezbednosti države.¹⁸¹ Ustavni sud Srbije doneo odluku po kojoj prikupljanje, držanje, obrada i korišćenje ličnih podataka ne može da bude uređeno aktom niže pravne snage od zakona.¹⁸² U tom smislu, Sud je ocenio da odredbe Zakona o zaštiti podataka o ličnosti koje predviđaju takvu mogućnost nisu u saglasnosti sa ustavom.¹⁸³ Zloupotreba ličnih podataka je sankcionisana i prema odredbama krivičnog zakonika Republike Srbije.¹⁸⁴

Prema Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti, obrada podataka bez pristanka lica o čijim se podacima radi nije dozvoljena osim u slučaju ostvarenja ili zaštite njegovih životno važnih interesa, posebno zdravlja i fizičkog integriteta.¹⁸⁵ Takođe, obrada podatka nije dozvoljena ukoliko se obavlja u svrhu različitu od one za koju je određena, bez obzira da li postoji pristanak lica čiji se podaci obrađuju.¹⁸⁶ Svako lice ima pravo da bude obavešteno o prikupljenim podacima o svojoj ličnosti i pravo na sudsku zaštitu zbog njihove zloupotrebe.

¹⁸¹ Čl. 42. Ustava Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006).

¹⁸² Odluka Ustavnog suda, IUz broj 41/2010 od 30. maja 2012. godine („Sl. glasnik RS“, br. 68/2012).

¹⁸³ Osporeni su članovi 12. stav 1. tačka 3), čl. 13. i čl. 14. stav 2. tačka 2) Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, kojim se predviđa da osnov za obradu podataka o ličnosti, bez pristanka lica, pored zakona, može biti i akt niže pravne snage od zakona.

¹⁸⁴ Čl. 146. Krivičnog zakonika Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013), propisuje krivičnu sankciju u slučaju neovlašćene pribave ili saopštavanja podataka o ličnosti trećem licu.

¹⁸⁵ Čl. 12. Zakona o zaštiti podataka o ličnosti („Sl. glasnik RS“, br. 97/2008, 104/2009 - dr. zakon, 68/2012 - odluka US i 107/2012).

¹⁸⁶ Čl. 8. Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

Praćenje i nadzor nad primenom zakona o zaštiti podataka u nadležnosti je poverenika za informacije. Prema mišljenju poverenika rukovalac prilikom obrade mora da poštuje načela svrsishodnosti u smislu da se podaci obrađuju samo u odnosu na svrhu za koju su prikupljeni i srazmernosti obrade u smislu da se obrađuje samo onoliko podataka o ličnosti koliko je potrebno u datom slučaju.¹⁸⁷ Osim toga, za prikupljanje podataka je potrebna saglasnost lica od koga se prikupljaju podaci. U našoj praksi osiguranja zabeleženi su slučajevi prenosa podataka o osiguranicima u zemlje sedišta osnivača akcionarskog društva za osiguranje što je u suprotnosti sa propisima. Obrazac ponude koji je sastavio osiguravač sadrže odredbu u kojoj se navodi da osiguranik, odnosno ugovarač osiguranja, stavljanjem potpisa na ponudu daje saglasnost da se njegovi podaci prosleđuju drugim pravnim licima koje čine sastavni deo grupe privrednih društava koje posluju na teritoriji više zemalja. U okviru grupe društava mogu da budu pravna lica koja se bave različitim delatnostima, kao što su banke ili dobrovoljni penzijski fondovi. Osim toga, zbirke podataka o osiguranicima iz jedne države mogu da se nalaze na teritoriji druge države u kojoj se nalazi sedište uprave. Međutim, saglasnost neće biti validna ukoliko osiguranik nije obavešten o svrsi i obimu upotrebe informacija, kao i o podacima o licima kojima se informacije prosleđuju. Iz tog razloga, neodređene i uopštene saglasnosti koje se uobičajeno nalaze u uslovima osiguranja su ništave.¹⁸⁸

Na osnovu neodređenog unapred formulisanog ovlašćenja za preuzimanje ličnih informacija, društvo za osiguranje ima široku mogućnost da prikuplja i druge osetljive podatke o osiguraniku osim onih koji isključivo služe za procenu rizika i njegove obaveze nakon nastanka osiguranog slučaja. Potpisivanjem takve saglasnosti osiguravaču se omogućava pristup i podacima veoma lične prirode. Razumna ograničenja i konkretizacija ovlašćenja ne utiču na efikasnost pravnog posla i ostvarenje ciljeva ugovornog odnosa.

¹⁸⁷ Mišljenje poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti povodom prikupljanja ličnih podataka osiguranika prilikom zaključenja ugovora o osiguranju br. 011-00-00582/2010-05 od 21.09.2010. godine.

¹⁸⁸ Prema preporuci saveznog poverenika za podatke i informacije Švajcarske koja nije članica Evropske unije, ali spada u zemlje sa najrazvijenijim zakonodavstvom, na društva za osiguranje se primenjuju propisi koji se odnose na zaštitu ličnih podataka i ona moraju da se pridržavaju odredaba koje se odnose za zaštitu prikupljenih podataka o učesnicima u postupku zaključenja i sprovođenja ugovora o osiguranju. To se pre svega odnosi na principe bezbednosti informacija, proporcionalnosti i transparentnosti (11ème Rapport d'activités 2003/2004 du Préposé fédéral à la protection des données, s. 47.)

(Izvor: <http://www.edoeb.admin.ch/dokumentation/00153/00371/index.html?lang=fr>)

Prikupljeni lični podaci osiguranika koji se zbog prestanka ugovora o osiguranju više ne koriste treba da se brišu iz evidencije društva za osiguranje. To se takođe odnosi na podatke o osiguranicima koji su prikupljeni u cilju zaključenja ugovora, a ugovor nije zaključen. Ukoliko se podaci, međutim, koriste u naučno-istraživačke, statističke svrhe ili druge zakonom predviđene svrhe, takva zbirka podataka mora da bude vođena odvojeno, pristup da bude omogućen samo u cilju pomenute svrhe i obezbeđen na adekvatan način.

XIV Specifičnosti zaključenja pojedinih ugovora o osiguranju

1. Ugovor o osiguranju u korist trećeg lica

1.1. Pojam

Ugovore o osiguranju u korist trećih lica ugovarač osiguranja zaključuje radi zaštite imovinskog interesa drugoga ili u korist lica koje je odredio kao korisnika u osiguranju života. Osiguranje od građanske odgovornosti nije ugovor u korist trećeg jer se on zaključuje radi zaštite interesa ugovarača osiguranja i drugih lica čija je odgovornost pokrivena osiguranjem (npr. vlasnik vozila u osiguranju automobilske odgovornosti, zakupca stana). Iako ovaj ugovor štiti lica koja su pretrpela štetu za koju osiguranik odgovara, to nije ugovor u korist trećeg jer je korist samo indirektna posledica obaveze osiguravača da zaštiti osiguranika od rizika građanske odgovornosti.

Kod ugovora u korist trećih lica pored ugovornih strana postoji i treće lice, pa se kod ove vrste ugovora o osiguranju javljaju tri vrste odnosa, između osiguravača i ugovarača osiguranja, između lica čiji je imovinski interes osiguran (osiguranika) i osiguravača i između ugovarača osiguranja i osiguranika ili korisnika osiguranja.

1.2. Osiguranje za tuđi račun

Ugovarač osiguranja može da zaključi ugovor o osiguranju za tuđi račun ili za račun koga se tiče. Ugovor zaključuje lice koje ima imovinski interes da neko drugo lice bude poverilac osiguravača. To je lice čije je ime navedeno u polisi (ugovor za tuđi račun) ili svako lice koje u momentu nastanka osiguranog slučaja dokaže da je nosilac interesa na predmetu osiguranja (osiguranje za račun koga se tiče). Obaveze iz ugovora o osiguranju dužan je da izvrši ugovarač osiguranja, osim onih koje je po svojoj prirodi dužan da izvrši osiguranik (npr. prijava osiguranog slučaja). Osiguravač, međutim, ne može da odbije izvršenje obaveze od strane osiguranika iako je te obaveze trebalo da izvrši ugovarač osiguranja.

Dok je ugovarač osiguranja jedna od ugovornih strana koja zaključuje ugovor u svoje ime, osiguranik je nosilac osiguranog interesa. Osiguranje za tuđ račun prvi put se pojavilo kod pomorskih osiguranja, a vrlo je često i kod drugih transportnih osiguranja.

U slučaju sumnje, pretpostavlja se da je ugovarač osiguranja zaključio osiguranje za sopstveni račun.

PGZS sadrži neizmenjene odredbe ZOO koje se odnose na osiguranje za tuđi račun: „U slučaju osiguranja za tuđi račun ili za račun koga se tiče, obaveze plaćanja premije i ostale obaveze iz ugovora dužan je da izvršava ugovarač osiguranja, ali on ne može vršiti prava iz osiguranja, čak i kad drži polisu, bez pristanka lica čiji je interes osiguran i kome ona pripadaju. Ugovarač osiguranja nije dužan predati polisu zainteresovanom licu dok mu ne budu naknađene premije koje je isplatio osiguravaču, kao i troškovi ugovora. Ugovarač osiguranja ima pravo prvenstvene naplate ovih potraživanja iz dugovane naknade, kao i pravo da zahteva njihovu isplatu neposredno od osiguravača. Osiguravač može istaći svakom licu čiji je imovinski interes osiguran sve prigovore koje po osnovu ugovora ima prema ugovaraču osiguranja“.¹⁸⁹

U nekim pravima osiguravač može da zahteva premiju i od osiguranika ukoliko ne može da je naplati od ugovarača osiguranja. Ovo je logično rešenje, osiguranik ima korist iz ugovora i

¹⁸⁹ Član 905. ZOO; čl. 1180. PGZS.

pravo da se direktno obrati osiguravaču tako da je plaćanje premije prirodna posledica odnosa koji je u interesu osiguranika. Naš zakonodavac bi trebalo da ugradi ovo pravo osiguravača jer ono doprinosi boljem ishodu posla osiguranja a time i boljoj zaštiti od rizika čemu ono služi.

1.3. Osiguranje života u korist trećeg lica

Kod ugovora o osiguranju života u korist trećeg lica, ugovarač osiguranja može u ugovoru o osiguranju života, kao i nekim kasnijim pravnim poslom, pa i testamentom da odredi lice kome će da pripadnu prava iz ugovora o osiguranju.¹⁹⁰ Kao korisnici najčešće se određuju supružnici ili deca ugovarača osiguranja.

1.4. Ugovor o kolektivnom osiguranju

Reforma državnog socijalnog osiguranja je doprinela naglom razvoju kolektivnih osiguranja. Radi obezbeđenja dopunske penzije i dopunske zdravstvene zaštite privatna društva za osiguranje su postala važni subjekti koji obezbeđuju socijalnu sigurnost građana. Pod kolektivnim osiguranjima podrazumeva se osiguranje više lica ili više stvari (bez obzira da li pripadaju jednom licu ili većem broju lica). Dve osnovne pretpostavke za postojanje kolektivnog osiguranja su jedan jedinstveni ugovor i množina predmeta osiguranja.¹⁹¹ Ovu vrstu osiguranja zaključuju npr. poslodavci za svoje radnike ili razna udruženja ili komore za svoje članove.

S obzirom na njihovu specifičnost, ta vrsta ugovora je pojedinim pravima posebno uređena u zakonima koji regulišu ugovor o osiguranju.¹⁹² Prema Zakonu o ugovoru o osiguranju Čilea kolektivni ugovor o osiguranju podrazumeva ugovor kojim se obuhvata određena ili određiva grupa lica povezanih sa ugovaračem osiguranja. Ugovor o osiguranju zaključuju

¹⁹⁰ Čl. 957. ZOO.

¹⁹¹ Šulejić P., *Pravo osiguranja, op. cit.*, s. 79-80.

¹⁹² CA ima poglavlje koje je posvećeno grupnom osiguranju (kolektivno osiguranje rizika koji su vezani za trajanje ljudskog života, koji pogađaju fizički integritet lica ili su vezani za materinstvo, rizici nesposobnosti za rad ili invaliditet i rizik nezaposlenost). U ovom poglavlju su odeljak koji sadrži opšte odredbe koje se odnose na grupno osiguranje, odeljak koji sadrži posebna pravila o grupnom osiguranju života za slučaj smrti (osim za slučaj smrti do ugovorenog roka) posebne odredbe za grupno osiguranje dopunske penzije za zaposlene i odredbe koje se odnose na ugovore o zbrinjavanju i dopunskoj penziji koje zaključuju udruženja (čl. L 141-1.144-4).

osiguravač i ugovarač osiguranja radi osiguravajuće zaštite lica koj su pripadnici ugovarača (njegovi radnici, članovi). Ugovarač osiguranja ima obavezu da pre zaključenja ugovora informiše budućeg osiguranika. Osiguravač je međutim, dužan da ugovaraču na vreme dostavi sve materijale koji su potrebni da bi ta obaveza mogla da se izvrši. Zakonom se predviđaju prava i obaveze specifična za taj ugovor, pa se utvrđuje da će posle zaključenja ugovora, posredstvom ugovarača osiguranja, osiguravač biti u obavezi da svakom osiguraniku preda kopiju polise ili najmanje potvrdu u kojoj se navodi o kakvom pokriću se radi. U ovom poslednjem slučaju, osiguravač, ugovarač osiguranja, kao i posrednik osiguranja imaju obavezu da predaju kopiju polise zainteresovanom licu na njegov zahtev. Takođe, posredstvom ugovarača osiguranja, osiguravač ima obavezu da obavesti osiguranike o izmenama ugovora o osiguranju, koja je moguće učiniti jedino prilikom njegove naredne obnove. Kod kolektivnih ugovora, ugovarač osiguranja i osiguravač su solidarno odgovorni osiguraniku za štetu koja je posledica povrede obaveza pre zaključenja ugovora (netačno informisanje osiguranika pre zaključenja ugovora ili izostanak blagovremenog informisanja) i ugovornih obaveza koje su preuzete kolektivnim ugovorom.¹⁹³

Regulisanje odnosa osiguravača i ugovarača osiguranja te osiguranika i osiguravača i ugovarača osiguranja je doprinelo razvoju ovog osiguranja. Zakonsko regulisanje kolektivnog osiguranja obezbeđuje bolji položaj osiguranika u odnosu na osiguravača i ugovarača osiguranja posebno zbog zakonske obaveze ugovarača da informiše osiguranika prilikom zaključenja ugovora i u toku njegovog izvršenja.

Naš zakonodavac nije posvetio veću pažnju kolektivnim ugovorima o osiguranju. U praksi se takvi ugovori zaključuju, uglavnom je ugovarač osiguranja poslodavac koji obezbeđuje osiguranje nazgode na radu, ali ređe neko drugo osiguranje, kao što je zdravstveno, privatno penzijsko osiguranje (dopunska penzija) ili neko drugo osiguranje od značaja za materijalnu sigurnost osiguranika i članova njegove porodice. Udruženja građana, profesionalna udruženja ili komore kod nas se javljaju retko kao ugovarači osiguranja za svoje članove. Da bi kolektivno osiguranje imalo značaj potrebno je da se zakonom utvrde obaveze osiguravača i ugovarača osiguranja, posebno prilikom zaključenja ugovora jer zakonska obaveza osiguravača da pruži

¹⁹³ Član 517. Zakona o ugovoru o osiguranju br. 20.667 R. Čile.

informacije o osiguraniku pre zaključenja ugovora nije ostvariva u slučajevima kada je broj osiguranika veliki (više od hiljadu). Takvu obavezu po zakonu treba da ima i ugovarač osiguranja. Niz pitanja koja se u praksi postavljaju ne mogu se rešiti na najbolji način ako se zakonom ne precizira koja su prava osiguranika prema ugovaraču osiguranja i osiguravaču. Bez zaključivanja kolektivnih ugovora radi dopunske zdravstvene zaštite i obezbeđenja dopunskih prihoda u starosti ne može se ostvariti reforma državnog socijalnog osigurnja koja bi bila u najboljem interesu građana. Društva za osiguranje koja se osnivaju kao akcionarska društva posluju radi ostvarenja dobiti što je prepreka za preuzimanje rizika i pružanje zaštite koja se od zdravstvenog i penzijskog osiguranja legitimno očekuje, pa i onda kada je taj posao poveren privatnim društvima za osiguranje.

2. Zaključenje ugovora o osiguranju na daljinu

2.1. Pojam

Pod sredstvima komunikacije na daljinu podrazumevaju se tehnička sredstva kojima se obezbeđuje pružanje usluga bez međusobnog fizičkog kontakta davaoca usluge i potrošača. To može biti putem telefona, telefaksa, elektronske pošte ili interneta, pri čemu upotreba ovakve vrste komunikacije ne sme da podrazumeva bilo kakva ograničenja u pogledu prava korisnika usluge na informisanost o usluzi koja se kupuje.

Prodaja proizvoda osiguranja korišćenjem savremenih sredstava komunikacije počela je krajem dvadesetog veka. Takav način prodaje ima prednosti, za osiguravača smanjenje troškova poslovanja a za potrošača ušteda vremena i dobijanje željenog osiguravajućeg pokrića uz povoljniju premiju.

Danas je u mnogim zemljama moguće da zainteresovano lice pristupi uslovima ugovora koji su postavljeni na internet stranicu davaoca usluge i da ih sačuva na trajnom nosaču podataka kojim raspolaže. Međutim, prodaja usluga osiguranja putem korišćenja interneta nije zastupljena kao kod prodaje drugih finansijskih usluga. To može objasniti činjenica da je, sa pravnog stanovišta, posao osiguranja vrlo složen kao i da postoji veća neizvesnost da li zaključeni ugovor

u potpunosti odgovara potrebama potrošača. Fizičko lice, potrošač osiguranja, uglavnom ne razume u potrebnoj meri da li ono što mu se nudi zadovoljava njegove potrebe za zaštitom od rizika kome je izložen, što je naročito izraženo kada se ugovor zaključuje na daljinu. Kod ovakvih poslova manji je značaj posrednika osiguranja zbog čega je verovatnoća neadekvatnog osiguravajućeg pokrića veća. Nedovoljno poznavanje posla može dovesti do zaključenja neželjenih ugovora (na primer, nepostojanje saglasnosti, zabluda u pogledu pokrića, nedovoljno ili preterano pokriće, previsoka premija, nadosiguranje, loš izbor osiguravača, sumnja u pogledu lica koje je korisnik osiguranja, nedovoljno saznanja o načinu izvršenja obaveza, razlozima za prestanak ugovora pre isteka roka na koji je zaključen i dr).

Potencijalni kupac usluge se često nedovoljno trudi da razume o kakvoj se usluzi tačno radi. Ne obraćaju u dovoljnoj meri pažnju na uslove ugovora, već samo na cenu usluge. Zato mogu biti iznenađeni kada nastane osigurani slučaj. Pokriće koje su želeli je izostalo što je najteža posledica neobaveštenosti ili nedovoljne obaveštenosti. Jedan, ne mali broj potrošača, ne razume načina kupovine preko interneta. To može biti naročito slučaj kod „standardizovanih“ obrazaca koji se koriste u fazi koja prethodi zaključenju ugovora, kada se neka polja za popunjavanje automatski biraju kao podrazumevana. Nije dozvoljeno postavljanje unapred definisanih opcija (popunjenih polja) koje potrošač mora da obriše, umesto da ih popuni samostalno.¹⁹⁴

2.2. *Zaključenje ugovora o osiguranju putem interneta*

Postupak zaključenja ugovora o osiguranju na daljinu preko interneta počinje tako što lice koje želi uslugu osiguranja prihvata poziv osiguravača da zaključi ugovor sa početkom određenog datuma. Obaveštenja od značaja za ocenu rizika dostavljaju se popunjavanjem upitnika koji se nalazi na internet stranici osiguravača. U ovoj fazi osiguravač je dužan da dostavi uslove osiguranja. Ugovor je zaključen kada osiguravač prihvati ponudu. On to može da učini

¹⁹⁴ Tako, prema članu VI. 41. Kodeksa privrednog prava Kraljevine Belgije (MB br. 97 od 29.3.2013), privrednim društvima je zabranjeno postavljanje standardizovanih (eng. *default*) opcija na internet stranicama, a slučaju da je potrošač na osnovu tako zaključenog posla mimo svoje volje ipak platio uslugu, ima pravo da traži povrat uplaćenih sredstava.

online ili slanjem polise. Kada je ugovor zaključen osiguravač je dužan da dostavi bliže informacije koje su predviđene zakonom.

Pod elektronskim ugovorom o osiguranju podrazumeva svaki ugovor poslat i primljen na adresu potrošača putem upotrebe uređaja za elektronsku komunikaciju (uključujući komprimovane datoteke) za objedinjavanje i pohranjivanje podataka, koji je prenet u celini i primljen preko žice, mikrotalasa, optičkih kablova ili drugih elektromagnetnih sredstava.¹⁹⁵ Navedeni zakon preciznije uređuje pravila o elektronskom ugovoru o osiguranju, što je omogućeno, kojom je precizirano da se njenim odredbama uređuju opšta pitanja u vezi sa finansijskim uslugama, a da pitanja od značaja za pojedine vrste usluga, kao što je usluga osiguranja, države mogu urediti posebnim propisima

I kod ovako zaključenog ugovora potrebno je da je izjava volje za zaključenje ugovora iskazana slobodno, da bude poslata i da je druga strana primila *online* i upozna se sa njom. U elektronskoj trgovini, smatra se da je do saznanja o izjavi volje došlo kada je informacija pohranjena u sandučetu elektronske pošte ili drugom trajnom nosaču podataka kojim strane raspolažu. U slučaju da je ugovarač osiguranja pravno lice pretpostavlja se da je saznao o izjavi volje istog dana kada je ona pohranjena u njegovom računaru (ukoliko je poruka poslata u radno vreme), a u slučaju fizičkog lica postavlja se pitanje da li je do saznanja o izjavi volje došlo istog dana kada je dobijen odgovor ili kada je stvarno otvorena elektronsku pošta i pročitana poslata poruka. U ovom poslednjem slučaju, osiguravač bi trebalo da traži potvrdu o prijemu poruke od strane potrošača.

U praksi je prihvaćeno da pošiljalac izjave snosi rizik do njenog pristizanja do primaoca, a da u slučaju gubitka poruke na internetu ili intervencijom trećih lica, ona nema nikakvo dejstvo. U slučaju da izjava stigne na adresu dostavljanja, ali nije sačuvana iz tehničkih razloga, postavlja se pitanje da li se smatra pristiglom. Direktiva o elektronskoj trgovini predviđa da je izjava primljena kada lice kome je upućena može da joj pristupi. Poruka se smatra pristiglom i ukoliko primalac namerno onemogućiti njen prijem ili je sačuvana ali uništena pre nego što primalac sazna

¹⁹⁵ Tč. 22. Preambule Direktive Evropske zajednice 2002/65/EZ o pružanju finansijskih usluga na daljinu; čl. 62-6. LCAL (JO A-N°65/1997).

za njenu sadržinu zbog neispravnosti računara ili virusa. U ovom poslednjem slučaju, rizik snosi primalac. Isto važi i ukoliko dođe do tehničke greške učinjene od strane provajdera primaoca.

ZOO ne sadrži odredbe o zaključenju ugovora na daljinu što je i razumljivo s obzirom na vreme kada je donet. U Prednacrtu Građanskog zakonika Srbije dva člana su posvećena ugovorima zaključenim između odsutnih strana.¹⁹⁶ Odredbama sadržanim u ta dva člana utvrđuju se obaveze osiguravača i pravo ugovarača osiguranja da odustane od ugovora kod tako zaključenih ugovora. Međutim, na neka važna pitanja vezana za zaključenje ugovora u elektronskoj formi Prednacrt ne daje odgovor.

Kako je po našem pravu ugovor zaključen kada je potpisana polisa osiguranja postavlja se pitanje kako će ova forma biti zadovoljena kod ugovora zaključenih na daljinu.¹⁹⁷ Zakon o elektronskoj trgovini¹⁹⁸ i Zakon o elektronskom potpisu¹⁹⁹ ne odnose se na pravne poslove ili radnje za koje je predviđena obaveza potpisivanja ugovora što dovodi do problema u praksi osiguranja jer se postavlja pitanje da li je ugovor o osiguranju potpisan elektronskim potpisom punovažan. U nekim zemljama ugovor o osiguranju takođe mora biti u pismenoj formi i smatra se da je ta forma zadovoljena ako je u ugovor u elektronskoj formi.²⁰⁰ PGZS predviđa da je ugovor o osiguranju imovine zaključen kada je postignuta saglasnost volja. Daje se i alternativa da su ugovori sa fizičkim licem (potrošačem) zaključeni kada je potpisana polisa. Bilo bi, međutim, potrebno predvideti da kvalifikovani elektronski potpis može da se koristi kao zamena za svojeručni potpis.

¹⁹⁶ Čl. 1176. i 1177. PGZS.

¹⁹⁷ Čl. 901. ZOO.

¹⁹⁸ Čl. 10. stav 1. tačka 6. Zakona o elektronskoj trgovini („Službeni glasnik RS“, br. 41/2009 i 95/2013).

¹⁹⁹ Čl. 3. stav 1. tačka 6. Zakona o elektronskom potpisu („Službeni glasnik RS“, br. 135/2004).

²⁰⁰ LCS utvrđuje da ugovor o osiguranju i njegove izmene moraju da budu sačinjene u pismenoj formi. Ovaj uslov je ispunjen ukoliko je ugovor ili informacija poslata u papirnom obliku ili drugom trajnom nosaču podataka koji omogućava čuvanje informacija i njihovo reprodukovanje u neizmenjenom obliku. U tom smislu, smatra se da je dokumentacija razmenjena u elektronskoj formi, „pismena“ dokumentacija. Zakon u ugovoru o osiguranju ove zemlje ne predviđa posebnu obavezu potpisivanja ugovora.

PGZS pravi razliku između imovinskih osiguranja i osiguranja lica pa se kod ugovora o osiguranju lica, ugovor smatra zaključenim kada ugovorne strane potpišu polis osiguranja²⁰¹, a kod imovinskih osiguranja ugovor se smatra zaključenim kada je ponuda o osiguranju prihvaćena.²⁰²

2.3. Ugovori zaključeni putem telefona

Zaključenje ugovora putem telefona nije novina. U našem pravu se smatra da ponuda učinjena telefonom može biti odmah prihvaćena kao i kada su ugovorne strane fizički prisutne, tako da se radi o ugovoru koji je zaključen između prisutnih lica (kao i u slučaju video-konferencije ili *voip* razgovora preko interneta).²⁰³ Takav “neposredni” kontakt ne postoji kod *online* ponude i ponude poslate putem elektronske pošte u kojim slučajevima može da se govori o ugovorima zaključenim između odsutnih lica.

Teškoće koje mogu nastati kod ugovora koji se zaključuju putem telefona u vezi sa načinom davanja saglasnosti potencijalnog ugovarača osiguranja. U praksi su zabeleženi slučajevi da se potrošači osiguranja osporavaju da su zaključili ugovor, a osiguravač zahteva plaćanje premije. U takvim slučajevima se govori o netraženim ugovorima, a smatra da je takvo ponašanje u suprotnosti i sa zakonom o zaštiti potrošača, pa se u postupak odlučivanja po prigovorima uključuje i tržišna inspekcija.²⁰⁴

²⁰¹ Čl. 1168 PGZS.

²⁰² Čl. 1167. PGZS.

²⁰³ Čl. 40. st. 2. ZOO: Ponuda učinjena telefonom, teleprinterom ili neposrednom radio-vezom smatra se kao ponuda prisutnom licu.

²⁰⁴ Nedavno je organ za nadzor nad obavljanjem delatnosti osiguranja Republike Argentine obavio analizu podnetih prigovora koja je obuhvatala utvrđivanje postojanja saglasnosti osiguranika u vezi sa predstavljenom ponudom putem telefona, postojanja i prijema polisa osiguranja kao dokaza o zaključenom ugovoru, proveru ispunjenja obaveze na informisanost kao i saobraznost usluge. Telefonski razgovori sa potencijalnim osiguranicima sa kojima je zaključivano osiguranje su snimani, a analizom audio zapisa, organ za nadzor je utvrdio da u određenom broju slučajeva potrošač nije dao saglasnost na zaključenje ugovora, što je suprotno osnovnom načelu ugovornog prava da je ugovor valjan pravni posao ako postoji saglasnost volja. Osim toga, utvrđeno je da informacije date putem telefona nisu bile dovoljno jasne i da su date na brzinu. Društvima za osiguranje za koje je utvrđeno da su postupala na ovakav način naloženo je da vrate uplaćene premije osiguranja.

Korišćenje telefona građana radi prodaje osiguranja je pitanje na koje se još uvek traži pravi odgovor. Potrošač je taj koji traži uslugu i ne treba dozvoliti da osiguravači koriste brojeve građana da bi prodavali svoje proizvode. Korišćenje privatnih telefonskih brojeva u tu svrhu je u suprotnosti sa pravom potrošača na privatnost. Agresivnost osiguravača na tržištu osiguranja zahteva energičnije reagovanje zaštitnika građana.

Imajući u vidu složenost ugovora o osiguranju postoji opravdan strah da njegovo zaključenje putem telefona može imati za posledicu veći broj onih koji su nezadovoljni uslugom osiguranja. Osiguravači poslove u vezi zaključenja ugovora ne poveravaju uvek dobro stručno osposobljenim pojedincima koji neće praviti greške i štetu potrošačima osiguranja. Najvažnije je da se na osnovu podataka koji su dobijeni usmenim putem obezbedi osiguravajuće pokriće koje će u svemu odgovarati potencijalnom osiguraniku.²⁰⁵

Direktiva EU o pružanju finansijskih usluga na daljinu navodi koje informacije davalac finansijske usluge mora da pruži potrošaču putem telefona.²⁰⁶ Nije predviđena obaveza snimanja razgovora, međutim ukoliko se to čini, o navedenom bi prethodno trebalo obavestiti potencijalnog ugovarača osiguranja, a posebnim aktom poslovne politike urediti način pohranjivanja, zaštite, pristupa (odgovorna lica u društvu za osiguranje), rukovanja, odnosno načina i svrhu korišćenja navedenih snimaka, kao i uslove, način i rokove za brisanje iz baze podataka navedenih snimaka, kao i predati ugovaraču kopiju audio zapisa uz polis osiguranja.

(bliže:http://www.elseguroenaccion.com.ar/wp/?mkt_hm=2&p=9927&utm_source=email_marketing&utm_admin=9233&utm_medium=email&utm_campaign=Venta_tele#sthash.5StNSAhR.dpuf)

²⁰⁵ U skladu sa članom 80. Zakona o zaštiti potrošača („Sl. glasnik RS“, br. 62/2014, 6/2016 – dr. zakon), usluga nije saobrazna ukoliko po sadržini, kvalitetu i svrsi ne odgovara opisu koji je prodavac pre zaključenja ugovora dao oglasom ili na drugi sličan način. Ukoliko usluga nije saobrazna ugovorenoj, potrošač može da zahteva od prodavca da izvrši saobraznu uslugu.

²⁰⁶ Države članice EU su po donošenju Direktive precizirale obaveze davaoca usluge, pa je tako npr. u LCAL utvrđeno da u slučaju telefonskog razgovora, osiguravač na početku razgovora mora da se predstavi i saopšti cilj poziva potencijalnom ugovaraču osiguranja. Osim toga, mora da se navede identitet lica koje kontaktira sa ugovaračem osiguranja i njegov odnos sa društvom za osiguranje (čl. 62. st. 2).

2.4. *Uslovi za valjano zaključenje ugovora na daljinu*

Bez obzira na način na koji se zaključuje ugovor o osiguranju važno je da lice koje je zainteresovano za određeni proizvod osiguranja bude dobro informisano. Kod ugovora koji se zaključuju na daljinu treba pružiti informacije o kojoj vrsti osiguranja se radi, kako se koristi internet stranica, propise koji se primenjuju na davaoca usluga i korisnika sajta, mere bezbednosti, zaštita ličnih podataka, postupak obrade zahteva, način dobijanja potrebnih informacija.²⁰⁷ Uslovi osiguranja i predugovorne informacije se moraju dostaviti odmah nakon zaključenja ugovora.²⁰⁸

U slučaju spora, teret dokazivanja ispunjenja obaveza na informisanje ugovarača osiguranja kao i dobijanja saglasnosti na zaključenje ugovora pada na teret osiguravača, a eventualne ugovorne klauzule kojima bi se predviđalo da teret dokazivanja ispunjenja obaveza u pogledu davanja informacija pada na teret ugovarača osiguranja su ništave.²⁰⁹

Direktivom o pružanju finansijskih usluga je naglašeno da će se davalac usluga rukovoditi principom dobre vere u kontaktu sa potrošačem.²¹⁰ To je posebno važno kod ugovora o osiguranju kod koga je osiguravač u povoljnijem položaju jer utvrđuje uslove osiguranja na koje ugovarač ne može ili ne može u većoj meri da utiče.²¹¹

Nesporna složenost ugovora o osiguranju i tehnike zaključivanja tog ugovora korišćenjem savremenih sredstava komunikacije zahteva da bliže regulisanje pitanja od značaja za zaključenje ugovora na daljinu. PGZS nema odredbe koje se čine potrebnim s obzirom na specifičnost

²⁰⁷ Evropski sud pravde je u jednoj svojoj presudi od 16. oktobra 2008. godine zauzeo stav da direktiva o elektronskoj trgovini zahteva da se pored elektronske adrese klijentu da telefonski broj koji može pozvati, broj faksa ili obezbedi lični kontakt u prostorijama davaoca usluge.

²⁰⁸ Čl. 60. st. 2. Zakona o nadzoru nad obavljanjem delatnosti osiguranja Španije („BOE“ br. 267 od 5.2.2004).

²⁰⁹ Čl. 15. Direktive 2002/65/EZ utvrđuje da se takve ugovorne odredbe smatraju nepravičnim ugovornim odredbama. Takođe, Zakonom o zaštiti potrošača Republike Srbije, utvrđeno je da se prebacivanje tereta dokazivanja na potrošača smatra nepravičnom ugovornom odredbom i samim tim ništavom (čl. 43. i 44).

²¹⁰ Čl. 3. st. 2. Direktive 2002/65/EZ.

²¹¹ Npr. članom 62 – 6. LCAL utvrđeno je da društvo za osiguranje mora da navede Kodeks poslovne etike, ukoliko ga poseduje, kao i način na koji potrošač može tom kodeksu da pristupi elektronskim putem.

ugovora o osiguranju. Redaktori su čini se, smatrali da je dovoljno ono što sadrže Zakon o zaštiti potrošača ili Zakon o elektronskom poslovanju.

Odredbe GZS koje se odnose na zaključenje ugovora o osiguranju na daljinu trebalo bi da daju definiciju ovako zaključenog ugovora, obavezu da se opšti i posebni uslovi postave na vidljivom delu internet prezentacije osiguravača, kada se smatra da je ugovor o osiguranju zaključen i kada se s obzirom na tehniku zaključenja ugovora smatra da počinje pokriće iz osiguranja, mogućnost upotrebe elektronskog potpisa, nivo adekvatnosti informisanja kako pre tako i tokom trajanja ugovora i drugo.

U praksi mogu nastati problemi, posebno u pogledu forme u kojoj ugovor mora biti zaključen. Pravilo da se ugovor može zaključiti plaćanjem premije ukoliko je to predviđeno uslovima osiguranja ne može da se primeni jer je ono predviđeno kao izuzetak i takvom praksom obesmislio bi se zahtev o obaveznoj pismenoj formi ugovora o osiguranju. Ukoliko se odredbama građanskog zakonika ne bi precizirala pitanja o elektronskom ugovoru o osiguranju, postoji mogućnost pojave različitih tumačenja propisa koji regulišu elektronsko poslovanje i samim tim do neujednačene prakse poslovanja društava za osiguranje što nije u interesu potrošača usluga osiguranja.

Ponuda usluga osiguranja putem upotrebe sredstava informacione tehnologije odnedavno postoji i kod društava za osiguranje koja posluju na teritoriji Republike Srbije. Ovaj vid osiguranja je još uvek u povoju u našoj zemlji, a očekuje se donošenje propisa o pružanju finansijskih usluga na daljinu, kojim će biti bliže uređeno pitanje ovakvog načina poslovanja.

2.5. Pravo EU o zaključenju ugovora na daljinu

Pravo EU je i u oblasti zaključenja ugovora na daljinu značajno doprinelo razvoju savremenog poslovanja osiguravača. Pravni okvir za ovakvo poslovanje je utvrđen sa više

direktiva.²¹² *Direktiva o pružanju finansijskih usluga na daljinu* definiše ugovor na daljinu kao ugovor koji se odnosi na kupovinu na daljinu finansijskih usluga zaključen između davaoca usluge i klijenta na način koji utvrdi davalac usluge. Korišćenje tehnike komunikacije na daljinu podrazumeva prethodni pristanak potrošača. Osiguravač je dužan da na jasan i razumljiv način obezbedi potrebne informacije klijentu i da dostavi uslove osiguranja u papirnom obliku ili putem trajnog medija koji je dostupan potrošaču.²¹³

Direktiva o elektronskoj trgovini reguliše određene aspekte pružanja usluga na daljinu kako bi se obezbedila pravna sigurnost i poverenje potrošača. Ona utvrđuje pravila kao što su obaveza informisanja o tehničkim koracima koji dovode do zaključenja ugovora, dostupnost ugovora, tehnička sredstva za identifikaciju i mogućnost ispravke unetih podataka u slučaju greške, postojanje kodeksa poslovne etike davaoca usluga, odnosno uvid u kodeks elektronskim putem. Ugovorne odredbe i opšti slovi moraju biti dostupni na način da se mogu pohraniti i reprodukovati. Direktiva zahteva dostupnost vansudskog rešavanja sporova između osiguravača i potrošača.

Direktiva o plaćanju usluga utvrđuje pravila koja se odnose na plaćanje preko interneta, koja se, između ostalih odnose i na usluge osiguranja. Da bi plaćanje bilo dozvoljeno potreban je pristanak korisnika. Davalac usluge mora da obezbedi da kupac ima svoju identifikacionu oznaku. Ukoliko je nalog za plaćanje izvršen u skladu sa jedinstvenom identifikacionom oznakom, postoji pretpostavka urednog izvršenja obaveze plaćanja premije. Korisnik mora da upotrebljava instrumente plaćanja u skladu sa ugovorom i dužan je da bez odlaganja obavesti davaoca usluge o gubitku, krađi ili zloupotrebi instrumenta plaćanja. On je, pritom, dužan da preduzme sve razumne mere kako do toga ne bi došlo.

²¹² Direktiva o pružanju finansijskih usluga na daljinu 2002/65/EZ (OJ L 271, 9.10.2002); Direktiva o pojedinim pravnim aspektima usluga informacionog društva, posebno elektronske trgovine 2000/31/EZ (OJ L 178, 17.7.2000); Direktiva o platnim uslugama 2007/64/EZ (OJ L 319, 5.12.2007).

²¹³ Pod trajnim nosačem podataka, u smislu navedene direktive, podrazumeva se svaki trajni medij koji potrošaču omogućava pohranjivanje njemu lično upućenih informacija, na način da može da im pristupi u vremenskom periodu koji odgovara svrsi za koju su informacije date i koji omogućuje njihovo reprodukovanje u neizmenjenom obliku. Definicija trajnog nosača podataka sačinjena je tako da u slučaju potrebe, saglasnost volja i pružene informacije mogu da budu prihvaćene i u sudskom postupku. U zemljama Evropske unije, po ugrađivanju komunitarnih propisa to je uneto u nacionalna zakonodavstva.

U uporednom pravu prihvata se da je ugovor na daljinu punovažan ukoliko sadrži odgovarajući kvalifikovani elektronski potpis, koji je unet u skladu sa propisima kojima se reguliše elektronska komunikacija. Ukoliko nije drugačije propisano, elektronska forma može da zameni pismenu formu.²¹⁴ Onda kada se ugovor zaključuje elektronskim putem, njegova punovažnost se uslovljava postojanjem kvalifikovanog elektronskog potpisa obe ugovorne strane. Kvalifikovane elektronske potpise izdaju sertifikaciona tela (ministarstvo unutrašnjih poslova, pošta, privredna komora) i njihova evidencija se vodi kod nadležnog ministarstva za telekomunikacije.

Svrha potpisa je da obezbedi identifikaciju, vezanost za ugovor i uzajamno poverenje. Tradicionalni potpis ima tu funkciju, a to treba da se postigne i elektronskim. Evropska pravila o elektronskom potpisu utvrđena su u Direktivi o elektronskom potpisu koji mora biti autentičan.²¹⁵ Potpis treba da je od ponudilaca, da ga identifikuje kao potpisnika i da odgovara svojeručnom potpisu. Direktiva ne dozvoljava da elektronski potpis nema pravno dejstvo samo zbog toga što je u elektronskoj formi.

Imajući u vidu obavezu osiguravača na informisanje postavlja se pitanje kako će oni koji zaključuju ugovore *online* biti informisani s obzirom da je to praktično nemoguće na način na koji se to čini kod zaključenja ugovora kada su ugovornici fizičku prisutni.²¹⁶ U uporednoj sudskoj praksi ima slučajeva da nezadovoljni osiguranici dobijaju sporove protiv osiguravača koji nije prilagodio poslovanje novom načinu poslovanja. Osiguravači će biti prisiljeni da osnivaju punktove za informisanje kako bi zainteresovana lica mogla da dobiju bliže informacije u vezi sa proizvodima osiguranja bez fizičkog prisustva u poslovnim prostorijama. Lica kojima se poverava davanje informacija moraću da poseduju profesionalna znanja što će zahtevati obuku i

²¹⁴ To je predviđeno u Nemačkom građanskom zakoniku (član 126. Zakonika. Izvor: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf>)

²¹⁵ Direktiva 1999/93/EZ (OJ L 13, 19.1.2000).

²¹⁶ Pored ostalog, čuvanja podataka dobijenih elektronskim putem. Neovlašćen pristup bazama podataka predstavlja opasnost za sve sektore ekonomije, a hakeri na primer, mogu da dođu do zdravstvenih kartona lica koja su zaključila osiguranje života elektronskim putem. Takvi slučajevi su se dešavali, a za vraćanje „ukradene“ dokumentacije tražen je otkup.

(Izvor: http://www.elseguroenaccion.com.ar/wp/?mkt_hm=21&p=10504&utm_source=email_marketing&utm_adm_in=9233&utm_medium=email&utm_campaign=Final_de_l)

ulaganje u usavršavanje zaposlenih. Pogrešna informacija može skupo da se plati i osiguravači su svesni toga.

3. Zaključenje ugovora o osiguranju u funkciji prenosa rizika na inostranog reosiguravača

3.1. Pojam

Postoji više načina ustupanja rizika inostranom reosiguravaču, i oni bi uvek trebalo da budu u saglasnosti sa pravilima struke osiguranja. Jedan od specifičnih vrsta ustupanja rizika gde se on u najvećem delu ustupa reosiguravaču je zaključenje ugovora o osiguranju na takav način da je “pravi” osiguravač u stvari reosiguravač. U praksi osiguranja, takav poslovni odnos se naziva „fronting“ poslom, koji je zaživeo je u zemljama u tranziciji za koje se smatralo da nemaju finansijski i profesionalni kapacitet za osiguranje značajnijih poslova, posebno osiguranje privrednih društava čiji su većinski akcionari iz druge zemlje.

Takvi poslovi obezbeđuju da “osiguravač” zadržava jedan zanemarljiv deo rizika, a ostatak cedira reosiguravaču. U nekim slučajevima, rizik se prenosi i u celosti. Ovakvom poslu se naročito pribegava kada se radi o pokriću velikih rizika koje društvo za osiguranje ne može da podnese s obzirom na svoju imovinu i ekonomsku snagu. Osim toga, kod pravnih lica koja pod istim nazivom posluju u više država sa jedinstvenim centrom upravljanja, fronting se koristi kako bi se obezbedila isplata adekvatne naknade štete po ostvarenju rizika, a isplata iz osiguranja ne bi uticala na imovinu i ugrozila poslovanje grupe, ukoliko osiguravač i osiguranik čine sastavni deo iste poslovne grupacije.

Ovakvim postupanjem se, praktično, izvrće suština ugovora o osiguranju koja se ogleda u preuzimanju rizika od strane društva za osiguranje, a opisanim poslom se ta njegova funkcija poništava.

Zakonom se uobičajeno zabranjuje i sankcioniše ugovaranje osiguranja kojim se imovina i lica koji se nalaze na teritoriji države osiguravaju kod osiguravača sa sedištem u inostranstvu.²¹⁷ Fronting posao može da se koristi kao način izbegavanja pomenute zabrane ukoliko se sedište reosiguravača nalazi u inostranstvu, s obzirom da se polisa izdaje od strane lokalnog osiguravača i prividno ispunjavaju zakonski kriterijumi koji se odnose na zaključenje i sprovođenje ugovora o osiguranju. Kako su ugovori o osiguranju i ugovori o reosiguranju “nezavisni” jedni u odnosu na druge, ugovarači osiguranja ne moraju imati saznanja o tome da li je u vezi sa osnovnim ugovorom zaključen ugovor o reosiguranju, u kom obimu i sa kojim društvom.

Iz pomenutog razloga, ovakav način poslovanja je u praksi osiguranja nazvan “šverc osiguranja”, s obzirom da se u krajnjoj liniji, uprkos zakonskoj zabrani, ono zaključuje sa društvom koje ima sedište izvan zemlje.

Kako bi se osiguraniku garantovalo pravo na naknadu, pojedinim ugovorima predviđena je mogućnost primene klauzule “*cut through*” o „ustupanju prava“. Ova klauzula u ugovoru o reosiguranju omogućava ugovaraču osiguranja da se direktno obrati za naknadu štete reosiguravaču, iako bi imajući u vidu ugovor o osiguranju, za naknadu trebalo da se obrati osiguravaču. Takođe, kako bi se zaštitio osiguravač u odnosu na isplatu naknade iz osiguranja, uključuje se klauzula o simultanom plaćanju po osnovu koje osiguravač neće biti u obavezi da isplati naknadu osiguraniku pre nego što to učini reosiguravač ili, ukoliko to učini, da isplati naknadu istovremeno kad i reosiguravač.

3.2. *Pravni okvir fronting poslova*

Ukoliko se rukovodimo činjenicom da osiguranik u krajnjoj liniji želi pokriće koje obezbeđuje reosiguravač iz inostranstva koga on izabere, da je osiguravač koji se pojavljuje u svojstvu formalnog izdavaoca isprave o zaključenom ugovoru o osiguranju, koji je sa tim prethodnim sporazumom unapred upoznat i sa njim saglasan, samo ustupalac svog imena kako povreda propisa ne bi bila očigledna, to nas upućuje na zaključak da se radi o simulovanom pravnom poslu.

²¹⁷ Član 2. Zakona o reosiguranju br. 12.988. Republike Argentine (BO 19/6/53).

Članom 66. ZOO utvrđeno je da prividan ugovor nema dejstva među ugovornim stranama, a saglasno članu 16. Kodeksa poslovne etike Republike Srbije,²¹⁸ ugovorni odnosi moraju odražavati stvarni predmet poslovnog odnosa, a fiktivni i simulovani ugovori nisu dozvoljeni.²¹⁹ U nekim pravima, prikriveni sporazumi u okviru simulovanog pravnog posla mogu da imaju dejstvo samo prema ugovornim stranama, a ne, kako je navedeno u čl. 1321. Građanskog zakonika Francuske, prema trećim licima. U toj zemlji, doktrina o simulovanom pravnom poslu zasnovana je na ovom članu.²²⁰

Saglasno navedenom, jasno je da fronting predstavlja varijantu simulovanog pravnog posla kojim se “prikrija” drugi pravni posao koji se zaključuje sa reosiguravačem, a društvo za osiguranje pojavljuje kao “umešač” u poslu osiguranja gde je pravi osiguravač u stvari društvo za reosiguranje.

3.3. *Posledice pravnog posla frontinga*

Osim mera koje lokalnom društvu za osiguranje može da izrekne organ za nadzor, lica koja su simulovala neki pravni posao u nameri da povrede zakon ili drugi propis ili oštete treće lica, ne mogu prinudnim putem da ostvaruju prava iz navedenog posla. Ona jedino mogu da podnesu zahtev za poništenje ugovora, s tim što ni jedna ni druga od takvog poništenja ne mogu da ostvare bilo kakvu korist.

Iz navedenog proizilazi da je osiguranik izložen riziku neostvarenja svojih prava kako u odnosu na prividnog osiguravača koga je izabrao tako i u odnosu na reosiguravača. Međutim, bez

²¹⁸ „Sl. glasnik RS“, br. 1/2006.

²¹⁹ U uporednoj praksi prividni posao se definiše na sledeći način: “Simulovani ugovor postoji ukoliko ugovarači imaju nameru da prikriju neki pravni posao prikazujući ga kao drugi pravni posao, kada ugovor sadrži neiskrene odredbe, kada datumi na ugovoru nisu verodostojni ili kada se njime uspostavljaju ili ustupaju međusobna prava i obaveze, koja se u stvarnosti ustupaju i prenose na druga lica” (član 955. Građanskog zakonika Argentine).

²²⁰ Sagny-Cadenas P., La simulation de contrat. Etude comparée en droit civil français et vénézuélien, *Thèse de Doctorat, Université Panthéon-Assas*, Paris 2012, s. 31.

(Izvor: <https://docassas.u-paris2.fr/nuxeo/site/esupversions/f59723fb-c675-49c4-9876-02a1298dfb2b>)

obzira na poništenje ugovora, ni “osiguravač” ni “reosiguravač” neće biti oslobođeni obaveze na naknadu štete koja je takvim poslom pričinjena ugovaraču osiguranja, odnosno osiguraniku.

Osiguranik koji putem frontinga traži širi obim pokrića izlaže se određenim rizicima, kao što su izricanje novčane kazne od strane organa za nadzor, nemogućnosti ostvarenja prava na naknadu iz osiguranja po nastanku osiguranog slučaja, kako u odnosu na “osiguravača”, tako i u odnosu na “reosiguravača”, izlaganju plaćanja odštete ukoliko je navedenim pravnim poslom pričinjena šteta trećem licu.

“Osiguravač” koji je zadržao jedan minimalni deo premije koju je platio ugovarač osiguranja izložen je riziku izricanja mera od strane organa za nadzor osiguranja, izlaganja osiguranika i posrednika osiguranja pomenutoj kazni, plaćanju naknade za osigurane slučajeve koji se ostvare u ugovorenom periodu osiguranja bez učešća reosiguravača, s obzirom da ne može da se poziva na ostvarivanje prava iz simulovanog ugovora i prinudnim putem traži naknadu od reosiguravača, plaćanje naknade prouzrokovane štete. U krajnoj liniji, radi se o poslu koji mora da bude vrlo dobro odmeren s obzirom da pozitivni efekti koji putem njegovog zaključenja žele da se ostvare nisu ni približno srazmerni potencijalno negativnim posledicama kojima mogu da budu izloženi svi učesnici u poslu osiguranja.

DEO DRUGI

PRESTANAK UGOVORA O OSIGURANJU

I Uvodna razmatranja

Pored opštih pravila ugovornog prava o prestanku ugovora, na ugovor o osiguranju primenjuju se i posebna pravila koja su sadržana u zakonu koji reguliše ugovor o osiguranju.

S obzirom na to da se radi o ugovoru koji ima specifične osnovne karakteristike, zakonodavac o njima vodi računa i utvrđuje pravila o njegovom prestanku koja imaju u vidu interese ugovarača osiguranja, ali i interese osiguravača čija delatnost može da bude ugrožena ukoliko ugovarač osiguranja ne izvršava uredno svoje osnovne obaveze, pre svega obavezu na plaćanje premije i obaveštavanje o okolnostima od značaja za procenu rizika. Ugovor o osiguranju je dugoročan ugovor, obaveze ugovornih strana traju u vremenu, u kome mogu da nastanu⁴ okolnosti koje ugovorne strane nisu imale u vidu prilikom zaključenja ugovora. To objašnjava činjenicu da se zakonom predviđa veći broj slučajeva u kojima osiguravač ima pravo na raskid ugovora. Tako, ugovor može da se raskine, pored ostalog, zbog neplaćanja premije i neprijavlivanja okolnosti od značaja za procenu rizika od strane ugovarača osiguranja. Nastanak osiguranog slučaja u periodu trajanja svakog ugovora nije izvestan i osiguravač, radi predviđanja kojim obavezama u budućnosti može da bude izložen, mora da vodi računa o dovoljnosti sredstava koja se formiraju iz premije. Kako visina premija zavisi od težine rizika čija se procena zasniva na informacijama koje dostavi ugovarač osiguranja, zakonodavac predviđa pravo osiguravača na raskid ugovora, ukoliko su one netačne ili nepotpune. Ukoliko je ugovarač osiguranja postupao prevarno, osiguravač može ugovor i da poništi.

Ukoliko je zaključen ugovor po pristupu, u kome je jedna ugovorna strana, osiguravač, u boljoj pregovaračkoj poziciji postoji opasnost da utvrdi uslove osiguranja koji nisu uvek u najboljem interesu ugovarača osiguranja. Ugovarač osiguranja ima pravo da raskine ugovor ako osiguravač izmeni uslove koji su nepovoljniji od onih koji su predviđeni u inicijalnom ugovoru.

Ugovor o osiguranju je i ugovor najvećeg poverenja (*bona fides*), osiguravač mora da se osloni na izjave druge ugovorne strane često bez objektivne mogućnosti da ih proveri, naročito izjave koje se daju prilikom zaključenja ugovora.

Ugovor o osiguranju može da prestane iz više razloga, koji mogu da se svrstaju u redovne (istek roka na koji je ugovor zaključen i nastupanje osiguranog slučaja) i neredovne (ništavost, raskid, smrt ugovarača osiguranja, stečaj i likvidacija ugovarača osiguranja ili osiguravača). Veći broj razloga za prestanak predviđen je zakonom, a i ugovorne strane u toku zaključenja ili trajanja ugovora o osiguranju mogu da se sporazumeju da ga iz određenih razloga raskinu. Pravo na raskid imaju osiguravač i osiguranik ili to pravo imaju obe ugovorne strane.

1. Slučajevi izostanka obaveze osiguravača kada ugovor nije prestao

1.1. Suspenzija ugovora o osiguranju

Usled poništenja, raskida ili drugih razloga dolazi do prestanka ugovora, a u slučaju da je ugovor suspendovan on i dalje postoji, ali se privremeno odlaže njegovo dejstvo.

U toku trajanja ugovora o osiguranju, mogu da nastupe različite okolnosti koje imaju za posledicu suspenziju ugovora, a ugovorne strane mogu da se dogovore o suspenziji ukoliko osiguranik ima saznanja da tokom određenog vremenskog perioda osigurani interes neće biti izložen riziku i nema razloga da plaća premiju za pokriće koje ne postoji (npr. dok je osiguranik na odsluženju vojnog roka, ukoliko promeni boravište i dr).²²¹ Takođe, ukoliko je ugovoreno pokriće rizika koje isključuje njegove katastrofalne posledice (npr. osiguran je rizik oluje ili poplave, ali ne ako se događaj može kvalifikovati kao katastrofa), ugovor može da se suspenduje dok takav događaj ne prođe.²²² Suspenzija ugovora o osiguranju može biti predviđena i zakonom. Tako, u Francuskoj su posle Drugog svetskog rata suspendovani ugovori koje su zaključila strana društva usled njihove nacionalizacije. Ugovor se, po pravilu, suspenduje do određenog datuma

²²¹ Npr. kao posledica oduzimanja dozvole u trajanju od šest meseci, kada osiguranik neće da koristi automobil. Sánchez-Calero F., *op. cit.* s. 429.

²²² Monette F. *et. al.*, *Traité des assurances terrestres*, Etablissements Emile Bruylant, Bruxelles 1949, s. 530.

(npr. tri meseca odsustva iz osiguranog stana), ali i na neodređeno vreme, odnosno kada prestane okolnost zbog koje je suspendovan.²²³

1.2. Uticaj suspenzije na trajanje ugovora o osiguranju

Postavlja se pitanje da li na trajanje ugovora utiče njegova suspenzija tako da je on produžen za onoliko vremena koliko traje suspenzija. U doktrini je prihvaćeno shvatanje da suspenzija ne utiče na trajanje ugovora. Ugovor traje koliko je ugovoreno samo su obaveze privremeno suspendovane.²²⁴ Ugovorne strane se, međutim, mogu sporazumeti drugačije. Ukoliko ne postoji eksplicitni sporazum, ne može se zaključiti da su se strane implicitno dogovorile o produženju ugovora. U nekim slučajevima osiguranik ima interes da se dejstvo ugovora produži. Namera ugovornih strana da se ugovor produži mora biti jasna. Može se ugovoriti i prećutno produženje ugovora. Ugovor nastavlja da ima dejstvo za novi period ako ne bude raskinut.

Ugovorne strane nemaju pravo na raskid ugovora u toku njegove suspenzije, osim ako su se drugačije sporazumele.

1.3. Dejstvo ugovora posle suspenzije

Ugovor koji je suspendovan ima ponovno dejstvo u principu od momenta kada je prestao razlog zbog koga je došlo do suspenzije. Ukoliko je do suspenzije došlo zbog neizvršenja obaveze plaćanja premije, ugovor se nastavlja kada je premija plaćena. Ugovarač osiguranja je

²²³ „Izuzetno i na pismeni zahtev ugovarača, osiguravač može odobriti mirovanje osiguranja. Zahtev se podnosi uz plaćanje poslednje dospele premije. Osiguravač može odobriti ili odbiti zahtev za mirovanje. Odluku po zahtevu osiguravač donosi u roku od mesec dana od dana dobijanja zahteva. Mirovanje može trajati najduže godinu dana. Osiguravač može prihvatiti zahtev za mirovanje pod uslovom: da su do momenta podnošenja zahteva za mirovanje plaćene premije za najmanje tri godine; da su razlozi zbog kojih ugovarač podnosi zahtev za mirovanje takvi da, po oceni osiguravača, ima opravdanja da se odobri mirovanje (bolest ugovarača koja je od uticaja na zaradu, gubitak zaposlenja, privremeni boravak ugovarača u inostranstvu, smrt člana domaćinstva ugovarača, izuzetno pogoršanje ekonomskog položaja ugovarača itd). Prilikom aktiviranja osiguranja ugovarač je dužan da plati sve dospele premije. Ukoliko ugovarač, do isteka perioda mirovanja, ne plati sve dospele premije, ugovor se raskida“, čl. 22. Opštih uslova za osiguranje od nezgode, ad za osiguranje „Dunav“, april 2003.

²²⁴ Monette F., *op. cit.*, s. 532.

poverilac prorata godišnje premije, tj. dela premije koja se odnosi na period bez osiguravajućeg pokrića. Osiguravač generalno zahteva od osiguranika da ga obavesti o prestanku razloga za suspenziju da bi znao kada ugovor ima puno dejstvo. Postoji bojazan da osiguranik šalje obaveštenje kada nastane šteta od rizika koji se ponovo aktivirao.²²⁵ Zbog toga se u ugovoru predviđa da će on imati ponovo dejstvo kada osiguranik obavesti osiguravača o prestanku razloga zbog koga je ugovor suspendovan.

Ugovor koji ima ponovno dejstvo ostaje isti. Jedini izuzetak može da bude povećanje premije usled povećanja rizika u periodu kada je bilo njegovo "mirovanje". Pravilo o proporcionalnosti premije podrazumeva da osiguravač može povećati premiju ili raskinuti ugovor. Osiguravač u principu nastavlja osiguranje na osnovu važeće tarife u vreme suspenzije ugovora. Postavlja se pitanje da li osiguravač može zahtevati premiju koja je povećana od momenta suspenzije ugovora ili od njegovog ponovnog dejstva. Smatra se da ugovarač osiguranja ne može da izbegne povećanje premije od nastanka rizika jer je on potpisao sporazum kojim se suspenduje dejstvo ugovora.²²⁶

2. Izostanak osiguravajućeg pokrića usled ugovornih ograničenja

U slučaju neredovnog prestanka ugovora (poništenje, raskid) ugovarač nema pravo na naknadu iz osiguranja iako je ostvaren osigurani rizik i za to plaćena premija. Kod ograničenja osiguravajućeg pokrića izostaje naknada samo za one posledice rizika koje nisu ukalkulisane u cenu premije iako su posledica osiguranog rizika.

Obim osiguravajućeg pokrića je najvažniji pokazatelj obima zaštite koja se dobija osiguranjem. Zato je u savremenom zakonodavstvu osiguravač u obavezi da informiše ugovarača osiguranja o riziku, predmetu osiguranja i isključenjima iz osiguranja.²²⁷

²²⁵ Monette F., *ibid.*, 538.

²²⁶ Monette F., *ibid.*, 539.

²²⁷ U praksi najveći broj sporova između osiguravača i ugovarača osiguranja nastaje zbog nesporazuma u pogledu obima pokrića. U vreme poplava 2015. godine, u Srbiji osiguravači nisu plaćali štete iako su oštećeni imali polis osiguranja požara. Ukoliko osiguravač prilikom zaključenja ugovora ugovaraču osiguranja nije skrenuo pažnju da je

Osiguranjem nisu po pravilu pokrivenne sve posledice osiguranog rizika. U opštim ili posebnim uslovima ili posebnim ugovornim utanačenjima u konkretnom slučaju neke posledice su isključene iz pokrića ili je definicija predmeta osiguranja ili osiguranog rizika takva da ne obuhvata nastali događaj (pojam požara ne obuhvata samozapaljenje, lom mašina ne obuhvata pogonsku štetu, osiguranje krađe ne pokriva svaku krađu već samo provalnu, osiguranje od katastrofalnih rizika pokriva samo rizike koji mogu da se podvedu pojam takvog rizika, stvari izvan mesta osiguranja nisu osigurane). Kod tzv. kombinovanih osiguranja koja obuhvataju više različitih rizika (osiguranje požara i drugih opasnosti, osiguranje motornih vozila i osiguranje domaćinstva od više rizika) pokrivenne su samo posledice rizika koji je obuhvaćen osiguranjem. Ukoliko osiguranje domaćinstva ne uključuje i rizik građanske odgovornosti jasno je da se pokriće ne odnosi na štete koje prouzrokuje osiguranik nekom licu i za koje je građanskopravno odgovoran. Kombinovana osiguranja često nude uz osnovne i dopunske rizike koji su osigurani ako je to navedeno u polisi i plaćena dopunska premija.

3. Gubitak prava

Osiguravač ne mora da izvrši svoju osnovnu ugovornu obavezu: naknadu štete osiguraniku ili trećem licu, ili isplatu ugovorene osigurane sume, u slučaju da je ugovarač osiguranja povredio neku ugovornu obavezu, naročito u vezi preduzimanja mera sprečavanja nastanka osiguranog slučaja. Gubitak prava na prestaciju osiguravača ne dovodi do prestanka ugovora, on ostaje i dalje na snazi. Gubitak prava nikada ne dira u postojanje ugovora već samo pogađa njegovo izvršenje u pogledu osnovne obaveze osiguravača. Sve ostale obaveze postoje, kako na strani osiguranika tako i osiguravača. Ništavost je sankcija koja dovodi do toga da je ceo ugovor ili neka njegova odredba trajno bez dejstva. Gubitak je blaža sankcija. Ona pogađa za neko vreme jednu od ugovornih strana: ona je lišava prava na naknadu iz osiguranja. Kada je ugovor u celini ništav osiguranik ostaje bez naknade jer je ugovor prestao da postoji, prestao je za budućnost ili nema dejstvo i u prošlosti.

poplava dopunski rizik u osiguranju požara i drugih opasnosti, učinio je propust za koji u savremenom pravu odgovara kako on tako i njegov zastupnik.

Odredbe o gubitku prava na potraživanje prema osiguravaču navedene su u ugovoru. Osiguravač planira svoje obaveze s obzirom na očekivano ostvarenje rizika u normalnim uslovima. Gubitak prava ne treba mešati sa suspenzijom ugovora zbog neplaćanja premije. Neplaćanje premije je osnovna obaveza ugovarača osiguranja čije neplaćanje ne dovodi do gubitka prava na naknadu već do prestanka dejstva ugovora u naknadnom roku dok se premija ne plati. Do gubitak prava na potraživanje prema osiguravaču dolazi zbog krivice osiguranika u vezi osiguranog rizika za koji je plaćena premija. Kod gubitka prava dejstvo ugovora se ne suspenduje, on se ne primenjuje u potpunosti samo u pogledu osnovne obaveze osiguravača.

Kod ugovora o osiguranju od velikog je značaja saradnja osiguranika sa osiguravačem. Osiguravač može biti onemogućen da izvrši svoju obavezu, ili da bude izložen riziku da plati više jer nije imao dovoljno dokaza da utvrdi stvarni iznos i obim štete. Ukoliko osiguranik ne prijavi nastanak osiguranog slučaja u ugovorenom roku, ne dostavi ono što je potrebno osiguravaču u postupku odbrane na sudu, prizna odgovornost jer je ona na teretu osiguravača ovaj može da se pozove na povredu ugovorne obaveze čije posledica može biti i gubitak prava koja ima prema osiguravaču na osnovu ugovora o osiguranju. Gubitak prava osiguranika na potraživanje prema osiguravaču da isplati što je ugovoreno ima mesta samo onda kada ovaj svoju obavezu ne može da izvrši ili je to izvršenje znatno otežano i ugrožava ostvarenje cilja ugovora. Osiguravač mora da vodi računa o težini povrede. Ukoliko su npr. troškovi utvrđivanja uzroka i visine štete zbog neblagovremene prijave osiguranog slučaja veći od eventualne naknade osiguravač bi imao razlog da obavezu ne izvrši.²²⁸ Ugovorom se može predvideti gubitak prava potraživanja iz osiguranja samo usled neizvršenja neke određene ugovorne obaveze koja je u uzročnoj vezi sa nastalim osiguranim slučajem.²²⁹

Savremena zakonodavstva su prihvatila da gubitak prava može samo izuzetno biti posledica neizvršenja obaveze osiguranika.²³⁰ U našem zakonu osiguravač može da zahteva naknadu štete koju je pretrpeo zbog neprijavlivanja osiguranog slučaja u zakonskom ili

²²⁸ Monette F., op. cit. s. 543.

²²⁹ Član 65. LCAS.

²³⁰ Čl. 917. ZOO; čl. 1193. PGZS (neizmenjen).

ugovorenom roku. Ta šteta ne može biti veća od naknade koju bi po redovnim okolnostima pripala osiguraniku.

Iako u većini prava to nije slučaj, u nekima se od osiguranika traži da, na zahtev osiguravača, dostavi podatke koji su od značaja za utvrđivanje pod kojim okolnostima je nastao osigurani slučaj i koje su sve njegove posledice. U ugovoru se može predvideti da je korisnik osiguranja dužan da dostavi dokaze o tome u primerenom roku pod pretnjom gubitka prava da zahteva naknadu iz osiguranja. Ukoliko je osiguranik dao netačne podatke ili prećutao neke koji ukazuju da zahtev nije pokriven osiguranjem ili je manjeg iznosa od željenog osiguravač nema obavezu da bilo šta isplati.²³¹

II Neredovni prestanak ugovora o osiguranju

1. Prestanak ugovora usled ništavosti

Na prestanak ugovora o osiguranju primenjuju opšta pravila građanskog prava koja se odnose na ništave (koji su protivni prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima) ili rušljive ugovore (koji je zaključila strana ograničeno poslovno sposobna, kad je pri njegovom zaključenju bilo mana u pogledu volje strana, kao i kad je to zakonom određeno).²³²

1.1. Ništavi ugovori

Ugovori o osiguranju mogu da budu ništavi kada su u suprotnosti sa zakonom i javnim poretkom. Ništav ugovor ne proizvodi nikakve pravne posledice. Ukoliko nijedna ugovorna strana nije izvršila obavezu iz ugovora, u celini ili delimično, nema uslova za povraćaj u pređašnje stanje. Ukoliko je, pak, došlo do izvršenja obaveza, uspostavlja se stanje koje je

²³¹ Čl. 39. i 40. LCAS, čl. 38. St. 1. LCAL: „Kada nastane štetni događaj korisnik mora čim sazna za njega da obavesti osiguravača. Ugovorom se može predvideti da prijava bude pismeno potvrđena (st. 1). Ukoliko korisnik povredi ovu obavezu, osiguravač je ovlašćen da smanji naknadu. Osiguravač nije vezan ugovorom kada korisnik ne izvrši blagovremeni obavezu obaveštavanja na štetu osiguravača (st.2).“

²³² Čl. 103. st. 1. i čl. 111. st. 1. ZOO.

postojalo pre zaključenja ugovora. Svaka strana je dužna da vrati drugoj što je primila. Osiguravač je dužan da vrati premiju, a osiguranik iznos koji mu je isplaćen na ime naknade štete ili izvršenja neke druge ugovorne obaveze osiguravača. Ukoliko je jedna strana postupala nesavesno sud može da odbije, u celini ili delimično, zahtev nesavesne strane za vraćanje onog što je drugoj strani dala, a može i da odluči da druga strana, ono što je primila po osnovu zabranjenog ugovora, preda opštini na čijoj teritoriji ona ima sedište, odnosno prebivalište ili boravište.²³³ Tako npr. ako je ugovor zaključen na sumu veću od vrednosti stvari, a ugovarač je namerno odredio takvu sumu, on ne može da traži povraćaj premije. Ukoliko je osiguravač nesavestan, iznos premije vraća savesnom ugovaraču osiguranja, a ovaj ako je postupao prevarno ne može da zadrži isplaćenu naknadu iz osiguranja.

Do poništenja ugovora o osiguranju kao i kod drugih obligacionih ugovora može doći ako je uzrok prestanka postojao u vreme zaključenja ugovora. Postoje brojni slučajevi ništavosti i rušljivosti ugovora. Oni mogu da se grupišu prema tome da li vređaju javni poredak (suprotnost sa osnovnom funkcijom osiguranja, ostvarenje nedozvoljenih ciljeva, npr. osiguranje života lice mlađeg od 14 godina, ili pak vređaju princip savesnosti i poštenja (netačna prijava okolnosti od značaja za procenu rizika, nadosiguranje). Prvi slučajevi ništavosti određeni su imperativnim zakonskim odredbama, a drugi dispozitivnim ili ugovorom o osiguranju.

Kako se ništavim ugovorima vređa javni interes, a rušljivim privatni, postoje razlike u pogledu pravila koja se na njih primenjuju. Na ništavost može se uvek pozvati, a to može da učini svako zainteresovano lice ili javni tužilac.²³⁴ Što se tiče rušljivosti kojom se štiti privatni interes, na nju se mogu pozvati lica čiji je interes povređen.²³⁵ Sud ne pazi po službenoj dužnosti na rušljivost ugovora. Rušljivi ugovori mogu biti poništeni u određenom roku na zahtev strane u čijem je interesu ustanovljena ništavost (zaštićena lica su i naslednici lica čiji je privatni interes povređen.

²³³ Čl. 104. st. 2. ZOO.

²³⁴ Čl. 109. ZOO.

²³⁵ Čl. 112. ZOO.

Ništavi ugovori imaju dejstvo *ex tunc*. Svaka strana dužna je da vrati ono što je primila. Međutim, kod ugovora o osiguranju, osiguranik nije dužan da plati premiju ukoliko još nije dospela. Ukoliko je premiju platio, a bio je nesavestan osiguravač premiju zadržava. Osiguravač nije dužan da isplati bilo kakvu naknadu za ono što je vezano za događaj koji je nastao pre poništenja.

Ništav ugovor o osiguranju se može konvalidirati. Primena opštih pravila o konvalidaciji je opravdana i kada je reč o ugovoru o osiguranju: u slučaju da ugovor nije zaključen u obaveznoj formi (potpisivanje polise), ukoliko su ugovorne strane izvršile ugovorne obaveze u celini ili pretežno i ako to nije na štetu osiguranika.²³⁶

Saglasno opštim pravilima ugovornog prava koja se primenjuju i na ugovore o osiguranju, ništav je ugovor kojim se vređa javni poredak.²³⁷ ZOO propisuje da su ugovorne strane slobodne da urede svoje odnose, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja.²³⁸ Subjekti prava ne mogu da postupaju suprotno javnom interesu, pa tako i ugovor o osiguranju koji predstavlja sporazum između ugovarača osiguranja i osiguravača ne može da bude u suprotnosti sa ovim interesom.²³⁹ Ugovorne strane ne mogu da se sporazumeju o opstanku

²³⁶ Čl. 73. ZOO.

²³⁷ Ustav Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 98/2006), koristi termin opšti interes, npr. u članu 197. propisana je zabrana povratnog dejstva zakona i drugih opštih akata, osim u slučaju da to nalaže opšti interes. Latinska izreka *res publica* tumači se i kao javni poredak i kao opšti interes.

²³⁸ Čl. 10. ZOO. Građanski zakonik Francuske definiše javni poredak kao „imperativnu normu koju lica ne mogu da prekše ni njihovim ponašanjem ni u njihovim dogovorima. Ta norma koja može da bude u propisu ili ne, odgovara ukupnim osnovnim pravilima (društvenim, političkim i dr.) koja se smatraju neophodnim za pravilan rad javnih službi, održavanje stabilnosti i moralnih vrednosti, pokretanje privrede, pa čak i očuvanje određenih osnovnih pojedinačnih interesa.“ (Član 6. Građanskog zakonika Francuske). U pravu EU države članice ne moraju da primene neko pravilo iz nadnacionalnog akta (uredbe, direktive) ako je u suprotnosti sa njihovim javnim poretkom. Države to pravo koriste da bi ograničile primenu tih pravila. Komisija EEZ je donela posebno tumačenje javnog poretka (Commission Interpretative Communication- Freedom to provide services and the general good in the insurance sector. OJ C 043, 16/02/2000 s. 0005-0027).

²³⁹ Koliki značaj se pridaje delatnosti osiguranja, govori podatak da je u nekim državama delatnost osiguranja najvišim pravnim aktom označena kao delatnost od javnog interesa. Tako, čl. 335. Ustava R. Kolumbije: Delatnost osiguranja, kojom se obuhvata upravljanje, korišćenje i ulaganje sredstava primljenih od građana, predstavlja delatnost od javnog interesa i može da se obavlja samo uz prethodno odobrenje države, u skladu sa zakonom kojim se utvrđuje državni nadzor i podstiče demokratija (Gaceta Constitucional No. 116 de 20 de julio de 1991).

ugovora kojim je povređen javni interes. Javni poredak i dobri običaji se suprotstavljaju tome da jedan ugovor kojim se povređuje javni poredak bude punovažan.

Tumačenje javnog poretka i u kojim slučajevima su se sudovi na njega pozivali menjalo se tokom vekova. U knjizi „Duh zakona“, Montesquje je o slobodi napisao: „Ne postoji reč sa više različitih tumačenja koja je na toliko raznih načina uzburkala duhove, kao što je reč „sloboda“.²⁴⁰ Slično se odnosi i na termin javni poredak. Njegovo tumačenje evoluiralo sa vremenom jer, ono što je u određenom istorijskom trenutku opšte prihvaćena norma, u drugom može da bude vrednost koja ima potpuno drugačiju težinu i značenje. Na primer, osiguranje života dugo je bilo zabranjeno jer se smatralo da ljudski život nema cenu i da ne može biti predmet bilo kakvog posla.²⁴¹ Vremenom su sudovi donosili odluke o ništavosti posla osiguranja iz razloga povrede javnog poretka. Sudska praksa je uticala na donošenje zakonskih pravila koja su predviđala sankciju ništavosti ugovora usled te povrede. Tradicionalno pravilo da je ništav ugovor o osiguranja za slučaj smrti mlađeg maloletnika, polazi od toga da se takvim poslom vređa javni poredak.²⁴² Isto važi i za osiguranja života zaključeno bez saglasnosti lica na čiji je život osiguranje zaključeno. U suprotnosti je sa javnim poretkom i pokriva rizika čiji je nastanak prouzrokovan namerno, što se smatra prevarom u osiguranju. U osiguranju za slučaj smrti zakonom je isključeno pokriva rizika za slučaj samoubistva osiguranika u prvim godinama trajanja osiguranja.²⁴³ U literaturi se može naći mišljenje da je samoubistvo nemoralni čin i štetan po društvo. Čovek koji oduzme sebi život odbija da prihvati svoje lične i društvene obaveze, a javni poredak je iznad pojedinačnih interesa kod ugovora o osiguranju za slučaj smrti.²⁴⁴ Takođe, ništavi su ugovori kojima se osiguravaju predmeti u vezi sa nelegalnom trgovinom, osiguranje

²⁴⁰ Montesquieu C., *De l'esprit des lois*, Paris, éd. 1923, s. 3.

²⁴¹ U islamskoj religiji, osiguranje života je zabranjeno, jer se prema tumačenju Kurana, savremeno osiguranje života zasniva na interesu koji je izričito zabranjen u islamu. Međutim, samo plaćanje premije ne smatra se grehom, jer je novac za premiju zarađen dozvoljenim sredstvima. Grehom se smatra dobijanje iznosa/osigurane sume koji je veći u odnosu na ukupno uplaćenu premiju osiguranja (Izvor: <http://www.islamhelpline.com/node/371>).

²⁴² U Francuskoj je, na primer, ništavo osiguranje za slučaj smrti lica mlađeg od dvanaest godina, lica lišenog poslovne sposobnosti i lica koje je smešteno u psihijatrijsku ustanovu (čl. L132-3 CA). Obrazloženje takve odluke je zaštita javnog poretka.

²⁴³ Čl. 949. ZOO isključuje rizik samoubistva u prvoj godini. Ako je samoubistvo izvršeno u roku od tri godine od zaključenja ugovora osiguravač nije dužan da isplati osiguranu sumu već samo matematičku rezervu ugovora; čl. 1230. PGZS (neizmenjen).

²⁴⁴ Picard M., Besson A., *Les assurances terrestres en droit français*, Paris 1974, s. 124.

rizika koji je nastao pre zaključenja ugovora.²⁴⁵ Ukoliko u trenutku zaključenja ugovora ili u toku trajanja osiguranja rizik ne postoji, isključuje se obaveza na plaćanje premije osiguranja. Osiguravač ima jedino pravo na naknadu razumnih troškova koje je imao u vezi sa zaključenjem ugovora.²⁴⁶

1.1.1. Slučajevi ništavosti ugovora o osiguranju

ZOO predviđa više razloga za poništenje ugovora o osiguranju ili nekih njegovih odredaba. Ugovor je ništav ako je u vreme zaključenja već nastao osigurani slučaj, ili je bio u nastupanju ili je bilo izvesno da će nastupiti ili ako ja već tada prestala mogućnost da on nastane.²⁴⁷ Ništave su odredbe ugovora koje predviđaju gubitak prava osiguranika ako ne izvrše neku obavezu posle nastanka osiguranog slučaja.²⁴⁸ Ništava je odredba koja predviđa da je osiguranjem pokrivena i namera.²⁴⁹ Ništav je ugovor u vezi netačne prijave starosti lica na čiji je život zaključeno osiguranje. Ugovor o osiguranju života je ništav, a osiguravač je dužan vratiti sve primljene premije ako su prilikom njegovog zaključenja netačno prijavljene godine života osiguranika, a njegove stvarne godine života prelaze granicu do koje osiguravač po svojim uslovima i tarifama sprovodi osiguranje života.²⁵⁰ Osiguravač je dužan da vrati premiju bez obzira da li je ugovarač osiguranja bio savestan ili ne.

Poseban značaj ima pravilo o ništavosti ugovora o osiguranju života ukoliko nema saglasnosti lica na čiji je život osiguranje zaključeno. ZOO predviđa da isto važi i za osiguranje od nesrećnog slučaja. Odredba je neizmenjena prihvaćena u PGZS.²⁵¹ U uporednom pravu, ugovor o osiguranju za slučaj smrti nekog drugog lica, a ne ugovarača osiguranja je ništav ako to

²⁴⁵ Čl. 521. Zakona R. Čile.

²⁴⁶ Nema mesta plaćanju premije ukoliko osigurani rizik ne postoji u momentu zaključenja ugovora ni u jednom momentu u toku trajanja perioda osiguranja. Osiguravač ima međutim pravo na razumne troškove. Ukoliko rizik prestane da postoji u toku perioda osiguranja ugovor se smatra raskinutim u momentu kada je osiguravač o tome obavestjen (čl. 12:101 PEICL).

²⁴⁷ Čl. 898. st. 2; čl. 1164 PGZS.

²⁴⁸ Čl. 918. ZOO; čl. 1194. PGZS.

²⁴⁹ Čl. 929. ZOO; čl. 1207. PGZS.

²⁵⁰ Čl. 944. ZOO; čl. 1226. PGZS; čl. 90. st. 2. LCS.

²⁵¹ Čl. 946. ZOO; čl. 1227. PGZS.

lice nije dalo pismenu saglasnost.²⁵² Ugovor o osiguranju lica, osim osiguranja života, može se zaključiti na život drugog (nezgode, bolesti) i bez saglasnosti osiguranika, jer rizik da će ugovarač raditi o glavi osiguranika evidentno postoji kod osiguranja za slučaj smrti. Saglasnost se traži kada osiguranje nezgode i zdravstveno pokrivaju rizik smrti kao dopunski rizik. Kada je ugovorena isplata osigurane sume za slučaj smrti usled nezgode ili bolesti može da postoji rizik zle namere lica koje je određeno za korisnika osiguranja. Kod ovih osiguranja kao i kod mešovitih osiguranja, i za slučaj smrti i doživljenja, ništavost može biti samo delimična, ona pogađa samo one odredbe odredbe ugovora koje se odnose na rizik smrti.²⁵³ Ništavost koja je predviđena u zakonu kod ovih ugovora u skladu je sa zahtevom zaštite javnog poretka i dobrih običaja.

Kao i drugi obligacioni ugovori i ugovor o osiguranju ne proizvodi nikakva pravna dejstva onda kada nedostaje neki od njegovih bitnih elemenata.²⁵⁴ Takav je ugovor u kome nije navedeno koji se rizik osigurava, ko su ugovorne strane, premija ili elementi koji je određuju. Ništavi su i ugovori koji nisu zaključeni u zakonom propisanoj formi, usled potpunog nedostatka volje, predmeta ugovora ili osnova. Ugovor o osiguranju je tako apsolutno ništav kada nema rizika, stvari koja je predmet osiguranja, kada je lice na čiji se život zaključuje osiguranje umrlo, ako nije potpisana polisa osiguranja kao i u svim drugim slučajevima kada je ugovor protivan zakonu i opštem javnom interesu. Takođe je ništav simulovani ugovor o osiguranju.

²⁵² Čl. L 132-2 CA; Čl. 168. R. Čile: „Ugovor o osiguranju za slučaj smrti lica koje nije napunilo 12 godina života je ništav. Društvo za osiguranje je u obavezi da vrati uplaćenu premiju, ali će imati pravo na naknadu troškova ukoliko je postupilo u dobroj veri“; Čl. 121. ZOUP: „Ništavo je osiguranje života za slučaj smrti lica mlađeg od 16 godina, kao i lica bez poslovne sposobnosti. Iz ovoga su, međutim, izuzeti ugovori kod kojih je osigurana suma jednaka ili manja od iznosa uplaćene premije ili otkupne vrednosti polise osiguranja“.

²⁵³ Cass. 1re civ., 11.12.1961, RGAT.

²⁵⁴ U pravnoj teoriji zastupa se mišljenje da su ugovori kojima nedostaje jedan ili više bitnih elemenata nepostojeći, dok ništavi ugovori ispunjavaju uslove za njihov nastanak, ali su zabranjeni pozitivnim pravom ili su suprotna opštem javnom interesu u društvu. Podela na nepostojeće, apsolutno i relativno ništave ugovore je ređe zastupljena u pravnoj teoriji i zakonodavstvu jer se opravdano smatra da su nepostojeći ugovori obuhvaćeni pojmom ništavih ugovora. Videti: Babić I., *Obligaciono pravo, op. cit.*, s. 110-116.

1.1.2. Nepostojanje interesa

U svim pravima ništav je ugovor o osiguranju ukoliko ne postoji interes da ne nastane osigurani slučaj. U našem pravu interes mora da postoji u vreme zaključenja ugovora, ZOO predviđa da: „ugovor o osiguranju može zaključiti svako lice koje ima interes da se ne dogodi osigurani slučaj pošto bi inače pretrpelo neki materijalni gubitak. Pravo iz osiguranja mogu imati samo lica koja su u času nastanka štete imala materijalni interes da se osigurani slučaj ne dogodi“ U PZGS ova odredba je izmenjena: „ugovor o osiguranju može da zaključi svako lice *ili može da se zaključi u korist svakog lica* (podvukao AP) koje ima interes da se ne dogodi osigurani slučaj pošto bi inače pretrpelo neki materijalni gubitak“.²⁵⁵ Iz formulacije predložene odredbe može se zaključiti da interes mora da postoji na strani ugovarača osiguranja ako ugovor zaključuje za tuđi račun. Treba imati u vidu da je interes na strani ugovarača osiguranja uvek potreban jer ako to ne bi bio slučaj svako lice bi moglo npr. da zaključi osiguranje tuđe stvari i onda kada njen vlasnik to ne želi. Postojanje interesa kod ugovarača osiguranja to sprečava. Međutim, zahtev da se ugovor može zaključiti u korist svakog lica koje ima interes je suvišan jer niko ne može da ostvari pravo na naknadu iz osiguranja ukoliko nema interes u momentu nastanka osiguranog slučaja što je predviđeno u istom članu PGZS. Zato je odredba sadržana u ZOO bolja i ne bi trebalo da se menja.²⁵⁶

ZOO se ne izjašnjava o tome da li isti interes mora da postoji sve vreme trajanja osiguranja. Ako jedan interes postoji u vreme zaključenja ugovora, a drugi u vreme nastanka osiguranog slučaja postavlja se pitanje da li je merodavan interes koji je postojao u vreme zaključenja ugovora ili kasniji interes.²⁵⁷ Ako je zakupac postao vlasnik osigurane stvari da li je relevantan njegov interes koji je imao u vreme zaključenja ugovora ili je ugovor ništav zbog nepostojanja interesa s obzirom na koji je zaključeno osiguranje.²⁵⁸ Promena interesa bi mogla da

²⁵⁵ Čl. 924. ZOO; čl. 1202. PGZS.

²⁵⁶ Zakon o osiguranju Kalifornije (član 286): „Interes u osiguranju imovine mora da postoji kada se ugovor zaključi i kada nastane osigurani slučaj, ali ne mora da postoji u međuvremenu“.

²⁵⁷ U Građanskom zakoniku Kvebeka ovo pitanje se rešava tako što se zahteva da „interes mora da postoji u vreme štetnog događaja ali ne mora isti interes da postoji za sve vreme trajanja ugovora“ (čl. 2581).

²⁵⁸ Videti više: J. Pak, *Interes kao osnovni uslov za punovažnost ugovora o osiguranju*, *Zbornik radova*, Udruženje za odštetno pravo, Beograd 2014.

se posmatra i sa stanovišta promene rizika, izmenjeni interes može dovesti do smanjenja ili povećanja osigurane opasnosti.²⁵⁹

Ukoliko prilikom zaključenja ugovora ne postoji interes ugovarač osiguranja ne duguje premiju a osiguravač ima pravo na troškove. Ako interes prestane u toku trajanja osiguranja ugovor prestaje po samom pravu, a osiguravač ima pravo na premiju dok je nosio rizik (pre nego što je interes prestao).²⁶⁰

U doktrini se postavlja pitanje da li je razlog za ništavost ugovora zbog nepostojanja interesa potreban ili se mogu koristiti drugi razlozi za ništavost koje predviđaju opšta pravila ugovornog prava. U francuskoj sudskoj praksi postoje različiti stavovi o tome da li osiguravač može da se oslobodi ugovorne obaveze ako interes ne postoji kod ugovarača osiguranja ali ga imaju supružnik i srodnici. Ako vlasnik osigura namešten stan koji je izdat u zakup, stvari koje u stan unese zakupac nisu osigurane jer vlasnik ima interes da osigura samo svoje stvari. Ako, pak, suprug osigura nakit svoje žene on nije vlasnik, ali ima interes da ne dođe do krađe nakita. U jednoj presudi Kasacionog suda Francuske prihvaćeno je da ne postoji interes ugovarača osiguranja koji je zaključio osiguranje nakita svoje supruge od krađe i da on nema pravo na naknadu štete, a osiguravač ne može da zadrži premiju.²⁶¹ Po mišljenju suda vlasnica nakita ne može da naplati naknadu od osiguravača zbog relativnog dejstva ugovora, ona je treće lice, ugovor dejstvuje samo između ugovornih strana. Ugovor nije bio zaključen za račun supruge i sud nije mogao da donese drugačiju odluku. Ovakvi slučajevi doveli su do shvatanja da nepostojanje interesa ne bi trebalo da budu razlog za ništavost ugovora. I kada ne postoji interes ugovor bi trebalo da bude punovažan ukoliko ugovarač nije postupao prevarno. Međutim, ne bi trebalo da on zadrži isplaćenu naknadu štete već da titular interesa može da je potražuje na osnovu “prećutno” zaključenog osiguranja za tuđi račun.²⁶²

²⁵⁹ Senécal N, *L'intérêt d'assurance comme élément constitutif de la déclaration initiale de risque en assurance de Dommages* (doktorska teza), Université de Montréal, Faculté de droit, Juin 2003, s. 59.

²⁶⁰ Čl. 68. VersVG.

²⁶¹ Cass. 1re, 6.10.1993, RGAT 1994, s. 75.

²⁶² Cass. 1 re civ., 6.10. 1993, Groutel H., *op. cit.*, s. 793, fn 38.

U osiguranju imovine postojanje interesa kao uslova za valjanost ugovora je koristan instrument za očuvanje osnovne funkcije osiguranja koju čini naknada pretrpljene štete. Štetu ne može da pretrpi onaj ko je vlasnik stvari ili po nekom drugom osnovu ima koristi od stvari. Ako ugovarač nema direktan interes već to imaju druga, sa njim emotivno ili materijalno povezana lica nema opravdanja za poništenje ugovora. Ako nije takav slučaj, postojanje interesa sprečava da se zaključuju ugovori kojima nije cilj naknada štete već ostvarenje protivpravne koristi. Razlozi za poništenje ugovora kao što su povreda javnog interesa, prevara, zabluda nisu efikasno sredstvo u nekim slučajevima. Da interes nema značaj za moralizaciju osiguranja i ostvarenje osnovne funkcije koja se ogleda u zaštiti od materijalnih gubitaka usled ostvarenja rizika on se ne bi kroz vekove sačuvao u zakonodavstvu zemalja koje imaju dugu tradiciju osiguranja.

Ukoliko interes prestane u toku trajanja osigurnja ugovor se poništava sa dejstvom *ex nunc*. Nema recipročne restitucije u slučaju poništenja, ugovor se poništava za budućnost, plaćena premija se ne vraća, ali matematička rezerva se vraća.

1.1.3. Ništavost ugovora koje zaključi poslovno nesposobno lice

Za punovažnost ugovora o osiguranju neophodno je da je ugovarač osiguranja poslovno sposoban u trenutku njegovog zaključenja. Potpunu poslovnu sposobnost, odnosno mogućnost da se izjavom volje stvaraju, menjaju ili ukidaju pravni odnosi, tj. zaključuju pravni poslovi, fizičko lice stiče kada postane punoletno, sa navršenih 18 godina života. U periodu od četrnaeste do osamnaeste godine života, maloletnik je ograničeno poslovno sposoban, što znači da može da zaključi ugovor, s tim što on postaje punovažan uz prethodnu ili naknadnu saglasnost roditelja, odnosno organa starateljstva.

U domaćem pravu ne postoje posebna pravna pravila koja se odnose na mogućnost zaključenja ugovora o osiguranju od strane maloletnika, pa se primenjuju opšta pravna pravila. Na primer, u slučaju da maloletnik na osnovu sudske odluke koju sud donosi u vanparničnom postupku, dobije potpunu poslovnu sposobnost, jer je postao roditelj i dostigao telesnu i duševnu zrelost potrebnu za samostalno staranje o sopstvenoj ličnosti, pravima i interesima, on može da zaključi ugovor o osiguranju sa navršenih 16 godina života. Osim toga, starijem maloletniku koji ima položen vozački ispit i kome je izdata probna vozačka dozvola u skladu sa pravilnikom o

vozačkim dozvolama²⁶³, treba omogućiti zaključivanje ugovora o obaveznom osiguranju jer može da se pretpostavi da je dostigao dovoljnu zrelost za razumevanje prava i obaveza koji proističu iz ugovora o osiguranju. U našem pravu, stariji maloletnik može preduzimati sve pravne poslove uz prethodnu ili naknadnu saglasnost roditelja, odnosno organa starateljstva.²⁶⁴

1.1.4. Ništavost ugovora na život trećeg lica bez njegove saglasnosti

Ništav je ugovor o osiguranju za slučaj smrti nekog poslovno sposobnog trećeg lica ako je zaključen bez njegove pismene saglasnosti. Ovo je poznato pravilo koje je prihvaćeno radi sprečavanja zloupotreba i sprečavanja obavljanja poslova koji imaju spekulativni karakter. U istoriji osiguranja je bilo poznato da su se zaključivali ugovori o osiguranju za slučaj bilo čije smrti da bi se naplatila ugovorena osigurana suma koja je bila visoka što je mogao biti motiv za lišavanje života osiguranika.²⁶⁵ Nije punovažan ni ugovor ako je zaključen na život lica mlađeg od 14 godina kao i lica i potpuno lišenog poslovne sposobnosti.²⁶⁶ Osiguravač je dužan da vrati ugovaraču osiguranja sve premije koje su primljene na osnovu takvog ugovora. Za punovažnost ugovora za slučaj smrti lica starijeg od četrnaest godina potrebna je pismena saglasnost njegovog zakonskog zastupnika kao i saglasnost osiguranog lica.

U PGZS nije predložena izmena navedenih odredaba ZOO iako bi bilo opravdano da se prihvati rešenje koje postoji u uporednom pravu po kome se za punovažnost osiguranja na život drugog lica a ne ugovarača osiguranja zahteva pored postojanje interesa da ono bude u životu i njegova saglasnost da se takav ugovor zaključi.²⁶⁷ Ukoliko je to lice bliski srodnik ugovarača osiguranja pretpostavlja se da interes postoji, ali to ne mora da bude slučaj, zbog čega je opravdano da se zahteva i saglasnost lica na čiji se život zaključuje osiguranje. Postojanje interesa i saglasnost je posebno opravdano kada se radi o licima koja nisu u srodstvu sa

²⁶³ „Sl. glasnik RS”, br. 73/2010.

²⁶⁴ Čl. 64. st. 2. Porodičnog zakona („Sl. glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015).

²⁶⁵ Čl. 946. st. 3. ZOO.

²⁶⁶ Čl. 947. st. 2. ZOO.

²⁶⁷ „Neko lice može da osigura svoj život ili fizički integritet ili to može da učini neko treće lice. Osiguranje na život ili fizički integritet trećeg lica je ništavo ako se utvrdi da korisnik osiguranja nema nikakav interes da treće lice bude zdravo i živo“ (čl. 59. LICAL).

ugovaračem osiguranja. U sudskoj praksi su zabeleženi slučajevi ubistva osiguranika od strane lica koja su na njegov život zaključila osiguranje. Saglasnost može da se dobije u slučajevima posebnih odnosa ugovarača osiguranja sa licem na čiji život želi da zaključi osiguranje zbog kojih ono nema izbora (strah od gubitka izdržavanja, raskida emotivne veze).²⁶⁸

Normalno je da je ta saglasnost potrebna ne samo kada se zaključuje ugovor već i kada dođe do izmene ugovora kao kada su povećane osigurane sume, dobit iz ugovora, ustupanje ili davanje polise u zalogu.²⁶⁹ I u tom pogledu trebalo bi *de lege ferenda* naše pravo o ugovoru o osiguranju dopuniti.

1.1.5. Nepostojanje rizika

Ukoliko prilikom zaključenja ugovora ne postoji rizik ili je već ostvaren, ukoliko je osiguran događaj koji je već nastao ili koje uopšte ne može nastati ugovor o osiguranju je ništav (osigura se: stvar koja je uništena, za slučaj smrti ili doživljenja lica koje nije u životu, rizik poplave u mestu koje ne može biti poplavljeno, odgovornost iz obavljanja delatnosti koja se ne obavlja). Takođe je to slučaj ukoliko se osigurava rizik koji je već nastao ili budući rizik koji ne nastane (osiguranje objekta u izgradnji čija se izgradnja zabrani). Ukoliko je ugovarač nesavestan, osiguravač zadržava primljenu premiju za period od početka dejstva ugovora do saznanja za nepostojanje rizika.²⁷⁰ Osiguravač, međutim, može ugovoriti u takvim slučajevima da mu se naknade razumni i opravdani troškovi. Ukoliko je ugovarač osiguranja postupao prevarno ili u zabludi koja se ne može opravdati, osiguravač zadržava premiju od početka dejstva ugovora do dana kada je saznao za nepostojanje rizika.²⁷¹

²⁶⁸ U praksi SAD je bilo takvih slučajeva. Žena koja je bila staratelj sestrića, zaključila je osiguranje za slučaj njegove smrti. U postupku je utvrđeno da ga je ona lišila života (*American Jurisprudence*, 2. iz. The Lawyers Co-Operative Publishing COMPANY, Rochester, N.Y. Bancroft-Whitney Company, San Francisco, Calif. s. 464, fn. 6).

²⁶⁹ Tako je npr. predviđeno u LCAL, čl 60.

²⁷⁰ Član 79. LRA.

²⁷¹ Član 32. LCAL.

Nepostojanje rizika je najvažniji razlog za ništavost ugovora o osiguranju jer ugovor lišava smisla.²⁷² Ukoliko rizik prestane da postoji u toku trajanja osiguranja, ugovor prestaje po samom pravu. Rizik može da nestane u toku trajanja osiguranja, npr. kada osigurana stvar bude uništena usled rizika koji nije pokriven osiguranjem ili promene osigurane profesionalne delatnosti kao izvora opasnosti u osiguranju građanske odgovornosti. To su slučajevi prestanka ugovora zbog promenjenih okolnosti, koje najčešće imaju za posledicu prestanak postojanja rizika.

1.2. Slučajevi rušljivosti ugovora o osiguranju

Opšta pravila ugovornog prava primenjuju se na ugovor o osiguranju pa je on rušljiv kao i svaki ugovor ako ga je zaključilo ograničeno poslovno sposobno lice bez odobrenja zastupnika, usled mana volje (zablude, prevare prinude), prekomernog oštećenja i u drugim slučajevima kada je to zakonom ili drugim propisom predviđeno.

Kao i drugi dvostrani ugovori i ugovor o osiguranju se može poništiti usled prekomernog oštećenja na zahtev oštećene strane. Iako se čini da prekomerno oštećenje nije opasnost kod ugovora o osiguranju zbog njegove aleatorne prirode to se dešava u nekim slučajevima. Ukoliko je npr. ugovor zaključen na sumu osiguranja koja je približno iste vrednosti kao premija koju osiguranik plaća radi se o prekomernom oštećenju jer je osiguranik dužan da plati adekvatnu premiju koja odgovara riziku, koja je prilagođena visini obaveze osiguravača, koja ne sme da obesmisli ugovor što u svakom poslu osiguranja može da se postigne primenom pravila tehnike osiguranja. Takođe, ako je osiguravajuće pokriće toliko ograničeno da za premiju koja je plaćena nema ekvivalentne obaveze osiguravača (npr. osiguranik koji je izložen riziku odgovornosti iz obavljanja određene profesije bude pokriven od rizika odgovornosti iz posedovanja stvari koji za njega ne predstavlja opasnost kojoj je izložen u obavljanju profesionalne delatnosti).

²⁷² Član 4. LCS: „Ugovor o osiguranju je ništav, osim u slučajevima predviđenim zakonom, ukoliko u trenutku zaključenja ugovora rizik nije postojao ili je osigurani slučaj već nastao.“ Izuzeci predviđeni zakonom predviđeni su kako bi se obuhvatili putativni rizici.

Ugovori mogu biti poništeni u određenom roku na zahtev strane u čijem je interesu ustanovljena rušljivost.²⁷³ Ta strana može biti osiguravač ili ugovarač osiguranja.

ZOO predviđa više slučajeva rušljivosti. Osiguravač može da zahteva poništenje u većem broju slučajeva nego što to može ugovarač osiguranja. Pravni posao osiguranja je takav da počiva na dobroj volji ugovornih strana pri čemu je njeno prisustvo od većeg značaja kod ugovarača osiguranja.

1.2.1. Prevarno nadosiguranje

Osnovni princip u osiguranju imovine je princip obeštećenja. Taj princip je povređen ako je osiguranje zaključeno na vrednost koja je veća od vrednosti imovinskog interesa.²⁷⁴ Povreda principa obeštećenja ima za posledicu ništavost takvih ugovora. Zakon ne dozvoljava da se ugovorom predvidi ništavost ugovora ukoliko nadosiguranje nije prevarno.

U slučaju da se pri zaključenju ugovora jedna strana posluži prevarom i ugovori sumu osiguranja veću od stvarne vrednosti osigurane stvari druga strana može tražiti poništenje ugovora.²⁷⁵ Ukoliko je ugovorena suma osiguranja veća od vrednosti osigurane stvari, a pri tom ni jedna strana nije postupala nesavesno ugovor ostaje na snazi, suma osiguranja se snižava do iznosa stvarne vrednosti osigurane stvari, a premija se srazmerno smanjuje, u oba slučaja savesni osiguravač zadržava primljene premije i ima pravo na nesmanjenu premiju za tekući period.²⁷⁶ U PGZS se predlažu izmene navedenog pravila tako da u slučaju poništenja ugovora savesni osiguravač zadržava primljene premije i ima pravo na nesmanjenu premiju za tekući period

²⁷³ Čl. 112. ZOO.

²⁷⁴ Kod osiguranja na prvi rizik ne ulazi se u utvrđivanje vrednosti i sume osiguranja. To je osiguranje kod koga je velika verovatnoća da neće nastati totalna šteta (osiguranje krađe je jedno od takvih osiguranja, verovatnoća da će sve stvari u stanu ili zgradi biti ukradene nije velika).

²⁷⁵ Član 31. LCS: „Ukoliko suma osiguranja značajno odstupa od vrednosti osiguranog interesa, svaka od ugovornih strana može da zahteva smanjenje sume i premije osiguranja, s tim što osiguravač mora da vrati više uplaćenu premiju. Ukoliko se u međuvremenu dogodi osigurani slučaj, osiguravač će naknaditi stvarni iznos štete. Međutim, ukoliko osiguranik je postupio zlonamerno (*mala fide*), ugovor je ništav, a osiguravač, ukoliko je postupio u dobroj veri, ima pravo da zadrži dospеле premije osiguranja, kao i pravo na premiju do isteka tekuće godine osiguranja“.

²⁷⁶ Član 932. ZOO.

osiguranja, a u slučaju smanjenja sume osiguranja kada su obe ugovorne strane bile savesne suma osiguranja se smanjuje od dana kad je sniženje zatraženo a od istog dana se smanjuje i premija na iznos koji odgovara sniženoj sumi osiguranja. Pravilo po kome osiguravač zadržava naplaćenu premiju i u slučaju kada je ugovarač osiguranja savestan nije dobro rešenje. Osiguravač bi trebalo da vrati deo premije koji se odnosi na prekoračenu vrednost osiguranog interesa. Kod savesnog nadosiguranja osiguravač bi trebalo da ima pravo na smanjenu premiju od poništenja ugovora, ali ne bi trebalo da zadrži premiju za višak vrednosti stvari. Kada se savesno nadosiguranje utvrdi prilikom nastanka osiguranog slučaja osiguravač u slučaju totalne štete ne isplaćuje ugovorenu sumu osiguranja već iznos stvarne vrednosti osigurane stvari.²⁷⁷ Delimične štete se isplaćuju u potpunosti.

U teoriji vlada mišljenje da je zadržavanje premije naknada štete savesnom osiguravaču koja je nastala usled nesavesnog postupanja druge strane.²⁷⁸ Radi se o sankciji za nesavesno postupanje, osiguranik ne može da zahteva povraćaj onoga što je platio u vezi posla koji je zaključen njegovim prevarnim ponašanjem. Zadržana premija je neki vid paušalne naknade troškova koje je imao osiguravač. Javni poredak se u ovom slučaju štiti time što se osiguranik kažnjava, a osiguravaču se kao savesnoj strani priznaje „dobitak“. Sankcija ima preventivni karakter, kako osiguranik ne bi koristio osiguranje radi ostvarenja neosnovane dobiti.²⁷⁹

Nadosiguranjem se povređuje princip obeštećenja, osiguranik ne može da dobije više od pretrpljene štete, a njena visina ne može da bude veća od vrednosti stvari. U tom slučaju, ugovor se poništava retroaktivno. Ugovorne strane se dovode u položaj u kome su bile pre zaključenja ugovora. Osiguravač vraća premiju, a osiguranik naknadu koju je primio. Strana koja nije kriva ima pravo i na naknadu štete, što praktično znači da ne mora da vrati ono što je po osnovu

²⁷⁷ U ZOO i PGZS se nadosiguranje vezuje za osiguranje stvari, ali ima imovinskih osiguranja mogu biti zaključena na sumu veću od osiguranog interesa (npr. osiguranje potraživanja, osiguranje od građanske odgovornosti kada je odgovornost ograničena vrednošću stvari: osiguranje od odgovornosti zakupca stvari). I u zakonima nekih drugih zemalja nadosiguranje se vezuje za osiguranje stvari (čl. L 121-3 CA, čl. 74. VVG).

²⁷⁸ Šulejić P., op. cit. s. 232.

²⁷⁹ Groutel H., op. cit. s. 823.

ugovora dobila. Osiguravač nije dužan da vrati premiju, a osiguranik primljenu naknadu. Ukoliko je osiguravač nesavestan savesni osiguranik bi imao pravo da zadrži primljenu naknadu.²⁸⁰

Osiguravač može da postupa nesavesno u nameri da naplati veću premiju u očekivanju da neće nastati totalna šteta. Radnik osiguravača može u dogovoru sa osiguranikom da učestvuje u delu naknade ako šteta nastane. Nisu nepoznati slučajevi u praksi da se osigurani slučaj namerno prouzrokuje da bi se naknada podelila između, s jedne strane, lica koje je zaposleno kod osiguravača, i s druge strane, osiguranika. Namerno prouzrokovanje štete je opasnost koja prati ovakvo postupanje. Ukoliko je nesavesnost prisutna u istom slučaju i kod osiguranika i zastupnika osiguravača, osiguravač ne bi mogao da zadrži premiju koju je prevarno naplatilo lice za čije postupke on odgovara. U takvom slučaju o premiji bi trebalo da odluči organ za državni nadzor.

Do nadosiguranja često dolazi bez namere da se dobije više od stvarno nastale štete već zato što u toku osiguranja može doći do smanjenja vrednosti stvari ili zato što ugovarač želi da izbegne opasnost da zbog promenjenih okolnosti koje utiču na vrednost stvari u toku trajanja osiguranja ne dobije stvarnu naknadu štete zbog primene pravila proporcionalnosti. Prevarno ponašanje ugovarača osiguranja dužan je da dokaže osiguravač što u praksi nije lako i što objašnjava činjenicu da se do utvrđivanja ništavosti ugovora dolazi uglavnom kada nastane osigurani slučaj. Osiguravač zbog nadosiguranja dobija veću premiju jer se ona obračunava na vrednost osigurane stvari koja je ovde veća od stvarne i zato osiguravač nema interesa da zahteva poništenje ugovora što je motiv za eventualno prećutkivanje nesaglasnosti vrednosti stvari i sume osiguranja u očekivanju da neće doći do nastanka osiguranog slučaja. Ako ovaj ipak nastane biće dužan da vrati deo premije koji otpada na „višak“ vrednosti osigurane stvari.

²⁸⁰ „Osiguranik je utvrdio istrošenost zgrade osigurane od požara i zahtevao je od osiguravača da se promeni iznos njene osigurane vrednosti i s tim u vezi smanji premija. Osiguravač je zahtevao od osiguranika da mu dostavi podatke na osnovu kojih bi mogao da utvrdi vrednost i sumu osiguranja što osiguranik nije učinio i ugovor je tako trajao pet godina. Osiguranik je raskinuo ugovor ali nije hteo da plati premiju za poslednju godinu osiguranja. On se pozvao na član L 121-3 i prevarno postupanje osiguravača. Sud nije prihvatio njegov zahtev jer je nadosiguranje trajalo godinama zbog pasivnosti osiguranika i s obzirom da nije bilo namere osiguravača da neosnovano zadrži premiju osiguranik je dužan da plati premiju za godinu osiguranja u kojoj je zatražen raskid ugovora“ (Cass civ I re civ. 26. 06. 1979, Groutel H., *ibid.*, s. 823, fn. 131).

U savremenom pravu poznato je i rešenje po kome nadosiguranje postoji samo kad je zaključeno na vrednost koja znatnije prelazi vrednost stvari. U ZOO uvek kada se jedna strana posluži prevarom i tako ugovori sumu koja je veća od stvarne vrednosti osigurane stvari, druga strana može tražiti poništenje ugovora.²⁸¹ Ako suma osiguranja nije značajno iznad vrednosti stvari nema ozbiljnog razloga da se ugovor poništi. Poništenje pretpostavlja posledice neke prevarne radnje koje su značajne, a ne zanemarljive.

1.2.2. Dvostruko osiguranje

Ukoliko je isti interes osiguran kod više osiguravača, osiguranik ima pravo da zahteva naknadu od osiguravača do iznosa naknade pretrpljene štete. Osiguravač kome je podnet zahtev dužan je da plati do iznosa sume iz polise.²⁸²

Višestruko osiguranje, osiguranje istog rizika kod više osiguravača, može dovesti do nadosiguranja koje se u ovakvom slučaju naziva dvostruko osiguranje.²⁸³ U uporednom pravu je prihvaćeno da u slučaju dvostrukog osiguranja osiguranik, ako je savestan, može da zahteva naknadu od svakog osiguravača do sume na koju je zaključeno osiguranje, ali ne više od pretrpljene štete. Svaki osiguravač snosi deo naknade u srazmeri u kojoj stoji suma osiguranja prema ukupnom zbiru suma osiguranja. Osiguravač koji je platio više ima pravo da zahteva od ostalih osiguravača naknadu više plaćenog. Ukoliko je ugovarač osiguranja postupao nesavesno, da bi iz više ugovora dobio naknadu koja je veća od pretrpljene štete, u našem pravu svaki osiguravač može zahtevati poništenje ugovora, zadržati primljene premije i zahtevati nesmanjenu premiju za tekući period.²⁸⁴ Nesavesnost dokazuje osiguravač svim sredstvima.²⁸⁵

²⁸¹ Čl. 932. ZOO; čl. 1210. PGZS; Videti čl. 51. st. 1. VVG.

²⁸² Čl. 8:104. PEICL.

²⁸³ Fr. *assurance cumulative*; nem. *doppel Versicherung*; šp. *seguro multiple o cumulativo*.

²⁸⁴ Čl. 934. ZOO; čl. 1212 PGZS (neizmenjen).

²⁸⁵ Ništavost ne bi trebalo da bude posledica nesavesnosti već zle namere. Nesavesnim u određenim okolnostima može se smatrati ugovarač koji nije preduzeo sve što je mogao da bi se izbeglo dvostruko osiguranje, ali nije imao nameru da se obogati. Zla namera se obično utvrđuje kada nastane osigurani slučaj, kad osiguranik prijavi štetu svim osiguravačima, a zna da će od svih osiguravača da dobije više od iznosa štete (Groutel H., op. cit. s. 837).

U savremenom ugovornom pravu osiguranja ovi ugovori su ništavi, a osiguravaču nije ostavljeno da odluči da li će ili ne da zahteva poništenje ugovora. Odredbe o ništavosti ugovora su imperativne i u ugovoru ne moraju biti navedene posledice nesavesnog dvostrukog osiguranja.²⁸⁶

ZOO ne predviđa imperativno da je ugovarač osiguranja prilikom zaključenja ugovora dužan da obavesti osiguravača o drugim osiguranjima. Zakon ovu obavezu predviđa kada nastane osigurani slučaj.²⁸⁷ U uporednom pravu je drugačije. Ukoliko je isti interes od iste opasnosti i za isto vreme osiguran kod više osiguravača tako da je zbir suma osiguranja iznad osigurane vrednosti ugovarač osiguranja ima obavezu da o tome bez odlaganja pismeno obavesti sve osiguravače. Ukoliko povredi obavezu obaveštavanja osiguravača ili je postupao prevarno, osiguravač po samom pravu nije vezan ugovorom. Svaki osiguravač ima pravo na ugovorenu premiju.²⁸⁸

U ZOO se višestruko (dvostruko) osiguranje vezuje za osiguranje stvari. To nije ispravno jer se i druga imovinska osiguranja mogu zaključiti kod više osiguravača. U PGZS se takođe govori o osiguranju stvari kod više osiguravača iako je u teoriji i praksi osiguranja poznato da se i na dvostruko osiguranje od građanske odgovornosti primenjuju ista pravila. Ispravno je reći da dvostruko osiguranje postoji u slučaju da je isti interes i od istog rizika osiguran kod više osiguravača.

Međutim, naš zakonodavac, iako je definiciju dvostrukog osiguranja vezao za osigurane stvari, imao je, čini se, u vidu i osiguranje od građanske odgovornosti jer je u odredbama predviđeno da ako je neki od više ugovora zaključen bez naznačenja sume osiguranja ili uz

²⁸⁶ „Ništavost ugovora koja je predviđena čl. L. 121-4 CA je zakonska i primenjuje se i kada u ugovoru nije predviđena posebna odredba“, (CA s. 81, fn. 17).

²⁸⁷ „Kad se dogodi osigurani slučaj, ugovarač osiguranja je dužan da obavesti o tome svakog osiguravača i saopšti mu imena ostalih osiguravača kao i sume osiguranja pojedinih ugovora zaključenih sa njima“, čl. 934. st. 3. ZOO.

²⁸⁸ „Onaj ko osigura kod više osiguravača sa više polisa za isti interes od istog rizika, dužan je da bez odlaganja svakog osiguravača obavesti o drugim osiguranjima“: čl. 934. ZOO; čl. 1212. PGZS; čl. 53. LCAS; čl. 121-4 CA; čl. 59. VVG; čl. 59. VersVG. Ukoliko je osiguranik postupao zlonamerno ili prevarno osiguravač može da zahteva poništenje ugovora. Članom 32. LCS precizirano je da u slučaju da osiguranik namerno nije ispunio obavezu obaveštavanja, osiguravači nisu u obavezi da isplate naknadu iz osiguranja.

neograničeno pokrće da se smatra kao da je ugovor zaključen uz najvišu sumu osiguranja. Jedino osiguranje koje može biti sa neograničenim pokrićem je osiguranje od građanske odgovornosti kod koga je suma paušalna jer se unapred ne zna kakve mogu biti posledice odgovornosti osiguranika (osim kod osiguranja od odgovornosti za oštećenje ili uništenje određene tuđe stvari). Ovo osiguranje se retko zaključuje bez sume osiguranja, tarifa premija pedviđa sume za pojedine izvore opasnosti koje se mogu povećati uz plaćanje dopunske premije.

U praksi, osiguravači od odgovornosti posle saznanja da ima i drugih osiguranja zahtevaju povraćaj dela isplaćene naknade. Ukoliko ustanove da je ugovarač postupao nesavesno, poništavaju ugovor. Ima slučajeva da inostrani osiguravači traže regres od domaćih osiguravača jer su došli do saznanja da je za vozilo koje je kod njih osigurano osigurano i u zemlji registracije vozila. U takvim slučajevima se postavlja pitanje primene prava i postojanja reciprociteta što u praksi stvara probleme u rešavanju odnosa osiguravača koji učestvuju u dvostrukom osiguranju.

Ukoliko neko osigura odgovornost kao vlasnik vozila kod više osiguravača radi ostvarenja protivpravne koristi, ugovori su ništavi. Nepostojanje osiguranja nije na štetu oštećenih lica jer se može smatrati da je šteta od neosiguranog vozila, a te štete naknađuje garantni fond.

Ukoliko je ugovorom obuhvaćeno više predmeta ili lica, a obaveza obaveštavanja osiguravača o riziku odnosi se na neke predmete ili lica ugovor ostaje na snazi za druge ukoliko iz okolnosti proizlazi da bi osiguravač taj deo pod navedenim uslovima osigurao.²⁸⁹ Ukoliko nije drugačije ugovoreno, ako u jednom ugovoru osiguravač obezbeđuje razne prestacije bilo zbog obećanih pokrića, garancija, bilo zbog osiguranih rizika razlog za raskid koji se odnosi na jednu od prestacija, to ne pogađa ceo ugovor. Ako osiguravač raskine pokriće koje se odnosi na jednu ili više prestacija ugovarač osiguranja može da raskine ugovor u celini. Razlog ništavosti koji se odnosi na jednu od prestacija, tako ne pogađa ugovor u celini.²⁹⁰

²⁸⁹ Čl. 7. LCAS.

²⁹⁰ Čl. 66. LRA.

2. Raskid ugovora o osiguranju

Osnovne karakteristike ugovora o osiguranju utiču i na pravila o njegovom prestanku usled raskida što se ogleda, pre svega, u većem broju zakonom predviđenih slučajeva kada ugovor može biti jednostrano raskinut.

Savremeni zakoni o ugovoru o osiguranju dozvoljavaju veći broj slučajeva jednostranog raskida. Odredbe o raskidu ugovora su po pravilu dispozitivne prirode. Raskid se razlikuje od poništenja po tome što do njega najčešće dolazi iz uzroka koji nastanu u toku trajanja ugovora. Razlika je i u načinu ostvarenja raskida, za razliku od poništenja, mora se poštovati zakonska ili ugovorna forma u pogledu roka i načina obaveštenja o raskidu. Osim toga, autonomija stranaka je veća nego kod ništavosti ugovora. Raskid u principu deluje retroaktivno *ex tunc*, dolazi do povraćaja u pređašnje stanje i eventualne naknade štete savesnoj ugovornoj strani.²⁹¹ Raskid ugovora o osiguranju, međutim, često deluje samo za budućnost, *ex nunc*. To predviđa i zakon, a i ugovorne strane prihvataju da raskid deluje samo za budućnost, da ugovor ne proizvodi dejstva od momenta raskida. Osiguravač ima pravo da zadrži premiju koja se odnosi na vreme dok je nosio rizik, a ugovarač osiguranja da zadrži isplaćenu naknadu iz osiguranja za osigurani slučaj koji je nastao pre raskida.

Kada ugovor prestane ranije osiguravač ima pravo da traži nazad popust koji je odobren za duže trajanje osiguranja. Mnogi osiguranicu zaključuju osiguranja na više godina zbog toga što osiguravači odobravaju popust koji je veći što je trajanje osiguranja duže. U sudskoj praksi se klauzule o popustu ne prihvataju ukoliko je iznos popusta koje se zahteva nesrazmeran premiji. Visina zahteva na povraćaj računa se kao razlika između ugovorene premije i premije bez popusta.²⁹²

²⁹¹ Šulejić P., *op. cit.* s. 233.

²⁹² U sudskoj praksi se klauzule o popustu u ugovorima o osiguranju se smatraju protivzakonitim i time nevažećim ako je iznos povraćaja u odnosu na premiju nesrazmeran. U jednom slučaju ugovarač osiguranja je zahtevao raskid ugovora posle 9 godina. Osiguravač je je zahtevao povraćaj premije zbog odobrenog popusta na višegodišnje osiguranje koji je bio veći od premije koju je do kraja trebalo platiti. Sud je odlučio da takvi uslovi su protivzakoniti jer korisnik kod dužeg trajanja vraća veći iznos od odobrenog popusta. unter, OGH vom 21.4.2010, 7 Ob 266/09g.

Raskid je jednostrana izjava volje jedne ugovorne strane, ugovarača osiguranja ili osiguravača, da ugovor prestane. Razlozi raskida i način (forma) na koji se ostvaruje utvrđeni su u zakonu ili ugovoru.²⁹³

Jednostrani raskid ugovora o osiguranju moguć je samo u slučajevima koje predviđa zakon ili ugovor.²⁹⁴ Uvek je moguće da ugovorne strane sporazumno raskinu ugovor, prihvatanjem predloga jedne strane upućenog drugoj strani.²⁹⁵ Ukoliko jedna strana želi da raskine ugovor izvan slučajeva predviđenih zakonom ona to može i kada to nije predviđeno ugovorom, ako u toku trajanja osiguranja pošalje osiguravaču zahtev za raskid koji ima karakter ponude.²⁹⁶ Ukoliko druga strana ne prihvati zahtev, ugovor ne može jednostrano da se raskine.²⁹⁷ Pravo na raskid nijedna strana ne može da zloupotrebi.²⁹⁸ Ugovor o osiguranju može da se raskine na zahtev osiguranika koji dejstvuje od momenta kada je osiguravač prihvatio ponudu za raskid.

presuda dostupna na: www.verbraucherrecht.at; informacije o klauzulama u vezi trajanja ugovora više na: www.arbeiterkammer.at.

²⁹³ „U slučaju prevremenog raskida ugovora od strane osiguravača, ugovor se smatra raskinutim počev od 16 dana od dana obaveštavanja ugovarača osiguranja o raskidu, pri čemu je osiguravač dužan da ugovaraču osiguranja vrati srazmerni deo unapred plaćene premije osiguranja. Ukoliko se ugovor raskida od strane ugovarača osiguranja, on se smatra raskinutim od narednog radnog dana od dana kada je osiguravač primio obaveštenje o raskidu, ili bilo kog narednog dana koji je naznačen u obaveštenju o raskidu. U tom slučaju, osiguravač je dužan da u roku od 15 dana ugovaraču osiguranja vrati srazmerni deo plaćene premije do isteka osiguranja, umanjen za proviziju posrednika osiguranja. U svakom slučaju, korisnik osiguranja ima pravo na naknadu štete ukoliko se osigurani slučaj dogodio u međuvremenu, ali nema pravo na povrat premije osiguranja. Prevremeni raskid ne odnosi se na obavezna osiguranja i osiguranja lica”, Iz mišljenja organa za nadzor Venecuele u vezi sa članom 53. Zakona o ugovoru o osiguranju koji se odnosi na raskid ugovora (Izvor: http://www.sudeaseg.gob.ve/?post_type=document&p=1824).

²⁹⁴ Pak J., Raskid ugovora o osiguranju u uporednom pravu i Prednacrtu Građanskog zakonika Srbije, Novine i sporna pitanja u primeni zakona o privatizaciji, stečaju i osiguranju, *Zbornik radova*, Glosarijum, Beograd 2015, s. 223.

²⁹⁵ Član 39. LCAL.

²⁹⁶ Prestanak na osnovu saglasnosti ugovornih strana (*mutuus dissensus, contrarius consensus*) je sporazum o prestanku ugovora koji su ugovorne strane prethodno zaključile. *Mutuus dissensus* je opšte pravilo i ono se primenjuje na ugovor o osiguranju i predstavlja jedan od načina prestanka ugovora. Do prestanka na ovaj način može doći u svakom momentu, Groutel H., *ibid*, 591.

²⁹⁷ Groutel H., *op. cit.* s. 590 fn. 4; Cass. 1 re Civ. 31 mart 1998: RGDA 1998, s. 696.

²⁹⁸ Cass. 1 re civ., 20. 02. 1973, RGDA s. 233.

Najvažniji slučajevi jednostranog raskida predviđenog zakonom su zbog neizvršenja ugovornih obaveza i zbog promjenjenih okolnosti. Ukoliko je ugovor raskinut iz bilo kog razloga plaćene premije za period osiguranja posle početka dejstva raskida vraćaju se ugovaraču osiguranja u zakonskom roku posle čega teče zatezna kamata.

Pre zaključenja ugovora osiguravač (i njegov zastupnik) mora da pruži informacije o ugovoru o osiguranju, pa i o slučajevima kada se ugovor može raskinuti.²⁹⁹ Važno je da se pravi razlika između raskida i odustanka od ugovora na koji potrošač osiguranja ima pravo u zakonom predviđenom roku kod ugovora zaključenih između odsutnih lica.³⁰⁰ Pravo na odustanak je predviđeno u PGZS i u skladu je sa pravilima sadržanim u direktivama EU koje se odnose na zaštitu potrošača osiguranja.

Osiguranik ima pravo na raskid u slučaju: a) smanjenja rizika; b) izmene uslova osiguranja; c) pre isteka višegodišnjeg i dugoročnog osiguranja.

Samo osiguravač može da raskine ugovor u roku od mesec dana: a) u slučaju povrede obaveze obaveštavanja ugovarača o riziku; b) u slučaju povećanja opasnosti; c) u slučaju stečaja ili likvidacije ugovarača osiguranja ili osiguravača; d) u slučaju smrti ugovarača osiguranja.

2.1. Raskid ugovora zbog povrede obaveze prijave okolnosti od značaja za procenu rizika

Obaveza ugovarača osiguranja da prijavi sve okolnosti od značaja za ocenu rizika postoji u fazi zaključenja ugovora i u toku njegovog trajanja. Koje su to okolnosti koje u predugovornoj fazi treba da prijavi ugovarač osiguranja u konkretnom slučaju zavisi od toga o kakvom se riziku

²⁹⁹ Čl. 82. Zakon o osiguranju. Zakon je posvetio navedeni član obavezi informisanja koju ima osiguravača (u Zakonu se govori o obavezi prema ugovaraču osiguranja iako se radi o predugovornoj obavezi prema licu koje je zainteresovano da zaključi ugovor, eventualnom ugovaraču osiguranja), a iste obaveze su predviđene su u PGZS (čl. 1169).

³⁰⁰ Prantner C., et. al.: Worauf Verbraucher bei der Kündigung von Versicherungsverträgen aufpassen müssen, *AK Wien*, 40/2013, September 2013, s. 1.

(Izvor: https://media.arbeiterkammer.at/PDF/Versicherungsvertrag_kuendigen_2013.pdf)

radi i o sposobnosti ugovarača da tačno odgovori na postavljena pitanja.³⁰¹ Fizičko lice, potrošač osiguranja to često nije u stanju. Važne su one okolnosti za koje je osiguravač ili njegov zastupnik postavio usmeno ili u upitniku. Osiguravač ne može biti pasivan prilikom davanja odgovora na postavljena pitanja, on mora da skrene pažnju na to šta su važne okolnosti zbog čega je koristan upitnik. Ugovarač osiguranja dužan je da prijavi sve okolnosti koje je od njega tražio osiguravač. Ukoliko je ugovor zaključen bez upitnika o proceni rizika, osiguravač teško može da se uspešno pozive na netačnost podataka koje je dobio od ugovarača osiguranja.

Urednom izvršavanju obaveze ugovarača pomažu posrednik ili zastupnik osiguranja. Usled povrede predugovorne obaveze ugovarača na obaveštavanje osiguravača o riziku i oni mogu biti odgovorni ako nisu dali potrebna obaveštenja i savete prilikom zaključenja ugovora.³⁰²

Na osnovu podataka koje ima o veličini rizika osiguravač obračunava premiju i utvrđuje uslove pokrića zato je važno da podaci budu tačni. Ugovor o osiguranju je ugovor bona fides što potvrđuje upravo činjenica da osiguravač veruje ugovaraču osiguranja da mu je dao tačne podatke o riziku.³⁰³ Delatnost bi teško mogla da se normalno obavlja kada bi osiguravač sam pribavljao i proveravao podatke o svakom riziku koji preuzima u pokriće. Zato se oslanja na izjave ugovarača osiguranja za koga pretpostavlja da postupa u dobroj veri. Ako to nije slučaj, ako su prijavljene okolnosti netačne ili su neke prećutane, primenjuje sankcije predviđene zakonom.

Dobra vera se posmatra i sa stanovišta osiguravača s obzirom na pitanja koja su postavljena ugovaraču osiguranja. Osiguravač se ne može pozvati ne nepreciznost odgovora ako su pitanja isuviše opšta, neprecizna ili dvosmislena. Na ovakva pitanja ne može se dati precizan

³⁰¹ Okolnosti od značaja za ocenu rizika su one od kojih zavisi formiranje mišljenja osiguravača o riziku u pitanju (raniji štetni događaji, preventivne mere, ranije bolesti u zdravstvenom osiguranju, ko upravlja vozilom u osiguranju motornog vozila i dr. zavisno od rizika koji se osigurava). Ugovarač osiguranja ne treba da prijavi okolnosti koje ne mogu da utiču na mišljenje osiguravača, Nikolić N., *op. cit.* s. 132.

³⁰² Ova obaveza posrednika i zastupnika u osiguranju utvrđena je u pravu EU. Naš zakonodavac je u potpunosti preuzeo pravila sadržana u drugoj Direktivi o posredovanju u osiguranju (2002/92/EC, OJ L 15.01.2002).

³⁰³ „Obaveza prijave rizika mora biti izvršena sa lojalnošću, iskreno u skladu sa obavezom dobre vere koja se zahteva u ugovornom pravu“, Cass. 1 re civ. 7.06. 2001. RGDA. 2001 str 685, Kullmann J., *op. cit.* s. 673. fn 28.

odgovor i ne može se smatrati da je obaveza prijavljivanja povređena. Osiguravač, takođe, mora da vodi računa da postavljena pitanja budu umesna. Ne treba da budu provokativna, zbunjujuća i neprijatna.³⁰⁴ Pitanja koja nemaju direktne veze sa osiguranim rizikom ne treba da se postavljaju, pogotovo ako zadiru u privatnost osiguranika. Na okolnosti koje su u času zaključenja ugovora bile poznate ili mu nisu mogle ostati nepoznate, osiguravač ne može da se poziva.³⁰⁵ Obaveza prijavljivanja ne odnosi se na okolnosti koje su opštepoznate i za koje je se može opravdano pretpostaviti da ih je osiguravač znao.³⁰⁶ Sankcije zbog povrede obaveze obaveštavanja ne primenjuju se na pitanje na koje nije odgovoreno ili na očigledno netačna ili nepotpuna obaveštenja kao ni obaveštenja koja nijedan svestan i razuman čovek ne bi uzeo u obzir prilikom zaključenja ugovora.³⁰⁷ Ukoliko ugovarač osiguranja nije odgovorio na neka pitanja koja je osiguravač pismeno postavio, a ovaj je zaključio ugovor, ne može se kasnije pozvati na takav propust.³⁰⁸

³⁰⁴ Pitanja kao npr. šta radi osiguranik u slobodno vreme ili samo kojim poslom se bavi, koliko se puta kupa nedeljno, da li voli da ide na mesta gde se okuplja veći broj ljudi, da li voli decu, da li pomaže starim ljudima teško da imaju značaja za odluku osiguravača o veličini rizika. Zavisi od vrste rizika koji se osigurava da li su neka pitanja u funkciji formirana mišljenja u konkretnom slučaju. Osiguravač je npr. odbio da isplati osiguranu sumu na osnovu osiguranja života jer osiguranik nije dao tačan odgovor na pitanje čime se u slobodno vreme bavi. Radilo se o bolničarki koja se povremeno bavila prostitucijom. S obzirom na to da se radi o rizičnom po zdravlje „dopunskom poslu“ sud je zaključio da je povređena obaveza prijavljivanja okolnosti od značaja za ocenu rizika smrti (Cass. I re civ. 19.06. 2001., Kullmann J., *ibid.* 674, fn. 35).

³⁰⁵ Čl. 911. ZOO: „Osiguravač kome su u času zaključenja ugovora bile poznate ili mu nisu mogle biti nepoznate okolnosti koje su od značaja za procenu rizika, a koje je ugovarač osiguranja netačno prijavio ili prećutao ne može se pozivati na netačnost prijave ili prećutovanja.“ Isto je predviđeno i čl. 19. st. 5. VVG.

Čl. 33. LCA: „I pored povrede obaveze na informisanje koju ima ugovarač osiguranja prema osiguravaču ovaj ugovor ne može da raskine ukoliko je prećutana ili netačna okolnost prestala pre nastanka osiguranog slučaja; kada je osiguravač uticao na davanje netačnih podataka; ako je osiguravač znao ili trebalo da zna za netačne ili prećutane okolnosti; kada se osiguravač odrekao prava na raskid; ukoliko ugovarač osiguranja nije odgovorio na postavljeno pitanje, a osiguravač je zaključio ugovor. Ove odredbe se ne primenjuju ukoliko pitanje na osnovu drugih obaveštenja ugovarača moglo da se odgovori i ako se takvi odgovori odnose na okolnosti koje je ugovarač znao ili morao da zna“.

³⁰⁶ „Ukoliko je osiguravač smatrao da objekat nije izgrađen na način koji predviđaju tehnički propisi, onda je prilikom zaključenja ugovora trebalo da vodi računa o tome i da odbije da osigura objekat ili da traži povećanje premije, a ne da se posle ostvarenja osiguranog slučaja poziva na tu okolnost (VPS, Sl. 685/71, SP 370/72, Šulejić P., *op. cit.* s. 199, fn 541).

³⁰⁷ Čl. 2:103 PEICL.

³⁰⁸ Čl. 58. LRA.

U neživotnom osiguranju sreću se klauzule da osiguravač neće da se pozove na odredbe o povredi obaveze prijavljivanja ukoliko je posetio objekat koji osigurava ili u osiguranju života kada prihvati osiguranje bez lekarskog pregleda.

Ukoliko je neprijavlivanje ili netačno prijavljivanje nenamerno u većini prava je prihvaćeno da osiguravač ima pravo da raskine ugovor, da vrati naplaćenu premiju, a ako u međuvremenu nastane šteta dužan da je naknadi primenom pravila proporcionalnosti.³⁰⁹ Osiguravač, osim toga, može da zahteva izmenu ugovora i da prilagodi njegov sadržaj novim elementima. Ukoliko je ugovarač osiguranja namerno prećutao bitne okolnosti ili je dao netačne podatke o riziku ugovor je ništav i osiguravač nema obavezu da vrati premiju.³¹⁰

Obaveza osiguravača da od momenta saznanja za povredu obaveze davanja tačnih podataka o riziku obavesti ugovarača pismenim putem o nameri da izmeni ugovor ili ga raskine i da ga upozori na pravne posledice njegove odluke trebalo bi da bude predviđena zakonom. Radi se o zaštiti interesa osiguranika koji može ostati bez osiguravajućeg pokrića, a da mu nije omogućeno da ga na vreme obezbedi kod drugog osiguravača.³¹¹ ZOO ne predviđa ovu obavezu

³⁰⁹ Netačna prijava i prećutkivanje okolnosti od značaja za procenu rizika koje su u trenutku zaključenja ugovora bile poznate osiguraniku, bez obzira da li su učinjene u dobroj veri, a koje bi dovele do izmene uslova osiguranja od strane osiguravača ili zbog kojih osiguravač ne bi zaključio ugovor, razlog su za ništavost ugovora. Čl. 909. ZOO.: Osiguravač mora da podnese prigovor na ugovor u zakonom predviđenom roku od kada je saznao za netačnost prijave ili prećutkivanje. Ukoliko nije postojala namera osiguranika, osiguravač na osnovu njegove procene može da raskine ugovor i da vrati naplaćenu premiju osiguranja umanjenu za troškove ili da poveća premiju srazmerno stvarnom riziku, u kom slučaju ugovor ostaje na snazi. U vezi sa navedenim, precizniji je čl. 16. VersVG: „Ukoliko su dati netačni podaci ili nisu prijavljene neke okolnosti od značaja za procenu rizika, osiguravač može da predloži ugovaraču osiguranja izmenu ugovora. Ukoliko ugovarač osiguranja ne prihvati izmenjeni ugovor u predviđenom roku, računajući od dana od prijema predloga, osiguravač ima pravo da raskine ugovor, takođe u predviđenom roku. Ukoliko u tom roku ne zatraži izmenu ugovora ili raskid, osiguravač ne može da se pozove na netačnu ili neprijavljenu okolnosti koja mu je bila poznata“.

³¹⁰ Čl. 12. LCAL. Ukoliko je prećutkivanje ili netačna prijava okolnosti od značaja za procenu rizika učinjena namerno i na osnovu toga je osiguravač pogrešno procenio rizik, ugovor o osiguranju je ništav. Osiguravač ima pravo na premiju osiguranja koja odgovara periodu do trenutka saznanja za namerno netačno prijavljivanje ili prećutkivanje.

³¹¹ CA ne predviđa rok u kome osiguravač pravo na raskid može da ostvari. Ugovor prestaje deset dana pošto je ugovarač osiguranja preporučenim pismom obavешten o raskidu. Premija se vraća za preostali period osiguranja, L 113-9.

što može biti na štetu savesnog ugovarača koji može biti sprečen da blagovremeno preduzme odgovarajuće mere.

2.1.1. Povreda obaveze obaveštavanja savesnog ugovarača

U našem pravu, ukoliko je ugovarač osiguranja nenamerno učinio netačnu prijavu ili je propustio da pruži dužno obaveštenje, osiguravač može u toku prve godine trajanja osiguranja, po svom izboru, u roku od mesec dana od saznanja za netačnost ili nepotpunost prijave, izjaviti da raskida ugovor ili predložiti povećanje premije srazmerno većem riziku.

Ukoliko ugovarač osiguranja povredi obavezu obaveštavanja, a nije to uradio namerno, osiguravač može da zahteva odgovarajuću izmenu ugovora ili njegov raskid.³¹² Ako osiguravač predloži odgovarajuću izmenu ugovora, ugovor se primenjuje sa tim izmenama osim ako je ugovarač osiguranja odbio da prihvati izmene. U takvom slučaju osiguravač ima pravo da raskine ugovor u zakonskom roku i na način predviđen zakonom.

U našem pravu, ugovor u tom slučaju prestaje po isteku četrnaest dana od kada je osiguravač svoju izjavu o raskidu saopštio ugovaraču osiguranja, a u slučaju predloga osiguravača da se premija poveća raskid nastupa po samom zakonu ukoliko ugovarač osiguranja ne prihvati predlog u roku od četrnaest dana od dana kada ga je primio.³¹³ U drugim pravima zbog prećutkivanja ili netačne prijave okolnosti ugovor je ništav i kada nema namere ugovarača osiguranja ukoliko je zbog toga osiguravač stekao toliko pogrešnu sliku o riziku da ne bi zaključio ugovor da je za njih znao, ili ne bi pod ponuđenim uslovima.

³¹² „Propust ili netačna izjava osiguranika ako nisu prevarni nema za posledicu ništavost ugovora. Ukoliko je to utvrđeno pre nastanka osiguranog slučaja osiguravač ima pravo da zadrži ugovor i da zahteva povećanje premije koje prihvati osiguranik, bilo da raskine ugovor u roku od deset dana pošto je poslao obaveštenje osiguraniku (preporučenim pismom) i vraćanjem premije za vreme koje nije pokriveno osiguranjem. Ukoliko je to utvrđeno kada je nastao osiguran slučaj, naknada se smanjuje u srazmeri u kojoj su visina premije i premija koju je trebalo platiti da su podaci tačni iako je rizik tačno i potpuno prijavljen. Ova odredba odnosi se na sve ugovore uz rezervu za ugovore o osiguranju života. Ukoliko do netačnih okolnosti dođe u toku trajanja ugovora, pravo osiguravača da raskine ugovor ili ponudi drugačiju premiju odnosi se samo na osiguranje imovine”, čl. L 1139-9 CA.

³¹³ Čl. 909. ZOO; čl. 1184 PGZS (neizmenjen).

Pravo na raskid ugovora može da se ostvari u dužem ili kraćem roku (14, 7 ili 30 dana). Ako je ugovor raskinut osiguravač je dužan da vrati deo premije koji otpada na vreme do kraja perioda osiguranja. Ugovarač je dužan da naknadi troškove koje je imao osiguravač u vezi zaključenja ugovora.³¹⁴ Ukoliko je u međuvremenu nastao osigurani slučaj, naknada se smanjuje u srazmeri između premije koju je trebalo platiti i premije koja je plaćena.

Pravo osiguravača da može tražiti raskid ugovora uvek kada je saznao da je ugovarač dao netačne podatke ili neke prećutao je isuviše strogo jer obuhvata i okolnosti koje nisu bile od značaja za odluku osiguravača da rizik osigura. Zato u nekim pravima osiguravač može tražiti raskid ugovora samo kada rizik ne bi osigurao da je znao za njegovu stvarnu veličinu.³¹⁵ Osim toga, prema ZOO, osiguravač ima pravo na raskid ugovora kada je ugovarač osiguranja učinio netačnu prijavu ili je propustio da obavestuje bez obzira na to da li je kriv. Za ugovarača osiguranja je povoljnije rešenje koje je poznato u uporednom pravu, a naime, da osiguravač može da raskine ugovor samo ako je ugovarač postupao sa većim stepenom nepažnje. Ako je povredio obavezu obaveštavanja, a to nije učinio namerno, ne bi trebalo priznati osiguravaču pravo na raskid ugovora već samo pravo da poveća premiju i, eventualno, izmeni uslove pokriva.

Osiguravač zadržava premiju osiguranja koja odgovara periodu od zaključenja ugovora do trenutka raskida, osim u slučaju da je do netačne prijave došlo usled namere, u nekim pravima i usled krajnje nepažnje.

Ugovor u većini prava prestaje kada zahtev o raskidu stigne ugovaraču osiguranja.³¹⁶ Ukoliko nije predviđeno da je osiguravač dužan da obavesti ugovarača da raskida ugovor postavlja se pitanje u kom momentu ugovor prestaje. Ako osiguravač može da raskine ugovor u roku od mesec dana od saznanja za propust ugovarača, kao što je to predviđeno u ZOO, postavlja se pitanje kako će se utvrditi kada je došao do tog saznanja jer od tog momenta teče rok od mesec dana kada se ugovor može najkasnije raskinuti. Ispravno bilo utvrditi da osiguravač može da

³¹⁴ Pododeljak 1. i 2. odeljka 6. Zakona o ugovoru o osiguranju Danske.

³¹⁵ Čl. 60. st. 1. LRA.

³¹⁶ Čl. 6. LCAS.

raskine ugovor u zakonskom roku koji teče od dana kada je ugovarač saznao da će osiguravač raskinuti ugovor.

Ukoliko se osigurani slučaj dogodi pre nego što je utvrđena netačnost/nepotpunost prijave okolnosti od značaja za procenu rizika, ili posle toga, ali pre raskida ugovora, odnosno pre postizanja sporazuma o povećanju premije, opšte je prihvaćeno pravilo da se naknada smanjuje u srazmeri između stope plaćenih premija i stope premija koju bi trebalo platiti prema stvarnom riziku.³¹⁷ Na osiguravaču je teret dokazivanja da je zahtev osnovan, tj. da je premija zbog netačnih/prećutanih okolnosti manja nego što bi bila da ugovarač nije povredio svoju obavezu.

Uslovima osiguranja može da se predvidi da se osiguravač oslobađa obaveze na isplatu naknade, jedino ukoliko je netačna ili neprijavljena okolnost uticala na nastanak osiguranog slučaja. Drugačije ugovaranje, tj. da osiguravač ima pravo da neizvrši obavezu bez obzira da li je okolnost uticala na nastanak osiguranog slučaja, nije u interesu ugovarača osiguranja. U našem pravu činjenica o kakvoj se okolnosti radi nije od značaja za primenu pravila o smanjenju naknade. Međutim, naknadu bi trebalo umanjiti samo ako je osigurani slučaj nastao ili su njegove posledice teže zbog netačnih/prećutanih okolnosti u konkretnom slučaju. Ima, međutim, opravdanja da se osiguravaču prizna pravo da ne izvrši ugovornu obavezu samo ako je osigurani slučaj nastao zbog grube nepažnje ugovarača i ako ugovor ne bi zaključio da je bio uredno obavešten o riziku.³¹⁸

Ugovorne strane ne mogu da ugovore da će ugovor da bude ništav iz nekih razloga koji nisu predviđeni zakonom. Kada nastane osigurani slučaj, ugovor ne može da se raskine, već je osiguravač dužan da naknadi srazmernu štetu. Osiguravač koji nije tražio srazmerno smanjenje naknade ne može kasnije to da zahteva. O tom pravu osiguravača sud ne pazi po službenoj dužnosti.³¹⁹ Smanjenje naknade iz osiguranja zavisi samo od veličine rizika i u vezi je sa prijavom okolnosti na osnovu kojih se on može proceniti. Naknada se smanjuje s obzirom na to

³¹⁷ Čl. 909. st. 4 ZOO; čl. 1184. st. 4. PGZS.

³¹⁸ PEICL: „Osiguravač nema pravo da raskine ugovor ako je ugovarač povredio obavezu obaveštavanja bez krivice, osim ako osiguravač može da dokaže da ne bi zaključio ugovor da je znao za stvarne okolnosti od značaja za procenu rizika“.

³¹⁹ Civ. 1 re 20. 11. 1993, RGAT 1994. CA s. 52.

za koliko je procenjeno da je rizik veći i koja je premija odgovarajuća za takav rizik. Smanjenje ne može biti paušalno, mora da odgovara odnosu premije koja je plaćena i premije koju je trebalo platiti s obzirom na veličinu rizika. Osiguravač ne može da utvrdi smanjenje naknade a da o tome nije mogao da se izjasni ugovarač osiguranja i da ga nije prihvatio. Ukoliko je odobren popust na premiju prilikom zaključenja ugovora osiguravač može i taj iznos da uračuna kod smanjenja naknade. Srazmerno smanjenje naknade zbog netačno prijavljenih okolnosti može se istaći i oštećenom licu jer je njegovo pravo zasnovano na ugovoru o osiguranju osim ako drugačije ako drugačije proizilazi iz zakona ili je ugovoreno da se neće istaći oštećenom licu.³²⁰ U obaveznom osiguranju osiguravač ne može da smanji naknadu štete oštećenom, on može da se regresira od ugovarača osiguranja za isplaćenu naknadu veću od one koja se može priznati s obzirom na netačnu prijavu okolnosti od značaja za procenu rizika (npr. netačan podatak o tome ko upravlja motornim vozilom, o broju i visini ranijih šteta). Obaveza na prijavljivanje tačnih okolnosti odnosi se na sva osiguranja imovine pa i na osiguranja rizika koji su vezani za motorno vozilo.

2.1.2. Namerna netačna prijava okolnosti od značaja za procenu rizika

Ukoliko je ugovarač osiguranja postupao prevarno sankcija je ništavost ugovora.³²¹ Do namernog pogrešnog informisanja osiguravača najčešće dolazi zbog toga da bi se platila manju premiju ili obezbedilo osiguranje u slučaju kada osiguravač ne bi zaključio ugovor da zna za stvarne okolnosti. U pravu nekih zemalja osiguravač je dužan da pismenim putem obavesti ugovarača osiguranja o svojoj nameri da poništi ugovor najkasnije u zakonom predviđenom roku koji teče od saznanja za prevaru.³²²

³²⁰ Civ 1 re 6.12. 1994. RGAT 1994 CA s. 53.

³²¹ Čl. 994. Trgovačkog zakonika Višenacionalne države Bolivije, (bez namere): „Prećutkivanje ili netačna prijava okolnosti od značaja za ocenu rizika, bez namere osiguranika, daju osiguravaču pravo da zahteva poništenje ugovora u roku od trideset dana od dana saznanja za netačnu prijavu ili prećutkivanje. U tom slučaju, osiguravač je dužan da vrati premiju osiguranja za period posle poništenja. Posle isteka tog roka, osiguravač ne može da se poziva na netačnu prijavu ili prećutkivanje”. Čl. 999 (namera ili zla namera): “Namerno prećutkivanje ili netačna prijava okolnosti od značaja za ocenu rizika dovode do apsolutne ništavosti ugovora o osiguranju. U tom slučaju, ugovarač osiguranja nema pravo na povrat premije osiguranja”, Zakon br. 14379 od 25. februara 1977. godine, Gaceta Oficial N° 907, de 01 de marzo de 1977.

³²² PEICL čl. 2:104.

Dospele premije do momenta kada je osiguravač saznao za propust ili namernu netačnu prijavu okolnosti ostaju njemu.³²³ Prema ZOO osiguravač zadržava naplaćene premije i ima pravo da zahteva isplatu premije za period osiguranja u kome je zatražio poništenje ugovora.³²⁴ Osiguravačevo pravo da zahteva poništenje ugovora o osiguranju prestaje ako on u roku od tri meseca od dana saznanja za netačnost prijave ili za prećutkivanje ne izjavi ugovaraču osiguranja da namerava da koristi to pravo.

Ukoliko je u međuvremenu nastao osigurani slučaj, osiguravač nema obavezu da učini bilo kakve isplate, a ukoliko je to već učinio, ima pravo na povraćaj isplaćenog. U našem pravu, osiguravač se oslobađa obaveze da naknadi štetu samo ukoliko je reč o nameri.³²⁵ Međutim, ima slučajeva da nema namere, ali da je ugovarač mogao znati da čini propust u vezi prijave rizika s obzirom na njegove kvalifikacije i ranije iskustvo u vezi rizika koje osigurava. Postojeća rešenja u uporednom pravu ukazuju da je potrebno sankcije prilagoditi konkretnom slučaju uzimajući u obzir značaj okolnosti koje nisu prijavljene ili su netačne kao i postojanje namere, ali i krajnje nepažnje ako je to opravdano.

U našem pravu, osiguravaču se dozvoljava da ne poništi ugovor što je i u nekim drugim pravima.³²⁶ Da li je to dobro rešenje treba sagledati imajući u vidu činjenicu da namera da se prevari druga ugovorna strana ne može biti bez posledica u ugovoru u kome je savesno ponašanje ugovornih strana od šireg značaja, neki ugovori o osiguranju imaju ekonomsku, ali i značajnu socijalnu funkciju kao i da se radi o ugovoru od najvećeg poverenja. Zato se čini ispravnim ono rešenje u uporednom pravu koje predviđa da su ugovori ništavi ukoliko je ugovarač osiguranja namerno prikrio činjenice ili ih netačno prikazao jer se radi o povredi obaveza koja je od javnog interesa. Odricanje osiguravača od prava na poništenje ugovora moguće je samo kada se radi o

³²³ Čl. 59. LRA: "Ukoliko namerno propuštanje ili netačnost u prijavi koje je dovelo osiguravača u zabludu o okolnostima od značaja za procenu rizika ugovor o osiguranju je ništav. Osiguravač ima pravo na premiju koja je dospela do momenta kada je saznao za propuštanje ili netačnost".

³²⁴ Čl. 908. st. 2. ZOO; čl. 1184. st. 2. PGZS.

³²⁵ Isto je predviđeno u članu 10. st. 2. LCS.

³²⁶ Čl. 908. st. 1. ZOO: „Ako je ugovarač osiguranja namerno učinio netačnu prijavu ili namerno prećutao neku okolnost takve prirode da osiguravač ne bi zaključio ugovor da je znao za pravo stanje stvari, osiguravač može da zahteva poništenje ugovora“; čl. 1183. st. 1. PGZS (neizmenjen).

slučajevima nepostojanja namere ugovarača osiguranja u pravima koja predviđaju ništavost ugovora i u slučajevima krajnje nepažnje.

2.1.3. Prijava okolnosti od značaja za procenu rizika u osiguranju života

Postavlja se pitanje primene opštih odredaba o posledicama povrede obaveze ugovarača osiguranja na prijavu okolnosti od značaja za procenu rizika u osiguranjima koja su zaključena na osiguranu sumu. Prema opštim odredbama ZOO, koje se odnose na osiguranje imovine i na osiguranje lica, u slučaju povrede obaveze na obaveštavanje osiguravača o riziku on ima pravo da poništi i raskine ugovor u kom slučaju se ne postavlja samo pitanje povraćaja premije već i matematičke rezerve u osiguranjima u kojima je ona prikupljena. Osim toga, ako nastane osigurani slučaj, prema ZOO, osiguravač ima pravo da srazmerno smanji naknadu. Nije jasno da li on ima pravi da smanji osiguranu sumu jer se pojam naknada odnosi na imovinska osiguranja, a ne osiguranja zaključena na paušalnu sumu. Trebalo bi precizirati odredbe o posledicama povrede obaveze prijavljivanja u osiguranju lica, kao npr. u pogledu povraćaja matematičke rezerve (njen iznos, lica koja imaju pravo na povraćaj) u slučaju raskida ili poništenja ugovora, srazmernog smanjenja osigurane sume u slučaju da nastane osigurani slučaj, ili pak oslobođenja obaveze osiguravača da sumu isplati ako je postojala namera da se netačno prikaže rizik.³²⁷

Ukoliko osiguravač ima pravo na raskid ugovora o osiguranju života zaključenog za ceo život osiguranika zbog netačnih ili prećutanih podataka od značaja za ocenu rizika smrti on bi trebalo da isplati sumu koja odgovara otkupnoj vrednosti polise. ZOO predviđa da je osiguravač dužan da isplati otkupnu vrednost samo kada ugovarač to zahteva.³²⁸ Da li takav zahtev on može da podnese ako je povredio obavezu obaveštavanja otvoreno je pitanje u našem pravu. Svakako bi trebalo predvideti da je osiguravač dužan da isplati otkupnu vrednost, osim ako se radi o

³²⁷ Drugačije: P. Šulejić: „Sankcije za povredu obaveze prijave okolnosti značajnih za procenu rizika u našem pravu su slične onima koje su poznate u uporednom pravu. U našoj teoriji se smatra da u odnosu na obavezu prijavljivanja okolnosti od značaja za ocenu rizika gotovo iste i da stoga ne bi trebalo činiti nikakve izmene u našem zakonodavstvu“, *Mogućnosti harmonizacije ugovornog prava osiguranja u Evropskoj uniji i jugoslovenskom pravu, Revija za pravo osiguranja*, br. 1/2002, s. 11.

³²⁸ Čl. 954. st 1. ZOO; čl. 1235 st. 1. PGZS (neizmenjen).

nameri. U drugim osiguranjima života osiguravaču bi trebalo da isplati srazmerni iznos osigurane sume.

U pravu većeg broja zemalja ako se netačni podaci tiču godina osiguranika i zbog toga je plaćena niža premija suma osiguranja se smanjuje prema stvarnim godinama i tarifi premija koja se primenjuje u vreme zaključenja ugovora. Ukoliko je plaćena veća premija, osiguravač je dužan da vrati višak premije (po pravilu bez kamate). Osim toga, osiguravač raspolaže pravom da poništi ugovor zbog povrede obaveze prijavljivanja kada stvarne godine prelaze granicu do koje se prema uslovima i tarifama može zaključiti osiguranje.³²⁹ U uporednom pravu poznato je rešenje da osiguravač ne može da se pozove na povredu obaveze ugovarača osiguranja po proteku zakonom predviđenog vremena od zaključenja ugovora osim ako je u ugovoru predviđen kraći rok ili je ugovarač postupao zlonamerno.³³⁰ Posledice nesavesnosti ugovarača ne utiču na primenu klauzule o nepovredivosti ugovora u odnosu na osiguranika ili korisnika ako su to druga lica, a ne ugovarač osiguranja. Postoji jedan izuzetak od pravilao nepovredivosti ugovora. Ako su podaci o godinama osiguranika netačni osiguravač može da osporava valjanost ugovora samo u slučaju da su stvarne godine osiguranika u vreme zaključenja ugovora iznad godina za koje se može zaključiti osiguranje.³³¹

Prema ZOO opšte odredbe o povredi obaveze na prijavu okolnosti od značaja za procenu rizika ne odnose se na netačnu prijavu godina života. Osiguravači prihvataju da zaključie osiguranje života nekog lica do određene starosti. Ugovor je ništav ako godine prelaze granicu do koje osiguravač prihvata da sprovodi osiguranje života. Ako je netačno prijavljeno da osiguranik ima manje godina, a stvarne godine ne prelaze granicu do koje osiguravač prihvata da zaključi ugovor o osiguranju ugovor je punovažan, a osigurana suma se smanjuje u srazmeri u kojoj su iznos premije koja je ugovorena i premije koja je predviđena za lica osiguranikovih godina. Ako osiguranik ima manje godina nego što je prijavljeno premija se smanjuje s osiguravač je dužan da

³²⁹ Čl. 162. VersVG; čl. 99. LRA;

³³⁰ Čl. 89. LCAS. U namačkom pravu u osiguranju života i zdravstvenom osiguranju osiguravač nema pravo da raskine ugovor pre isteka 10 godina računajući od njegovog zaključenja, osim u slučaju zle namere u prijavi okolnosti od značaja za procenu rizika, VVG čl. 41., i čl. 16., 17., i 22.

³³¹ Čl. 90. LCAS.

vрати razliku između primljenih premija i premije koja prema tarifi odgovara osiguraniku.³³² Ova odredba je nejasna u pogledu osiguranja na koja se odnosi: da li se odnosi na sva osiguranja života ili samo na osiguranje života za slučaj smrti. Zakonodavac bi trebalo da predvidi posledice namerne i nenamerne prijave godina starosti i u osiguranju za slučaj doživljenja kad već nije ograničio primenu odredaba o starosti osiguranika na osiguranje za slučaj smrti.

2.2. Raskid ugovora usled neplaćanja premije

Ukoliko ugovarač osiguranja ne plati premiju primenjuju se posebna pravila. U nekim pravima ugovor se raskida ako u početnom roku premija nije plaćena.³³³ Druga predviđaju početni rok, obustavu pokrića i raskid ugovora u vremenu obustave pokrića.³³⁴ Kada je pokriće obustavljeno osiguravač nije u obavezi da izvrši ugovornu obavezu iako je osiguranik dužan da plati premiju. Osiguravač je dužan da obavesti ugovarača o dospelosti premije, početnom roku obustave pokrića i eventualnom raskidu.³³⁵ Ukoliko ugovarač osiguranja plati premiju u toku trajanja obustave pokrića ugovor se nastavlja.

Jedan od osnovnih elemenata ugovora o osiguranju je premija osiguranja. Premiju je dužan da plati ugovarač osiguranja. U nekim pravima, u osiguranju za tuđi račun osiguravač može da premiju naplati od osiguranika, ukoliko ugovarač osiguranja nije u mogućnosti da je plati.³³⁶ Osiguravač može da za iznos neplaćene premije smanji iznos koji ovo lice potražuje od ugovarača. Ova rešenja idu u prilog delatnosti osiguranja koja se teško može obavljati ako nema dovoljno sredstava koja se obezbeđuju iz premije. Premija se plaća u principu osiguravaču. Plaćanje je u redu ako je dato licu koje zahteva plaćanje premije i koji se pojavljuje kao neko ko

³³² Čl. 944. ZOO; čl. 1225. PGZS (neizmenjen).

³³³ Čl. 37. VVG.

³³⁴ L 133-3 CA; Čl. 38. VVG utvrđeno je da osiguravač može da pismeno obavesti ugovarača osiguranja o svom trošku o dospelosti premije i da mu ostavi dodatni rok za plaćanje koji ne može da bude kraći od dve nedelje. U pismenom mora da bude naveden iznos premije osiguranja za plaćanje, kamata i troškovi, kao o pravne posledice neplaćanja premije.

³³⁵ Obustavu ugovora, a potom i raskid predviđa Skica za Zakonik o obligacijama, prof. M. Konstantinovića, Šulejić P. *op. cit.* s. 236, fn. 702.

³³⁶ Čl. 18. LCAS.

istupa kao zastupnik osiguravača da bi primilo taj iznos.³³⁷ Pretpostavka zastupništva mogla bi se npr. izvesti iz činjenice da treće lice koje zahteva plaćanje premije ima priznanice koje izdaje osiguravač.³³⁸

Ukoliko je stvar otuđena, osiguravač je dužan da obavesti o dospelosti premije pribavoca stvari, a ne vlasnika. Obaveštenje o dospelosti premije i počeknom roku ne mora da bude uručeno lično ugovaraču osiguranja. Smatra se da je obaveštenje valjano dostavljeno i ukoliko je uručeno posredniku ili zastupniku osiguranja. Ništavo je, međutim, obaveštenje o počeknom roku upućeno licu koje nije ovlašćeno da zastupa društvo ili nije imalo posebnu i ličnu obavezu da plati premiju.³³⁹

Sa pravnog stanovišta ugovor o osiguranju je teretan ugovor, što ne može da se izmeni voljom ugovornih strana, dok sa ekonomskog aspekta, premija osiguranja služi osiguravaču da formira odgovarajuće rezerve kako bi bio u mogućnosti da izmiri ugovorom preuzete obaveze. Ugovorne strane mogu slobodno da urede način na koji će obaveza plaćanja da bude izvršena. Prilikom zaključenja ugovora se utvrđuje iznos premije, vreme i mesto plaćanja.³⁴⁰ Kod kratkoročnih osiguranja premija se plaća prilikom zaključenja ugovora. Kod dugoročnih i višegodišnjih osiguranja premija se plaća za prvu godinu prilikom zaključenja ugovora, sledeća premija se plaća za nastupajuću godinu osiguranja (godina je obračunski period). Ukoliko je ugovoreno da pokriće počinje sa plaćanjem premije osiguravač se ne može pozvati na odredbu koja to predviđa ako je polisa uručena pre plaćanja premije.³⁴¹

Ukoliko je ugovorom predviđeno da je plaćanje premije uslov za početak pokrića iz osiguranja, osiguravač je dužan da to na jasan način stavi do znanja ugovaraču osiguranja. To važi i u slučaju da je ugovoreno plaćanje premije u ratama, ugovarač mora da zna da je plaćanje

³³⁷ Civ.1 re 15. 11 1988 RGAT 1989. s. 50.

³³⁸ La législation sur le contrat d'assurance terrestre, *Assuralia*, s. 23.

(Izvor: http://www.assuralia.be/fileadmin/content/documents/publicaties/Assur_terrestre_legislation.pdf)

³³⁹ Civ 1re 3.03 1969. RGAT 1969. s. 356 fn. 7.

³⁴⁰ Čl. L 113-3 st. 1 CA: "Premija osiguranja može da se plati u mestu sedišta osiguravača ili zastupnika osiguranja koga je on odredio. Bez obzira na to, premija osiguranja može da se plati i u mestu prebivališta osiguranika ili u bilo kom mestu u kome se dogovore ugovorne strane, u skladu sa ograničenjima utvrđenim propisima".

³⁴¹ Čl 19. LCAS.

prve rate uslov za početak osiguravajućeg pokrića, naime da pokriće počinje od trenutka plaćanja premije.³⁴² Imajući u vidu činjenicu da prestanak osiguranja može imati za posledicu izostanak osiguravajućeg pokrića zakonom se predviđa neki oblik zaštite ugovarača siguranja (obaveštenje o dospelosti premije, upozorenje o gubitku pokrića, naknadni rok, mirovanje ugovora dok se premija ne plati).

Pravo jedne ugovorne strane da raskine ugovor ako druga strana nije izvršila obavezu kao opšte pravilo je prihvaćeno u savremenom pravu o ugovoru o osiguranju. To pravilo se primenjuje i kada se radi o neplaćanju prve rate premije ili ukupne premije. U pravu većine zemalja osiguravajuće pokriće počinje posle plaćanja prve rate premije ili ukupne godišnje premije dok u pravu drugih zemalja plaćanje premije nije uslov za početak pokrića.³⁴³ U našem pravu premija se plaća u ugovorenim rokovima, a ako treba da se plati odjednom plaća se prilikom zaključenja ugovora.³⁴⁴ Plaćanje premije je uslov za početak pokrića kada je ugovoreno da se premija plaća prilikom zaključenja ugovora. Ukoliko je ugovoreno da se premija plaća posle zaključenja ugovora obaveza osiguravača počinje od dana koji je označen u ugovoru kao dan početka osiguranja.³⁴⁵

Opšte je pravilo da neizvršenje ugovorne obaveze jedne strane dovodi do primene pravila koja imaju za cilj da se izbegne nagli prekid osiguranja. Zato se ostavlja rok u kome obavezu treba izvršiti koji počinje da teče od dospelosti premije. Dužina roka je od dve nedelje, mesec dana ili više. Nije dozvoljena odredba u ugovoru o osiguranju koja predviđa da osiguravač nije u obavezi ako premija nije plaćena o dospelosti jer je dužan da obavesti ugovarača o dospelosti

³⁴² Čl. 5:102 PEICL: „Odredbe ugovora kojima se predviđa oslobađanje obaveze osiguravača u slučaju neplaćanja premije osiguranja su nevažeće osim ukoliko ne uključuju pismeno obaveštavanje ugovarača osiguranja o tačnom iznosu premije osiguranja i datumu dospeća, ukoliko po isteku roka za plaćanje osiguravač ne podseti ugovarača osiguranja o dospeću, kao i odobravanja naknadnog roka za plaćanje od najmanje četrnaest dana uz preciziranje da neplaćanje u tom roku podrazumeva automaski prestanak pokrića iz osiguranja“.

³⁴³ U V. Britaniji nije potrebno da premija bude plaćena prilikom zaključenja ugovora, dovoljno je da je plaćanje premije ugovoreno. Na plaćanje premije i posledice neplaćanja primenjuju se odredbe ugovora o osiguranju. U austrijskom pravu ugovarač osiguranja premiju, ili prvu ratu premije, ukoliko je ugovoreno plaćanje u toku ugovora dužan da plati odmah po zaključenju ugovora (čl. 35. VerVG), dok je u nemačkom pravu ugovarač osiguranja dužan da plati premiju u roku od 14 dana od dana prijema polise osiguranja (čl. 33. VVG).

³⁴⁴ Čl 912. ZOO st. 1. i 2.

³⁴⁵ Čl. 913. ZOO st. 1. i 2.

premije, njenom iznosu i datumu plaćanja. Osiguravač je dužan da ostavi ugovaraču osiguranja počekni rok i da ga obavesti od kada se pokriće obustavlja.³⁴⁶ U savremenom pravu ako počekni rok za plaćanje istekne, a premija nije plaćena osiguravač ima pravo da raskine ugovor.³⁴⁷ Ugovor koji nije raskinut ima ponovo dejstvo za budućnost pošto je plaćena premija, godišnja ili rata premije i ostale dospеле rate. Ovo pravilo se primenjuje kod svih ugovora osim ugovora o osiguranju života.

U nekim pravima se pravi razlika između osiguranja tzv. malih i velikih rizika. Ako se radi o rizicima koji se zaključuju na visoke sume osiguranja, a to je najčešće slučaj kod većih kompanija, ako se premija ne plati po dospelosti ugovor prestaje.

Ukoliko ugovarač osiguranja ne izvrši obavezu plaćanja premije osiguravač može da zahteva njenu naplatu putem suda ako se ona odnosi na ugovore o osiguranju imovine. U

³⁴⁶ Čl. L. 113-3 CA: „2. Ukoliko premija ili deo premije ne bude plaćen u roku od deset dana od dana dospelosti, bez obzira na pravo osiguravača da naplatu premije osiguranja traži sudskim putem, pokriće iz osiguranja ne može da se obustavi pre isteka perioda trideset dana od dana obaveštavanja osiguranika o dospelosti premije. Ukoliko se premija plaća u ratama, obustava pokrića zbog neplaćanja dela premije, počinje tek po isteku tekuće godine osiguranja. Premija ili deo premije osiguranja može da se plati u svakom slučaju, nakon dobijanja obaveštenja o dospelosti od strane osiguravača. 3. Osiguravač može da raskine ugovor deset dana od dana isteka roka od trideset dana iz prethodnog stava. 4. Ukoliko se ugovor ne raskine, pokriće počinje ponovo da teče u podne, narednog dana od dana plaćanja zaostalih premija osiguranja osiguravaču ili njegovom zastupniku ili dela godišnje premije, ukoliko se radi o kašnjenju plaćanja dospеле rate premije, kao i eventualnih troškova osiguravača koje je imao u vezi sa kašnjenjem osiguranika u plaćanju premije, kao i obnove ugovora. Ukoliko zaključenje ugovora proizilazi iz obaveze predviđene kolektivnim ugovorom, sporazumom profesionalnih ili međuprofesionalnih udruženja, osiguravač ne može da koristi pravo na obustavu pokrića i raskid ugovora, u skladu sa ovim članom. Odredbe stava 2. i prethodnog stava ovog člana ne primenjuju se na osiguranje života; čl. 5:102 PEICL:(1) Odredba u ugovoru kojom se osiguravač oslobađa obaveze iz ugovora ukoliko ne bude plaćena naredna rata premije osiguranja nema dejstvo, osim ukoliko: (a) osiguravač ne pošalje ugovaraču osiguranja zahtev za plaćanje premije u kome je naznačen tačan iznos i rok za plaćanje; (b) osiguravač, po isteku roka za plaćanje premije, ne pošalje ugovaraču osiguranja podsetnik o tačnom iznosu premije za plaćanje, uz odobrenje dodatnog roka koji ne može da bude kraći od dve nedelje i u kome upozorava ugovarača osiguranja o nastupanju suspenzije pokrića ukoliko premija ne bude plaćena; (c) da dodatni rok naveden u prethodnom stavu ističe ukoliko premija ne bude plaćena. (2) Osiguravač se oslobađa obaveze čim istekne dodatni rok za plaćanje premije, naveden i stavu (b). Pokriće počinje da teče, čim ugovarač osiguranja plati dospeli iznos, osim ukoliko ugovor nije raskinut u skladu sa članom 5:103.

³⁴⁷ Čl. 5:103. PEICL: „Ukoliko premija osiguranja ne bude plaćena u dodatnom roku od dve nedelje, osiguravač može da raskine ugovor slanjem pismenog obaveštenja ugovaraču osiguranja.“

osiguranju života premija se ne može zahtevati sudskim putem već se ugovor raskida ili se osigurana suma svodi na tzv. otkupnu vrednost (matematička rezerva umanjena za troškove osiguravača).

Zahtev za raskid koji podnosi osiguravač mora da sadrži podatke o polisi, koje osiguranje želi da se raskine ukoliko je reč o osiguranju koje obuhvata više rizika i razloge za raskid, vreme kada raskid dejstvuje. Zahtev se šalje preporučenim pismom na adresu iz polise osiguranja.

Ukoliko je ugovor raskinut, premije koje se odnose na vreme posle početka dejstva raskida vraćaju se u zakonskom roku. U slučaju delimičnog raskida ili svakog drugog smanjenja obaveze osiguravača vraća se deo premije koji odgovara tom smanjenju.³⁴⁸

2.2.1. Počekni rok, suspenzija pokrića i raskid ugovora

ZOO predviđa da u slučaju neplaćanja premije (osim premije osiguranja života) ugovor prestaje po samom zakonu po isteku roka od trideset dana koji počinje da teče od kada je ugovaraču uručeno pismo sa obaveštenjem o dospelosti. U svakom slučaju ugovor o osiguranju prestaje po samom zakonu ako premija ne bude plaćena u roku od godinu dana od dospelosti.³⁴⁹

ZOO u osiguranju imovine predviđa da ako je ugovoreno da se premija plaća posle zaključenja ugovora obaveza osiguravača da isplati naknadu ili sumu određenu ugovorom počinje od dana određenog u ugovoru kao dana početka osiguranja.³⁵⁰ Rok od 30 dana se može produžiti ugovorom ali se ne može skratiti (odredba je imperativna ali može biti drugačije u interesu osiguranika). Osiguranik je u obavezi da plati premiju do prestanka ugovora odnosno ceo iznos premije za tekuću godinu osiguranja ako je do dana prestanka ugovora nastao osigurani slučaj za koji je osiguravač u obavezi da plati naknadu. Ukoliko osigurani slučaj nastane u počeknom roku osiguravač je u obavezi.³⁵¹

³⁴⁸ Čl. 73. LRA.

³⁴⁹ Čl. 913. ZOO; čl. 1188. i 1188a PGZS.

³⁵⁰ Čl. 913. ZOO.

³⁵¹ Osiguravač je u obavezi da naknadi štetu i onda kada je u počeknom roku nastala šteta a premija još nije plaćena. Zato stav da je osiguravač u obavezi samo pošto naplati premiju koju osiguranik duguje nije ispravan (tako u odluci

U PGZS se predlažu izmene ove odredbe koje, čini se, nisu od većeg značaja. Predlaže se da se u pismu sa obaveštenjem o dospelosti premije navede i namera osiguravača da **raskine** (podvukao AP) ugovor u slučaju neplaćanja premije u ostavljenom roku. Ovo upozorenje da će osiguravač raskinuti ugovor ako se premija ne plati do isteka naknadnog roka od trideset dana može da doprinese da ugovarač osiguranja bude podstaknut da izvrši svoju obavezu da bi izbegao da ostane bez pokrića. Međutim, kako ugovor prestaje po samom pravu nije potrebno da bude raskinut. S obzirom na to da PGZS predviđa pravo na raskid, trebalo bi da se predvidi i forma u kojoj se to pravo ostvaruje. Ako u obaveštenju o dospelosti osiguravač navede da ima nameru da raskine ugovor potrebno je da informiše ugovarača osiguranja i o tome kada nastupa dejstvo raskida (po prijemu obaveštenja, isteku nekog roka od prijema). Iz ovako predložene odredbe o obavezi osiguravača na obaveštenje o dospelosti premije i raskidu ugovora jedino se može zaključiti da se ugovor raskida kada istekne poslednji dan roka od trideset dana. To nije logično jer ugovor ionako prestaje po samom pravu po isteku poslednjeg dana počecnog roka od trideset dana kako je navedeno u predloženoj odredbi.³⁵²

Prema drugom predlogu u PGZS istog člana ZOO (II Varijanta) ako premija ne bude plaćena o dospelosti, dejstvo osiguranja se obustavlja po samom pravu po proteku mesec dana o dospelosti. Ukoliko ugovarač osiguranja na poziv osiguravača koji mu mora biti dostavljen preporučenim pismom, ne plati dospelu premiju o roku određenom u tom pismu, a koji ne može biti kraći od mesec dana računajući od kada mu je pismo uručeno, niti to učini koje drugo zainteresovano lice, osiguravač može tražiti, izuzev kod osiguranja života, njenu isplatu sudskim putem ili raskinuti ugovor. Ugovor može raskinuti samo ako je u pismu ugovaraču osiguranja ukazano na datum kada je bio dužan da plati premiju, i ako je u istom pismu upozoren da ugovor može biti raskinut ako on ne plati dugovanu premiju u ostavljenom roku. Ako osiguranje nije raskinuto ono dobija ponovo svoje dejstvo za ubuduće narednog dana po isplati zadocenele premije.³⁵³ Postavlja se pitanje zašto nije predviđena obaveza osiguravača da obavesti ugovarača osiguranja o dospelosti premije i trajanju mirovanja osiguranja. Obustava osiguranja bi trebalo da dejstvuje po proteku nekog vremena od dospelosti, a ne od dospelosti premije jer od dospelosti

Vrhovnog suda Hrvatske Gž 2439/76 od 14.I 1977, Informator, br. 2428/77, Šulejić P., *Pravo osiguranja, op. cit.* s. 237, fn. 705).

³⁵² Čl. 1188. st.1. PGZS.

³⁵³ Čl. 1189a (Varijanta II).

teče počekni rok u kome pokriće postoji. Tako se ugovaraču osiguranja pruža još jedna šansa da plati premiju pre nego što prestane osiguravajuće pokriće. Odlaganje obustave pokrića korisno je i stoga što bi u manjem broju slučajeva ugovor obustavljen što je povoljno sa stanovišta normalnog odvijanja posla osiguravača.

Još jedan predlog izmene tiče se prestanka ugovora u slučaju da obaveštenje o dospelosti nije poslato a premija nije plaćena u roku od godinu dana od dospelosti. U PGZS se predlaže da ugovor prestaje ako osiguravač „nije izjavio da ugovor želi da ostane na snazi“. Zakon bi trebalo bi regulisati takvu situaciju, naime koliko dugo se neplaćanje premije može tolerisati.³⁵⁴

Obustava dejstva ugovora posle dospelosti ako nije plaćena premija je poznata u uporednom pravu ali nije u najboljem interesu osiguranika jer za vreme trajanja obustave dejstva osiguranja ima prazninu u pokriću. Sadašnje rešenje je za njega povoljnije. Ugovorna disciplina je važna i to je verovatno rukovodilo redaktore PGZS da predlože obustavu pokrića iz osiguranja čime se ugovarač ozbiljno sankcioniše zbog neplaćanja dospеле premije. Nije, međutim, jasno zašto se ističe da osiguravač može, pored raskida ugovora, sudskim putem da zahteva premiju. Pravo osiguravača da naplati premiju sudskim putem je potpuno nezavisno od suspenzije i raskida ugovora.³⁵⁵ Osiguravač može posle dospelosti da podnese tužbu radi plaćanja premije.

Osiguravač ima pravo da raskine ugovor u zakonskom roku koji teče od isteka počeknog roka. Ukoliko ugovor nije raskinut ponovo ima dejstvo kad je premija plaćena. Ugovor ima ponovo dejstvo za budućnost od dana kada je plaćena premija, bilo ona koja se plaćala u celini kao i ona koja se plaćala u ratama. U slučaju plaćanja godišnje premije u ratama obaveza na plaćanje je uredno izvršena kada su plaćene sve dospеле rate u periodu obustave pokrića ugovora i eventualno troškovi spora.

³⁵⁴ Ovo pitanje je važno jer osiguravači moraju da imaju saznanje o prihodima po osnovu premije da bi mogli uredno da izvršavaju ugovorne obaveze. Osiguranicima koji ne izvršavaju svoju osnovnu obavezu da plate premiju u praksi nekih naših osiguravača se to toleriše. Radi se često o privrednim društvima u teškoj finansijskoj situaciji. Osiguravači ne žele da izgube osiguranika sa kojim imaju dugogodišnju saradnju, nadaju se da će doći do njihovog ekonomskog oporavka. Ne žele ni da vode spor radi naplate premije jer je neefikasna naplata premije u postupku prinudnog izvršenja. Videti više u: Kovčić V., Prestanak ugovora o osiguranju, Osiguranje u svetlu novog zakonodavstva, *Zbornik radova*, Palić 2005, s. 266.

³⁵⁵ Ovaj član dosta podseća na član L 113-3 CA koji je, međutim, precizniji i jasniji.

U slučaju neplaćanja premije pri dospelosti osiguravač ima izbor između dve sankcije: obustave pokrića ili raskid ugovora. U savremenom pravu, obustava pokrića ima dejstvo po isteku roka koji počinje da teče od obaveštenja o dospelosti plaćanja. Taj rok je u principu dve nedelje od kada je ugovarač osiguranja dobio obaveštenje. Ugovarač osiguranja može plaćanjem premije da izdejstvuje prestanak obustave pokrića.

Ugovarač osiguranja je i sam dužan da vodi računa o svojim obavezama i interesima, posebno izvršenju osnovne obaveze kao što je plaćanje premije. Obustava pokrića ne oslobađa ga da plati premiju ili deo premije. Kada ne plati ni sledeću dospelu premiju osiguravač je dužan da ponovi iste formalnosti kao za neplaćanje premije za prethodnu godinu. Na osiguravaču je da dokaže da je uplatu premije primio posle nastanka osiguranog slučaja, a u vreme obustave pokrića. Ukoliko nije plaćena dospela rata dok traje obustava pokrića ono se ponovo uspostavlja, ukoliko ugovor nije u međuvremenu raskinut, po isteku godišnjeg perioda u pitanju. Nije od većeg značaja činjenica da je osiguranik platio ratu premije koja dospeva kasnije, ako rata koja je dovela do obustave nije plaćena jer pokriće nije ponovo uspostavljeno.³⁵⁶ Ukoliko ugovor nije u međuvremenu raskinut, on ima puno dejstvo ako je plaćena rata koja je dovela do suspenzije i sve rate koje su dospele za vreme obustave pokrića. Delimično plaćanje zakasnele premije nije dovoljno za ponovno dejstvo ugovora osim ako to izričito ili prećutno nije prihvatio osiguravač.³⁵⁷

U sudskoj praksi sporovi u vezi osnovanosti zahteva za naknadi iz osiguranja kada je osigurani slučaj nastao posle dospelosti premije nastaju najčešće zbog toga što osiguravač nije poštovao formu koju zakon zahteva za valjanost obustave osiguravajućeg pokrića.³⁵⁸

³⁵⁶ Civ. 1re, 23. 2. 1988, Bull. civ. I no 46, CA *ibid.*, s. 42, fn. 23.

³⁵⁷ Civ. 1re 15. 12. 1993, Bull. civ. I, NO 363, CA *ibid.*, str 43. fn. 24.

³⁵⁸ Osiguravač može da obavesti o svojoj nameri da raskine ugovor već u pismu o dospelosti premije i počekom roku ukoliko je izjava o raskidu jasna i nedvosmislena, Civ 1re 22.01. 2004, RGDA 2004 str 406; na osiguravaču je da dokaže da su ispunjeni svi imperativni formalni zahtevi za neplaćanje naknade zbog obustave pokrića kao i da obaveštenje o dospelosti premije i počekom roku sadrži sve elemente utvrđene zakonom, Civ. 1re 9.05. 1961, RGAT 1962., s. 54., fn 25; na osiguravaču je da dokaže da je obaveštenje o dospelosti premije poslao preporučenim pismom; registar korespondencije osiguravača nije dovoljan ako u njemu nema poštanske potvrde o prijemu preporučene pošiljke; dokaz o obustavi pokrića postoji ukoliko je poštanski službenik pismo sa obaveštenjem o dospelosti premije naveo u borderou u kome je sadržan veći broj pisama; CA *ibid.*, s. 43. nn. 27 bis; ako je utvrđeno

Do raskida ugovora zbog neplaćanja premije, ako nije drugačije ugovoreno može doći na način koji je predviđen zakonom. Osiguravač koji ima pravo da zahteva raskid u zakonskom roku (npr. deset dana posle isteka počeknog roka od 30 dana u francuskom pravu) mora da saopšti svoju nameru o raskidu bilo u pismu o kojim obaveštava ugovarača o obustavi ugovora bilo u drugom preporučenom pismu koje je poslato osiguraniku. Samo obaveštenje o obustavi pokriva bez izjave o daljoj sudbini ugovora nije dovoljno.³⁵⁹ Do punovažnog odricanja od prava na regres može da dođe samo iz nesumnjivog akta volje osiguravača. Takvim ne može da se smatra slučaj kada je osiguravač posle raskida ugovora bez rezerve naplatio premiju koja je dospela ranije.³⁶⁰ Osiguravač koji je za osigurani slučaj koji je nastao posle dejstva raskida organizovao sa osiguranikom dobrovoljno veštačenje i s obzirom na njegove rezultate pristupio naknadi štete posle odbijanja franšize ispoljio je volju da se ugovor nastavi.³⁶¹

Prema odredbama sadržanim u PGZS osiguravač može da traži njenu isplatu sudskim putem ili raskinuti ugovor ako ugovarač osiguranja na njegov poziv ne plati premiju u roku koji je određen u pismu kojim ga obaveštava o dospelosti premije i roku u kome može da premiju plati. Treba imati u vidu činjenicu da je rok za plaćanje premije teče u vreme kada je pokriva obustavljeno, a u takvoj situaciji samo osiguravač ne mora da izvrši obavezu na isplatu naknade osiguranja dok se ne plati premija. Obaveza ugovarača osiguranja nije „zamrznuta“ i osiguravač može da je potražuje i sudskim putem. Nema zato opravdanog razloga zbog koga bi se pravo osiguravača na podizanje tužbe radi naplate dugovane premije odložilo do isteka roka za plaćanje dospеле premije. Odredbe sadržane u PGZS koje se odnose na obustavu i raskid ugovora

da je pismo o dospelosti upućeno u poslednje prebivalište koje je bilo poznato osiguravaču nije od značaja da li je stiglo do onoga kome je upućeno, Civ. 1re 23. 06. 1992, RGAT 1992 s. 525, CA *ibid.*, s. 43. fn. 28; nije, međutim, obaveštenje uredno ako je poslato u mesto označeno u polisi kao mesto gde je osigurani rizik, a ne na adres koja je navedena kao adresa ugovarača; početak počeknog roka nije od momenta prijema preporučenog pisma već momenta njegovog slanja; dokazom da je pokriva bilo obustavljeno u vreme kada je nastao osigurani slučaj ne može se smatrati pismo kojim je osiguranik sam priznao da pokriva suspendovano zbog neplaćanja premije i zahtevao da se pokriva uspostavi; CA *ibid.*, s. 43.

³⁵⁹ Civ. 1 re, 18. 02. 2003, RGDA 2003, s. 338.

³⁶⁰ Iz pisma generalnog zastupnika korisniku koji je naveden u ugovoru o osiguranju da je ugovor i dalje na snazi i da je osiguravač spreman da mu isplati ugovorenu osiguranu sumu za slučaj smrti osiguranika proizlazi da se osiguravač bez sumnje odrekao prava na raskid zbog neplaćanja premije, Civ. 1re, 4. 11. 2003, CA *op. cit.* s. 43. fn. 30. bis.

³⁶¹ Bordeaux, 23.03.1998., CA *ibid.*, s. 43., fn. 31.

zbog neplaćanja premije su nejasne još i zbog toga što obustava pokrića počinje kada je premija dospela, a tada počinje i počekni rok od mesec dana. S obzirom na to da je osiguranje obustavljeno čim je premija dospela, prema predloženim odredbama u PGZS i ne postoji počekni rok već samo obustava osiguranja. Počekni rok u osiguranju je rok u kome i dalje postoji obaveza osiguravača. Pokriće može da se obustavi samo kad počekni rok istekne.³⁶²

2.3. Raskid ugovora zbog povrede obaveze osiguravača na informisanje ugovarača osiguranja

U slučaju da osiguravač povredi predugovornu obavezu na informisanje lica koje je zainteresovano da zaključi ugovor o osiguranju, ovaj može da raskine ugovor i zahteva naknadu eventualne štete. Ova obaveza je u interesu zaštite potrošača osiguranja koji treba da ima sve informacije od značaja za razumevanje osiguravajućeg pokrića kao i informacije o pravima i obavezama. U PGZS su sadržane odredbe o obavezi osiguravača na informisanje zainteresovanog lica i posledice neizvršenja te obaveze. Ukoliko osiguravač prekrši obavezu davanja informacija ugovarač osiguranja ima pravo da pismenim putem raskine ugovor u roku od mesec dana od dana je saznao za neispunjenje ove obaveze a najkasnije u roku od godinu dana posle zaključenja ugovora. Osiguranik ima pravo i na naknadu štete koju je pretrpeo zbog raskida ugovora.³⁶³ U uporednom pravu, ugovarač osiguranja ima takođe pravo da raskine ugovor u zakonskom roku koji teče od saznanja za povredu.³⁶⁴

³⁶² Čl. 69. LRA: „Neplaćanje premije o dospelosti može imati za posledicu suspenziju pokrića ili raskid ugovora pod uslovom da je ugovarač obavešten o dospelosti premije i ostavljen naknadni rok za plaćanje. Ugovorom se može predvideti da pokriće počinje posle plaćanja prve premije.” Čl. 70: „O naknadnom roku za plaćanje ugovarač osiguranja se obaveštava preporučenim pismom. Obaveštenje osiguravača sadrži obavezu da se plati premija u roku koji je naveden. Taj rok ne može biti kraći od 15 dana od dana kada je pismo predato pošti. U obaveštenju se ugovarač osiguranja podseća na posledice neplaćanja u utvrđenom roku, vreme početka roka i upozorenje da suspenzija ugovora ili raskid ugovora ima dejstvo sutradan po isteku tog roka. To ne utiče na pokriće koje se odnosi na osigurani slučaj koji je nastao ranije”.

³⁶³ Čl. 1169. st. 5. PGZS.

³⁶⁴ Čl. 2:202 PEICL.

2.4. Raskid ugovora usled smanjenja rizika

Pravna pravila o pravu ugovarača osiguranja u slučaju smanjenja rizika postoje u svim pravima. U PGZS su preuzeta pravila iz ZOO.³⁶⁵ Ukoliko se u toku izvršenja ugovora osigurani rizik značajno i trajno smanji tako da bi da je smanjenje postojalo u vreme zaključenja ugovora osiguravač zaključio ugovor pod drugim uslovima dužan je da smanji premiju od dana saznanja za smanjenje. Ukoliko ugovorne strane ne mogu da se sporazumeju o premiji u zakonskom roku koji teče od dana kada je podnet zahtev za smanjenje koji je podneo ugovarač osiguranja ovaj može raskinuti ugovor. U uporednom pravu uticaj smanjenja rizika na obavezu osiguravača da smanji premiju ili da ugovarač ugovor raskine ne odnosi na osiguranje života i na zdravstveno osiguranje. U osiguranju života, za razliku od osiguranja imovine, promena zdravstvenog stanja, poboljšanje ili pogoršanje, ne utiču na premiju. S obzirom na činjenicu da je zdravstveno osiguranje neživotno osiguranje i da se može zaključiti i kao dopunsko osiguranje uz osiguranje života, zakonodavac bi trebalo da precizira da se pravo na smanjenje premije ili raskid ugovora zbog smanjenja rizika ne odnosi ni na zdravstveno osiguranje.³⁶⁶

2.5. Raskid ugovora usled povećanja rizika

Osiguranik, odnosno ugovarač osiguranja, mora da obavesti osiguravača o svim okolnostima koje dovode do uvećanja rizika, a koje su nastale posle zaključenja ugovora, najkasnije u zakonom predviđenom roku. On to mora da učini odmah ako je do povećanja došlo nekim njegovim postupkom. Prepostavlja se da je osiguranik upoznat sa okolnostima koje su dovele do povećanja rizika, ukoliko su direktna posledica njegovih radnji. Ukoliko se osigurani slučaj nije dogodio, osiguravač će u zakonskom roku koji teče od dana saznanja za uvećani rizik, obavestiti ugovarača osiguranja o raskidu ugovora ili o novim uslovima pod kojima je spreman da postojeći ugovor ostane na snazi. Ukoliko ugovarač osiguranja odbije ili ne odgovori na ponudu osiguravača u zakonskom roku koji teče od dana slanja obaveštenja, smatraće se da je ugovor raskinut. U tom slučaju, raskid proizvodi dejstvo po isteku zakonom predviđenog roka koji teče od dana slanja obaveštenja. Ako se osigurani slučaj dogodi pre nego što je osiguravač

³⁶⁵ Čl. 916. ZOO; čl. 1192. PGZS (neizmenjen).

³⁶⁶ Čl. 34. LCAL st.3: „Odredbe o smanjenju rizika ne primenjuju se na osiguranje života ni na zdravstveno osiguranje ukoliko je zdravstveno stanje osiguranika promenjeno“. Isto u čl. 178f. st. 2. t. 6 VersVG.

obavešten o povećanju rizika ili pošto je obavešten, ali pre nego što je ugovor raskinuo ili postigao sporazum sa ugovaračem osiguranja o povećanju premije, naknada se smanjuje između plaćenih premija i premija koje je trebalo platiti prema povećanom riziku.³⁶⁷

Osim u slučaju namernog povećanja rizika, ukoliko dođe do prestanka ugovora, osiguravač ima obavezu da ugovaraču osiguranja vrati plaćenu premiju osiguranja, koja odgovara preostalom vremenu osiguranja. Ugovorom se može predvideti da će se osiguravač odreći prava na smanjenje naknade ukoliko povećanje rizika nema uticaj na nastanak štetnog događaja i nastanak štetnih posledica. Osiguravač može da raskine ugovor samo onda kada je povećanje rizika toliko da ne bi zaključio ugovor da je takvo stanje postojalo u času njegovog zaključenja. Ako ugovor obuhvata više predmeta ili lica a povećanje pogodi samo neke ostaje osiguranje nedirnuto za ostale stvari i lica.³⁶⁸

Zakonske odredbe o povećanju rizika ne primenjuju na osiguranje života i zdravstveno osiguranje ukoliko se zdravstveno stanje osiguranika promeni.³⁶⁹ U našem pravu pravila o povećanju rizika primenjuju se samo ako je osiguranik promenio zanimanje.

U zdravstvenom osiguranju ukoliko je zdravlje pogoršano osiguravač ne može da raskine ugovor zbog povećanja rizika jer je očekivano da se s godinama zdravlje pogoršava i povećava rizik smrti. Zato je razumljivo i da se u obrnutom slučaju, ako se zdravlje poboljša premija ne smanjuje. Ako se promeni zanimanje postoji obaveza na prijavu povećanja rizika i u osiguranju lica.

Ima osnova za to da se odredbe o povećanju rizika ne primene i na osiguranje kredita jer je povećanje opasnosti nešto što se može očekivati i što najčešće dovodi do ostvarenja rizika nevraćanja kredita (bolest, starenje dužnika i sa tim u vezi smanjenje zarade, nezaposlenost).³⁷⁰

³⁶⁷ Čl. 915. ZOO; čl. 1191. PGZS (neizmenjen).

³⁶⁸ Čl. 31. LCAS.

³⁶⁹ Čl. 28 LCAS; čl. 80 LRA.

³⁷⁰ Čl. 81. LRA. Obaveze u vezi povećanja opasnosti ne odnose se na osiguranje života, zdravstveno osiguranje i osiguranje kredita.

Ima slučajeva kad bi primena odredaba o povećanju rizika bila neprimerena konkretnim okolnostima. Iz tog razloga se u nekim pravima posledice povećanja opasnosti ne primenjuju ako povećanje ne utiče na nastanak štetnog događaja i obim njegovih posledica; ako je povećanje u interesu osiguravača; ako je do povećanja došlo iz razloga humanosti; ako se osiguravač izričito ili prećutno odrekao raskida, posebno kada je pismeno obavešten o povećanju, a nije u primerenom roku raskinuo ugovor.³⁷¹ Plaćanje naknade iz osiguranja posle nastanka osiguranog slučaja znači saglasnost osiguravača da održi osiguranje i pored povećanja rizika ako je bio obavešten na bilo koji način pre plaćanja o tom povećanju. Zato se ne može obavezati osiguranik da vrati deo naknade ako se ne utvrdi da li je osiguravač imao saznanje o povećanju rizika pre nego što je naknadio štetu.³⁷²

Međutim, ako osiguravač dokaže da ne bi ni pod kakvim uslovima osigurao povećani rizik njegova obaveza u slučaju nastanka osiguranog slučaja je ograničena na vraćanje naplaćene premije. Ukoliko je ugovarač osiguranja postupao prevarno osiguravač može da odbije izvršenje obaveze. Premija koja je dospela do momenta kada je osiguravač saznao za prevaru mora da se plati sa kamatom.

2.6. Pravo na raskid posle nastanka osiguranog slučaja

U istoriji osiguranja je poznato da je pravo na raskid ugovora posle nastanka osiguranog slučaja bilo pravo samo osiguravača. To mu je davalo mogućnost da prestane da osigurava osiguranike koji nisu savesni, ali i da se oslobodi rizika koji je podcenio.³⁷³ Međutim, to jednostrano pravo u suprotnosti je sa jednakim položajem ugovornih strana i zato nije bilo održivo. Nema razloga koji mogu da opravdaju priznanje ovog prava osiguravaču koji je jača ugovorna strana, a ne i ugovaraču osiguranja. Zato je danas u zakonodavstvu nekih zemalja prihvaćeno da pravo na raskid ugovora posle nastanka osiguranog slučaja ima i osiguranik.³⁷⁴

³⁷¹ Čl 32. LCAS.

³⁷² Civ. 1 re 14.06 1978. RGAT, 1979, str 175, CA s. 44 fn 2.

³⁷³ "Sedamnaest šteta koje su prouzrokovane vozilima osiguranog društva predstavlja legitiman motiv za raskid ugovora", Civ 1 re, 5.06. 1985., RGAT, 1985., s. 542.

³⁷⁴ LCAT priznavao je pravo na raskid ugovora posle osiguranog slučaja samo osiguravaču. Pod pritiskom pravne doktrine to pravo je priznato i osiguraniku. Čl. R 113-10 CA: „Ukoliko osiguravač raskine ugovor u delu koji se

Raskid ugovora o osiguranju ne dozvoljava se u životnim osiguranjima, a kod neživotnih osiguranja pravo na raskid se ne dozvoljava kod ugovora o osiguranju nezgode i zdravstvenom osiguranju.³⁷⁵ U osiguranju građanske odgovornosti dozvoljava se raskid pošto se naknadi šteta oštećenim licima nastalim kao posledica osiguranog slučaja posle koga se raskida ugovor. U nekim pravima zakonom je regulisano u kojim osiguranjima se može jednostrano raskinuti ugovor posle nastanka osiguranog slučaja.³⁷⁶

Ima opravdanja da osiguranik koji je nezadovoljan, posebno u vezi postupanja osiguravača posle nastanka osiguranog slučaja, ima pravo da raskine ugovor i pokriće potraži kod drugog osiguravača.

Ugovori o osiguranju po pravilu sadrže odredbu o pravu osiguravača na raskid posle nastanka osiguranog slučaja. Razlog je u tome što se osiguravač suočava sa pokrićem loših rizika koje nije dobro procenio ili sa osiguranikom koji je imao veliki broj šteta, kod koga je tehnički

odnosi na neku opasnost, osiguraniku se dozvoljava da raskine ceo ugovor“; čl. 111. VVG: „Ukoliko osiguravač posle nastanka osiguranog slučaja prihvati zahtev ugovarača osiguranja ili ga odbaci kao neosnovan, svaka ugovorna strana može ugovor da raskine. To važi i onda kada se o zahtevu trećeg vodi sudski postupak“.

³⁷⁵ Čl. 86. LRA: „Osim u osiguranju života i zdravstvenom osiguranju, u ugovoru se može predvideti pravo na raskid ugovora posle nastanka osiguranog slučaja čije su posledice pokrivena isplatama osiguravača. O raskidu se obaveštava ugovarač osiguranja u prvom mesecu kada su izvršena prva plaćanja od strane osiguravača. Kada osiguravač ostvaruje to pravo ugovarač osiguranja može da raskine druge ugovore koje je kod njega zaključio. Osiguravač može raskinuti ugovor ukoliko su ugovarač osiguranja, osiguranik ili korisnik propustili da izvrše neku obavezu u vezi sa nastalim osiguranim slučajem u nameri da prevare osiguravača“.

³⁷⁶ Pak J., Raskid ugovora o osiguranju u uporednom pravu i Prednertu Građanskog zakonika Srbije, *op. cit.* s. 233. U VVG i VersVG u osiguranju od građanske odgovornosti svaka ugovorna strana ima pravo da raskine ugovor u roku od mesec dana od obeštećenja trećeg lica ili odbacivanja zahteva za obeštećenje ili pak donošenja presude povodom tužbenog zahteva za naknadu štete trećeg oštećenog lica. U osiguranju od grada svaka ugovorna strana može da raskine ugovor, ugovarač osiguranja posle nastanka osiguranog slučaja, a osiguravač po isteku perioda osiguranja. U osiguranju požara svaka ugovorna strana može da raskine ugovor posle nastanka osiguranog slučaja u roku od mesec dana po isteku pregovora o obeštećenju čl. 158., 113. i 96. VVG; čl. 96., 113.; čl. 158., VersVG. U osiguranju pravne zaštite ako osiguravač odbije neosnovano da pruži pravnu zaštitu ugovarač osiguranja može bez roka da raskine ugovor. Raskid je dozvoljen u roku od mesec dana od odbijanja osiguravača. Ako osiguravač potvrdi svoju obavezu za najmanje dva slučaja pravne zaštite u periodu od godinu dana ugovarač osiguranja i osiguravač u roku od mesec dana od potvrđivanja obaveze za drugi ili svaki dalji slučaj pravne zaštite ovlašćeni da raskinu ugovor u roku od mesec dana, (*Allgemeine Bedingungen für die Rechtsschutzversicherung*, ARB, čl. 13).

rezultat (odnos premije i šteta) nepovoljan.³⁷⁷ Pravo na raskid dozvoljava osiguravaču da se oslobodi rizika koji mogu da ugroze njegovo poslovanje. Ta opasnost je posebno izražena kod osiguranja građanske odgovornosti (za štete od proizvoda sa nedostatkom, štete usled zagađivanja životne sredine, štete usled dejstva nuklearne energije) i velikih požarnih rizika, a takođe kada osiguranik postupa zlonamerno. Osiguravač može da raskine ugovor i da ponudi da se zaključi novi ugovor sa oštrijim kluzulama. Pravo na raskid osiguravač ima i kada osiguranik nije odgovoran za štetu. Što se tiče osiguranika on može da raskine sve ugovore koje ima sa osiguravačem koji je koristio klauzulu o raskidu posle osiguranog slučaja u zakonskom koji teče od dana kada je o tome obavestio osiguravača. Ovo pravo može da koristi do isteka ugovora. Ugovarač osiguranja ima pravo da zahteva premiju za nepokriveni period osiguranja.

U nekim pravima raskid ugovora je moguć i u osiguranju od odgovornosti automobilista i osiguranju motornog vozila (kasko). Vožnja u alkoholisanom stanju, oduzimanje ili poništenje vozačke dozvole mogu biti razlog za raskid ugovora.³⁷⁸

U našem pravu osiguravaču i ugovaraču osiguranja ne dozvoljava se da raskinu ugovor posle nastanka osiguranog slučaja. Osiguravač ima, naprotiv, obavezu da kada se dogodi više osiguranih slučajeva, naknadu iz osiguranja isplati u potpunosti bez umanjenja za ranije isplaćene naknade u periodu osiguranja. Ova obaveza očigledno isključuje mogućnost raskida ugovora posle nastanka osiguranog slučaja.³⁷⁹

PEICL sadrži odredbu o pravu na raskid ugovora posle osiguranog slučaja koja vodi podjednako računa o interesu obe ugovorne strane. Odredba ugovora koja predviđa mogućnost raskida ugovora posle nastanka osiguranog slučaja ima dejstvo samo ako obe ugovorne strane

³⁷⁷ Ukoliko je npr. u osiguranju mašina od loma osiguranik više godina imao loš tehnički rezultat (iznos plaćenih šteta veći od naplaćene premije) ili je rizik požara kod osiguranika ostvaren više puta iz uzroka koji nije bilo moguće pouzdano utvrditi. Uslovima osiguranja se ne može predvideti da osiguravač ima pravo da raskine ugovor ako je tehnički rezultat u osiguranju loš i time ugrožena zajednica rizika. Osiguravač bi mogao da zloupotrebi pravo na raskid i da ga zahteva uvek kad mu odgovara.

³⁷⁸ U osiguranju motornih vozila raskid je moguć u slučaju: vožnje u alkoholisanom stanju; sudske odluke o oduzimanju dozvole najmanje od mesec dana i sudske odluke o poništenju dozvole. I u ovom slučaju, ugovarač osiguranja može, u roku od mesec dana od obaveštenja osiguravača o raskidu, da raskine druge ugovore koje ima kod tog osiguravača, čl A 211.1.2 CA.

³⁷⁹ Čl. 925. ZOO; čl. St. 6; čl. 1203 PGZS st. 6. (neizmenjen).

imaju to pravo. To pravo se ne priznaje kod ugovora o osiguranju lica. Odredbe koje predviđaju raskid ugovora moraju biti razumne. Pokriće iz osiguranja prestaje dve nedelje pošto je zahtev stigao drugoj strani. Pravo na raskid se gasi ako se u roku od dva meseca od nastanka sigurnog slučaja ne podnese pismeni zahtiv za raskid ugovor.³⁸⁰

Osiguravač ima interes da ugovor o osiguranju sadrži odredbu o prestanku ugovora posle nastanka osigurnog slučaja i zato se ona često nalazi u ugovorima.³⁸¹ Sa stanovišta osiguranika ona se čini nepravičnom u slučajevima kada osigurani slučaj nastane bez njegove krivice. Međutim, sa stanovišta posla osiguranja ona se čini prihvatljivom. Osiguravač može da zaključi da je rizik veliki i da mogu uslediti drugi događaji koji bi mogli da ugroze njegovu finansijsku stabilnost. Raskid ugovora mu daje mogućnost da utvrdi drugačije uslove pokrića i da odbije osiguranike koji su zlonamerni.³⁸²

U slučaju da ugovor predviđa da osiguravač može da raskine ugovor posle nastanka osigurnog slučaja dejstvo raskida počinje po isteku zakonskog roka koji teče od momenta kada je osiguravač obavestio osiguranika da raskida ugovor. Osiguravač koji je po isteku roka naplatio premiju nema pravo na raskid. On je dužan da vrati premiju za vreme kada nije nosio rizik.³⁸³

Ne zahteva se utvrđivanje konkretnog motiva za raskid ugovora. Zakon to ne zahteva pa je i u sudskoj praksi takav stav iako ima mišljenja da je raskid moguć samo onda kada je zbog ponašanja jedne strane izvršenje ugovora otežano.³⁸⁴

Postavlja se pitanje raskida ugovora kojima se pruža pokriće više rizika (tzv. kombinovano osiguranje). Najpoznatije je kombinovano osiguranje požara koje standardno pokriva osim rizika požara i rizik eksplozije, oluje, poplave, ali i druge rizike zavisno od toga

³⁸⁰ Čl. 2:604 PEICL.

³⁸¹ Čl. R. 113-10 CA.

³⁸² Čl. 96. VVG; čl. 96. VersVG.

³⁸³ Čl. R 113-10 CA.

³⁸⁴ BGH VersicherungsRecht 91, 580, Prölss/Martin, *Versicherungsvertragsgesetz*, izd. 27, Verlag C.H.Beck, München 2004. s. 224.

kako osiguravač svoje „proizvode“ osiguranja prilagođava zahtevima tržišta. Iako rizik građanske odgovornosti tradicionalno nije bio dopunski rizik u osiguranju od rizika požara i drugih opasnosti danas se na tržištu mogu naći uslovi osiguranja koji pored standardnih opasnosti obuhvaćenih rizikom požara osiguravaju i odgovornost osiguravanih kao vlasnika osigurane nepokretnosti.³⁸⁵ S obzirom na njihovu specifičnost na svaki rizik koji je uključen u kombinovano osiguranje požara primenjuju se posebne odredbe uslova koje definišu osigurani rizik i obim osiguravajućeg pokrivača koji pre svega određuju isključenja iz osiguranja. Osiguravač može da raskine neke odredbe ugovora koje se odnose na određenu opasnost, a ne i ceo ugovor. Tako npr. u slučaju ponovljenog sleganja tla osiguravač može da za ubuduće isključi pokriće tog rizika. Nepovoljnost je što je često teško, ako ne i nemoguće, ili skupo za osiguravanih, da nađe drugog osiguravača da pokrije jedan rizik koji se inače daje u okviru kombinovanog osiguranja.

ZOO ne daje mogućnost ugovornim stranama da jednostrano raskinu ugovor posle nastanka osiguranog slučaja. Ugovor se nastavlja osim ako je nastala totalna šteta kada on zbog nestanka predmeta osiguranja prestaje po samom pravu. Takav je i stav redaktora PGZS. Pravo na raskid bi trebalo dozvoliti naročito kada se radi o osiguravnicima koji su zlonamerno postupali posle nastanka osiguranog slučaja ili je osiguravaču potrebno da razmotri uslove osiguranja i premiju za osigurani rizik. Posebnim odredbama zakona trebalo bi posebno regulisati raskid u nekim vrstama osiguranja koja zahtevaju odstupanja od opštih pravila o raskidu koja se odnose na najveći broj osiguranja. Osiguravniku takođe treba dati mogućnost da raskine ugovor ako nije zadovoljan postupanjem osiguravača u izvršavanju osnovne ugovorne obaveze kada nastane osiguran slučaj, ali i da raskine sve ugovore koje ima kod istog osiguravača. Zato bi trebalo prihvatiti rešenje da i osiguravač i osiguravnik imaju pravo da raskinu ugovor posle nastanka osiguranog slučaja pošto su obaveze koje su njegova posledica izvršene.

U obaveznom osiguranju automobilista u nekim pravima osiguravač može da raskine ugovor posle osiguranog slučaja pošto je isplatio naknadu štete trećim oštećenim licima. Imajući

³⁸⁵ Uslovi za osiguranje požara koje se sprovodi na domaćem tržištu osiguranja obuhvata: požar, eksploziju, oluju kao osnovne opasnosti i poplavu, sleganje tla i druge rizike, zavisno od uslova (pojedinih osiguravača) kao opasnosti koje su pokrivene osiguranjem ako je to posebno ugovoreno i za to plaćena premija (dopunske opasnosti).

u vidu činjenicu da je postojanje kontinuiteta ovog osiguranja veoma važno za materijalnu zaštitu žrtava saobraćajnih nezgoda koju obezbeđuje osiguranje mogućnost jednostranog raskida nije prihvatljiva. Raskid ugovor o osiguranju motornih vozila se posebno reguliše u francuskom pravu.³⁸⁶ Osiguravač je dužan da unese u ugovor klauzulu o raskidu ugovora posle osiguranog slučaja. O raskidu se obaveštava ugovarač osiguranja preporučenim pismom to pismo je obaveštenje ako je ono stvarno stiglo osiguraniku. Kada je osiguravač raskinuo ugovor sa dejstvom sutradan od nezgode pošto je odbio da naknadi štetu jer je rizik netačno prijavljen taj raskid nema dejstva ako je osiguravač znao za okolnosti i to se smatra njegovim prećutnim prihvatanjem.³⁸⁷

U nekim osiguranjima početak raskida ugovora može da bude u roku koji je prilagođen prirodi predmeta osiguranja. Tako npr. u osiguranju useva dejstvo raskida je po isteku normalnog perioda žetve.³⁸⁸

Pravila su drugačija ukoliko je ugovarač osiguranja, osiguranik ili korisnik povredio obavezu u vezi sa nastankom osiguranog slučaja u nameri da prevari osiguravača. Pravo na raskid u ovakvom slučaju osiguravač može da koristi pošto je podneo krivičnu prijavu. Osiguravač je dužan da naknadi štetu ugovaraču osiguranja zbog raskida ako je prijava odbačena ili je od nje odustao. Ovo pravo osiguravač može da ostvari bez obzira na to da li je plaćena celokupna naknada.

2.7. Raskid ugovora od strane člana društva za uzajamno osiguranje

Društva za uzajamno osiguranje posluju u interesu svojih članova kao neprofitna i članovi imaju više mogućnosti da utiču na poslovanje društva i da odlučuju o svojim pravima koja imaju kao članovi društva i kao osiguranici.

³⁸⁶ „Osiguravač ima pravo da raskine ugovor i ako se radi o obaveznom osiguranju. Sedamnaest šteta koje su prouzrokovane vozilom oiguranika su legitiman motiv za raskid ugovora“, Civ. 1 re 5. 06. 1985., RGAT 1985. s. 542.

³⁸⁷ Civ. 1re 27. 01 1960 RGAT, 1961 s. 52

³⁸⁸ Čl. 133. LRA.

U francuskom pravu svaki ugovor o reosiguranju kojim jedno društvo za uzajamno osiguranje ustupa jednom ili više društava za reosiguranje svoje rizike u osiguranju imovine i neživotnom osiguranju u srazmeri koja je iznad 90% ukupnog doprinosa naplaćenog za reosigurane rizike mora imati saglasnost skupštine. Član društva može raskinuti ugovor u roku od tri meseca od dana kada je dobio obaveštenje o prihvatanju prenosa rizika od stane skupštine.³⁸⁹ Ako društvo za osiguranje u velikom procentu reosigurava rizike postavlja se pitanje njegove sposobnosti da se bavi poslovima osiguranja. Doprinos koji je naplaćen za osiguranje rizika za koje društvo ima dozvolu prenosi se u istoj meri u kojoj se prenosi rizik i to u suštini znači da neki drugi subjekt, reosiguravač, obezbeđuje osiguravajuću zaštitu. Zato se članu društva dozvoljava da jednostrano raskine ugovor.

Član društva ima i pravo da, ako skupština donese odluku o tome da se fiksni doprinos pretvara u varijabilni, u roku od mesec dana od od dobijanja obaveštenja o tome raskine ugovor. Plaćanje varijabilnog doprinosa znači da član društva prihvata da doplati doprinos u slučaju da društvo nema dovoljno sredstava da izvrši obaveze iz ugovora o osiguranju. Takva izmena obaveza člana društva dozvoljava da on jednostrano raskine ugovor o osiguranju.

2.8. Raskid ugovora koji je zaključen na sporazumno utvrđenu vrednost

Ugovorom o osiguranju vrednost osigurane stvari se može utvrditi sporazumom. U osiguranju nekih stvari teško je u utvrditi stvarnu vrednost (umetnički predmetu, antikviteti) i zakonodavac dozvoljava da se ugovorne strane dogovore o visini sume osiguranja. Kada je vrednost tako ugovorena ne primenjuju se pravila o podosiguranju i nadosiguranju. Međutim, ako se dokaže da je ugovorena vrednost znatno veća od stvarne vrednosti, a za tu razliku ne postoji opravdan razlog, osiguravač će naknaditi štetu do stvarne vrednosti.³⁹⁰ Naš zakonodavac ne predviđa mogućnost da se raskine ugovor ako vrednost stvari izgubi značajni deo vrednosti.

³⁸⁹ Čl. R 322-83.

³⁹⁰ Čl. 925. st. 7. ZOO; čl. 1203. st. 7. PGZS (neizmenjen).

Vrednost se može povećati u toku trajanja ugovora, ali treba stranama ostaviti i mogućnost da raskinu ugovor.³⁹¹

2.9. Raskid ugovora zbog diskriminacije osiguranika

Upotreba pola kao faktora za izračunavanje premije i naknade iz osiguranja ne bi trebalo da utiče na razlike u visini premije ili naknade iz osiguranja, osim ukoliko osiguravač ne dokaže da su odstupanja koje primenjuje zasnovane na preciznim aktuarskim i statističkim proračunima. Nacionalna pripadnost, rasa ili poreklo takođe ne smeju da utiču na obračun premije i naknade iz osiguranja. Ugovorne odredbe kojima se povređuju pravila o jednakom postupanju nisu obavezujuća ni za ugovarača osiguranja ni za osiguranika.

Evropske direktive koje se odnose na zabranu diskriminacije rodne, rasne, nacionalne, ugrađene su u nacionalno zakonodavstvo o ugovoru o osiguranju. U svakom slučaju, trudnoća i materinstvo ne mogu biti razlog za različitu premiju. Odredbe ugovora koje su suprotne ovim zahtevima ne vezuju ugovarača osiguranja ili osiguranika. Ugovor može da se nastavi na osnovu nediskriminatornih odredaba. Međutim, ugovarač osiguranja ima pravo da raskine ugovor u zakonskom roku koji teče od momenta kada je ugovarač osiguranja saznao za diskriminatornu povredu.³⁹²

2.10. Raskid privremenog pokrića

Ukoliko je prihvaćeno privremeno pokriće ono ne može da istekne pre nego što počne pokriće na osnovu ugovora o osiguranju, ili do momenta kada je kandidat primio od osiguravača odluku o odbijanju zahteva za privremenim pokrićem. Ukoliko je privremeno pokriće dato licu

³⁹¹ Čl. 67. LCAL: „Ugovorne strane mogu da se izričito dogovore o vrednosti određenih stvari. Ta vrednost je merodavna osim ako postoji zla namera. Ukoliko stvar osigurana na dogovorenu vrednost izgubi značajni deo svoje vrednosti, svaka od ugovornih strana može da zahteva smanjenje dogovorene vrednosti ili da raskine ugovor“; Čl. 109. LRA.

³⁹² Čl. 1:207 PEICL.

koje ponudu nije dostavilo istom osiguravaču ono može biti dato za kraći period. Takvo pokriće može da raskine svaka ugovorna uz obavezno obaveštenje druge strane u zakonskom roku.³⁹³

2.11. Raskid usled izmene ugovora

Kod ugovora koji se produžavaju iz godine u godinu i višegodišnjih ugovora, odredbe koje omogućavaju osiguravaču da menja visinu premije osiguranja ili druge odredbe ugovora nisu važeće, osim u slučaju da se odredbama predviđa da će se takve izmene primenjivati početkom narednog perioda osiguranja, da će osiguravač najkasnije mesec dana pre isteka tog perioda dostaviti ugovaraču osiguranja o izmenama pismeno obaveštenje i ukoliko obaveštenje o izmenama ne sadrži pouku za ugovarača osiguranja o pravu na raskid ugovora, kao i posledice ukoliko on to svoje pravo ne iskoristi.³⁹⁴

Ugovori o osiguranju sadrže odredbu koja predviđa da je svaka izmena premije ili uslova osiguranja bez dejstva osim ako se predviđa njihova primena od sledećeg periodu osiguranja. Osiguravač je dužan da pošalje pismeno obaveštenje o izmeni najkasnije do isteka ugovora koje sadrži pouku da ugovarač osiguranja može da raskine ugovor i posledicama ako ne iskoristi to svoje pravo.

2.12. Raskid ugovora usled izmenjenih okolnosti posle zaključenja ugovora

U nekim pravima se dozvoljava jednostrani raskid svakoj ugovornoj strani u slučaju promene domicila, profesije, porodičnog statusa ili konačnog prestanka obavljanja profesije. Međutim, raskid nije moguć ukoliko navedene promene nisu u vezi sa osiguranim rizikom.³⁹⁵ Promena profesije može da dovede do raskida ugovora o odgovornosti, ali ne npr. ugovora o

³⁹³ Čl. 2:403 PEICL.

³⁹⁴ Čl. 2:603 PEICL.

³⁹⁵ Osiguranik koji je dao generalnom agentu dokumenta o prestanu aktivnosti i koji nije kasnije platio premiju ugovor o kombinovanom osiguranju profesije je raskinut saglasnošću volja između dve strane bez formalnosti, Civ 1re 13 07. 2005. RGDA 2005; CC K. s. 59)

osiguranju domaćinstva.³⁹⁶ Radi se o okolnostima koje ne moraju da imaju za posledicu povećanje ili smanjenje rizika, ne moraju da otežaju izvršenje ugovora ili da se zbog ne može ostvariti svrha ugovora, pa se ne primenjuje opšte pravilo o raskidu ugovora zbog promenjenih okolnosti.³⁹⁷ ZOO ne predviđa mogućnost ovakvog raskida, a ni u PGZS nije sadržana odredba koja bi predvidela jednostrani raskid iz navedenih razloga. U francuskom pravu, npr. pravo na raskid se odnosi na sve ugovore o osiguranju, izuzev ugovora o osiguranju života i obaveznog osiguranja objekata u izgradnji. Pravo na raskid imaju ugovarač osiguranja i osiguravač. Zahtev o raskidu se šalje preporučenim pismom sa potvrdom o prijemu. Rok je tri meseca računajući od događaja, ukoliko raskid zahteva osiguranik; od dana saznanja za događaj ako potiče od osiguravača. Ugovor prestaje mesec dana posle obaveštenja ugovormika o raskidu. Premija se vraća. Nema naknade štete.³⁹⁸

U praksi su česti slučajevi promene stana ili preseljenja u inostranstvo i to može biti razlog za raskid ugovora. Promena se mora prijaviti osiguravaču. Ugovor se raskida sa danom preseljenja. Zahtev za raskid mora pre preseljenja blagovremeno stići osiguravaču.³⁹⁹ Ako ugovor nije raskinut pokriće se daje za novi stan.

3. Prestanak ugovora u osiguranju života

Ugovori koji se zaključuju na više godine kao osiguranje života često prestaju ranije, pre ugovorenog roka trajanja. U pravu nekih zemalja imperativne odredbe zakona onemogućavaju ugovaraču osiguranja da prestane da plaća premiju i zahteva otkup i redukciju osigurane sume, u drugima je to dozvoljeno na osnovu ugovora i poslovne prakse, a u trećima imperativne odredbe omogućavaju pravo na otkup i smanjenje osigurane sume.

³⁹⁶ Čl. L 113-16. CA.

³⁹⁷ Čl. 133. ZOO.

³⁹⁸ R. 113-6 CA.

³⁹⁹ Prantner C., *op. cit.* s. 9.

3.1. Raskid ugovora o osiguranju života usled otkupa

Pod raskidom ugovora o osiguranju života razume se često otkup ugovora. Ne radi se, međutim o vraćanju premije već matematički izračunatoj otkupnoj vrednosti. Postoji tabela otkupnih vrednosti koja se unosi u polis i iz nje se vidi otkupna vrednost svake godine. Kod rentnog osiguranja koje je (npr. doživotno ili u ugovorom predviđeno vreme) kod koga osiguravač ne izvršava obavezu plaćanjem jednog novčanog iznosa kada nastane osigurani slučaj već plaćanja mesečne rente. Kod raskida ugovora koji predviđa plaćanje rente do kraja života ili do ugovorenog vremena postoji razlika između toga da li je raskid u vreme plaćanja premije ili u fazi plaćanja rente. U vreme plaćanja premije takav ugovor, kao klasični ugovor za slučaj doživljenja ili smrti, biti raskinut. Ako je ugovor u fazi plaćanja rente raskid nije moguć.

Odredbe o raskidu su kao kod klasičnih višegodišnjih ugovora o osiguranju za slučaj smrti i za slučaj doživljenja. Otkupna vrednost se utvrđuje prema aktuelnoj vrednosti prikupljene rezerve umanjenoj za ugovorom predviđen iznos odbitka. Ugovor se ne može raskinuti ako matematička rezerva nije dosegla određenu vrednost. Klauzule o raskidu, kao i svaka odredba koja reguliše prevremeno gašenje ugovora, moraju da budu u ugovoru.

Postoji razlika između nacionalnih pravila koja se odnose na ostvarenje tih prava i njihove posledice. Npr. nastavak osiguranja plaćanjem premije može da se isključi u nekim vrstama osiguranja života posebno u onim koja se odnose na dopunsku penziju. Ovo se pravda opštim interesom koji postoji u vezi penzija. Druga ograničenja se mogu urediti ugovorom. Tako npr. neki nacionalni zakoni zahtevaju da protekne neko vreme pre nego što ugovarač može da zahteva otkupnu vrednost.⁴⁰⁰ Dok drugi zakoni ne maju takvu odredbu, nemački zakon o ugovoru o osiguranju dozvoljava prestanak u bilo koje vreme. Ostavlja se ugovornim stranama da to urede zavisno od otkupne vrednosti koja je dovoljna da se podnese zahtev. Različita nacionalna pravila mogu takođe da odrede obračun otkupne vrednosti. Na visinu otkupne vrednosti utiču troškovi, posebno provizija posredniku osiguranja. Prema nemačkom pravu u prvih pet godina ne može da se odbije više od 20% godišnje tih troškova. Zato je smanjenje sume mnogo niže i rezultira

⁴⁰⁰ U CA dve godine, u ZOO tri godine.

mного većom otkupnom vrednošću na osnovu nemačkog prava nego u pravu drugih država članica koje dozvoljava da se odbiju svi troškovi akvizicije koji su opteretili premiju prve godine.

U osiguranju za slučaj smrti, osim u osiguranju za slučaj smrti do ugovorenog vremena („privremeno“ osiguranje), premija se sastoji od dva elementa, tzv. riziko premije koja odgovara osiguranom riziku, i štedne premije koja predstavlja osnovni izvor matematičke rezerve koju osiguravači moraju da formiraju i koja je namenjena ulaganju. Matematičku rezervu čini deo premije koji se izdvaja u prvim godinama osiguranja kada je ona veća od rizika. Normalno je da se premija povećava srazmerno povećanju rizika smrti. Onima koji zaključuju ovo osiguranje, međutim, više odgovara da im se premija ne povećava već da sve vreme trajanja osiguranja ona bude iste visine. Zato se premija niveliše i prvih godina, kada je rizik smrti manji, znatno je veća od one koja odgovara verovatnoći smrti prema tablicima smrtnosti koje koristi osiguravač. Ono što je naplaćeno kao višak služi da kompenzira manjak premije kasnijih godina kada je rizik znatno veći i kada bi premija morala da bude veća. To znači da je premija u istom iznosu iako se rizik povećava. Ono što je plaćeno prvih godina kao višak je matematička rezerva.

Osiguranje za slučaj doživljenja poznaje takođe matematičku rezervu. Osiguravač mora da zadrži jedan deo godišnje premije u cilju formiranja kapitala koji treba da se isplati osiguraniku kada napuni godine koje su predviđene polisom. Kako osiguranik stari smanjuje se verovatnoća da će dočekati godine kada treba da se isplati osigurana suma. Premija treba prvih godina da bude veća i da se vremenom smanjuje. Da ne bi plaćao veću premiju u prvim godinama, a manju kasnije osiguravač i u ovom osiguranju niveliše premiju. Prvih godina se plaća veća premija jer je verovatnoća doživljenja veća. Taj višak premije prvih godina je matematička rezerva.

Ugovarači imaju potraživanje na matematičku rezervu i mogu da je koriste i pre dospeća obaveze osiguravača samo u osiguranju koje traje do smrti osiguranika (osiguranje “na ceo život”).⁴⁰¹ U ovom osiguranju ugovarač osiguranja može da zahteva otkupnu vrednost

⁴⁰¹ Čl. 954. ZOO.

1. Čl. 954. ZOO; čl. 1235. PGZS: „Na zahtev ugovarača osiguranja života zaključenog na ceo život osiguranika osiguravač je dužan isplatiti mu otkupnu vrednost polise ako su dotle plaćene bar tri godišnje premije“.

2. U polisi moraju biti navedeni uslovi pod kojima ugovarač može zahtevati isplatu njene otkupne vrednosti kao i način kako se ta vrednost izračunava, saglasno uslovima osiguranja. 3. Poverioci ugovarača osiguranja nemaju pravo da zahtevaju otkup, kao ni korisnik osiguranja, ali će otkupna vrednost biti isplaćena korisniku na njegov zahtev ako

matematičke rezerve u kom slučaju ugovor prestaje pre ugovorenog roka. Priznanjem prava na otkup samo u osiguranju za slučaj smrti na ceo život zakonodavac je želeo zaštititi osiguravača od antiselekcije rizika. Ako se npr. zdravlje osiguranika pogorša neposredno pred istek osiguranja za slučaj doživljenja ugovarač osiguranja može da bude u iskušenju da zahteva otkup da ne bi sve izgubio. Da bi se osujetio takav pokušaj otkup je dozvoljen u osiguranju na ceo život gde osiguranici nisu u većoj meri motivisani da zahtevaju otkup. Otkup se koristi u životnim situacijama koje zahtevaju veće izdatke kada pojedinci radije opredele za otkup po pilisi osiguranja života nego da uzimaju kredit kod banke.

Zahtev za otkup koji je osiguravač dužan da prihvati može da podnese samo ugovarač osiguranja (nemaju pravo korisnici, poverioci, zakonski zastupnici). Otkup predstavlja lično pravo ugovarača osiguranja na isplatu sume koja je formirana od premije koju je on plaćao. Međutim, korisnik koga ugovarač ne može opozvati jer je prihvatio da njemu bude isplaćena osigurana suma („neopozivi” korisnik), može da zahteva otkup bez saglasnosti ugovarača osiguranja.⁴⁰² U nekim slučajevima pravo na otkup može da ima i poverilac ugovarača osiguranja. U praksi se dozvoljava da ugovarač prenese pravo na otkup na imenovanog poverioca putem odredbe u aktu o određivanju korisnika. Ako nije drugačije ugovoreno, imenovani poverilac može da zahteva otkup i onda kada pravo na otkup ima korisnik. Tako se postiže efikasnost jemstva koje obezbeđuje polisa osiguranja života. Banke ponekad zahtevaju od klijenata da ih imenuju za korisnike u ugovoru o osiguranju života koji je zaključen radi obezbeđenja potraživanja koje imaju prema njima. Ako je ugovor zaključen od strane lica pod starateljstvom otkup mora da bude odobren od staratelja.

3.2. Prestanak ugovora o osiguranju života usled neplaćanja premije

Ukoliko ugovarač osiguranja prestane da plaća premiju osiguravač kod ugovora koji imaju matematičku rezervu smanjuje iznos osigurane sume. Ugovor ne prestaje i plaćanjem

je određivanje korisnika neopozivo. 4. Izuzetno od prethodnog stava otkup polise može zahtevati poverilac kome je polisa predate u zalogu ako potraživanje radi čijeg je osiguranja data zaloga ne bude namireno o dospelosti.

⁴⁰² U francuskom pravu korisnik može da zahteva otkup samo uz izričitu saglasnost ugovarača. Znači da je ugovarač gospodar ugovora koji je zaključio. Ranije je mogućnost otkupa je bila vezana isključivo za ličnost ugovarača osiguranja (Cass. Com. 25.10. 1994., RGAT 1995, s. 149).

premije može se nastaviti. Osiguravač ima obavezu da o smanjenju obavesti ugovarača osiguranja. Smanjenje osigurane sume (redukcija) je za osiguravača povoljnija od otkupa. Kod smanjenja osiguranje i dalje traje i osiguravač sredstva uplaćene premije koristi za plasman od čega ima koristi. Redukcija sume ne postoji kod osiguranja sa jednokratnom premijom, kod osiguranja kod kojih je obaveza plaćanja premije na osnovu ugovora prestala (npr. sa vremenski ograničenim plaćanjem premije) i riziko osiguranja za slučaj smrti (osiguranja za slučaj smrti bez matematičke rezerve).

Ukoliko nisu plaćene ni tri godišnje premije osiguravač ugovor raskida.⁴⁰³ Kad nema uslova za otkup ugovor se raskida ugovarač osiguranja nema pravo na povraćaj premije i ona nepovratno ostaje osiguravaču.⁴⁰⁴

Sva ova pravila ne primenjuju se kod osiguranja života. Smatra se da je razlog tome činjenica da osiguranje života ima štednju komponentu. Nemaju sva osiguranja tu komponentu (npr. osiguranja kod kojih se ne formira matematička rezerva). Ta specifičnost, tj. štedna komponenta bila je od značaja za pravo na naplatu sudskim putem. Ni jedno osiguranje se ne zaključuje prevashodno zbog štednje već zbog zaštite od rizika. Štednja je dodatna posledica činjenice da je nakupljena sredstva premije potrebno vratiti onome kome pripadaju, ugovaraču osiguranja. Štednja nije osnovni cilj osiguranja života. Obaveza osiguravača nastaje samo ako se ostvari osigurani slučaj (doživljenje, smrt osiguranika). Kod osiguranja za slučaj doživljenja osiguravač nema obavezu ako osiguranik umre pre doživljenja ugovorenog roka. Da je ovo posao štednje prikupljena premija bi trebalo da se vrati. Osiguranje života se zaključuje na život nekog lica tj. na najveću vrednost koja nema cenu. Moralna dimenzija ovog ugovora, posebnost predmeta ne dozvoljava da se prinudnim putem zahteva plaćanje premije. Kod osiguranja koja se zaključuju na kraće vreme (riziko osiguranje) premija se plaća prilikom zaključenja ugovora. Ako je osiguranje zaključeno na vreme duže od tri godine, a premija se ne plati osiguravač raskida ugovor i vraća deo premije, umanjem za troškove. Ako je u međuvremenu nastao osigurani slučaj pre raskida ugovora a posle isteka roka koji je ostavljen radi plaćanja premije osiguravač nije u

⁴⁰³ Čl. 945. st. 2. ZOO; čl. 1226. st. 2. PGZS.

⁴⁰⁴ Čl. 89. LCAS: „Ako je ugovarač osiguranja platio premiju za godinu dana može da odustane od ugovora i ne plaća kasnije premije. O ovome je dužan da obavesti osiguravača pismeno na početku novog perioda osiguranja”.

obavezi. Ukoliko ugovarač osiguranja na poziv osiguravača koji mu mora biti dostavljen preporučenim pismom, ne isplati dospelu dospelu premiju u roku određenom u tom pismu a koji ne može biti kraći od mesec dana računajući od kada mu je pismo uručeno niti to učini neko drugo zainteresovano lice osiguravač može samo ako su do tada plaćene bar tri godišnje premije izjaviti ugovaraču osiguranja da smanjuje osiguranu sumu na iznos otkupa vrednosti osiguranja a u suprotnom da raskida ugovor. Ako se osigurani slučaj dogodio pre raskida ili smanjenja osigurane svote smatra se kao da je osigurana suma smanjena odnosno da je ugovor raskinut, prema tome da li su premije plaćene bar za tri godine ili ne.⁴⁰⁵ Logično je da je pokriven osigurani slučaj nastao u roku koji je ostavljen za plaćanje. Osigurani slučaj nastao po isteku tog roka nije pokriven osiguranjem.

U Opštim uslovima za osiguranje života bliže se reguliše prestanak ugovora. Osiguravač može raskinuti ugovor o osiguranju u slučaju kada je premija plaćena za manje od dve godine, a do tada uplaćenu premiju ne vraća ugovaraču ili izjaviti ugovaraču da smanjuje osiguranu sumu u skladu sa Tabelom smanjenih osiguranih suma (kapitalizacija) ako je premija bila plaćena za najmanje dve godine. U ovom slučaju osiguranje važi sa smanjenom osiguranom sumom bez daljeg plaćanja premije. Ako se osigurani slučaj dogodi pre raskida ugovora, osiguravač je u obavezi da korisniku osiguranja isplati osiguranu sumu, uz uslov da mora biti plaćena dospela premija. Ako se osigurani slučaj dogodi u toku postupka raskida ugovora ili smanjenja osigurane sume, smatra se da je osigurana suma smanjenja odnosno ugovor raskinut, prema tome da li je premija bila plaćena najmanje dve godine ili nije.⁴⁰⁶

Ukoliko je uz osiguranje života zaključeno i dopunsko osiguranje nezgode ili zdravstveno osiguranje na dopunska osiguranja se primenjuju pravila o plaćanju premije koja se odnose na naknadu troškova lečenja i gubitak zarade usled nesposobnosti za rad. Ukoliko su zdravstveno osiguranje i osiguranje nezgode zaključeni na osiguranu sumu, takođe se primenjuju pravila o plaćanju premije koja se primenjuju i na imovinska osiguranja.

⁴⁰⁵ Član 945. st. 2 i 3.

⁴⁰⁶ Opšti uslovi za osiguranje života, „Dunav osiguranje“ a.d.o. Beograd, april 2003, odredbe o plaćanju premije, s. 10.

III Redovni prestanak ugovora o osiguranju

1. Prestanak ugovora ispunjenjem

Ugovor o osiguranju prestaje ispunjenjem ukoliko je osigurani slučaj imao za posledicu nestanak predmeta osiguranja i, po pravilu, iscrpljenjem ugovorene sume pokrića ako nije ugovoreno njeno automatsko obnavljanje u osiguranju od građanske odgovornosti.

Do prestanka ugovora o osiguranju ispunjenjem dolazi isplatom naknade štete, osigurane sume ili izvršenja u potpunosti neke druge ugovorne obaveze osiguravača kada nastane osigurani slučaj (npr. naknada troškova u osiguranju pravne zaštite do ugovorene sume, naknada troškova lečenja u zdravstvenom osiguranju koji su dosegli sumu osiguranja). U slučaju nastanka totalne štete (stvar je uništena ili nestala, npr. motorno vozilo se posle sobračajne nezgode ne može popraviti ili bi troškovi popravke bili veći od vrednosti vozila, stvar je ukradena, zgrada je u požaru uništena) ugovor prestaje plaćanjem naknade štete u visini vrednosti stvari na koju je ona osigurana (tržišna, nabavna, nova, ugovorena) na osnovu koje je utvrđena suma osiguranja.

Suma osiguranja se utvrđuje po osiguranom slučaju. Zakon ne daje definiciju osiguranog slučaja, ostavlja osiguravaču da ga definiše u skladu sa zahtevima koji se moraju ispuniti u pružanju očekivane i legitimne osiguravajuće zaštite.⁴⁰⁷ Ukoliko u periodu osiguranja nastane više osiguranih slučajeva, osiguravač je dužan da izvrši isplate u skladu sa onim što je ugovoreno za svaki osigurani slučaj do ugovorene sume osiguranja, ali najviše do sume koja predstavlja limit njegove obaveze u godini osiguranja.

Ukoliko osigurana stvar bude uništena brzo po zaključenju ugovora i početka osiguravajućeg pokrića ugovarač osiguranja ne može da zahteva povraćaj premije za neiskorišćeno vreme trajanja osiguranja. S obzirom da je ostvaren rizik koji je osiguran, prirodno je da je on pokriven iz premije i vraćanje bi obesmisllilo posao osiguranja i lišilo ugovor njegovog

⁴⁰⁷ Opšti uslovi za osiguranje imovine: „Smatra se da je u osiguranju stvari nastao osigurani slučaj onog trenutka kad je jedna od osiguranih opasnosti iznenada i neočekivano počela da se ostvaruje na osiguranoj stvari i da je oštećuje“, ad Dunav, april 2003. s. 6 (trajanje osiguranja, st. 2).

smisla. Premija je plaćena prilikom zaključenja ugovora radi obezbeđenja pokrića iz osiguranja, bez obzira na to da li će ili ne nastati osigurani slučaj, da li će šteta biti totalna ili delimična u periodu osiguranja. Premija se vraća samo ukoliko nije nastao osigurani slučaj, a ugovor je uz nekih razloga neredovno prestao.⁴⁰⁸

Kada su osigurane pokretne ili nepokretne stvari ugovor ne prestaje zbog ispunjenja u slučaju da je osigurana stvar oštećena. Osiguravač naknađuje troškove opravke stvari radi njenog dovođenja u pređašnje stanje i osiguranje se nastavlja do ugovorene sume osiguranja. Suma se ne smanjuje u iznosu isplaćene delimične naknade štete.

U osiguranju finansijskih gubitaka, potraživanja, osiguranju građanske odgovornosti, zdravstvenom osiguranju ili osiguranju nezgode koje pokriva troškove lečenja i gubitak zarade zbog nesposobnosti za rad, ugovor prestaje ispunjenjem kada je iscrpljena suma osiguranja. U osiguranju građanske odgovornosti, osim ako se radi o odgovornosti koja se odnosi na štete na tuđoj stvari koja se po nekom pravnom osnovu koristi, ne prestaje da postoji predmet osiguranja jer izvor opasnosti građanske odgovornosti ne prestaje prouzrokoivanjem štete drugome. Zato se u ovom osiguranju, u slučaju isplate naknade iz osiguranja do iznosa celokupne sume osiguranja ugovor može nastaviti njenim obnavljanjem. Neograničeno pokriće ne sprečavaju osnovni principi osiguranja imovine jer se u najvećem broju slučajeva unapred ne zna koje mogu biti posledice odgovornosti osiguranika, ali osiguranja bez sume osiguranja se u praksi ne zaključuju. Ugovaraču osiguranja se daje mogućnost da ugovori novu sumu do isteka osiguranja (rekonstitucija sume).

2. Prestanak ugovora o osiguranju usled isteka

U ranijim propisima o ugovoru o osiguranju bila je dozvoljena potpuna sloboda u pogledu utvrđivanja trajanja ugovora o osiguranju. Vremenom su uvedena ograničenja trajanja osiguranja nekih rizika, da bi se u savremenom pravu većine zemalja prihvatilo da se ugovori o osiguranju

⁴⁰⁸ „J. Kullmann, Incertitudes sur l'incertitude dans le contrat d'assurance. L'évanouissement de l'événement aléatoire et la restitution de la prime“, u *Mélanges offerts à Jean-Luc Aubert, Propos sur les obligations et quelques thèmes fondamentaux du droit*, Dalloz 2005, s. 186, Groutel H., *op. cit.*, s. 568, fn. 2.

imovine zaključuju na godinu ili više godina i da se mogu prećutno produžiti. U nekim pravima predviđeno je vreme na koje mogu biti zaključeni ugovori koji se odnose na određene vrste osiguranja.⁴⁰⁹ Neka prava ostavljaju ugovornim stranama da slobodno utvrde trajanje ugovora i u osiguranju imovine i u osiguranju lica.⁴¹⁰ Retke su zemlje koje generalno ograničavaju trajanje ugovora, ali u uporednom pravu ima primera da se ugovor o osiguranju ne može zaključiti na period duži od deset godina, ali se može prećutno produžiti.⁴¹¹ U našem pravu nije predviđeno vremensko ograničenje trajanja ugovora o osiguranju.

Ugovori se zaključuju u najvećem broju slučajeva sa određenim rokom trajanja. Ukoliko osiguravač ne bi znao kad prestaju njegove obaveze delatnost bi bila neizvesna. Svaki pojedinačni ugovor je aleatoran, ali delatnost kao takva nije. Na osnovu statističkih podataka o broju nastalih osiguranih slučajeva i visini isplata po podnetim zahtevima na osnovu ugovora o osiguranju u određenom, sa stanovišta tehnike osiguranja, relevantnom periodu, visini obaveza po pojedinim ugovorima i trajanju ugovora, može se sa dosta sigurnosti obavljati delatnost osiguranja.

⁴⁰⁹ U CA je predviđeno da osiguranje od građanske odgovornosti u vezi izvođenja građevinskih radova traje najmanje koliko i odgovornost kojoj je izložen osiguranik. Kako je odgovornost za stabilnost objekta 10 godina od završetka radova rok isteka je dovoljno određen. Osiguranje od automobilske odgovornosti zaključuje se na godinu dana, a ako se dozvoljava dugoročno osiguranje mora da se obezbedi dokaz o kontinuitetu pokrivača iz osiguranja.

⁴¹⁰ U LCAS i LCAL nema odredbi koje se odnose na trajanje osiguranja.

⁴¹¹ Tako, član 22. LCS predviđa da se u imovinskim osiguranjima trajanje ugovora navodi u polisi, s tim što ugovor ne može trajati duže od deset godina. U ugovoru, međutim, može da bude navedeno da će se produžavati jednom ili više puta za vremenski period koji ne može da bude duži od jedne godine. Svaka od ugovornih strana može da otkáže ugovor uz obaveštenje druge strane pismenim putem, najkasnije dva meseca pre isteka tekuće godine osiguranja. Isto tako, član 51. Zakon o ugovoru o osiguranju Venecuele (Gaceta Oficial N° 5.553 od 12. novembra 2001): „Trajanje ugovora o osiguranju određuju ugovorne strane, a ne može da bude duži od 10 godina. Ukoliko ugovorne strane nisu odredile vreme na koje se ugovor zaključuje, uzeće se kao da je zaključen na jednu godinu. Ukoliko nije drugačije ugovoreno, ugovor se prećutno produžava jednom ili više puta, a svako produženje ne može da traje duže od jedne godine. Podrazumeva se da obnova ugovora ne stvara nov ugovorni odnos, već produženje postojećeg. Prećutno produženje ugovora može da se prekine pismenim obaveštenjem drugoj ugovornoj strani poslatom na poslednju poznatu adresu najkasnije mesec dana pre isteka tekuće godine osiguranja. Izdavanje računa ili prijem polise osiguranja za narednu godinu osiguranja i plaćanje premije osiguranja predstavljaju dokaz o obnovi osiguranja pod istim uslovima pod kojima je ranije zaključeno.

Ugovor o osiguranju se može zaključiti sa rokom trajanja kraćim od godinu dana, za vreme od jedne ili više godina (višegodišnje osiguranja) i na neodređeno vreme tako što se u polisi osiguranja navede vreme dospelosti premije, a ne i istek ugovora. Kada je ugovor zaključen bez navođenja njegovog isteka smatra se da se radi o ugovorima na neodređeno vreme jer ne ističu određenog datuma već mogu trajati sve dok se ne raskinu. Ovi ugovori, koji se nazivaju i dugoročnim (nastavljaju se iz godine u godinu), ipak nisu zaključeni da traju neograničeno jer je svakoj strani ostavljena mogućnosti da raskine ugovor po dospelosti premije, što otklanja opasnost da je ništav zbog neograničenog trajanja.⁴¹² Opšte je pravilo ugovornog prava da se ugovori zaključuju sa određenim ili odredivim trajanjem. Ugovori koji su zaključeni da traju neograničeno vreme nisu dozvoljeni.⁴¹³ U pravnoj teoriji nije jedinstven stav po pitanju mogućnosti da ugovor o osiguranju bude zaključen bez vremenskog ograničenja. Neki autori smatraju da je dozvoljeno da ugovor o osiguranju bude zaključen trajno (npr. dok osiguravač obavlja delatnost) dok drugi smatraju da se opšte pravilo ugovornog prava o zabrani zaključenja ugovora bez roka trajanja odnosi i na ugovor o osiguranju. S obzirom na to da trajanje ugovora ne može biti neizvesno i ugovor o osiguranju, ako je zaključen bez roka trajanja, je ništav.⁴¹⁴

Obaveza osiguravača počinje onog dana koji je u polisi naznačen kao početak osiguranja, ako je do tog dana plaćena premija, ukoliko se drugačije ne ugovori. Ugovor o osiguranju prestaje kad istekne vremenski period na koji je zaključen ili ako nije plaćena premija po dospelosti kod dugoročnih osiguranja. Ukoliko je zakonom ili ugovorom predviđeno prećutno produženje ugovora zaključenog na određeni rok, obaveštenje o isteku ugovora se obavezno šalje ugovaraču osiguranja da bi ga raskinuo ako ne želi njegovo produženje. Pismeno obaveštenje je potrebno da bi se otklonile nesporazumi do kojih može doći zbog produženja osiguranja što osiguranik, koji nije dobro informisan, nije želeo.

Dugoročni ugovori koji se nastavljaju iz godine u godinu prestaju kada se u zakonskom roku pre dospelosti premije obavesti osiguravač o nameri da se ugovor raskine. Od 1. januara

⁴¹² Groutel H., *op. cit.* s. 557.

⁴¹³ Bonnard J., *op. cit.* s. 96.

⁴¹⁴ Groutel H., *op. cit.* s. 558. fn. 7.

2015. godine u Francuskoj se dozvoljava, saglasno Zakonu o potrošačima,⁴¹⁵ da dugoročni ugovor o obaveznom osiguranju automobilista, kombinovanom osiguranju domaćinstva, osiguranju koje se zaključuje kao dopuna uz proizvod ili uslugu (npr. osiguranje mobilnih telefona) ugovarač osiguranja može da raskine u svakom trenutku, posle isteka prve godine osiguranja. Raskid ugovora proizvodi dejstvo mesec dana od dana kada je osiguravač primio obaveštenje o raskidu.⁴¹⁶

U osiguranju imovine najčešće se zaključuju ugovori sa trajanjem od godinu dana u kom slučaju je normalno da taj ugovor prestaje kada istekne vreme na koje je zaključen bez potrebe da se raskine.⁴¹⁷ Opšte je prihvaćeno da se osiguranje života zaključuje na vreme koje je ugovoreno bez mogućnosti prećutnog produženja.⁴¹⁸

⁴¹⁵ JORF n°0065 du 18 mars 2014.

⁴¹⁶ U Francuskoj se nanovijim izmenama propisa o osiguranju predviđa da kod obaveznih osiguranja (automobila), novi osiguravač mora da se stara o kontinuitetu u pokriću između stare i nove polise osiguranja. Ova mogućnost primenjuje se na sve ugovore zaključene posle 1. januara 2015. godine, a kod postojećih ugovora koji se produžavaju iz godine u godinu, počev od naredne godine prećutnog produženja ugovora.

(Izvor: http://www.ffa.fr/sites/jcms/c_33725/fr/la-resiliation-du-contrat-d-assurance-par-l-assure?cc=fp_7202)

⁴¹⁷ Bonnard J., *op. cit.*, 96.

⁴¹⁸ U Belgiji je Zakonom iz 1874. godine bila dozvoljena potpuna sloboda ugovaranja trajanja ugovora, ali ne duže od deset godina. Zakon iz 1987. godine je trajanje ugovora ograničio na tri godine u osiguranju požara i na godinu dana u osiguranju od odgovornosti automobilista i osiguranju pravne zaštite što je prihvaćeno i u Zakonu o osiguranju iz 1992. godine. LRA predviđa da se ugovori zaključuju na godinu dana i da se mogu prećutno produžiti ako nije drugačije ugovoreno. U čl. 85. Zakona je predviđeno da strana koja želi da raskine ugovor može to da učini slanjem preporučenog pisma tri meseca pre isteka ugovora. Ukoliko se ugovor ne raskine prećutno se produžava najviše do jedne godine. Ugovorom se ne može predvideti drugi rok za obaveštenje o nameri da se ugovor raskine. Ugovorne strane mogu raskinuti ugovor od dana zaključenja i početka dejstva protekne više od godinu dana. O ovom raskidu strana mora da obavesti drugu najkasnije tri meseca pre početka dejstva ugovora. Ove odredbe se ne primenjuju na poslove kapitalizacije, ni na ugovore o zdravstvenom osiguranju i osiguranju života. Međutim, bez obzira na trajanje ugovora, ugovarač osiguranja može da raskine ugovor svake godine, bilo po isteku godinu dana od početka dejstva ugovora, bilo na dan dospelosti godišnje premije. Podzakonskim aktom se utvrđuje na osiguranje kojih rizika se navedene odredbe ne primenjuju. Ne mogu se, međutim, isključiti iz primene rizici: građanska odgovornost automobilista; požar (neindustrijski rizici); vanugovorna odgovornost u privatnom životu; individualno osiguranje nezgode; pomoć na putu; pravna zaštita. Navedene odredbe se ne primenjuje na osiguranja, bez obzira koji se rizik osigurava, koja su zaključena sa trajanjem kraćim od godinu dana.

Iako se u praksi najveći broj ugovora o osiguranju zaključuje na godinu dana, nije redak slučaj dugoročnih ugovora koji se zaključuju sa osiguranicima sa kojima se želi trajna poslovna saradnja (npr. za industrijska postrojenja od rizika požara) ili osiguranja kod kojih je važno obezbediti trajno pokriće (npr. obavezna osiguranja). Samim plaćanjem premije ugovor se nastavlja, čime se izbegavaju formalnosti zaključivanja novog ugovora i rizik prekida kontinuiteta pokrića. Privatno zdravstveno osiguranje se po pravilu zaključuje kao dugoročno osiguranje, do kraja života ugovarača osiguranja, jer ovo osiguranje ima i značajnu socijalnu funkciju koja se obezbeđuje kontinuiranim pokrićem na osnovu ugovora koji se iz godine u godinu nastavlja plaćanjem premije o dospelosti. Ugovor se može raskinuti kada ugovarač podnese zahtev za raskid u zakonom predviđenom roku pre isteka godine osiguranja.

U našoj zemlji se obavezno osiguranje automobilista zaključuje na godinu dana jer je vezano za registraciju motornog vozila koja je svake godine. Vozilo ne može da se registruje ako vlasnik vozila nema polisu osiguranja u kojoj je podatak o trajanju osiguranja koje pokriva period registracije. Na vreme kraće od godinu dana mogu se zaključiti osiguranja za vozila sa inostranom registarskom oznakom. Ovo osiguranje je poznato i kao dugoročno, ali vlasnik vozila ne može raskidom ugovora da ostane bez osiguranja, dužan je da obezbedi kontinuitet pokrića. Osiguravač sa kojim je ugovor raskinut dužan je da o tome obavesti nadležni organ.

Trenutak isteka roka trajanja može biti precizno unapred određen, ali može biti i odrediv. Ugovor prestaje ili istekom poslednjeg dana i časa kako je ugovoreno ili nastupanjem nekog događaja ili radnje (to je slučaj u transportnim osiguranjima kada se ugovori da osiguranje prestaje kada roba pređe prag skladišta primaoca u mestu opredeljenja, kada se izvrši iskrcavanje robe u odredišnoj luci i dr).⁴¹⁹

U polisu osiguranja se unosi podatak o godini i danu kada ugovor ističe, a uslovima osiguranja se precizira u kom momentu prestaje obaveza osiguravača (dan, čas).⁴²⁰ Ukoliko nije

⁴¹⁹ Šulejić P., *Pravo osiguranja, op. cit.* s. 227.

⁴²⁰ „Ukoliko drugačije nije ugovoreno, osiguranje počinje u 24 sata dana koji je u polisi označen kao početak osiguranja i prestaje u 24 sata dana koji je u polisi označen kao dan prestanka osiguranja. Ako je u polisi određen samo početak osiguranja, ono se produžava iz godine u godinu sve dok ga koja od ugovorenih strana ne otkaže u predviđenom roku”, čl. 7. Opštih uslova za osiguranje imovine društva za osiguranje “Dunav”, april 2003. g. Prema

naveden dan isteka, ugovorom se predviđa koji je to događaj, odnosno radnja, čijim započinjanjem ili izvršenjem ugovor prestaje da proizvodi dejstvo.⁴²¹ Ugovor prestaje istekom vremena na koje je zaključen, ali proizvodi dejstvo i za budućnost, jer bez obzira što ne mogu da nastanu nove obaveze, već zasnovane moraju da se ispune jer traju sve do zastarelosti. Ukoliko je npr. rizik požara nastao u toku trajanja ugovora pokrivena su i one njegove posledice koje su se manifestovale po isteku ugovora (npr. posle isteka ugovora se utvrdi da je stabilnost osigurnog objekta ugrožena; lekar obavio operaciju u vreme trajanja ugovora, a posle njegovog isteka nastane invaliditet koji je posledica propusta koji je nastao u toku operacije).

ZOO u odredbama o trajanju osiguranja predviđa da ugovor proizvodi svoje dejstvo počev od dvadeset četvrtog časa dana koji je u polisi označen kao dan početka trajanja osiguranja pa sve do svršetka poslednjeg dana roka za koji je osiguranje ugovoreno. Ukoliko je ugovor zaključen na neodređeno vreme, svaka strana može da raskine ugovor sa danom dospelosti premije obavestavajući pismenim putem drugu stranu najkasnije tri meseca pre dospelosti premije. Ako je osiguranje zaključeno na rok duži od pet godina, svaka strana može po proteku ovog roka uz otkazni rok od šest meseci pismeno izjaviti drugoj strani da raskida ugovor. Ugovorom se ne može isključiti pravo svake strane da raskine ugovor na drugačiji način. Ove odredbe ne važe za osiguranje života.⁴²²

2.1. Istek višegodišnjih ugovora

Ugovori zaključeni na više godina sadrže odredbu koja reguliše slučaj njegovog prestanka pre isteka, ako to ugovorne strane žele. Nije retko u praksi da se ugovarač osiguranja predomisli i želi da raskine ugovor jer kod drugog osiguravača može da dobije povoljnije uslove ili iz nekih drugih, za njega važnih razloga. Ovo pravo ima i osiguravač, on npr. može da bude nezadovoljan ponašanjem osiguranika ili da zaključi da su se promenile okolnosti koje su bile važne za

ZOO, ukoliko nije drugačije ugovoreno, ugovor proizvodi dejstvo počev od 24-og časa koji je u polisi označen kao dan početka trajanja osiguranja, pa sve do svršetka poslednjeg dana roka za koji je osiguranje ugovoreno (čl. 922. st. 1 i 2; čl.1198. st. 1 PGZS (neizmenjen)).“

⁴²¹ *Ibidem.*

⁴²² Čl. 922. ZOO; čl. 1199. PGZS.

donošenje odluke da se ugovor zaključi. Raskid je dozvoljen bez obzira na motiv,⁴²³ ali je u praksi retko da se višegodišnji ugovori raskidaju ukoliko za to ne postoje ozbiljni razlozi.

Rok za podnošenje zahteva za raskid predviđen zakonom je relativno dug (dva, tri, šest meseci pre isteka ugovora) jer postoji interes da se ugovori ne raskidaju olako. Kod ugovora koji su zaključeni da traju više godina saradnja osiguravača i osiguranika je sadržajnija nego kod kratkoročnih ugovora. Osiguravač prati sprovođenje mera preventive i često aktivno učestvuje u planiranju i optimalnom sprovođenju tih mera da ne bi došlo do nastanka osiguranog slučaja. Ukoliko se radi o osiguranicima koji imaju posebne službe za upravljanje rizicima osiguravač učestvuje u analizi i proceni rizika, mogućnosti koje ima osiguranik da zadrži ceo ili značajan deo rizika („samoosiguranje“), predlaže proširenje postojećeg osiguravajućeg pokrivača, povećanje suma osiguranja, zaključivanje novih ugovora da bi se obezbedila što bolja osiguravajuća zaštita. Jasno je da ovakvi poslovni odnosi ne bi trebalo da se prekidaju ukoliko za to ne postoje ozbiljni razlozi. Zato se u ostavljenom roku mogu preduzimati i mere da se otklone uzroci koji su doveli do namere da se ugovor raskine.

Kod nekih osiguranja postoji opravdan razlog da se ne dozvoli raskidanje ugovora dok ne prođe više godina (npr. deset godina u osiguranju useva).⁴²⁴

Trajanje ugovora mora da bude jasno navedeno i na polisi i da bude naznačeno iznad potpisa ugovarača osiguranja. Ukoliko nema ove napomene, u francuskom pravu ugovarač

⁴²³ Raskid bez obrazloženja je uobičajen u međunarodnoj praksi osiguranja. Tako, prema zakonu o osiguranju Argentine „svaka koja od ugovornih strana, ugovarač osiguranja, odnosno osiguranik ili osiguravač, mogu da raskinu ugovor bez navođenja razloga“, Mecca R. *op. cit.* s. 87.

⁴²⁴ „Mogućnost koju osiguraniku daje zakon, nezavisno od trajanja koje je ugovoreno, da raskine ugovor po isteku tri godine zatim, po isteku svake godine, ne primenjuje se na osiguranje od rizika grada: kod tog osiguranja, mogućnost za jednu ili drugu stranu da ugovor raskinu postoji posle isteka deset godina. Ukoliko ovo pravo ima osiguravač, to se jasno mora navesti iznad potpisa ugovarača. Ovom zahtevu je udovoljeno ukoliko je navođenje mogućnosti za prestanak ugovora posle isteka deset godina navedeno jasno i nedvosmisleno i kod ugovarača osiguranja ne može da izazove bilo kakvu sumnju“, Civ 1 re, 21.12. 1987: RGAT 1988. s. 21., CA, *op. cit.*, s. 654.

osiguranja može, i kada je drugačije ugovoreno i bez obaveze naknade štete, svake godine da raskine ugovor putem obaveštenja osiguravača uz otkazni rok od najmanje mesec dana.⁴²⁵

PGZS sadrži više predloga u pogledu raskid višegodišnjih ugovora. Prvo, da se zadrži postojeća odredba ZOO po kojoj se ugovor zaključen na vreme duže od pet godina može raskinuti po proteku tog roka uz otkazni rok od šest meseci.⁴²⁶ Predložena alternativa ovom članu ima u vidu rešenje u nekim pravima da se pravo na raskid prizna ako je ugovor zaključen na vreme duže od tri godine: „Ukoliko je osiguranje zaključeno na rok duži od tri godine, svaka strana može raskinuti ugovor obaveštavajući drugu stranu najmanje šest meseci pre isteka ugovorenog roka“.⁴²⁷ Takođe se predlaže da ugovor o osiguranju može da raskine posle svake godine. U prvom predlogu protek roka od pet godina nije uslov da višegodišnji ugovor može da se raskine. *De lege lata*, ugovor zaključen na period kraći od pet godina ne bi mogao da se raskine. Poželjno je da ugovori zaključeni na više godina traju do njihovog isteka. Međutim, ima situacija kada je opravdano da se oni raskinu ranije. Tendencija je u savremenom zakonodavstvu

⁴²⁵ Na osnovu francuskog zakona iz 1972. godine, osiguranik je mogao da raskine ugovor zaključen na više godina svake treće godine, uz obavezu da o tome obavesti osiguravača tri 3 meseca unapred u toku perioda pokrića. Ovo pravo je imao i osiguravač. Posle drugog perioda od tri godine raskid je mogla da zahteva svaka ugovorna strana s tim da obavesti drugu stranu u navedenom roku. Zakon je predviđao posebne rokove za neke vrste osiguranja: u osiguranju od grada (u kome statistika pokazuje određenu periodičnost osiguranih slučajeva što zahteva da se ugovor zaključi na duže vreme da bi bio kompenzovan taj period), raskid je bio moguć po isteku deset godina sa obaveštenjem osiguravača najkasnije tri meseca pre isteka ugovora; ugovori o osiguranju od rizika nezgode na radu, opšte nezgode, invaliditeta ili bolesti mogli su da se raskinu na svakih pet godina sa obaveštenjem od tri meseca; osiguranje automobila se tradicionalno obnavljaju iz godine u godinu putem prećutnog produženja; ugovori o osiguranju života mogli su da se raskinu u svakom trenutku. Ovaj režim je bio značajno izmenjen zakonom iz 1989. godine i sada je postao član L 113-12 CA. Po ovom, članu trajanje ugovora i uslovi raskida su utvrđeni u polisi. Osiguranik ima pravo da raskine ugovor po isteku roka od godinu dana pošto je poslao preporučeno pismo osiguravaču najkasnije dva meseca pre isteka ugovora. Ovo pravilo ne mora da se primenjuje na individualne ugovore o zdravstvenom osiguranju i na pokriće rizika koje osiguravaju druga osim fizičkih lica. Ovaj član se ne primenjuje na ugovore o osiguranju života.

⁴²⁶ Čl. 1199. st. 2. PGZS.

⁴²⁷ Isto u čl. 11. VVG; Čl. 8.st. 2.VersVG: „Ukoliko je ugovarač osiguranja potrošač (u smislu čl. 1. st. 1. Zakona o zaštiti potrošača), a zaključen je ugovor na tri i više godina, on može da raskine ugovor istekom treće godine, odnosno svake naredne godine, uz otkazni rok od mesec dana“; čl. 38. st. 1. LCAL: „Ugovarač osiguranja može da raskine ugovor svake godine o dospeću godišnje premije osiguranja, slanjem preporučenog pisma osiguravaču, najkasnije tri meseca pre tog datuma. Ovo pravo ima i osiguravač. Pravo na raskid svake godine mora da bude navedeno u ugovoru.

da se i ugovori zaključeni na više godina mogu raskinuti već posle godinu dana. Zato su i redaktori PGZS dali više predloga da bi se prihvatilo ono koje bi više odgovaralo od postojećeg. Prilikom utvrđivanja konačnog predloga teksta odredaba GZS koje se odnose na ugovor o osiguranju trebalo bi voditi računa o tome da kod nas ne postoji tradicija tržišnog osiguranja, da je ugovorna disciplina potrebija u uslovima tranzicije sa državnog/društvenog na privatno osiguranje i da bi rešenje o pravu na raskid višegodišnjih ugovora posle svake godine moglo da podstakne nelojalno ponašanje subjekata na tržištu osiguranja. To bi moglo da obezbedi višegodišnje osiguranje koje je vrlo dobar instrument za obezbeđenje kontinuirane osiguravajuće zaštite, posebno za privredna društva koja u osiguranju moraju da imaju trajan oslonac, a u osiguravaču poslovnog partnera na koga mogu stalno da računaju.

Prema drugoj varijanti dodaje se i odredba po kojoj izdavanje i potpisivanje posebnih polisa osiguranja kojima se utvrđuje premija za kraći vremenski period u okviru ugovorenog roka trajanja osiguranja (tzv. obračunske polise), nije od uticaja na postojanje ugovornog odnosa.⁴²⁸ Ovaj predlog je verovatno iznuđen zbog problema u praksi osiguranja. Ne bi čini se, trebalo zakonom objašnjavati nešto je razumljivo i normalno u poslovima osiguranja. Obračunska polisa ne može se smatrati dokazom da ugovor nije zaključen na više godina da bi osiguranik mogao da ga lakše raskine (ukoliko bi se kvalifikovao kao dugoročan ugovor).

U savremenom pravu, ugovor o osiguranju može da bude raskinut ukoliko se ispuni zakonska forma. Obaveštenje o nameri da se ugovor raskine mora da se pošalje najkasnije u zakonom predviđeno vreme pre isteka roka ugovora. Preporučeno pismo je najčešća forma obaveštavanja. Opšte je prihvaćeno da rok o obaveštenju raskida počinje da teče od poštanskog znaka o prijemu na preporučenom pismu.⁴²⁹ U slučaju da se obaveštenje o raskidu ne pošalje u zakonom utvrđenoj formi, ono ne proizvodi pravno dejstvo, a ugovor ostaje na snazi. Međutim, osiguravač može iz razloga poslovne politike da prihvati raskid iako nije sačinjen u propisanoj formi.⁴³⁰ Ukoliko je osiguravač prihvatio zahtev za raskid, on ne može da se protivi isticanjem

⁴²⁸ Čl. 1199. PGZS, II Varijanta.

⁴²⁹ Civ. 1re 7.10 1998., RGDA 1999 s. 611.

⁴³⁰ Calero S., *op. cit.* s. 1802.

činjenice da je zahtev poslat običnim, umesto preporučenim pismom.⁴³¹ Prihvatanje zahteva može da se manifestuje i povraćajem dela premije koji se odnosi na period posle raskida ugovora. Ugovorne strane ne zloupotrebljavaju svoje pravo na raskid ukoliko postupe u skladu sa odredbama polise i poštuju predviđeni rok.

Zakasneli zahtev za raskid ugovora je bez dejstva za sledeću godinu osiguranja. Taj zahtev može da se prihvati po isteku sledeće godine osiguranja.⁴³² Ukoliko zakasneli zahtev ne ispunjava uslove forme, ugovor može da se raskine samo na osnovu novog zahteva. Jednostrani zakasneli raskid od strane ugovarača osiguranja smatra se za ponudu za raskid koju osiguravač ne mora da prihvati. Ukoliko je osiguranik poslao npr. zahtev za raskid po proteku dva meseca do isteka godine osiguranja, zakasnio je, pa može da se smatra da se on odnosi na raskid ugovora po isteku sledeće godine osiguranja.

Pored tradicionalne pismene forme obaveštenja o raskidu ugovora, kako bi se išlo u korak sa savremenim tehnologijama, u uporednom pravu ima primera da ugovor može da se raskine i slanjem obaveštenja na svakom trajnom nosaču podataka, a ne samo na papiru, npr. kod ugovora o osiguranju zaključenih na daljinu.⁴³³

Može se primetiti da se u predlozima u PGZS za prevremeni prestanak višegodišnjih ugovora koriste dva pojma: „raskid“ i „otkaz“ ugovora. ZOO koristi pojam raskid, u PGZS u prvom predlogu (da se raskid dozvoli bez obzira koliko je ugovor trajao) koristi se takođe taj pojam, ali u predlozima sadržanim u varijantu I i varijanti II koristi se pojam “otkaz”. Otkaz ugovora je mogućnost koja postoji u slučajevima kada su ispunjeni uslovi da ugovor prestane bez potrebe da se ispuni neka forma. Raskid ugovora zahteva formu koja je predviđena zakonom što je i u PGZS slučaj. Kako u PGZS nema obrazloženja za svaki predlog izmene odredaba ZOO, teško je zaključiti da li je upotreba ovih pojmova slučajna ili opravdana.⁴³⁴

⁴³¹ Civ. 1re, 31. 03. 1998., RGDA 1998 s. 696, 713.

⁴³² Civ. 1re 16. 03. 1994., RGAT, 1994 s. 463.

⁴³³ Čl. 83a. st. 2. LCS: „Jednostrani raskid ugovora od strane ugovarača osiguranja mora da se pošalje u formi obaveštenja na trajnom nosaču podataka, koji je na raspolaganju, kome ima pristup i može da se evidentira od strane osiguravača.

⁴³⁴ U CA čiji je član L 113-12 bio, čini se, uzor za predlog izmene čl. 922. ZOO, koristi se pojam “raskid.”

Predlaže da se pravo na raskid (“otkaz”) drugačije može ugovoriti kod ugovora o osiguranju života. To je pravilo sadržano u ZOO i objašnjava potrebu da se u osiguranju života dozvoli veća autonomija volje ugovornih strana. Kada se radi o osiguranju života, zakonom ne može da se zahteva koliko će ugovor da traje i da li u toku trajanja ugovorne strane mogu da ga raskinu, samo ako su ispunjeni posebni uslovi jer bi se time zadiralo u osnovno pravo svakog čoveka da slobodno odlučuje o onome što je njegova najveća vrednost, a to je njegov život. To je tradicionalno prihvaćeno u ovom osiguranju.

Još jedan predlog sadržan u PGZS je da se pitanje raskida ugovora koje zakluče pravna lica u obavljanju profesionalne delatnosti na rok duži od tri godine u obavljanju profesionalne delatnosti može drugačije urediti. Nije jasno zašto se ovo pravo priznaje samo pravnim licima koja se bave profesionalnom delatnošću, a ne svim pravnim licima koja se bave privrednom delatnošću. Cilj zakonskog regulisanja prestanka višegodišnjih ugovora je da se zaštite potrošači osiguranja, fizičko lice od ugovaranja raskida koji ide u prilog osiguravaču.⁴³⁵ Zbog toga bi pravo na raskid posle isteka svake godine trebalo da ima potrošač osiguranja, a da se drugim osiguranicima ostavlja da sami urede prestanak ugovornog odnosa osiguranja koji je zaključen da traje više godina.

Najznačajnija novina u PGZS je u tome da se dozvoli ugovornim stranama veća sloboda ugovaranja, ali i da se zaštite potrošači osiguranja. Imperativna zakonska odredba da se ugovorom ne može isključiti pravo svake strane da raskine ugovor na način koji je predviđen⁴³⁶ nije u skladu sa potrebom da se ugovornim stranama dozvoli da uređuju svoje ugovorne odnose u interesu koji one prepoznaju, a koji nije suprotan javnom interesu. Ovaj interes ne može da bude povređen većom slobodom ugovaranja u privrednim poslovima, a može ukoliko je reč o fizičkim licima koja u imovinskim osiguranjima mogu biti “žrtve” jače ugovorne strane, osiguravača koji ima interes da ugovor duže traje i da uslovi raskida budu teži. Zato je intervencija zakonodavca u cilju zaštite potrošača, koja je od šireg društvenog značaja, potpuno razumljiva.

⁴³⁵ U CA pravo na raskid višegodišnjeg ugovora po isteku svake godine osiguranja ne mora da se primeni kod ugovora koji se ne zaključuju sa fizičkim licima i individualnih ugovora o zdravstvenom osiguranju (L 113-12 st. 2). Odredbe o pravu na raskid po isteku roka od godinu dana ne primenjuju se na osiguranje života (st. 3).

⁴³⁶ Čl. 922. st 4. ZOO.

2.2. *Prećutno produženje ugovora*⁴³⁷

Kada istekne rok na koji je ugovor zaključen, ugovor prestaje i ima dejstvo samo ukoliko se radi o obavezama koje su nastale za vreme njegovog važenja, a nisu izvršene, do zastarelosti. Odavno je rešen problem sa kojim se susreću ugovarači osiguranja koji ostanu bez pokrića usled prestanka ugovora, što oni često i ne znaju, jer nisu dovoljno pažljivi, nisu dobro informisani ili nisu u stanju da razumeju ugovorne odredbe o trajanju osiguranja i osiguravajućeg pokrića. Iz tog razloga je u uporednom pravu institut prećutnog produženja ugovora o osiguranju posebno regulisan u najboljem interesu ugovarača osiguranja. Zakon daje mogućnosti odustanka od produženja ugovora da on ne bi bio zloupotrebljen od strane osiguravača kome, po prirodi stvari, odgovara da ugovor ne prestane.

Prećutno produženje ugovora u opštem ugovornom pravu, omogućava nastajanje novog ugovora istekom prethodnog u slučaju da ugovorne strane nastavljaju da se ponašaju kao da su i dalje u ugovornom odnosu. Nastavak ugovornog odnosa iako je ugovor prestao je suština prećutnog produženja. Međutim, produženje ugovora o osiguranju ne može da nastane zato što su strane nastavile da se ponašaju kao da raniji ugovor nije prestao. Iz samog ponašanje strana posle isteka roka na koji je ugovor zaključen, plaćanje iste premije i njeno prihvatanje od osiguravača, moglo bi da se zaključi da je njihova zajednička prećutna volja da obnove osiguravajući odnos. Međutim, ne radi se o ponašanju u vreme nastupanja roka isteka ugovora, već kasnije. Zato opšta pravila o prećutnom produženju ugovora ne odgovaraju kada je reč o ugovoru o osiguranju. Ukoliko bi se primenila ova pravila, prećutni nastanak novog ugovora ne bi koincidirao sa istekom prethodnog (novi ugovor bi nastao kada osiguravač prihvati premiju koju je spontano platio osiguranik ili u momentu plaćanja na osnovu zahteva osiguravača da je plati). Iz navedenog bi moglo da se zaključi da se ne radi o stvarnom prećutnom produženju koje pretpostavlja nastanak novog ugovora koji ne koincidira sa istekom roka kada prestaje raniji ugovor.

⁴³⁷ Iako zakonodavac koristi pojam „prećutno produženje“ ugovora o osiguranju, postavlja se pitanje da li on odgovara pravnoj situaciji o kojoj je reč. Naime, kada istekne vreme na koje je ugovor zaključen, do njegovog produženja može doći samo ukoliko je ono ugovorom predviđeno, a kada je unapred predviđeno nije prećutno. Kog drugih obligacionih ugovora, pojam odgovara jer se na osnovu ponašanja ugovornih strana može zaključivati da li je ugovor produžen, Lambert-Faivre Y., *Droit des assurances*, Paris 1977, s. 131.

Posao osiguranja ne dozvoljava prećutni nastanak novog ugovora. Prećutno produženje ne može se izvesti iz ponašanja ugovornih strana već mora biti ugovoreno ili predviđeno zakonom da ne bi bilo diskontinuiteta u pokriću. Saglasnost ugovornih strana na produženje ugovora o osiguranju podrazumeva da ranije zaključen ugovor ostaje na snazi i u tom slučaju ne dolazi do zaključenja novog ugovora. U jednom slučaju, kod tumačenja ugovora o zakupu, Savezni sud Nemačke je stao na stanovište da je ćutanjem ugovornih strana došlo do zaključenja novog ugovora. Naime, nakon isteka perioda na koji je ugovor o zakupu zaključen, odnos između zakupca i zakupodavca nije prestao, nijedna od ugovornih strana u međuvremenu nije izjavila da želi da raskine ugovor u ugovorom predviđenom otkaznom roku, pa je sud dao tumačenje da je ćutanjem došlo do novog ugovornog odnosa koji je po predmetu i sadržini isti kao i po ugovoru koji je istekao.⁴³⁸ Kod ugovora o osiguranju, imajući u vidu pravne posledice koje nastupanju nakon zaključenja ugovora, to nije slučaj. Kada bi se radilo o novom ugovoru postojala bi obaveza ponovnog predugovornog obaveštavanja, na koju ugovorne strane imaju zakonom utvrđenu obavezu prilikom pregovora o zaključenju ugovora o osiguranju, premija koja se plaća za kada se ugovorni odnos nastavi nije prva premija osiguranja, već naredna/sledeća premija osiguranja, na ugovor o osiguranju koji je produžen primenjuju se isti uslovi koji su važili u trenutku zaključenja ugovora o osiguranju, što važi i za uslove osiguranja koji su u međuvremenu izmenjeni, ali se po pravilu primenjuju na nove ugovore o osiguranju. U ovom poslednjem slučaju, eventualna izmena uslova osiguranja koja bi se ticala postojećih ugovora, imala bi za posledicu izmenu ugovora za koju se neophodno obaveštavanje i saglasnost osiguranika.⁴³⁹

U delu francuske pravne doktrine i sudskoj praksi zastupljen je stav da se ne produžava postojeći ugovor već da se rađa novi. Klauzula o prećutnom produženju samo omogućava da se zaključi novi ugovor.⁴⁴⁰ To ima za posledicu npr. da se zakon koji je donet posle zaključenja ugovora i koji se nije na njega primenjivao primenjuje na novi ugovor. Ili, da se kao trenutak

⁴³⁸ BGH v. 16.10.1974, NJW 1975, 40, Beckmann R.M., Matusche Beckmann A., *op. cit.*, s. 366, fn. 110.

⁴³⁹ *Ibidem.*

⁴⁴⁰ “Na dan isteka ugovora o osiguranju koji sadrži klauzulu o prećutnom produženju nastaje novi sporazum koji svoju obaveznu snagu ne crpi iz prvobitnog ugovora čije je trajanje ograničeno, već iz prećutnog sporazuma na osnovu koga je dejstvo ugovora produženo. Klauzula u inicijalnom ugovoru koja je potrebna da bi moglo da dođe do prećutnog produženja stvara samo mogućnost za nastanak novog sporazuma”, (Cass. 1 civ. 2. 12. 2003; RGDA 2004 s. 143).

zaključenja ugovora kod višestrukog osiguranja uzima momenat zaključenja naknadnog, a ne inicijalnog ugovora.⁴⁴¹ Takođe, da se i uslovi za zaključenje ugovora cene u vreme nastanka novog ugovora.

Može se zaključiti da se prećutno produženje ugovora o osiguranju, za razliku od onog koje je poznato u opštem ugovornom pravu, ne izvodi iz ponašanja strana u vreme nastupanja isteka ugovora (nastavljanje izvršenja ugovora), već je dozvoljeno samo ukoliko je ugovoreno ili predviđeno zakonom.⁴⁴² Dok je u opštem pravu trajanje produženog ugovora neodređeno, ugovor o osiguranju ne može da traje duže od godinu dana.⁴⁴³ Svaka strana može jednostrano da raskine ugovor. Dok u opštem pravu prećutno produženje vodi do sukcesije dva ugovora (inicijalni ugovor sa određenim trajanjem i novi ugovor sa neodređenim trajanjem), prećutno produženje ugovora o osiguranju dovodi do neograničene sukcesije ugovora.⁴⁴⁴

Primena pravila o prećutnom produženju je za ugovor o osiguranju od velikog značaja jer obezbeđuje kontinuitet osiguravajućeg pokrića. Nije redak slučaj da onaj ko je zaključio ugovor, ne zna kada ističe pokriće i u uverenju je da ima osiguravajuću zaštitu kada je ona u stvari prestala. Ugovaranjem prećutnog pokrića stiče se sigurnost da do toga neće doći.

Činjenica je da pažljiv ugovarač osiguranja uvek vodi računa o tome da ima pokriće od rizika i zato prati u koje vreme treba da zaključi novi ugovor, odnosno vreme isteka prethodnog. Međutim, kada se zaključuje novi ugovor, do početka njegovog dejstva može doći do praznine u pokriću, bez obzira da je kraćeg ili dužeg trajanja, što je opasno, jer može da se dogodi da upravo u vremenu bez osiguranja nastane osigurani slučaj.

Volja za prestanak prećutnog produženja ugovora u nekim pravima mora da bude iskazana u pismenoj formi. Međutim, u praksi španskih sudova pokazalo se da ovakav zahtev nije potreban ukoliko je to u interesu osiguranika. Osiguravač ne može od ugovarača osiguranja da zahteva neku određenu formalnost u ostvarivanju ovog prava (na primer, slanje preporučenog

⁴⁴¹ Bigot J., *et. al.*: *Traité de droit des assurances*, Tome 3, Le contrat d'assurance, Paris 2002, s. 531.

⁴⁴² Groutel H., *op. cit.* s. 571, fn. 14.

⁴⁴³ Čl. L 113-15 CA.

⁴⁴⁴ Pak J., Raskid ugovora o osiguranju u uporednom pravu i prednacrtu građanskog zakonika Srbije, *op. cit.* s. 230.

pisma), ukoliko je ona za osiguranika nepovoljnija.⁴⁴⁵ Međutim, legitimno je da osiguranik traži od osiguravača pismeno obaveštenje u vezi prećutnog produženja ugovora. Tako, smatraće se važećom ugovorna klauzula kojom se utvrđuje da obaveštenje osiguranika može da bude usmeno. Ukoliko, međutim, takva odredba u ugovoru i ne postoji, ukoliko se dokaže da je ugovarač osiguranja u toku radnog vremena boravio u prostorijama osiguravača ili njegovog zastupnika i oni su zabeležili da je ugovarač osiguranja izjavio da više ne želi produženje ugovora, smatraće se da je ispunjena forma u pogledu obaveštavanja. U praksi sudova, iako ona nije ujednačena, pokazalo se da sudije pretežno stoje na stanovištu da je usmeno obaveštenje punovažno ukoliko ga je moguće dokazati.⁴⁴⁶ Takođe, prihvaćeno je da, ukoliko ugovarač osiguranja i osiguranik nisu isto lice, osiguravač mora da obavesti osiguranika da ugovor nije produžen.⁴⁴⁷

Ukoliko je ugovor zaključen na godinu ili više godina dana on se prećutno produžava na kraju svake godine za novi period od godinu dana.⁴⁴⁸ Ugovornici mogu da se protive tom produženju preporučenim pismom najmanje tri meseca pre isteka ugovora.

Kod ugovora koji se prećutno produžavaju po isteku, bilo uvek, automatski ukoliko nije unapred isključena ta mogućnost, bilo posebnom klauzulom o prećutnom produženju, zakon

⁴⁴⁵ Čl. 2. LCS: „Zakon se primenjuje na ugovore o osiguranju i njegove odredbe su imperativnog karaktera. Smatraće se, međutim, važećim odredbe ugovora koje su povoljnije za osiguranika“.

⁴⁴⁶ Odluka suda u Burgosu (Secc. 3^a), od 17 novembra 1998 (AC 1998,7761), kojom je utvrđeno da je ništavo usmeno obaveštenje dato zastupniku osiguranja od strane ugovarača; suprotno tome, Odluka suda u Leridi (Secc. 2^a), od 19 decembra 1995 (AC 1996, 81) kojom je utvrđeno da je usmeno obaveštenje dato zastupniku osiguranja punovažno. Takođe, presudom suda iz Malage (Secc. 6^a), kojom je utvrđeno da je punovažno usmeno obaveštenje ugovarača osiguranja dato zastupniku osiguravača, koje je ovaj zabeležio na poledini obaveštenja o dospeću godišnje premije osiguranja. Iz presude Vrhovnog suda Španije od 9. decembra 1994. godine (RJ 1994, 9434), „Veće sudija stoji na stanovištu da ne postoji nikakve smetnje za priznavanje pravnih posledica obaveštenja o raskidu ugovora učinjenog usmenim putem, pod uslovom da je ono osiguravaču dato blagovremeno.“ U tom smislu, presude: sud u Madridu (Secc. 9^a), od 20. Oktobra 2000 (JUR 2000, 313019), Navari (Secc. 1^a), od 4. januara 2001 (JUR 2001 96809), Kadiza (Secc. 3^a), od 16. januara 2001 (JUR 2001 114417), Sánchez Calero F., *op. cit.*, s. 433, fn. 34, 35.

⁴⁴⁷ Sánchez Calero F., *ibid.* s. 434.

⁴⁴⁸ U istoriji osiguranja je zabeleženo da je prećutno produženje ugovora trajalo koliko i produženi ugovor. Francuska sudska praksa je imala ovakav stav iako su osiguravaču u uslovima osiguranja ograničavali produženje na godinu dana. Pod pritiskom doktrine i prakse doneta je uredba kojom je prihvaćen taj rok (Dekret od 8 marta 1922., čl. 55). Kasnije je pravilo prihvaćeno i u Zakonu o ugovoru o osiguranju iz 1930. godine (čl. 5), Groutel H., *op. cit.* s. 573, fn. 24.

predviđa mogućnost raskida u propisanoj formi.⁴⁴⁹ Ne bi bilo primereno poslu osiguranja koji je dugoročan da ono što je ugovoreno prilikom zaključenja ugovora traje neograničeno. Naročito u slučaju kada je ugovarač osiguranja fizičko lice. Zato je zakonom zabranjeno da prećutno produženje traje duže od jedne godine.⁴⁵⁰ U starijem zakonodavstvu, klauzula o prećutnom produženju je predviđala da se ugovor produžava na vreme na koje je zaključen i prvobitni ugovor koji je mogao i duže da traje, što nije bilo u interesu osiguranika. Savremeno pravilo o prećutnom produženju ugovora omogućava ugovaraču osiguranja da svake godine raskine ugovor.

Zakonom se zahteva od osiguravača da obavesti osiguranika o prećutnom produženju kod svakog isteka osiguranja. Pravo na raskid mora da se navede u ugovoru. Ugovarač se obaveštava o dospelosti premije i ostavlja mu se rok za raskid koji teče od slanja obaveštenja i ne može biti kraći od zakonom predviđenog roka (najčešće dva meseca). Ukoliko ugovaraču osiguranja nije dostavljeno obaveštenje o dospelosti premije u zakonskom roku on može da odustane od ugovora u svakom momentu računajući od dospelosti premije, a najkasnije istekom poslednjeg dana zakonskog roka.

Osiguranik je dužan da plati deo premije koja se odnosi na period pokriva pre raskida, a osiguravač je dužan da naknadi osiguraniku u zakonskom roku koji teče od dejstva raskida deo premije koji odgovara periodu u kome rizik nije bio pokriven.

ZOO ne reguliše prećutno produženje ugovora o osiguranju, a u PGZS je to učinjeno prihvatanjem pravila koja su poznata u uporednom pravu.⁴⁵¹ Odredbe o prećutnom produženju ugovora sadrže pravila po ugledu na pravo većine zemalja. Ta pravila predviđaju da se može ugovoriti prećutno produženje ugovora. Kada je ugovarač osiguranja fizičko lice, potrošač osiguranja, osiguravač je dužan da ga obavesti najmanje 15 dana pre isteka ugovora o

⁴⁴⁹ Prema CA, prećutno produženje može da se ugovori, čl. L. 113-15-1; LRA pak, dozvoljava automatsko produženje ukoliko nije ugovorom isključen, čl. 85.

⁴⁵⁰ Član 47. LCAS: „Ništava je odredba ugovora kojom se predviđa prećutno produženje ugovora na period duži od jedne godine“. Isto: čl. 11.st.1. VVG; čl. 8. st.1.VersVG; čl. 38. st. 2. LCAL, čl. 17. Zakona o ugovoru o osiguranju Sjedinjenih Država Meksika, DOF, od 31. avgusta 1935. godine (poslednje izmene DOF 4. aprila 2013. godine).

⁴⁵¹ Čl. 1200. PGSZ.

produženju ugovora i ostavi mu rok od 20 dana od slanja obaveštenja da može da odustane od produženja.⁴⁵² Predloženo rešenje predviđa da se prećutno mogu produžiti ugovori koji su zaključeni na određeno vreme i da produženje ne može trajati duže od godinu dana. Po isteku ugovorenog roka trajanja ugovor se prećutno produžava svaki put za godinu dana ukoliko nije ugovoren kraći rok. Ugovaranje kraćeg roka nije predviđeno u stranom pravu jer se nastavlja raniji ugovor što podrazumeva i trajanje tog ugovora. Ugovori zaključeni na kraće vreme su oni kojima se želi zaštita od rizika koji traje ispod godinu dana, pa prećutno produženje nema mnogo smisla (npr. dok traje putovanje). Prećutno produženje ugovora na rok trajanja koji je kraći, značilo bi da se radi o novom ugovoru, a ne o produženju postojećeg ugovora. Predložena mogućnost produženja ugovora na kraći rok je u suprotnosti sa pravilom iz PGZS da se ugovor koji se prećutno produžava ne smatra novim ugovorom već nastavlja da proizvodi dejstvo pod istim uslovima kao i prvobitno zaključen ugovor od momenta produženja, a to podrazumeva i trajanje ugovora.⁴⁵³

Redaktori PGZS koriste pojam „odustanak“ i „raskid“ iako su to različiti pojmovi. Ugovarač može da odustane od ugovora u slučaju da je odustanak predviđen zakonom, kao u slučaju kad nije dobio potrebna obaveštenja o osiguranju prilikom zaključenja ugovora. Pravo na odustanak se ostvaruje u zakonom predviđenom roku. Pravo na jednostrani raskid ugovora može da se ostvari ukoliko su ispunjeni uslovi: da je pravo predviđeno zakonom, da je zahtev drugoj strani podnet u zakonskom roku i u zakonom predviđenoj formi. U PGZS nije predviđen način raskida, kao ni od kog momenta on dejstvuje. To je pitanje koje bi trebalo da se reguliše zakonom, kako se to ne bi ostavilo ugovornim stranama od kojih je jedna, potrošač osiguranja, u slabijoj pregovaračkoj poziciji. Pitanje je značajno zbog toga što je osiguravač dužan da izvrši obavezu iz ugovora samo ukoliko je događaj kojim je ostvaren osigurani rizik nastao u vreme važenja osiguranja. Kada je ugovor produžen, osiguravač ima obavezu za nastale osigurane slučajeve, osim ukoliko je ugovor usled raskida prestao da proizvodi dejstvo. Od kog momenta on prestaje da proizvodi dejstvo potrebno je da se precizira. Nisu retki slučajevi da osiguranik ostane bez naknade iz osiguranja jer je štetni događaj nastao kratko vreme po prestanku

⁴⁵² Ovako glasi i prvi stav člana L 113-15-1 CA.

⁴⁵³ Čl. 1200. st. 5. PGZS.

osiguravajućeg pokrića i iz tog razloga on mora da zna u kom momentu obaveza osiguravača prestaje.

IV Ostali slučajevi prestanka ugovora o osiguranju

Neki slučajevi prestanka ugovora o osiguranju koji nisu obuhvaćeni prethodnim izlaganjem nisu česti u praksi ili su regulisani drugim propisima, a ne zakonom koji reguliše ugovor o osiguranju. Rad čija je tema prestanak ugovora ne bi bio potpun kada se i ovim slučajevima prestanka ugovora o osiguranju ne bi posvetila pažnja.

1. Otudjenje osigurane stvari

Ukoliko ugovarač osiguranja otuđi osiguranu stvar na njegovo mesto dolazi pribavilac stvari na koga prelaze prava i obaveze ugovarača osiguranja.⁴⁵⁴ Otudjenje stvari je jedan od razloga kada prestaje interes ugovarača osiguranja da ugovor postoji. Pošto stvar i dalje postoji, ali je drugo lice je njen vlasnik, zakon dozvoljava da se ugovor prenese na sticaoca.⁴⁵⁵ Nastavak osiguranja je u cilju zaštite pribavioca koji ima interes da stvar bude očuvana. Pravni osnov se zasniva na ideji da je ugovor o osiguranju stvari zaključen *intuitu rei*. Prenos stvari na drugoga ne menja ništa na samoj stvari kao predmetu osiguranja, a rizik ostaje isti. Smatra se da stoga prenos nema uticaj na ugovor o osiguranju.⁴⁵⁶ Promene rizika ipak može da bude jer osiguravač može da ima rezerve prema novom vlasniku stvari. To objašnjava pravo osiguravača da raskine ugovor. Zakon priznaje pravo osiguravaču i pribaviocu osigurane stvari da ugovor raskinu.

⁴⁵⁴ Čl. 12:102 PEICL; Čl. 69. VersVG; CA L 121-10.

⁴⁵⁵ U slučaju prenosa interesa na pribavioca prelaze sva prava i obaveze iz ugovora o osiguranju, u trenutku otudjenja. Kod dobrovoljnih osiguranja opštim uslovima osiguravača može se ugovoriti drugačije. Osiguranik je dužan da pismeno obavesti pribavioca stvari o postojanju ugovora o osiguranju na stvari koja se prenosi. Kada je prenos obavljen, on je dužan da o tome pismeno obavesti osiguravača, odnosno zastupnike osiguravača u roku od petnaest dana. Za dospele premije osiguranja u trenutku izvršenja prenosa, odgovaraće solidarno pribavilac i prethodni vlasnik, a ukoliko je nastupila smrt ovog poslednjeg, njegovi naslednici, čl. 34. LCS.

⁴⁵⁶ Groutel H., *op. cit.* s. 899. fn. 394.

Ugovarač osiguranja obaveštava osiguravača o otuđenju stvari, a ukoliko to ne učini dužan je da plati premiju koja dospeva i posle dana otuđenja.⁴⁵⁷ Ovo pravilo se ne primenjuje ukoliko je ugovor o osiguranju zaključen u korist pribavioca. Pribavilac stvari se smatra osiguranikom od momenta kada mu je rizik vezan za stvar prenet. Zakonska pravila o prelazu ugovora na pribavioca osigurane stvari u nekim pravima se ne primenjuju na prenos stvari putem nasleđivanja i ukoliko se osiguranik ugovarač osiguranja i pribavilac stvari dogovore drugačije. Ugovor o osiguranju prestaje u zakonskom roku koji teče od dana otuđenja ukoliko se ugovarač osiguranja i pribavilac stvari dogovore da se ugovor ne prenosi. Zakon daje osiguravaču i novom vlasniku mogućnost da jednostrano raskinu zaključeni ugovor. Zahtev za raskid se može podneti u zakonskom roku koji teče od otuđenja, odnosno saznanja osiguravača za otuđenje i sticaooca za osiguranje. Rok u kome se može raskinuti ugovor razlikuje se u pravu pojedinih zemalja. U našem pravu otkazni rok je petnaest dana, s tim što su osiguravač i pribavilac osigurane stvari dužni da podnesu otkaz najdalje u roku od trideset dana od saznanja za otuđenje.⁴⁵⁸ Pribavilac stvari zna kada je bilo otuđenje stvari, a ono što mu može biti nepoznato je postojanje osiguranja stvari, pa zbog toga u zakonu treba da se predvidi da za njega rok teče od dana saznanja za postojanje osiguranja.

Osiguravač ima u nekim slučajevima interes da ugovor raskine zbog toga što smatra da je povećan rizik kod novog vlasnika, a pribavilac stvari želi osiguravajuće pokriće koje mu više odgovara od onoga koje je obezbedio raniji vlasnik ili želi da zaključi ugovor kod osiguravača kod koga ima i druga osiguranja.

Zakonska pravila o prelazu ugovora na pribavioca osigurane stvari se odnose na sve ugovore čiji je predmet stvar koja se prenosi, izuzev, u nekim pravima, motornih vozila. U sudskoj praksi se smatra da se ugovor prenosi kada se prenosi i neki drugi predmet osiguranja, a ne samo stvar, npr. osigurano potraživanje.⁴⁵⁹ U osiguranju građanske odgovornosti, otuđenje predmeta postoji kada se stvar ili neki „prenosivi“ izvor opasnosti građanske odgovornosti (stvar

⁴⁵⁷ Čl. 937. st. 4. ZOO; čl. 1215. PGZS (neizmenjen).

⁴⁵⁸ Čl. 937. st. 5. ZOO.

⁴⁵⁹ Ukoliko se u toku važenja ugovora o osiguranju promeni vlasnik motornog vozila, prava i obaveze iz tog ugovora prelaze na novog vlasnika i traju do isteka tekućeg perioda osiguranja, čl. 32. ZOOS-a. Zakon ne dozvoljava da se drugačije ugovori kao što to za druge stvari dozvoljava ZOO.

pre svega) prenosi na drugo lice.⁴⁶⁰ U slučaju otuđenja osigurane stvari, ugovarač osiguranja je dužan da plati premiju, ali je oslobođen te obaveze od momenta kada je obavestio osiguravača o otuđenju preporučenim pismom. Ukoliko je otuđen samo deo osiguranih stvari, za te stvari ugovor prestaje osim ako ne čine zasebnu celinu.⁴⁶¹

ZOO sadrži tradicionalna pravila o pravu osiguravača i pribavioca osigurane stvari na raskid ugovora čije izmene nisu predložene u PGZS. U ZOO se koristi pojam odustanak od osiguranja i otkazni rok s tim što otkazni rok ne može biti duži od trideset dana od saznanja za otuđenje.⁴⁶² U istom članu se navodi da ugovor o osiguranju ne može da se raskine ako je polisa izdata na donosioca ili po naredbi.⁴⁶³ Korišćenje pojmova odustanak, otkaz i raskid u istom članu kao sinonima zbunjuje. Do prestanka ugovora usled otuđenja stvari dolazi sporazumom ugovarača osiguranja i pribavioca stvari ili jednostranim raskidom pribavioca ili osiguravača.

U uporednom pravu pravi se razlika između otuđenja nepokretne i pokretne stvari. U slučaju prodaje nepokretne stvari, osiguranje prestaje po samom pravu u utvrđenom zakonskom roku, posle prenosa stvari na pribavioca. Pokriće prelazi na pribavioca osim ukoliko ovaj nema pokriće po nekom drugom ugovoru. U slučaju prodaje pokretne stvari, osiguranje prestaje po samom pravu od kada osiguraniku nije u posedu stvari osim ako je ugovoren drugi datum.⁴⁶⁴

Promenom vlasnika predmeta osiguranja prava i obaveze iz ugovora o osiguranju prelaze na novog vlasnika. Ukoliko usled prenosa dođe do povećanja rizika, primenjuju se odredbe zakona o obavezama ugovarača osiguranja kada dođe do povećanja opasnosti.⁴⁶⁵

1.1. Otuđenje motornog vozila

U našem pravu, ukoliko se u toku važenja ugovora o osiguranju promeni vlasnik motornog vozila prava i obaveze iz tog ugovora prelaze na novog vlasnika i traju do isteka

⁴⁶⁰ Civ. lre 18.10. 1955. RGAT 1956., s. 131, CA, *op. cit.* s. 85. fn. 2.

⁴⁶¹ Čl. 86. st. 1. LRA; čl. 69. LCAL.

⁴⁶² Čl. 937. st. 5. ZOO; čl. 1215. st. 5. PGZS.

⁴⁶³ Čl. 937. st. 6. ZOO; čl. 1215. st. 6. PGZS.

⁴⁶⁴ Čl. 111. st. 2. LRA.

⁴⁶⁵ Čl. 937. st. 3. ZOO.

tekućeg perioda osiguranja.⁴⁶⁶ Drugačije ne može da se ugovori kao što to za druge stvari dozvoljava ZOO. Obavezan prelaz ugovora na drugog vlasnika vozila motivisan je potrebom da osiguranje od odgovornosti za štete iz upotrebe tog vozila ne bude prekinuto što nije u interesu učesnika u saobraćaju. Kontinuitet može da se obezbedi i drugim sredstvima, a ne obaveznim prelazom ugovora, imajući u vidu potrebu da ugovor o osiguranju bude u interesu svih učesnika u poslu osiguranja od odgovornosti automobilista.

U francuskom pravu posebna pravila se primenjuju na otuđenje motornog vozila i čamaca.⁴⁶⁷ Ovo rešenje zaslužuje posebnu pažnju i moglo bi biti predmet pažnje našeg zakonodavca.

U slučaju otuđenja motornog vozila ugovor o osiguranju je suspendovan po isteku zakonskog roka koji počinje da teče od dana otuđenja. Ista pravila se primenjuju, ukoliko se otuđi više različitih vozila koja pripadaju jednom ugovaraču osiguranja.⁴⁶⁸ Osiguravač može svim sredstvima da dokazuje da je vozilo prodato u momentu nezgode.⁴⁶⁹ S obzirom da je ugovor suspendovan, ugovarač osiguranja i osiguravač mogu da ga raskinu, s tim što drugu stranu moraju da obaveste o toj nameri u zakonskom roku. U slučaju da nije postignut sporazum o ponovnom dejstvu ugovora ili nije podnet zahtev jedne od strana da se ugovor raskine, do raskida dolazi po isteku roka od šest meseci računajući od otuđenja. Ugovarač osiguranja je dužan da obavesti osiguravača preporučenim pismom o otuđenju, a ukoliko tako ne postupi smatraće se da ga nije obavestio.

⁴⁶⁶ Čl. 32. ZOOS-a, čl. 937. st. 1. ZOO.

⁴⁶⁷ Čl. CA L 121-11.

⁴⁶⁸ Civ. 1 re 2.11. 1966, RGAT 1967, s. 336, CA, *op. cit.* s. 88. fn. 1.

⁴⁶⁹ To može da bude biti pismo prodavca kojim ga obaveštava o prodaji. Pismo ne može da se odbaci kao dokaz zato što nije od pribavioca, Civ. 1re 27.11.1970, RGAT 1971 s. 350, CA, *ibid.* 88. fn 4.; ne može se obavezati osiguravač da naknadi štetu koju je prouzrokovao pribavilac vozila jer se ugovoreno osiguranje ranijeg vlasnika nastavlja posle prenosa vozila. On može da se pozove na izjavu prodavca i pribavioca koje su dali odmah posle nezgode na osiguravaču je da dokaže da je vozilo otuđeno ako osporava svoju obavezu na naknadu štete jer je u vreme nezgode osiguranje bilo suspendovano. Ako ugovarač tvrdi da je vozilo bilo pozajmljeno, a ne prodato vozaču, osiguravač, koji odbija da naknadi štetu koja je prouzrokovana u saobraćajnoj nezgodi u kojoj je učestvovalo vozilo u pitanju, treba da dokaže da je do prodaje došlo, Civ. 1 re 5.11 1991, RGAT 1992 s. 99., CA, *ibid.* s. 88. fn 6.

Postavlja se pitanje koji trenutak može da se uzme kao trenutak otuđenja vozila, od koga se primenjuju pravila o suspenziji i raskidu ugovora o osiguranju, u slučaju zadržavanja svojine do isplate kupovne cene. Ukoliko ugovor o prodaju vozila predviđa da će svojina biti preneti po plaćanju ukupne cene, primeniće se klauzula od dana kada je cena isplaćena.⁴⁷⁰

U slučaju prodaje vozila, osiguranje pruža pokriće do isteka drugog dana od otuđenja u 00.00 časova tako da može da dođe do nezlonamernog dvostrukog osiguranja, koje ima stari vlasnik, koji je zaključio ugovor o osiguranju za prodato vozilo i novi vlasnik koji je takođe zaključio osiguranje za isto vozilo, ali se u svakom slučaju ne može isplatiti više od stvarno nastale štete.⁴⁷¹ Ukoliko je zlonamerno prijavljena prodaja do koje nije došlo, žrtva prevare ima pravo da zahteva poništenje ugovora o prodaji zbog zle namere trećeg lica koje se na njega poziva.⁴⁷²

2. Prestanak ugovora usled nestanka ili propasti predmeta osiguranja

U slučaju totalnog uništenja stvari od uzroka koji nije obuhvaćen osiguranjem, osiguravač nema obavezu isplate naknade, ali može da zahteva premiju osiguranja za period do trenutka kada je saznao za propast stvari, a premiju za vreme kada ne nosi rizik dužan je da vrati.⁴⁷³ Ugovor prestaje po samom pravu bez formalnosti i poštovanja predviđenih rokova.

Ukoliko osigurani rizik ne može više da nastane zato što je stvar uništena. Ugovor prestaje kada je osiguravač saznao za tu činjenicu.

⁴⁷⁰ CA, *ibid.* s. 88, fn 2: RGAT 1992, s. 271 Civ. 1re 17.1. 1984, RGAT, 1985, s. 30

⁴⁷¹ Civ. 1re 6. 01. 1969, RGAT 1969, s. 337.

⁴⁷² Kada se utvrdi zla namera, prodaja je ništava i smatra se da nije ni postojala i osiguravač ne može da se pozove na otuđenje osigurane stvari, u smislu propisa koji se primenjuje na otuđenje vozila, Civ. 1 re 21. 02. 1995, RGAT 1995. s. 304. Za valjanost prodaje vozila nije od značaja da li je ugovor o prodaji zaključio vlasnik ili njegov srodnik. Takođe, nije od značaja za valjanost prodaje vozila činjenica da je ugovor o prodaji zaključila kćerka vlasnika vozila koja sa njim živi u zajedničkom domaćinstvu i postupa uz njegovu saglasnost koja je prećutna (s. 88 fn 13, Civ. 1re 20.01. 1998, RGDA 1998, s. 80, CA s. 88. fn. 13.

⁴⁷³ Čl. L. 121-9 CA; čl. Čl. 89. Zakona o ugovoru o osiguranju Meksika; Čl. 561. Zakona R. Čile. U VVG i VersVG nema odredaba o vraćanju premije u slučaju propasti stvari.

Stvar povodom koje je zaključeno osiguranje može da propadne usled nastupanja osiguranog slučaja i kao posledica rizika koji nije pokriven osiguranjem. Ukoliko usled ostvarenja osiguranog rizika stvar koja je predmet osiguranja bude uništena, ugovor o osiguranju prestaje ispunjenjem.⁴⁷⁴ Ukoliko stvar bude oštećena, osiguranje se nastavlja i to do sume osiguranja koja je ugovorena bez njenog umanjenja za već učinjene isplate.

Odredbe ZOO, kao i zakoni o ugovoru o osiguranju u drugim zemljama, o prestanku ugovora zbog prestanka postojanja predmeta osiguranja imaju u vidu samo stvari. Međutim, i drugi predmeti osiguranja mogu da prestanu da postoje u toku osiguranja. Ukoliko propadne stvar za koju se odgovara i zbog čega je zaključeno osiguranje od odgovornosti; ukoliko osigurano potraživanje prestane da postoji u toku trajanja ugovora, postavlja se pitanje zašto i ovi slučajevi nisu razlog za prestanak ugovora po samom pravu na osnovu zakona. U svim navedenim slučajevima dolazi do prestanka rizika, što se i u teoriji navodi kao razlog prestanka po samom pravu ugovora čiji je predmet stvar. Šta je motiv zakonodavca teško je dokučiti jer ugovor prestaje kada prestane osigurani interes. Tog interesa više nema kada osigurana stvar propadne, ali i kada propadne ili nestane u toku perioda osiguranja drugi predmet osiguranja.

Ukoliko je jednom polisom osigurano više stvari, propast jedne stvari ne dovodi do prestanka ugovora. Ukoliko je stvar propala pre početka dejstva osiguravajućeg pokrića, osiguravač vraća celokupnu premiju, a ukoliko je stvar propala u toku trajanja osiguranja, vraća premiju koja se odnosi na period koji nije pokriven osiguranjem. Ukoliko je osiguranik namerno uništio, stvar osiguravač nije dužan da vrati premiju.⁴⁷⁵ Opšta pravila građanskog prava predviđaju da kada nestane predmet ugovora, ugovor ne može da se izvrši i on se gasi. Kod dvostranih ugovora i onih čiji je predmet individualno određena stvar, smatra se da ugovor nije ni

⁴⁷⁴ Čl. 928. st. 1. ZOO; čl. 1206. st 1. PGZS: „Ako osigurana stvar u vezi sa čijom je upotrebom zaključeno osiguranje od odgovornosti propadne za vreme perioda osiguranja usled nekog događaja koji nije predviđen u polisi, ugovor prestaje da važi dalje, a osiguravač je dužan vratiti ugovaraču osiguranja deo premije srazmerno preostalom vremenu“. Za razliku od pravila u uporednom pravu koja se odnose na svaku osiguranu stvar, u ZOO se govori o osiguranoj stvari u vezi sa čijom je upotrebom zaključeno osiguranje. Neke stvari se osiguravaju iako se ne „upotrebljavaju“ (npr. umetnički predmeti).

⁴⁷⁵ Šulejić P., *Pravo osiguranja, op. cit.* s. 231. fn. 671.

bio zaključen, a njegov prestanak važi i za prošlost. Kod ugovora o osiguranju, međutim, prestaje za budućnost, s tim što osiguravač zadržava deo premije.

Za preostalo vreme posle prestanka ugovora osiguravač je dužan da vrati (nezarađenu) premiju, jer nema osnova da zadrži premiju koja otpada na vreme u kome ne nosi rizik. Stvar može da propadne i kratko vreme posle početka osiguranja i osiguravač bi se zadržavanjem premije neosnovano obogatio.

Ovo pravilo se ne primenjuje u osiguranju života iako i kod ovih osiguranja rizik smrti osiguranika („predmet“ osiguranja) može da nastane iz razloga koji nisu obuhvaćeni osiguranjem (smrt usled događaja koji može da se kvalifikuje kao terorizam i u drugim slučajevima koji nisu pokriveni osiguranjem). ZOO predviđa da, u slučaju samoubistva osiguranika ili smrti u ratnim okolnostima, korisnik osiguranja ima pravo na matematičku rezervu. Ukoliko uslovi ne predviđaju povraćaj matematičke reserve, niti premiju u slučajevima isključene smrti osiguranika, postavlja se pitanje da li osiguravač može da zadrži sredstva koja nisu njegova.⁴⁷⁶

Poseban značaj imaju ugovori koji su zaključeni sa jednokratnim plaćanjem premije, unapred za celokupni period osiguranja. Ukoliko smrt osiguranika nastupi znatno pre nastanka obaveze osiguravača na npr. isplatu rente, postavlja se pitanje osnova za zadržavanje premije koja je vrlo visoka.⁴⁷⁷

⁴⁷⁶ Čl. 104. LCAL: „Za slučaj smrti osiguranika usled rizika koji je isključen iz osiguranja osiguravač plaća korisniku otkupnu vrednost, ograničenu na osigurani iznos za slučaj smrti“.

⁴⁷⁷ U jednoj davnoj presudi francuskog suda nije prihvaćen zahtev udovice ugovarača osiguranja koja je bila korisnik da se vrati premija koju je platio suprug koji je kratko vreme po zaključenju ugovora umro. Zahtev se odnosio na premiju koja je pokrivala period posle smrti. Udovici je isplaćena osigurana suma i sud je ispravno zaključio da osiguravač ne vraća premiju kada nastane osigurani slučaj, cass. civ., 19.05. 1947, RGAT, 1947., S. 281, Groutel. H., *op. cit.* s. 895, fn. 380.

3. Prestanak ugovora usled stečaja, likvidacije i smrti ugovarača osiguranja

Zavisno od toga da li je subjekt ugovornog odnosa osiguranja, fizičko ili pravno lice, različita su pravna pravila koja se primenjuju na prestanak ugovora. Pravno lice prestaje stečajem, likvidacijom, spajanjem, pripajanjem i podelom. Kada dođe do statusne promene, ugovori ne prestaju, već se prenose na novog subjekta.

Stečaj organizacija za osiguranje u vreme jugoslovenske netržišne socijalističke privrede nije bio zabeležen.⁴⁷⁸ Država je vodila računa da zajednice osiguranja budu solventne jer je delatnost osiguranja bila od posebnog društvenog značaja. Pored finansiranja preventivnih mera i izvršenja ugovornih obaveza prema osiguranicima, sredstvima osiguranja finansirani su razni infrastrukturni projekti, a država je ta sredstva koristila i kada su nastajali neosigurani katastrofalni rizici. Međutim, prelaskom na tržišnu privredu stečaj društava za osiguranje je opasnost na koju se mora računati. Strog državni nadzor delatnosti osiguranja pre svega je u funkciji sprečavanja pojave finansijske nestabilnosti i usled toga prestanka društava za osiguranje.

3.1. Prestanak ugovora usled smrti ili stečaja ugovarača osiguranja

U slučaju smrti ugovarača osiguranja, osiguranje se nastavlja po samom pravu u korist naslednika koji imaju obaveze koje je imao osiguranik prema osiguravaču u skladu sa ugovorom o osiguranju. Naslednik ima pravo da raskine ugovor u zakonskom roku od dana kada je zahtevao prenos polise na njegovo ime. Ukoliko ima više naslednika, a osiguranje se nastavlja, oni su

⁴⁷⁸ Zakon o osnovama sistema osiguranja imovine i lica iz 1976. godine, predviđao je prvi da zajednica prestaje sa radom i nad njom se sprovodi stečaj ako se merama sanacije ne obezbede sredstva za pokriće obaveza iz osiguranja i sredstva rezervi sigurnosti (čl. 35. st. 2). Svaka republika i autonomna pokrajina u SFRJ je imala svog vodećeg osiguravača, koji je imao monopol na području republike na kojoj je osnovan („Dunav“ u Srbiji, „Croatia“ u Hrvatskoj, „Triglav“ u Sloveniji, „Sarajevo“ u BiH, „Makedonija“ u Makedoniji, „Lovćen“ u Crnoj Gori, „Vojvodina“ u Vojvodini, „Kosovo“ na Kosovu i Metohiji). Svaka republika i pokrajina je vodila računa o tome da zajednica dobro posluje i zato nije poznato ne samo da nije bilo stečaja zajednice osiguranja, već nije zabeleženo da je neka zajednica imala teškoće zbog kojih je trebalo da se sprovedu mere finansijskog oporavka.

solidarno obavezni na plaćanje premije.⁴⁷⁹ Ugovor koji je zaključen *intuitu personae* prestaje posle smrti ugovarača osiguranja po samom pravu.⁴⁸⁰

Ukoliko je nad ugovaračem osiguranja otvoren stečaj, osiguranje se nastavlja u korist mase poverilaca koji postaju dužnici osiguravača za premiju koja je dospela do momenta pokretanja stečaja. Osiguravač i stečajni upravnik imaju pravo da raskinu ugovor.⁴⁸¹ Naknada iz osiguranja ulazi u stečajnu masu.⁴⁸² Osiguravač ima pravo prvenstva na osiguranim stvarima za premiju koja se odnosi na period koji je pokriven osiguranjem, kada je nosio rizik, u nekim pravima ne više od dve godišnje premije. To prvenstvo ima rang odmah posle troškova stečajnog postupka.⁴⁸³ U osiguranju života predstavnici poverilaca mogu da zahtevaju redukciju osigurane sume.

Svaka strana ima pravo da raskine ugovor u zakonskom roku od otvaranja stečajnog postupka. U svakom slučaju, ugovor o osiguranju prestaje danom donošenja rešenja o zaključenju stečajnog, odnosno likvidacionog postupka.

3.2. *Prestanak ugovora zbog stečaja osiguravača*

U slučaju stečaja osiguravača ugovor o osiguranju prestaje, a svaka strana ima pravo na raskid ugovora.⁴⁸⁴ Raskid deluje samo za budućnost, pa stečajnoj masi osiguravača pripada odgovarajući deo premije prema vremenu trajanja osiguranja. Osiguravač ima ista prava prema ugovaraču osiguranja za neplaćenu premiju, kao što ugovarač osiguranja ima na povraćaj dela

⁴⁷⁹ Čl. 57. LCAL: „U slučaju prenosa osiguranog interesa posle smrti, prava i obaveze iz ugovora se prenose na novog nosioca interesa. Kako osiguravač, tako i novi nosilac interesa može da raskine ugovor; čl. 55. LCAS: „U slučaju prelaska osiguranog interesa posle smrti ugovarača osiguranja, prava i obaveze iz ugovora o osiguranju prenose se na novog titulara tog interesa. Međutim, novi titular osiguranog interesa i osiguravač mogu da raskinu ugovor”.

⁴⁸⁰ Čl. 100. LRA; čl. 58. LCAL.

⁴⁸¹ Čl. 43. LCAL: „Osiguravač ima pravo na raskid najranije tri meseca pose otvaranja stečaja i mora o nameri da raskine ugovor sledećeg meseca po isteku tog roka. Stečajni upravnik najranije tri meseca po otvaranju stečaja. Ova pravila se ne odnose na osiguranje lica.”

⁴⁸² Čl. 923. ZOO; čl. 113. LRA.

⁴⁸³ Čl. 114. LRA.

⁴⁸⁴ Čl. 1201. PGZS.

premije u vremenu posle raskida ugovora kada osiguravač ne nosi rizik. Potraživanja ugovarača osiguranja u vezi osiguranih slučajeva koji su nastali pre proglašenja stečaja namiruju se pre ostalih potraživanja. Prebijanje neplaćene premije i dugovane naknade je dozvoljeno.

Danas se u pravu mnogih zemalja priznaje osiguravaču i ugovaraču osiguranja pravo da raskinu ugovor o osiguranju u slučaju stečaja ili likvidacije, ali se to pravo priznaje i stečajnom, odnosno likvidacionom upravniku. Ugovor o osiguranju građanske odgovornosti ne može da se raskine dok se ne namire potraživanja trećih oštećenih lica. Prava iz ugovora o osiguranju prenose se na stečajnog upravnika, odnosno likvidacionog upravnika. Ugovori o osiguranju života mogu da se prenesu na drugo društvo, a naknadu štete iz ugovora o osiguranju imovine koje su zaključili potrošači osiguranja u nekim zemljama isplaćuje poseban fond. Tzv. masovni ugovori ne mogu da se raskinu (oni koje zaključuju lica koja spadaju u kategoriju potrošača osiguranja).⁴⁸⁵

U PGZS su prihvaćena neka rešenja iz uporednog prava, ali ima otvorenih pitanja o kojima bi redaktori trebalo da vode računa. Predlaže se da se ista pravila odnose na stečaj i likvidaciju kao i na osiguravača i ugovarača osiguranja. Za razliku od ZOO prema kome u slučaju stečaja osiguravača ugovor o osiguranju prestaje u roku od trideset dana od otvaranja stečaja, PGZS prihvata pravilo koje je prihvaćeno u savremenom pravu o ugovoru o osiguranju da u slučaju stečaja ugovor o osiguranju prestaje, a ugovornim stranama se ostavlja mogućnost da ugovor raskinu. PGZS u stvari predlaže primenu pravila o uticaju stečaja iz ZOO koje se odnosi na slučaj stečaja ugovarača osiguranja. Ostalo je otvoreno pitanje prava na otkupnu vrednost ugovarača osiguranja života, kada se može raskinuti ugovor o osiguranju građanske odgovornosti, sudbina ugovora u slučaju smrti ugovarača osiguranja, kao i raskid ugovora u slučaju prenosa portfelja.

U PGZS se predlažu izmene utoliko što se pravila odnose ne samo na stečaj već i na likvidaciju ugovornih strana.

⁴⁸⁵ U nekim pravima, ugovarač osiguranja može da traži garanciju da će u toku stečajnog postupka biti ispunjene obaveze osiguravača u stečaju. Ukoliko stečajni upravnik ne garantuje ispunjenje obaveze u roku od pet dana od dana postavljenog zahteva, ugovor o osiguranju prestaje, čl. 540. Zakona R. Čile.

Međutim, predlaže se i alternativa po kojoj u slučaju stečaja ili likvidacije jedne od strana ugovornica, svaka strana može da raskine ugovor, ali ne pre isteka trideset dana od otvaranja stečaja ili likvidacije (ili: trideset dana od dana kada je saznala za otvaranje stečaja ili likvidacije). U svakom slučaju, ugovor o osiguranju prestaje danom donošenja rešenja o zaključenju stečajnog (likvidacionog) postupka. U slučaju raskida ugovora dejstvo raskida se proteže samo na budućnost. Stečajnoj masi ugovornika pripada odgovarajući deo premije prema vremenu trajanja osiguranja.⁴⁸⁶ Ovo rešenje je pod uticajem regulisanja ove materije u uporednom pravu. Redaktori PGZS nemaju u vidu pravo ugovarača osiguranja u slučaju raskida ugovora na isplatu otkupne vrednosti kod ugovarača koji su zaključili osiguranje za slučaj smrti na ceo život.⁴⁸⁷ U uporednom pravu, u slučaju raskida ugovora, ugovaraču osiguranja se priznaje pravo na naknadu iz osiguranja i na otkupnu vrednost.

3.3. Prenos portfelja⁴⁸⁸

Delatnost osiguranja čiji je cilj dugoročna zaštita osiguranika posebno je osetljiva na stečaj osiguravača čije posledice mogu materijalno da ugroze veliki broj osiguranika, posebno onih koji su zaključili ugovore o osiguranju života ili dobrovoljno zdravstveno osiguranje. Da bi se to sprečilo, ili ublažile posledice osiguravača kome preta nesolventnost, koristi se instrument poznat kao „prenos portfelja“, odnosno prenosa ugovora koje je zaključio jedan osiguravač na drugog osiguravača koji prenos prihvata. Do prenosa portfelja dolazi i ugovorom između dva društva za osiguranje, na osnovu odluke organa za nadzor u slučajevima primene mere nadzora usled nezakonitog postupanja i postupanja suprotnog pravilima struke kao i u slučaju kada je nad osiguravačem pokrenut stečajni postupak. Prenos portfelja se reguliše zakonom o ugovoru o osiguranju ili zakonom koji reguliše statusna pitanja društava za osiguranje.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Čl. 1201. PGZS.

⁴⁸⁷ Čl. 37. LCAS: „Ako je nad osiguravačem otvoren stečaj, ugovori prestaju po isteku četiri nedelje od pokretanja stečaja. Ugovarač osiguranja može da zahteva povraćaj premije za period kada osiguravač nije nosio rizik i zahtev za isplatu otkupne vrednosti. Ukoliko ugovarač osiguranja ima zahtev za isplatu naknade, može da bira između te isplate i zahteva za povraćaj premije ili isplatu otkupne vrednosti. U svakom slučaju ima pravo na naknadu štete”.

⁴⁸⁸ Portfelj čini skup ugovora o osiguranju koje je zaključilo društvo za osiguranje. Govori se o ukupnom portfelju kada se misli na sve zaključene ugovore, ili na portfelj u pojedinim grupama ili vrstama osiguranja. Veličina portfelja (broj ugovora) je pokazatelj veličine i snage jednog društva za osiguranje.

⁴⁸⁹ Čl. 222-226 ZOS; čl. L 324-1 st. 7 CA.

U pogledu regulisanja materije prenosa portfelja u našem pravu postoje razne nedoumice. ZOO ne reguliše ovo pitanje, a ZOS samo ukoliko se tiče prenosa na osnovu ugovora ili prenosa u vezi primene mera nadzora. Na prenos portfelja u toku stečaja osiguravača primenjuje se zakon o Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje.⁴⁹⁰

Društvo za osiguranje po dobijanju dozvole Narodne banke Srbije može da prenese na osnovu ugovora ceo portfelj ili deo portfelja na jedno ili više društava za osiguranje. Društvo za osiguranje koje prenosi portfelj je dužno da obavesti ugovarače osiguranja čiji su ugovori obuhvaćeni prenosom o društvu koje je preuzelo portfelj i danu kada se mora okončati prenos tog portfelja. Ugovarač osiguranja može da raskine ugovor o osiguranju putem obaveštavanja društva koje je preuzelo portfelj.⁴⁹¹ Ugovarači neživotnog osiguranja koji su raskinuli ugovor imaju pravo na deo premije za vreme koje nije pokriveno osiguranjem. Ugovarači osiguranja života imaju pravo na matematičku rezervu koja se obračunava na dan prenosa portfelja ukoliko postoje sredstva kojima može taj iznos da se pokrije.

Ukoliko se ugovor o osiguranju nastavlja, društvo za osiguranje koje je preuzelo portfelj postaje ugovorna strana sa svim pravima i obavezama koje proizilaze iz prenetog ugovora. Ranije društvo, koje je prenelo portfelj, oslobađa se obaveza prema ugovaraču osiguranja.

Prenos portfelja u toku stečajnog postupka obavlja Agencija za osiguranje depozita primenom pravila koja se inače primenjuju u postupku ugovornog prenosa.⁴⁹² Do prenosa ne može doći ukoliko ne postoji saglasnosti NBS. Ukoliko se ne slaže sa prenosom, ugovarač osiguranja može da raskine ugovor.

4. Prestanak ugovora o kolektivnom osiguranju

Ugovor o kolektivnom osiguranju je specifičan i to se može da se zaključi i iz toga kako on prestaje. Osnovno pitanje koje se postavlja kod ovih ugovora je prestanak ugovora u odnosu

⁴⁹⁰ „Sl. glasnik RS“, br. 14/2015.

⁴⁹¹ Čl. 224. st. 3. i 4. ZOS.

⁴⁹² Petrović Z., Čolović V., *Prenos portfelja osiguranja, Novine i sporna pitanja u primeni zakona o privatizaciji, stečaju i osiguranju*, Beograd 2015, s. 249.

na osiguranika i prestanak kolektivnog ugovora kao takvog. Između osiguravača i osiguranika postoji ugovorni odnos, ali taj odnos postoji i između osiguravača i ugovarača osiguranja. Dvostruki pravni odnos ima za posledicu uspostavljanje složenih pravnih odnosa: između osiguravača i ugovarača osiguranja; ugovarača osiguranja i osiguranika; osiguranika i osiguravača. Poznato da ugovarač osiguranja može da isključi osiguranika (poslodavac kao ugovarač kolektivnog osiguranja, zaposlenog; lekarska komora lekara, svog člana i dr.), pa samim tim prestanje pravna veza između njega i osiguranika koja je uslov da neko lice bude obuhvaćeno kolektivnim ugovorom. Pripadnost grupi koju čine lica koja su u istoj vezi sa ugovaračem osiguranja jedan je od bitnih elemenata ugovora o kolektivnom osiguranju, a prestanak veze je i prestanak prava na korist iz ugovora.⁴⁹³

Ovo isključenje dovodi i do prestanka individualne veze osiguravača i osiguranika. Osim toga, ugovarač osiguranja može da isključi osiguranika iz kolektivnog ugovora ukoliko nije platio premiju.⁴⁹⁴ Postavlja se pitanje da li ta veza može biti prekinuta ukoliko osiguranik nije dao tačne podatke o sebi, koji su od značaja za procenu rizika ili je za ocenu rizika merodavno ono što je izneo ugovarač osiguranja na osnovu saznanja do kojih je došao, odnosno podataka kojima raspolaže o članu. Ukoliko su merodavni podaci koje je dao osiguranik, postavlja se pitanje da li je ništav individualni ugovor osiguranika i osiguravača ili je ništav kolektivni ugovor. Osim toga, da li neplaćanje premije i sankcija zbog neplaćanja može da se primeni ukoliko se ugovarač osiguranja obavezao da plaća premiju, a on je u stvari potražuje od osiguranika. Ukoliko osiguranik ne plati premiju, to ne pogađa osiguravača, već utiče na odnos ugovarača osiguranja i osiguranika. Ako jedan osiguranik da lažne podatke o sebi, koji su od značaja za procenu rizika postavlja se pitanje da li je prihvatljivo da svi pripadnici osigurane grupe budu sankcionisani ako jedan da lažne podatke i da osiguravač zadrži sve naplaćene premije.⁴⁹⁵

Činjenica da su kolektivni ugovori brojni u razvijenim zemljama i doprinose razvoju osiguranja i zaštiti velikog broja građana, posebno posle reformi državnog socijalnog osiguranja, da se tim ugovorima uspostavljaju složeni odnosi između više lica dovelo je do potrebe njihovog

⁴⁹³ Bigot-Gonçalves M., *Les assurances de groupe*, Presses Universitaires d'Aix-Marseille 2009., s. 263.

⁴⁹⁴ U francuskom pravu, veza između osiguranika i osiguravača može da bude prekinuta samo iz dva razloga: ukoliko nije plaćena premija ili je prestala veza između njega i ugovarača osiguranja, čl. L. 141-3 CA.

⁴⁹⁵ Bigot-Gonçalves M., *op. cit.* s. 264.

regulisanja u zakonima o ugovoru o osiguranju u pravu nekih zemalja.⁴⁹⁶ Kod nas ovi ugovori nisu regulisani, ni PGZS im nije posvetio pažnju. Takvo stanje može da ima za posledicu zaključenje ugovora koji nisu u najboljem interesu osiguranika. Preširoka prava ugovarača osiguranja, a nedovoljno zaštićeni osiguravnici na osnovu uslova osiguranja koje utvrđuju osiguravači, izvesno neće doprineti razvoju osiguranja na bazi kolektivnih ugovora.

5. Prestanak ugovora zaključenih na daljinu

Pravo na odustanak je zakonom ili ugovorom uređena mogućnost da se od zaključenog ugovora ili pregovora odustane. Ugovori zaključeni na daljinu mogu da prestanu ukoliko ugovarač osiguranja u zakonom utvrđenom roku, četrnaest dana za neživotna, a trideset dana za životna osiguranja, obavesti osiguravača da odustaje od ugovora. Ovo je savremeno pravo koje je priznato ugovaračima osiguranja koji su fizička lica, potrošači osiguranja.⁴⁹⁷ Rok u kome može da se ostvari pravo na odustanak počinje da teče od dana zaključenja ugovora, osim u osiguranju života kada teče od dana kada je potrošač obavešten o zaključenju ugovora na daljinu, ili od dana kada je potrošač primio uslove osiguranja i prethodna obaveštenja koja moraju da mu se obezbede pre zaključenja ugovora, ili pre nego što je vezan ponudom, a ukoliko su uslovi i obaveštenja dati odmah nakon zaključenja ugovora, period za odustanak počinje da teče od tog datuma.⁴⁹⁸ Rok je duži iz razloga što je preuzimanje rizika kod ove vrste osiguranja specifično, a neretko je potreban i lekarski pregled osiguranika kako bi se rizik pravilno procenio, za šta je potrebno određeno vreme. U slučaju odustanka od ugovora, osiguravač bi u svakom slučaju

⁴⁹⁶ CA ima celo poglavlje koje je posvećeno kolektivnim (grupnim) osiguranjima (poglavljje IV), koja zaključuju, udruženja, banke i drugi privredni subjekti radi obezbeđenja dopunskih penzija, dopunske zdravstvene zaštite, ili olakšavanja dobijanja stambenih i potrošačkih kredita. Zahvaljujući ovoj regulativi, francuska država je uspela da ostane država socijalnog blagostanja i pored reformi državnog osiguranja koje i u ovoj zemlji ograničava davanje.

⁴⁹⁷ Čl. 5a. i čl. 4. i 5. VVG; čl. 6. LCS; čl. 183. Uredbe br. 94-B/98 i čl. 22. st. 3. Uredbe br. 176/95 Portugalije; čl. L. 132-5-1 CA; čl. 2:303 PEICL; član 538. Zakona o ugovoru o osiguranju R. Čile: „Kod ugovora zaključenih na daljinu, ugovarač osiguranja, odnosno osiguranik, može da odustane od ugovora u roku od deset dana od dana kada je primio polis osiguranja, bez navođenja razloga za odustanak i ima pravo na povrat uplaćene premije osiguranja. Ovo pravo neće moći da se ostvari ukoliko je u međuvremenu došlo do raskida ugovora, ili je ugovor zaključen na period kraći od navedenog roka“.

⁴⁹⁸ Čl. 6. st. 1. Direktive 2002/65/EZ.

trebalo da vrati primljenu dokumentaciju u vezi sa navedenim ugovorom. Odredbe direktive o odustanku države članice su ugradile u nacionalna zakonodavstva.⁴⁹⁹

Pravo na odustanak ne primenjuje se na ugovore o osiguranju putovanja ili prtljaga i na druge kratkoročne ugovore sa trajanjem kraćim od mesec dana, na ugovore o osiguranju života vezane za investicioni fond i ugovora o obaveznom osiguranju automobilista. Pravo na odustanak ne postoji ni kada se radi o ugovorima koji su u potpunosti izvršeni od obe strane na izričit zahtev potrošača.⁵⁰⁰

Potrošač koji želi da koristi pravo na odustanak dužan je da o tome obavesti osiguravača u predviđenom roku. Obaveštenje mora biti na papiru ili drugom trajnom nosaču podataka i dostupno primaocu. Pod ovim se podrazumeva i obaveštenje potrošača postavljeno na internet stranicu koji je u tom cilju naveo osiguravač. Uslovima osiguranja može da se predvidi i valjanost obaveštenje telefonom ukoliko postoji saglasnost osiguravača.

U slučaju da je nastao osigurani slučaj i osiguravač izvršio svoju obavezu ima pravo na premiju za tekući period osiguranja.

Gotovo istovetna pravila sadržana u Direktivi o pružanju finansijskih usluga na daljinu sadržana su i u PGZS.⁵⁰¹

U nacionalnim zakonodavstvima država članica EU, predviđeno je da ugovarač osiguranja posle zaključenja ugovora ima pravo da „razmisli“ i da odustane od ugovora. Ovo pravo se vezuje za neizvršenje obaveze osiguravača na informisanje ugovarača osiguranja pre zaključenja ugovora. Pravne posledice ostvarenja prava na odustanak od ugovora su kao kod raskida ugovora. Osiguravač ima pravo na premiju za vreme za koje je nosio rizik.⁵⁰²

⁴⁹⁹ Npr. čl. 62-3. LCAL.

⁵⁰⁰ Čl. 6. st. 2. Direktive 2002/65/EZ, čl. 5. LRA.

⁵⁰¹ Čl. 1177. PGZS.

⁵⁰² U VersVG taj rok je u osiguranju života dve nedelje od potpisivanja ugovora. Ugovarač neživotnog osiguranja ima pravo da odustane od ugovora ukoliko osiguravač ne izvrši svoju obavezu na davanje podataka o osiguranju u skladu sa zakonom. I u životnom i neživotnom osiguranju ostvarenje ovog prava ugovarača osiguranja ima za

Zaključna razmatranja

Delatnost osiguranja je po definiciji zaključenje i izvršenje ugovora o osiguranju. Prodaja usluga osiguranja se obavlja putem zaključenja ugovora između društva za osiguranje i onih kojima je potrebna zaštita od raznih rizika. Već je u ranom istorijskom razvoju društvene zajednice potreba za materijalnom sigurnošću njenih članova bila izražena i zadovoljavala se organizovanjem onih koji su izloženi riziku da bi pomogli onima koje rizik pogodi. Značaj kolektivne zaštite od rizika potvrđuje činjenica da su se propisi koji regulišu ugovor o osiguranju pojavili još u srednjem veku i da su se stalno unapređivali u opštem društvenom interesu i interesu građana. U dvadesetom veku osiguranje je postalo najznačajniji oslonac privrednog i opšteg društvenog razvoja. To pokazuje i broj nadnacionalnih akata Evropske unije koji se odnose na delatnost osiguranja. U pogledu statusnih pitanja organizacija koje obavljaju delatnost osiguranja, regulisanja pojedinih osiguranja koja imaju veći savremeni značaj za zaštitu građana donete su brojne direktive koje sadrže pravila koja su ugrađena u zakonodavstvo država članica. Ta pravila su obezbedila nastanak jedinstvenog tržišta osiguranja bez koga nije bio moguć ni nastanak jedinstvenog tržišta EU. Iako se na tome radi decenijama, do usaglašavanja prava država članica EU o ugovoru o osiguranju nije došlo. To ometa razvoj prekograničnih poslova osiguranja jer se na ugovore sa stranim elementom primenjuje pravo koje se razlikuje od države do države. Da bi došlo do primene prava koje odgovara interesima potrošača osiguranja utvrđena su nadnacionalna pravila o sukobu zakona koja odgovaraju potrošačima osiguranja jer za tačku vezivanja, ako nije izabrano merodavno pravo, predviđaju mesto redovnog boravišta i mesto nalaženja rizika. Višedecenijski rad na usaglašavanju prava o ugovoru o osiguranju država članica EU ipak je doveo da izvesnog napretka, doneta su jedinstvena pravila o ugovoru o osiguranju koja države članice nisu obavezne da ugrade u svoje nacionalno zakonodavstvo, već je ostavljeno ugovornicima da se sporazumeju o njihovoj primeni. U slučaju izbora primene jedinstvenih pravila na ugovor o osiguranju ne može se primanjivati pravo neke države članice.

U našoj zemlji na ugovor o osiguranju primenjuje se ZOO. S obzirom da je u toku izrada GZS u ovom radu je učinjen pokušaj da se postojeća pravila sadržana u odredbama ZOO koja se

posledicu odustanak od ugovora sa retroaktivnim dejstvom. Ostaje samo pravo osiguravača na premiju za vreme u kome je nosio rizik.

odnose na zaključenje i prestanak ugovora o osiguranju i njihove izmene i dopune koje se predlažu u PGZS sagledaju u kontekstu savremenog regulisanja u uporednom ugovornom pravu osiguranja i da se predlože izvesna poboljšanja predloženih rešenja. Opravdanje za kritički stav prema nekim rešenjima nalazimo u savremenom zakonodavstvu o ugovoru o osiguranju više zemalja, ne samo evropskih. Širi uporednopravni prikaz može da doprinese da izmene i dopune odredaba ZOO koje se odnose na ugovor o osiguranju budu u većoj meri usaglašene sa savremenim zakonskim regulisanjem ove materije. ZOO je donet davne 1978. godine po ugledu na pravo o ugovoru o osiguranju zemalja sa dugom tradicijom osiguranja. Međutim, neka pravila sadržana u ovom zakonu imaju specifičnosti na šta je uticalo društveno-ekonomsko uređenje u vreme kada je donet. U društvu sa prevalentnom idejom socijalne zaštite vodilo se računa da se u većoj meri štiti interes osiguranika kao slabije strane u ugovoru o osiguranju. Osiguravaču su priznata prava koja su neophodna za normalno obavljanje delatnosti, ali se nastojalo da interesi onih kojima se pruža osiguravajuće pokriće budu zaštićeni u najvećoj mogućoj meri. Protekom vremena i razvojem prava o zaštiti potrošača pokazalo se da zakonom treba još u većoj meri štiti interese potrošača usluga osiguranja. Ugovarač osiguranja koji je potrošač osiguranja treba pružiti posebnu zaštitu kako u toku pregovara radi zaključenja ugovora tako i u toku njegovog trajanja i kad nastane osigurani slučaj.

U PGZS odredbe koje su posvećene ugovoru o osiguranju nisu pretrpele značajnije izmene. One su u najvećoj meri odnose na zaštitu potrošača osiguranja u predugovornoj fazi u skladu sa direktivama EU o zaštiti potrošača, zaključivanju ugovora na daljinu i zaštiti ličnih podataka. Osiguravač se obavezuje da pruži sva potrebna obaveštenja o ugovoru pre njegovog zaključenja, a ukoliko povredi tu obavezu ugovarač osiguranja može da odustane od ugovora bez ikakvih posledica. Takođe se utvrđuju pravila koja se odnose na zaključenje ugovora na daljinu koja se razlikuju značajno od onih koja se primenjuju kada se ugovor zaključuje između prisutnih lica. To su najznačajnije novine. Drugi predlozi nisu od većeg značaja, iako je potrebno u skladu sa rešenjima u savremenom uporednom pravu utvrditi više novih rešenja. Pri tome ne bi trebalo proučavati samo propise razvijenih evropskih zemalja već i drugih koje takođe imaju dugu tradiciju osiguranja.

U radu se razmatra više pitanja koja se postavljaju u vezi zaključenja i izvršenja ugovora o osiguranju koja zaslužuju veću pažnju naše teorije i prakse osiguranja. U savremenom pravu o ugovoru o osiguranju ima novina u pravnom regulisanju odnosa između osiguravača i ugovarača osiguranja koje su redaktori PGZS u manjoj ili većoj meri zanemarili. U radu se ukazuje na ona pitanja zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju koja zaslužuju posebnu pažnju redaktora GZS i kojima bi pravna teorija trebalo više da se bavi.

Jedan od osnovnih uslova za valjanost ugovora o osiguranju je postojanje interesa da ne nastane osigurani slučaj. Treba imati u vidu da je u osiguranju imovine interes na strani ugovarača osiguranja uvek potreban pa i onda kada zaključuje ugovor za račun drugog lica. Kada to ne bi bio slučaj, osiguranje bi moglo da bude špekulativni posao kome nije cilj zaštita od rizika, već sticanje dobiti. U uporednom pravu ne postoje ista rešenja u pogledu osiguranja u kojima se zahteva postojanje interesa, lica koja moraju da imaju interes i u pogledu vremena u kome taj interes treba da postoji. U ZOO je prihvaćeno pravilo koje ima dugu tradiciju u kontinentalnom pravu da interes treba da ima lice koje zaključuje ugovor o osiguranju, a da kod osiguranja za račun drugog lica taj interes mora da ima i to lice u momentu nastanka osiguranog slučaja. U PGZS ova odredba je izmenjena. Predlaže se da ugovor o osiguranju može da zaključi svako lice ili se može zaključiti u korist svakog lica koje ima interes da se ne dogodi osigurani slučaj pošto bi inače pretrpelo neki materijalni gubitak. Iz formulacije predložene odredbe može se zaključiti da interes mora da postoji na strani ugovarača osiguranja i kada ugovor zaključuje za tuđi račun. Međutim, zahtev da ugovor može da se zaključi u korist svakog lica koje ima interes je suvišan jer niko ne može da ostvari pravo na naknadu iz osiguranja ukoliko nema interes u momentu nastanka osiguranog slučaja što je predviđeno u istom članu PGZS. Zato je odredba sadržana u ZOO bolja i ne bi je trebalo menjati.

Zakoni o ugovoru o osiguranju država članica EU sadrže odredbe o osiguranju pravne zaštite koje su preuzete iz posebne direktive koja se odnosi na ovo osiguranje. ZOS predviđa osiguranje pravne zaštite kao posebnu vrstu neživotnog osiguranja što je u skladu sa komunitarnim pravom. Teško je objasniti činjenicu da se u našoj zemlji ovo osiguranje u praksi ne sprovodi. Ako se ima u vidu činjenica da je ono od posebnog značaja za ostvarenje prava na sudsku zaštitu kao jednog od osnovnih prava čoveka, teško je objasniti zašto se to osiguranje ne

nudi na tržištu osiguranja. Ono ima dugu tradiciju i moglo bi bez većih teškoća da se uvede i razvija u interesu građana jer je sudska zaštita mnogima nedostupna. Zakonsko regulisanje ovog osiguranja sigurno bi bilo od značaja za njegov razvoj u našoj zemlji.

Upotreba nekih pojmova u PGZS čini nam se neadekvatnom s obzirom na to da se u našem zakonodavstvu i literaturi tradicionalno koristi odgovarajuća terminologija (npr. osiguravač, a ne osigurač, suma osiguranja umesto svota, premija umesto iznos novca, osiguranik umesto korisnik osiguranja u osiguranju imovine). Ima odredaba u kojima se koristi umesto jedan više pojmova a da za to nema razloga jer se radi o istoj stvari (npr. reč je o raskidu ugovora, ali se ne koristi samo taj pojam već i odustanak i otkaz ugovora u istom članu).

Neka pitanja se regulišu u PGZS iako su ona sadržana u drugom zakonu. Tako npr. obaveza na predugovorno obaveštavanje lica koje želi da zaključi osiguranje regulisana je iscrpno u ZOS-u. U uporednom pravu ova predugovorna obaveza osiguravača regulisana je u zakonima o ugovoru o osiguranju, zakonima koji regulišu statusna pitanja ili pak u odgovarajućem podzakonskom aktu. Imajući u vidu činjenicu da se radi o obavezi koja se tiče ugovora o osiguranju mislimo da ima više opravdanja da bude u GZS. Redaktori GZS bi o ovoj neusklađenosti dva važna zakona morali da vode računa.

S obzirom na značaj privremenog pokrića i na činjenicu i da ovom načinu obezbeđenja osiguravajuće zaštite ZOO nije posvetio pažnju, smatramo da bi *de lege ferenda* trebalo predvideti bitne elemente lista pokrića. Zakoni o ugovoru o osiguranju nekih zemalja sadrže te elemente, što je korisno, jer se u praksi osiguranja pod bitnim elementima lista pokrića smatraju različiti podaci.

Pojam osiguranog slučaja u osiguranju građanske odgovornosti je jedno od najsloženijih pitanja u teoriji i praksi ugovornog prava osiguranja. ZOO ne daje definiciju osiguranog slučaja, a u PGZS se predlaže da u osiguranju građanske odgovornosti za štete koje mogu nastati u obavljanju neke profesionalne delatnosti osigurani slučaj može da se definiše kao štetni događaj i kao odštetni zahtev. U osiguranju od odgovornosti za štete iz obavljanja nekih profesija odgovara da se osiguranim slučajem smatra propust/greška osiguranika, u drugim odštetni zahtev, u trećim

štetni događaj. U zakonima nekih zemalja odredba o osiguranom slučaju kao odštetnom zahtevu ima za cilj da se spreči da osiguravač isuviše ograniči pokriće pa se zahteva da se osiguranjem obuhvate i odštetni zahtevi koji nastanu posle isteka ugovora ako su u vezi profesionalnog propusta koji je nastao u toku trajanja ugovora. Osiguravaču se ne dozvoljava da pokriće ograniči na odštetne zahteve koji su podneti samo do isteka ugovora o osiguranju. U radu se posvećuje pažnja ovom pitanju jer se kod osiguranja građanske odgovornosti, češće nego kod drugih osiguranja, ugovor zaključuje sa prethodnim pokrićem i traje do isteka naknadnog pokrića. U ovom osiguranju trebalo bi osiguravačima ostaviti slobodu da definišu osigurani slučaj zavisno od toga o kakvom se izvoru opasnosti građanske odgovornosti radi. Da li je osigurani slučaj nastao kada je nastao štetni događaj ili uzrok štete ili pak kada je podignut odštetni zahtev utvrđuje se u uslovima osiguranja. Ukoliko je u uslovima osiguranja predviđeno da je odštetni zahtev osigurani slučaj zakonodavac treba da zabrani osiguravaču da isključo iz pokrića zehteve koji su podignuti posle isteka ugovora. To rešenje je prihvaćeno u PGZS i ono je pod uticajem sudske prakse uneto u zakone nekih zemalja.

U radu se postavlja i pitanje da li naš zakon treba da reguliše primenu prava na ugovor o osiguranju. Mislimo da je primerenije da se pravilo o primeni prava na ovaj ugovor unese u zakon kada bude dozvoljeno prekogranično poslovanje na osnovu slobode osnivanja poslovnih jedinica osiguravača u drugim zemljama i direktna prodaja usluga osiguranja bez ograničenja u nacionalnim propisima. Postavlja pitanje da li će naša zemlja u dogledno vreme postati članica EU pa prihvatanje komunitarnih pravila koja nemaju smisla za zemlje nečlanice (treće zemlje) može samo da stvori probleme u vezi tumačenja i primene zakona. Pravila iz evropskih direktiva o primeni prava imaju za cilj zaštitu potrošača osiguranja kod prekograničnih poslova, a imovina i lica prema našim propisima osiguravaju se kod društava za osiguranje koja imaju dozvolu NBS kao organa za nadzor delatnosti osiguranja.

Značajno pravilo koje predviđa da je za punovažnost ugovora o osiguranju života koje se zaključuje na život trećeg potrebna njegova saglasnost prihvaćeno je u uporednom pravu. U radu ukazujemo da bi bilo dobro rešenje da se kao uslov za punovažnost ovakvih ugovora predvidi i postojanje interesa kod ugovarača i korisnika osiguranja da osiguranik bude u životu. Time se sprečava da se ugovaranjem osiguranja za slučaj smrti drugog lica, a ne ugovarača osiguranja,

ugrozi život tog lica. Ukoliko je to lice bliski srodnik ugovarača osiguranja pretpostavlja se da interes postoji, ali to ne mora da bude slučaj, zbog čega je opravdano da se zahteva i saglasnost lica na čiji se život zaključuje osiguranje. Postojanje interesa i saglasnost je posebno opravdano kada se radi o licima koja nisu u srodstvu sa ugovaračem osiguranja. U sudskoj praksi su zabeleženi slučajevi ubistva osiguranika od strane lica koja su na njegov život zaključila osiguranje. Saglasnost može da se dobije u slučajevima posebnih odnosa ugovarača osiguranja sa licem na čiji život želi da zaključi osiguranje zbog kojih ono nema izbora (strah od gubitka izdržavanja, raskida emotivne veze).

U ZOO obaveza prijave okolnosti od značaja za ocenu rizika je jedna od osnovnih obaveza ugovarača osiguranja koja je tradicionalno prihvaćena u zakonima koji regulišu ugovor o osiguranju. Ugovarač osiguranja je dužan da prilikom zaključenja ugovora prijavi osiguravaču sve okolnosti koje su mu poznate ili mu nisu mogle biti nepoznate. Za potrošača osiguranja bi trebalo da se zahteva da prijavi okolnosti koje su mu poznate, a od ugovarača osiguranja koji ne spadaju u kategoriju potrošača osiguranja može da se zahteva da prijave i one okolnosti koje mu nisu mogle biti nepoznate. To bi bilo u interesu onih koji nemaju dovoljno znanja o osiguranju i sprečilo bi da ugovor prestane ili se izmeni zbog činjenice koje je često teško utvrditi u konkretnom slučaju.

U radu je posvećena pažnja zaštiti ličnih podataka koja se obezbeđuje posebnim propisima. Podaci koje osiguravač dobija prilikom zaključenja ugovora moraju da budu posebno zaštićeni, nije dovoljna primena zakona koji se odnosi na zaštitu ličnih podataka uopšte. Podatke koji se u najvećoj meri prikupljaju prilikom zaključenja ugovora, osiguravač može da zloupotrebi. Odredbe u PGZS su istovetne odredbama koje sadrži Zakon o zaštiti podataka tako da ih ne treba unositi u GZS. Ono što bi trebalo uneti to je da osiguravač može da zahteva isključivo podatke za potrebe zaključenja i sprovođenja ugovora, da neke podatke ne može da zahteva iako bi mogli da budu od značaja za ocenu rizika (npr. političko opredeljenje, verska, nacionalna ili raska pripadnost, nasledne bolesti) i da neke podatke može da dobije samo uz posebnu saglasnost osiguranika (npr. podaci o zdravstvenom stanju). ZOO nema odredbe o zaštiti podataka, jer u vreme kada je donet problem zloupotrebe podataka nije bio izražen kao danas

kada korišćenje informacione tehnologije omogućava brzo pribavljanje, obradu i distribuciju podataka.

Zaključenje ugovora elektronskim putem je novina i kod ugovora o osiguranju. Kako je po našem pravu ugovor zaključen kada je potpisana polisa osiguranja postavlja se pitanje kako će ova forma biti zadovoljena kod ugovora koji su zaključeni preko interneta kao i kod drugih ugovora koji su zaključeni na daljinu. Zakon o elektronskoj trgovini i Zakon o elektronskom potpisu ne odnose se na pravne poslove ili radnje za koje je predviđena obaveza potpisivanja ugovora što dovodi do problema u praksi osiguranja jer se postavlja pitanje da li je ugovor o osiguranju potpisan elektronskim potpisom punovažan. U nekim zemljama ugovor o osiguranju takođe mora biti u pismenoj formi i smatra se da je ta forma zadovoljena ako je ugovor u elektronskoj formi. U PGZS se predviđa da je ugovor o osiguranju imovine zaključen kada je postignuta saglasnost volja. Daje se i alternativa da ugovori sa fizičkim licem (potrošačem) su zaključeni kada je potpisana polisa. Bilo bi, međutim, potrebno predvideti da kvalifikovani elektronski potpis može da se koristi kao zamena za svojeručni potpis.

Nesporna složenost ugovora o osiguranju i tehnike zaključivanja tog ugovora korišćenjem savremenih sredstava komunikacije zahteva potpunije regulisanje pitanja od značaja za zaključenje ugovora na daljinu.

Ugovor o osiguranju je dugoročan pravni posao i zato postoji dosta razloga da on prestane ne samo redovnim putem (usled isteka i ispunjenjem obaveze osiguravača) već i usled jednostranog raskida i po samom pravu. U radu su obuhvaćeni slučajevi prestanka ugovora iz razloga koji su predviđeni u ZOO, PGZS i u uporednom pravu. Ukazuje se na potrebu da se u nekim slučajevima prestanka ugovora više koriste postojeća rešenja u uporednom pravu koja su u interesu ugovarača osiguranja.

Opšte je prihvaćeno pravilo u uporednom pravu da u slučaju da se pri zaključenju ugovora jedna ugovorna strana posluži prevarom i ugovori sumu osiguranja veću od stvarne vrednosti osigurane stvari druga strana može tražiti poništenje ugovora. Osiguravač ima pravo da zadrži premiju. Ukoliko nema pravarnog postupanja ugovor ostaje na snazi ali se suma snižava i

premija srazmerno smanjuje. Prema ZOO osiguravač zadržava naplaćenu premiju i u slučaju kada je ugovarač osiguranja savestan, što nije dobro rešenje. Osiguravač bi trebalo da vrati deo premije koji se odnosi na prekoračenu vrednost osiguranog interesa. Kod savesnog nadosiguranja osiguravač bi trebalo da ima pravo na smanjenu premiju od prestanka ugovora, ali ne bi trebalo da zadrži premiju za višak vrednosti stvari.

U ZOO se višestruko (dvostruko) osiguranje vezuje za osiguranje stvari. To nije ispravno jer se i druga imovinska osiguranja mogu zaključiti kod više osiguravača. U PGZS se takođe govori o osiguranju stvari kod više osiguravača iako je u teoriji i praksi osiguranja poznato da se i na dvostruko osiguranje od građanske odgovornosti primenjuju ista pravila. Ispravno je reći da dvostruko osiguranje postoji u slučaju da je isti interes i od istog rizika osiguran kod više osiguravača.

Do prestanka ugovora usled neplaćanja premije o dospelosti ne dolazi pre nego što osiguravač obavesti ugovarača i ne ostavi mu dodatni rok za plaćanje. Taj rok po ZOO je trideset dana. U PGZS se predlažu izmene ove odredbe koje nisu od većeg značaja. Predlaže se da se u pismu sa obaveštenjem o dospelosti premije navede i namera osiguravača da raskine ugovor u slučaju neplaćanja premije u ostavljenom roku. Međutim, ugovor prestaje po samom pravu, a ne usled raskida. Drugi predlog tiče se prestanka ugovora u slučaju da obaveštenje o dospelosti nije poslato, a premija nije plaćena u roku od godinu dana od dospelosti. Ugovor prestaje ako osiguravač nije izjavio da želi da ugovor ostane na snazi. Zakonom bi trebalo regulisati koliko dugo se neplaćanje premije može tolerisati.

Suspenzija osiguravajućeg pokrića, ukoliko nije plaćena premija, koja se predlaže u PGZS je poznata u uporednom pravu, ali nije u najboljem interesu osiguranika. ZOO ne predviđa suspenziju pokrića, već u naknadnom (počeknom) roku osiguranje ostaje na snazi što je povoljnije za osiguranika. Ugovorna disciplina je važna i to je verovatno rukovodilo redaktore PGZS da predlože obustavu pokrića iz osiguranja čime se ugovarač osiguranja ozbiljno sankcioniše zbog neplaćanja dospеле premije. Nije, međutim, jasno zašto se ističe da osiguravač može, pored raskida ugovora, sudskim putem da zahteva premiju. Pravo osiguravača da naplati

premiju sudskim putem je potpuno nezavisno od suspenzije i raskida ugovora. Osiguravač može, već posle dospelosti premije, da podnese tužbu radi plaćanja premije.

Odredbe sadržane u PGZS koje se odnose na suspenziju i raskid ugovora zbog neplaćanja premije su nejasne još i zbog toga što suspenzija pokriva počinjne kada je premija dospela, a tada počinjne i naknadni rok za plaćanje premije. S obzirom na to da je osiguranje obustavljeno čim je premija dospela, prema predloženim odredbama u PGZS i ne postoji počekni rok već samo suspenzija pokriva. Počekni rok u osiguranju je rok u kome i dalje postoji obaveza osiguravača. Pokriće može da se obustavi samo kad počekni rok istekne.

U nekim pravima se dozvoljava jednostrani raskid svakoj ugovornoj strani u slučaju promene domicila, profesije, porodičnog statusa ili konačnog prestanka obavljanja profesije. Međutim, raskid nije moguć ukoliko navedene promene nisu u vezi sa osiguranim rizikom. Radi se o okolnostima koje ne moraju da imaju za posledicu povećanje ili smanjenje rizika, ali ugovorne strane mogu da imaju interes da raskinu ugovor. ZOO ne predviđa mogućnost ovakvog raskida, a ni u PGZS nije sadržana odredba koja bi predvidela jednostrani raskid iz navedenih razloga. Ovo pravo na raskid nije opšteprihvraćeno, ali je korisno za osiguravača jer može na bolji način da upravlja rizikom što je u delatnosti osiguranja od velikog značaja. Korisno je i za osiguranika, jer izmenjene okolnosti mogu da ga opredele da zaključi ugovor kod drugog osiguravača.

Jednostrani raskid višegodišnjih ugovora dozvoljen je ukoliko su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. U ZOO se ugovori zaključeni na rok duži od pet godina mogu raskinuti uz otkazni rok od šest meseci. U PGZS se predlaže više varijanti, da se zadrži mogućnost raskida iz ZOO, da može da se raskine ugovor zaključen na rok duži od tri godine i da se ugovori zaključeni na rok duži od godinu dana mogu raskinuti na kraju svakog jednogodišnjeg perioda osiguranja. Prilikom utvrđivanja konačnog predloga teksta odredaba GZS koje se odnose na ugovor o osiguranju trebalo bi voditi računa o tome da kod nas ne postoji tradicija tržišnog osiguranja, da je ugovorna disciplina potrebna u uslovima tranzicije sa državnog/društvenog na privatno osiguranje i da bi rešenje o pravu na raskid višegodišnjih ugovora posle svake godine moglo da podstakne nelojalno ponašanje subjekata na tržištu osiguranja.

Još jedan predlog sadržan u PGZS je da se pitanje raskida ugovora koje zaključe pravna lica u obavljanju profesionalne delatnosti na rok duži od tri godine može drugačije urediti. Nije jasno zašto se ovo pravo priznaje samo pravnim licima koja se bave profesionalnom delatnošću, a ne svim pravnim licima koja se bave privrednom delatnošću. Cilj zakonskog regulisanja prestanka višegodišnjih ugovora je da se zaštite potrošači osiguranja, fizička lica od ugovaranja raskida koji ide u prilog osiguravaču. Zbog toga bi pravo na raskid posle isteka svake godine trebalo da ima potrošač osiguranja, a da se drugim osiguranicima ostavlja da sami uredi prestanak ugovornog odnosa osiguranja koji je zaključen da traje više godina.

U ZOO nije regulisano prećutno produženje ugovora o osiguranju jer osiguranici imaju potrebu za kontinuiranim pokrićem. Zato je predložena odredba u PGZS da se ugovor o osiguranju koji je zaključen na određeni rok može prećutno produžiti dobro rešenje. Međutim, ima otvorenih pitanja kao što je pitanje da li produženjem nastaje novi ugovor ili ne, i da li rokovi koji su predloženi odgovaraju ugovornim stranama. Svakako da bi bilo dobro da se sagledaju sve prednosti ovog načina produženja ugovora pre nego što se utvrdi konačni tekst odredbe GZS koja se na njega odnosi.

U radu je ukazano da za prećutno produženje ugovora koji su zaključeni na kraće vreme nema opravdanja, jer se ugovor produžava na duže vreme od onog koje je prvobitno ugovoreno. To je u suprotnosti sa pravilom iz PGZS da se ugovor koji se prećutno produžava ne smatra novim ugovorom već nastavlja da proizvodi dejstvo pod istim uslovima kao i prvobitno zaključen ugovor od momenta produženja, što podrazumeva i trajanje ugovora.

Razna pitanja u vezi zaključenja i prestanka ugovora o osiguranju kojima je u radu posvećena pažnja od velikog su značaja za razvoj osiguranja u skladu sa savremenim potrebama koje postoje na tržištu osiguranja u našoj zemlji. Da bi se odredbe ZOO koje se odnose na ugovor o osiguranju na najbolji način usaglasile sa onim što je opšteprihvaćeno u savremenom pravu potrebno je proučavanje svih otvorenih pitanja kao i novih rešenja koja doprinose većoj pravnoj sigurnosti i boljoj zaštiti interesa potrošača osiguranja. Da bi se razumeli predlozi za izmenu prava o ugovoru o osiguranju potrebno ih je obrazložiti i objasniti jer bez toga je teško obezbediti veće učešće zainteresovanih lica i doneti trajno vredan zakonski tekst.

Literatura

1. Knjige i članci

1. Actas del Congreso de Ordenación y Supervisión en Seguros Privados, “*Supervisión en seguros privados*”, Valencia, 2013.
2. Aparicio González, M.L.: “Consideraciones generales sobre la naturaleza jurídica de la póliza del contrato de seguro”, Estudios jurídicos en homenaje al profesor Aurelio Menéndez, Madrid, 1996.
3. American Jurisprudence, Vol. 43, *Insurance §§ 1–1213*, San Francisco, 1969.
4. American Jurisprudence, Vol. 44, *Insurance §§ 1214–2125*, San Francisco, 1969.
5. Babić I., *Leksikon obligacionog prava*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
6. Babić I., *Privredno pravo*, Beograd, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
7. Babić I., *Obligaciono pravo*, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Službeni glasnik, Beograd - Sremska Kamenica, 2009.
8. Babić I., „Pregovori i pregovorna odgovornost“, *Zbornik radova*, Udruženje za odštetno pravo, Zlatibor, 2013.
9. Beckmann R., A. Matusche-Beckmann, *Versicherungsrecht Handbuch*, München, 2004.
10. Berdot F., „L'assurance de protection juridique en France“, *RGAT* 2/1982.
11. Berr C.J., „Droit européen des assurances“, *Revue trimestrielle de droit europeen*, 2/1974.
12. Berr C.J., Groutel H., „Libre prestation de services dans le domaine des assurances“, *Revue trimestrielle de droit europeen* 1/1979.
13. Bigot J., „La Protection juridique des contrats d'assurance“, *Études offertes à Monsieur le Professeur André Besson*, Paris, 1976.
14. Bigot J. i drugi, *Traité de droit des assurances*, Tome 1. *Enterprises et organismes d'assurance*, Paris, 1996.
15. Bigot J. i drugi, *Traité de droit des Assurances*, Tome 3, *Le contrat d'assurance*, Paris, 2002.
16. Bigot-Gonçalves M., *Les assurances de groupe*, Aix-Marseille, 2009.
17. Bijelić M., *Osiguranje*, Zagreb, 1988.
18. Blagojević B., Krulj V., *Komentar zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1980.

19. Bogdanović M., „Osiguranje pravne zaštite“, *Zbornik radova Privreda i pravo osiguranja u tranziciji*, Palić, 2004.
20. Bonnard J., *Droit des assurances*, 3e édition, Litec, Paris, 2009.
21. Bories A., *L'obligation d'information de l'assuré, victoire de la méfiance sur la coopération*, Paris 2009.
22. Botana García, G.: *Noción de comercio electrónico: Comercio electrónico y protección de los consumidores*, Madrid, 2001.
23. Bout R., *Le droit des assurances*, Paris, 1981.
24. Browne D., *Insurance law*, London, 1961.
25. Cannarsa M., *Les facultés de rétractation en droit de la consommation et en droit des assurances: continuité en droit interne, changements en droit communautaire*, Paris, 2009.
26. CEA, „Les droits du contrat d'assurance en Europe“, Bruxelles, 2004.
27. *Code des assurances*, 13 éd. Paris, 2007.
28. Colinvaux R., Preston S., *The law of insurance*, London, 1950.
29. Colinvaux R., Preston S., *Law of insurance*, London, 1961.
30. Colinvaux R., *The Law of Insurance*, London, 1979.
31. Cousy H., *Les principes du droit européen du contrat d'assurance. L'esprit des principes*, Paris, 2009.
32. Ćurković M., Miletić V., *Pravo osiguranja Europske ekonomske zajednice*, Croatia osiguranje d.d., Zagreb, 1993.
33. Ćurković M., „Ugovor o životnom osiguranju“, *Svijet osiguranja*, br. 1, 1998.
34. Ćurković M., *Ugovor o osiguranju života*, Zagreb, 2005.
35. De Los Mozos, J.L., *El principio de la buena fe*, Barcelona, 1965.
36. Del Caño Escudero, F., *Derecho español de seguros*, Madrid, 1983,
37. Donati, A., *Manuale di Diritto delle Assicurazioni Private*, Milano, 1956.
38. Dörmer H., *Allgemeine Versicherungsbedingungen*, München, 2002.
39. Dubuisson B., „L'intérêt général en droit communautaire de l'assurance“, *RGAT*, 4/1995.
40. Đorđević S., „Principi evropskog ugovornog prava osiguranja“, *Revija za pravo osiguranja* 2/2011, br. 2/2011, UPOS, Beograd.
41. Ehrenzweig A., *Deutsches (Österreichisches) Versicherungsvetragsrecht*, Wien, 1952.

42. Ehrenzweig A., *Internationales Versicherungsrecht*, Karlsruhe, 1955.
43. Eichler H., *Versicherungsrecht*, Karlsruhe, 1972.
44. Emparanza A., „La imposición al cliente de las condiciones generales del contrato”, *RDBB*, n° 68, Madrid, 1997.
45. Fahr U., Kaulbach D., *Versicherungsaufsichtsgesetz*, München, 2003.
46. Gordon C. A., Dickson M., *Introduction to insurance*, Cambridge, 1984.
47. Groutel H. i drugi, *Traité du contrat d'assurance terrestre*, Paris, 2008.
48. Grubmann M., *Versicherungsvertragsgesetz*, Wien 2002.
49. Hermann E., *Versicherungsrecht*, Karlsruhe, 1972.
50. Ivančević K., „Zaštita potrošača kroz zakonske odredbe koje se odnose na ugovor o osiguranju“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja, Palić, 2008.
51. Ivančević K., „Zaštita potrošača korisnika usluge osiguranja“, *Zbornik radova*, Privredna komora Srbije, Beograd, 2010.
52. Ivančević K., „Usklađenost regulative Srbije sa evropskim pravom u domenu zaštite potrošača usluga osiguranja“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja, Palić, 2011.
53. Ivančević K., „Zakonska obaveza informisanja potrošača i nepošteno poslovanje“, *Pravo i privreda*, 4-6, Udruženje pravnika u privredi Srbije, Beograd, 2012.
54. Ivanjko Š., „Osiguranje pravne zaštite“, *Zbornik radova*, Pravni fakultet, Mostar, 2005.
55. Jakaša B., *Pravo osiguranja*, Zagreb, 1972.
56. Jocović S., „Ugovori u korist trećih lica u osiguranju“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja, Palić 2005.
57. Jovanović S., „Osiguranje troškova pravne zaštite“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja, Palić 2008.
58. Keglević A., „Načela europskog ugovornog prava osiguranja - razvoj, status i perspektive“, *Zbornik radova*, Pravni fakultet u Splitu, god. 50, 3/2013.
59. Kočović J., Šulejić P., *Osiguranje*, Beograd 2002.
60. Kovčič V., „Prestanak ugovora o osiguranju“, Udruženje za pravo osiguranja, *Zbornik radova*, Palić 2005.
61. Lambert-Faivre Y., *Droit des assurances*, Paris, 1977.
62. Lambert-Faivre Y., *Droit des assurances*, Paris, 1985.

63. Lambert-Faivre Y., *Droit des assurances*, Paris, 2005.
64. Le Court B., *Assurance-vie, mode d'emploi*, Paris 2002.
65. Levie G., *Droit Européen des Assurances*, Bruxelles, 1992.
66. Lisanti C., *La police des clauses abusives dans les principes du droit européen du contrat d'assurance*, Paris, 2009.
67. Marović B. i drugi, *Osnovi osiguranja i reosiguranja*, Beograd, 2009.
68. Maurer A., *Schweizerisches Privatversicherungsrecht*, Bern 1995,
69. Mecca R., *Manual del profesional del seguro*, Buenos Aires, 2010.
70. Miladinović Z., *Pravo osiguranja*, Kragujevac, 2003 (skripta).
71. Monette F. i drugi, *Traité des assurances terrestres*, Paris, 1949.
72. Montesquieu C.L. *De l'esprit des lois*, Paris, éd. 1973.
73. Mrkšić D., Petrović Z., Ivančević K., *Pravo osiguranja*, Beograd 2014.
74. Müller H., *Internationales Versicherungsrecht*, Karlsruhe, 1955.
75. Nikolić N., *Ugovor o osiguranju*, Beograd, 1957.
76. Nikolić N., „Ugovor o osiguranju“, Državni osiguravajući fond, Beograd, 1975.
77. Orlić M., *Zaključenje ugovora*, Beograd, 1993.
78. Pak A., „Obaveze ugovarača osiguranja prilikom zaključenja ugovora o osiguranju“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Palić 2008.
79. Pak J., „Osiguranje pravne zaštite“, *Pravni život* br. 11/1996.
80. Pak J., „Pružanje usluga osiguranja na jedinstvenom tržištu Evropske unije“, *Uslovi za realizaciju prometa roba i usluga u pravu Evropske unije i jugoslovenskom pravu*, Institut za uporedno pravo, Monografija 137, Beograd, 2001.
81. Pak J., „Primena prava na ugovore o osiguranju sa stranim elementom“, *Finansije, bankarstvo, revizija, osiguranje*, Beograd, 2007.
82. Pak J., „Interes kao osnovni uslov za punovažnost ugovora o osiguranju“, *Zbornik radova*, Udruženje za odštetno pravo, Beograd, 2014.
83. Pak J., „Raskid ugovora o osiguranju u uporednom pravu i prednacrtu građanskog zakonika Srbije“, *Zbornik radova*, Glosarijum Beograd, 2015.
84. Pak M., *Međunarodno privatno pravo*, Beograd, 1986.
85. Péliissier A., *L'information à l'assuré*, Paris, 2009.
86. Perović S. i drugi, *Komentar zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995.

87. Petrović Z., „Osiguranje života i srodna osiguranja“, *VIZ*, Beograd, 2006.
88. Petrović Z., Marović B., *Osiguranje*, Beograd 2003.
89. Picard M. / Besson A., *Les assurances terrestres en droit français*, Paris, 1964.
90. Picard M. / Besson A., *Les assurances terrestres en droit français*, Paris, 1965.
91. Prölss J. / Martin A., *Versicherungsvertragsgesetz*, München, 2004.
92. *Priručnik za praksu u osiguranju i reosiguranju*, DDOR Novi Sad, Novi Sad, 1996.
93. *Priručnik za obuku za polaganje stručnog ispita za sticanje zvanja ovlašćenog posrednika i ovlašćenog zastupnika u osiguranju*, Privredna komora Srbije, Beograd, 2015.
94. Provost M., *La notion d'intérêt d'assurance*, Paris, 2009.
95. Radišić J., *Obligaciono pravo*, opšti deo, Beograd, 1993.
96. Raynard J., *Principes du droit européen du contrat d'assurances: l'articulation des principes avec le droit commun européen du contrat*, Paris, 2009.
97. Riegel R. i drugi, *Insurance Principles and Practices*, New Jersey, 1976.
98. Robert P. *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, 1991.
99. Rousselle P., „Reflexions sur l'application de la liberté de prestation de services aux activités d'assurance dans le marché commun et sur l'attitude des assureurs communautaires“, *RGAT*, 4/1984.
100. Sánchez-Calero F., *Ley de contrato de seguro-Comentarios a la Ley 50/1980, de 8 de octubre, y a sus modificaciones*, Madrid, 2005.
101. Sandoval Shaík D., *Las condiciones generales del contrato de seguro y su control interno e internacional*, Madrid, 2013.
102. Santos Morón, M.J., *Información precontractual, forma y prueba del contrato*”: *Curso sobre protección jurídica de los consumidores*, Madrid, 1999.
103. Slavnić J., „Uticaj direktiva EU na regulisanje odnosa iz ugovora o osiguranju života”, Udruženje za pravo osiguranja, Palić 2005.
104. Sokal V., *Osiguranje u korist trećeg*, Beograd, 1976.
105. Šulejić P. i drugi, *Komentar Zakona o osiguranju imovine i lica*, Beograd, 1996.
106. Šulejić P., *Pravo osiguranja*, Beograd, 1997.
107. Šulejić P., „Harmonizacija ugovornog prava osiguranja u Evropskoj Uniji i jugoslovensko pravo“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja, Palić 2002.

108. Šulejić P., „Mogućnosti harmonizacije ugovornog prava osiguranja u Evropskoj uniji i jugoslovensko pravo“, *Revija za pravo osiguranja*, br. 1, UPOJ, Beograd, 2002.
109. Šulejić, P., „Pravo osiguranja u tranziciji“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja, Palić, 2003.
110. Šulejić P., *Pravo osiguranja*, Beograd, 2006.
111. Šulejić P., „Ugovor o osiguranju u Prednacrtu Građanskog zakonika Srbije od 2010. godine“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Palić 2010.
112. Šulejić P., „Predlozi za regulisanja ugovora o osiguranju u građanskom zakoniku Srbije koji se odnose na zaključenje ugovora“, *Zbornik radova*, Udruženje za pravo osiguranja, Palić 2008.
113. Thourot P. / Fougère F., *L'assurance française en 20 leçons*, Paris, 2006.
114. Tomić N., „Nepravične klauzule i principi evropskog ugovornog prava osiguranja“, *Evropska revija za pravo osiguranja* 2/2014, Udruženje za pravo osiguranja, Beograd.
115. Vandeputte R., *Manuel des assurances et du droit des assurances*, Bruxelles, 1962.
116. Van Gompel R., *Manuel des assurances sur la vie*, Bruxelles, 2003.
117. Veljković D., *Obligaciono pravo – kroz komentar zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 2005.
118. Verdure C., „Le contrat d'assurance terrestre à l'aune de la loi du 4 avril 2014 relative aux assurances“, *Bulletin des assurances* 2014/3 - n° 388, Bruxelles, 2014.
119. Virgós Soriano, M.: *Obligaciones contractuales. En Derecho internacional privado*, Parte especial, 6.^a ed. rev., Madrid, 1995.
120. Vukadinović R., *Pravo Evropske unije*, Beograd, 1996.
121. Vujaklija M., *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, 1980.
122. Wenger A., „Die schweizerische Lebensversicherung heute“, *Schweizerische Versicherungs - Zeitschrift* br. 9–10, 1991.
123. Wets G., „De l'interprétation de l'assurance pour compte d'autrui par la comparaison des législations de la Communauté Economique Européenne“, *Études offertes à Monsieur le Professeur André Besson*, Paris, 1976.

2. Domaći propisi

1. Odluka o načinu zaštite prava i interesa korisnika usluga osiguranja („Sl. glasnik RS“, br. 55/2015);
2. Porodični zakon („Sl. glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015);
3. Zakon o advokaturi (Sl. glasnik RS", br. 31/2011 i 24/2012 - odluka US);
4. Zakon o elektronskom potpisu („Službeni glasnik RS“, br. 135/2004);
5. Zakon o elektronskoj trgovini („Službeni glasnik RS“, br. 41/2009 i 95/2013);
6. Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju („Službeni glasnik RS“, br. 51/2009, 78/2011, 101/2011, 93/2012 i 7/2013 - odluka US);
7. Zakon o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ”), br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ”, br. 31/93 i „Sl. list SCG“, br. 1/2003 - Ustavna povelja);
8. Zakon o obligacionim i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni glasnik RS“, br. 87/2011 i 66/2015);
9. Zakon o osiguranju (“Sl. glasnik RS", br. 55/2004, 70/2004 - ispr., 61/2005, 61/2005 - dr. zakon, 85/2005 - dr. zakon, 101/2007, 63/2009 - odluka US, 107/2009, 99/2011, 119/2012, 116/2013 i 139/2014 - dr. zakon);
10. Zakon o osiguranju (“Sl. glasnik RS“, br. 139/2014);
11. Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi („Službeni glasnik RS“, br. 87/2011, 104/2013 i 18/2015);
12. Zakon o prebivalištu i boravištu građana („Službeni glasnik RS“, br. 87/2011);
13. Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje („Sl. glasnik RS“, br. 14/2015);
14. Zakon o zaštiti potrošača (“Sl. glasnik RS”, br. 62/2014).

3. Inostrani propisi

1. Civil code of the Netherlands, Holandija (Staatsblat n° 230/2002);
2. Code civil du Quebec, (L.Q. 1991, c. 64);
3. Code des assurances – Francuska, (le décret n°76-667 du 16 juillet 1976 modifié par les articles L111-1 et suivants, R111-1 et suivants et A111-1 et suivants);

4. Código de Comercio – Bolivija, Ley N° 14379 (GO N° 907 de 1 de marzo de 1977);
5. Constitución Política de Colombia 1991 – Kolumbija, (Gaceta Constitucional No. 116 de 20 de julio de 1991);
6. Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ), Rusija, (от 30 ноября 1994 г. N 52-ФЗ);
7. Loi relative aux assurances – Belgija, 4 avril 2014 (MB du 30.04.2014);
8. La sur le contrat d'assurance terrestre, du 25 juin 1992, modifiée par la loi du 16 mars 1994 (1), Belgija (MB du 20 août 1992 et du 4 mai 1994);
9. Loi sur le contrat d'assurance, du 27 juillet 1997, Luksemburg, JO A – No. 65 3 septembre 1997;
10. Ley sobre el contrato de seguro – Meksiko (DOF el 31 de agosto 1935);
11. Ley del contrato de seguro – Peru, Ley n° 29946 - Peru (DO „El Peruano” 27.11.2012);
12. Ley del contrato de seguro – Venecuela (GO N° 5.553 de 12 de noviembre de 2001);
13. Ley del contrato de seguro NÚM. 20.667 – Čile, (Boletín N° 5185-03 de 9.5.2013);
14. Ley de contrato de seguro - Španija (BOE 250/17.10.1980);
15. Ley de seguros – Ley 17.418 - Argentina (BO n° 21266 de 6.9.1967);
16. Loi sur la surveillance des assurances, Švajcarska, Loi fédérale 961.01 (RO 2005 5269);
17. Loi sur le contrat d'assurance - Švajcarska, Loi fédérale 221.229.1 (RO 2000 2355; FF 1999 2591);
18. Loi sur les professions médicales - Švajcarska, LPMéd – Loi fédérale 811.11 (RO 2007 4031);
19. Versicherungsvertragsgesetz VVG – Nemačka, Vom 23. November 2007 (BGBl. I S. 2631);
20. Versicherungsvertragsgesetz VersVG – Austrija, (BGBl. Nr. 2/1959...BGBl. Nr. 126/2015).

4. Propisi Evropske unije

1. Direktiva 73/239/EEZ (OJ L 228, 16.8.1973).
2. Direktiva 79/267/EEZ (OJ L 63, 13.3.1979).
3. Direktiva 87/344/EEZ (OJ L 185, 4.7.1987).

4. Direktiva 92/49/EEZ (OJ L 228, 11.8.1992).
5. Direktiva 92/96/EEZ (JO L 360, 9.12.1992).
6. Direktiva 95/46/EZ (OJ L 281/95, 23.11.1995).
7. Direktiva 1999/93/EZ (OJ L 13, 19.1.2000).
8. Direktiva 2000/31/EZ (OJ L 178, 17.7.2000).
9. Direktiva 2002/65/EZ (OJ L 271, 9.10.2002).
10. Direktiva 2002/83/EZ (OJ L 345 od 19.12. 2002).
11. Direktiva 88/357/EEZ (Official Journal L 172, 04/07/1988).
12. Direktiva 2002/92/EZ (OJ L 9 15.01.2003).
13. Direktiva 138/2009/EZ (OJ L 335, 17.12.2009).
14. Direktiva 2007/64/EZ (OJ L 319, 5.12.2007).
15. Direktiva 2016/97/EU (OJ L 26, 2.2.2016).
16. Odluka Mešovitog komiteta EEP (OJ L 160, 28.6.1994).
17. Predlog direktive o ugovoru o osiguranju (COM (79) 355 konačna verzija, OJ C 190, 28.7.1979. godine).
18. Tumačenje Komisije EEZ (OJ C 43, 16.02.2000).
19. Uredba Rim I 593/2008 (OJ 177, 4.7.2008).

5. Internet stranice

1. <http://www.pks.rs>
2. http://www.sbs.gob.pe/app/ss/CMA/preguntas_frecuentes.pdf
3. <http://www.sunlife.ca/files/advisor/french/PDF/820-2799.pdf>
4. http://www.jclvanderveken.be/images/bibliotheque/fichier/DLL_SRDU.pdf
5. <http://fr.cmparis.ch/leben/anbieter/nationale-suisse/todesfallversicherung.aspx>
6. <http://www.islamhelpline.com/node/371>
7. <http://www.poderjudicial.es/search/documento/TS/5790528/Clausulas%20abusivas/20101202>
8. [https://eiopa.europa.eu/Publications/Opinions/Opinion_on_sale_%20via_the_internet\(published\).pdf](https://eiopa.europa.eu/Publications/Opinions/Opinion_on_sale_%20via_the_internet(published).pdf)

9. [http://sava-osiguranje.rs/wp-content/uploads/2015/08/Op%C5%A1ti-uslovi-za-osiguranje-
imovine.pdf](http://sava-osiguranje.rs/wp-content/uploads/2015/08/Op%C5%A1ti-uslovi-za-osiguranje-imovine.pdf)
10. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf>
11. <http://www.elseguroenaccion.com.ar>
12. www.nollame.gob.ar
13. <http://www.aidauruguay.org.uy/11-jrs/DR.%20BARROSO%20DE%20MELLO.doc>
14. www.gdv.de
15. www.mecon.gov.ar
16. <http://www.edoeb.admin.ch/dokumentation>
17. [http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201004/20100430ATT73919/20100430ATT73919
EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201004/20100430ATT73919/20100430ATT73919
EN.pdf)
18. <https://wcd.coe.int>
19. <http://www.argusdelassurance.com>
20. www.sernac.cl/category/sentencias-judiciales/page/5/
21. http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20130717_1bvr316708.html
22. www.ffsa.fr
23. www.svv.ch
24. www.verbraucherrecht.at
25. www.arbeiterkammer.at
26. https://media.arbeiterkammer.at/PDF/Versicherungsvertrag_kuendigen_2013.pdf
27. [https://docassas.u-paris2.fr/nuxeo/site/esupversions/f59723fb-c675-49c4-9876-
02a1298dfb2b](https://docassas.u-paris2.fr/nuxeo/site/esupversions/f59723fb-c675-49c4-9876-
02a1298dfb2b)

ИЗЈАВА КАНДИДАТА О АУТОРСТВУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Потписани **Андреј (Милан) Пак**, из Београда, ул. 22. октобра бр. 11,

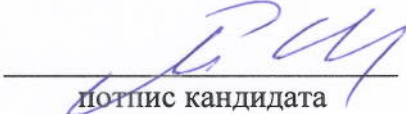
ИЗЈАВЉУЈЕМ

да је докторска дисертација под насловом **Закључење и престанак уговора о осигурању**

- резултат мог сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини или у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа у земљи и иностранству,
- да су резултати истраживања исправно и академски коректно наведени, и
- да нисам током истраживања и писања дисертације кршио/кршила туђа ауторска права и користио/користила интелектуалну својину других лица као своју без одобрења.

У Новом Саду,

3. јуна 2016. године

потпис кандидата

**ИЗЈАВА КАНДИДАТА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Потписани **Андреј (Милан) Пак**, из Београда, ул. 22. октобра бр. 11,

ИЗЈАВЉУЈЕМ

да је штампана верзија моје докторске дисертације под насловом **Закључење и престанак уговора о осигурању** идентична електронској верзији коју сам предао Универзитету Едуконс.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука/доктора уметности, као што су име и презиме, година и место рођења, и датум одбране рада. Ови подаци се могу објавити у публикацијама Универзитета Едуконс или на електронским порталима.

У Новом Саду,

3. јуна 2016. године

потпис кандидата

ИЗЈАВА КАНДИДАТА О КОРИШЋЕЊУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Потписани **Андреј Пак** овлашћујем Библиотеку Универзитета Едуконс да у Репозиторијум Универзитета Едуконс унесе моју дисертацију под насловом **Закључење и престанак уговора о осигурању** која је моје ауторско дело.

Дисертацију сам са свим прилозима предао/предала у електронској форми погодној за трајно архивирање. Моју докторску дисертацију похрањену у Репозиторијуму Универзитета Едуконс могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons, <http://creativecommons.org/>), за коју сам се одлучио/одлучила (заокружити само једну опцију).

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
- ③ Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

У Новом Саду,

3. јуна 2016. године

Потпис кандидата

Типови лиценце:

1. **Ауторство** – Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврха. Ово је лиценца која даје највиши степен слободе у коришћењу дела.
2. **Ауторство – некомерцијално**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, али изван комерцијалне употребе дела-дисертације.
3. **Ауторство - некомерцијално – без прераде**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, али без његове прераде, промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, али изван комерцијалне употребе дела-дисертације. Овај тип лиценце највише ограничава права коришћења дела-дисертације.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом, али без комерцијалне употребе.
5. **Ауторство – без прераде**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, али без његове прераде, промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, уз могућност комерцијалне употребе дела-дисертације.
6. **Ауторство – делити под истим условима**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Овај тип лиценце дозвољава комерцијалну употребу дела-дисертације и прерада исте. Слична је софтверским лиценцама, тј. лиценцама отвореног типа.